

Työväen- tutkimus

VUOSIKIRJA 2012

CUENICA
T.p. 1/a 1950

Tapra
37.

Sisältö

Pääkirjoitus

Erkki Vasara: Laaja kirjo työväentutkimusta 3

Artikkelit

Kati Launis: Työväenkirjallisuuden klassikko Kössi Kaatra 7

Jaana Torninoja-Latola: Eläkkeen ihminen tarvitsee unelman
– Elvi Sinervo kirjailijana 12

Hanne Koivisto: Arvostuksen ja kritiikin kohteena
– vasemmistointellektuellinen Raoul Palmgren aikalaisarvioissa 17

Päivi Uljas: Pienestä johtolangasta pitkä tarina 21

Ville Okkonen: Vasemmiston yhtenäisysehitys ja enemmistö-
parlamentarismien paine elinkeinoelämän taustana 1970-luvulla 27

Hannu Itkonen: Joroinen kansalaisodan melskeissä 34

Pertti Hynynen: Yhdysvaltain sisällissota: Orjuus hävisi vapaalle työlle 40

Keskustelua

Sirpa Kähkönen: Omaisena ja tutkijana:
Matka kartoittamattomalle seudulle 44

Opinnäytteet

Minna Rossi: Hilda Tihlän teosten naturalistinen maailmankatsomus 47

Arja Snugg: Kuusankosken työläistyttöjen koulutuksen tavoitteita
Kymän Osakeyhtiön ammattikoulussa 47

Riku Ahola: Nuoret kansandemokraattien verkostoissa 48

Janne Sipilinen: Köyhäinhuoltoa 1930-luvun pula-ajan Korpilahdella 49

Iidamaria Mäki-Mikola ja Heini Sipilä: Suomen sisällissodan käsittely
1930–2000-lukujen historian oppikirjoissa 50

Elisa Järveläinen: Naiskaartilaisien kuvaukset
1990–2000-lukujen kirjallisuudessa 51

Marianna Kivellä: Yt-neuvottelut työntekijän näkökulmasta 51

Katri Nokela: Köyhä yksineläjänainen pohjoismaisessa
hyvinvointivaltiossa 52

Kirja-arviot

Elsi Hyttinen: Kovaa työtä ja kohtalon oikkuja (**Hanne Koivisto**) 53

Lauri Keskinen: Seura tekee kaltaisekseen (**Jouko Kokkonen**) 54

Tuulikki Peckalainen: Susinartut ja pikku immet (**Sami Suodenjoki**) 55

Hanne Koivisto: Poliittikkaa, erotiikkaa
ja kulttuuritaistelua (**Kari Sallamaa**) 56

Tapio Bergholm: Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika 1 (**Päivi Uljas**) 57

Matti Hannikainen ja Jussi Vauhkonen:
Ansioiden mukaan (**Tapio Bergholm**) 58

Päivi Uljas: Hyvinvointivaltion läpimurto (**Jussi Vauhkonen**) 59

Alf-Erik Helsing: Det började en vacker vardag; Tero Tuomisto:
Se alkoi Harakassa; Kati Suutari: ”Mukana on oltu” (**Jyrki Helin**) 60

Ossi Viita: Visa Pakilasta; Kalervo Ilmanen: Kuhat Kumpulasta;
Tero Tuomisto: Kunnon Kisa (**Teijo Pyykkönen**) 62

Marko Paavilainen: Ristiaalokosta lapsen oikeuksiin;

Jukka Rantala: Lapset historiakulttuurin
kuluttajina (**Päivi Lipponen**) 64

Osmo Jussila: Neuvostoliiton tragedia (**Timo Vihavainen**) 65

Joni Krekola: Maailma kylässä 1962 (**Erkki Vasara**) 67

Tomi Huttunen: Pietari on rock (**Miska Rantanen**) 68

Erkki Kauppila: Lehtimies ja eurokommunisti (**Seppo Hentilä**) 69

Sakari Selin: TUL Suomen ja työväen asialla (**Seppo Hentilä**) 71

Lasse Erola: Tapsa. Tapio Rautavaaran elämä (**Pekka Hurme**) 72

Eevi Kaasinen: Liikkeen harmonia (**Pekka Hurme**) 73

Pentti Väänänen: Purppuraruusu ja samettinyrkki (**Mikko Kosunen**) 74

Sakari Saaritsa ja Kirsi Hänninen (toim.): Työväki maahanmuuttajana.
Väki voimakas 25 (**Marjatta Rahikainen**) 75

E. Jokinen, J. Könönen, J. Venäläinen ja J. Vähämäki (toim.):
”Yrittäkää edes” – Prekariisaatio Pohjois-

Karjalassa (**Hannu Itkonen**) 76

Heikki Patomäki: Eurokriisin anatomia (**Arja Alho**) 77

Yrjö Kallinen, Juha Koivisto, Lauri Lahikainen ja Antti Ronkainen (toim.):
Kurssi kohti konkurssia (**Arja Alho**) 78

Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.):
Ei ihan teorian mukaan (**Eino Ketola**) 79

Terry Eagleton: Miksi Marx oli oikeassa (**Tauno Saarela**) 81

Jorma Kalela: Making History:
The Historian and the Uses of the Past (**Kalervo Ilmanen**) 82

Henrik Berggren: Edessä ihana tulevaisuus;
Göran Greider: Ingen kommer undan Olof Palme;

Kjell Östberg: Olof Palme 1927–1986 (**Mikko Majander**) 83

Markku Koivusalo: Kokemuksen politiikka (**Juhani Vähämäki**) 84

Kari Palonen: Parlamentarismi retorisenä politiikkana;
Pekka Korpinen: Berlusconiä Italia

– Oikeistopopulismin nousu ja rappio (**Kari Paakkunainen**) 86

Björn Wahlroos: Markkinat ja demokratia (**Esko Seppänen**) 88

Riikka Kaihovaara: Riippumaton puutarha (**Ilkka Aula**) 89

Aleksandr Solzhenitsyn:
Gulag – vankileirien saaristo (**Erkki Vettenniemi**) 91

Julkaituja työväenyhdistys-, ammattiyhdistys- ja työväen
urheiluseurahistoriateoksia 92

Tiedonkierto

Ärhäkkä aktivisti tutkimuskohteena (**Tapio Bergholm**) 94

Työväen Arkisto 96

Kansan Arkisto 104

Työväenliikkeen kirjasto 109

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 122

Työväenmuseo Werstas 126

Lenin-museo 132

Tapahtumia 137

Työväentutkimus VUOSIKIRJA 2012

Toimitus: Erkki Vasara (päätoimittaja)

Alpo Väkevä (toimitussihteeri)

Eerika Koskinen-Koivisto, Mikko Kosunen,
Reetta Laitinen, Kirsti Lumiala, Aimo Mink-
kinen, Minna Rossi, Tero Tuomisto, Marita
Viinamäki

Julkaisijat: Kansan Arkisto, Lenin-museo,
Työväen Arkisto, Työväen historian ja perinteen
tutkimuksen seura, Työväenliikkeen kirjasto,
Työväenmuseo Werstas, Työväenperinne-
Arbetartradition ry.

Kuvatoimitusvastaava: Reetta Laitinen

Ilmoitushenkinta: Kirsti Lumiala,
Teija Norvanto, Minna Rossi

Ulkoasu: Erkki Vasara

Kannen toteutus: Susanne Luomajärvi

Taiton toteutus: Maija Räisänen

Painopaikka: Vammalan Kirjapaino Oy,
Sastamala 2012

Kustantaja: Työväenperinne-Arbetartradition ry.

Tilaukset: Työväenliikkeen kirjasto, Sörnäisten
rantatie 25, 00500 Helsinki, puh. (09) 766 429,
e-mail: perinne@tyovaenperinne.fi

Julkaisua on tukenut Kansan Sivistysrahasto

Kannen kuva: Tapio Tapiovaara: Guernica,
1937 (Katso tarkemmin s. 5)

ISSN 0784-1272

Pääkirjoitus

Laaja kirjo työväentutkimusta

Pian päättyvä vuosi 2012 tullaan muistamaan presidentin vaihdoksesta ja – kuten niin monet edeltävätkin vuodet – lukuisista yt-neuvotteluista ja irtisanomisista. Globalisaatio ja markkinatalouden lujat lait vaikuttavat yrity maailman ratkaisuisa kovalla kädellä, ja karsijan osassa ovat jälleen tuhannet suomalaiset ja heidän perheensä, joiden toimeentulo ajautuu työttömyyden iskiessä suuriin vaikeuksiin.

Maaliskuun alussa maan johdossa aloitti monivuotinen kesto suosikki, kokoomuksen Sauli Niinistö, jota edellisissä presidentinvaaleissa vuonna 2006 kaupattiin kansalaisille työväenpresidenttinä. Niinpä niin. Sosialidemokraattisen presidenttivallan 30 vuotta ovat ohi. Kolme vuosikymmentä on kyllä mahtava suoritus. Ennen Mauno Koivistoa oli porvarispuolella ollut presidentti yhtä putkea 63 vuotta, mutta ne olivat jakautuneet maalaisliiton, kokoomuksen ja edistyspuolueen sekä marsalkka Mannerheimin kesken. Nyt on palattu porvaripresidenttiin, joka on ensi kertaa sitten vuoden 1956 kokoomuksesta. Vielä ei ole mahdollista arvioida, millaisen miehen oikein olemme saaneet Suomen johtoon, mutta tulevat vuodet kyllä varmasti kertovat sen.

Turun yliopiston eduskuntatutkijoiden Ville Pernaan ja Erkki Railon toimittamassa tuoreessa raportissa viime vuoden eduskuntavaalien mediajulkisuudesta otsikolla Jytty osoitetaan, miten Perussuomalaisten populistinen viesti upposi tehokkaasti lukuisiin kansalaisiin olkoonkin, että rinnalle nousivat myös varoittavat viestit paluusta impivaaralaiseen perus-Suomeen. Äskeisissä kunnallisvaaleissa työväenpuolueet saivat puolestaan nippa nappa torjuntavoiton. Oikeistoa suosivasta surkeasta äänestysprosentista huolimatta ne saavuttivat yhdessä lähes 30 prosentin kannatuksen, mikä on jotakuinkin siedettävä tulos niin edellisiin kunnallis- kuin varsinkin viime vuoden eduskuntavaaleihin nähden. Silti on pantava merkille, että SDP sai nyt historiansa heikoimman kunnallisvaalituloksen. Vasemmistoliitto puolestaan hävisi vihreille ja jäi puolueiden suuruuslistassa kuudenneksi. Työväenpuolueiden asiat eivät ole kohdallaan. Mutta entäpä ne Perussuomalaiset? Puolue sai tosin neljän vuoden takaisin kunnallisvaaleihin nähden nyt murskavoiton, mutta koki sen sijaan viime vuoden eduskuntavaaleihin nähden murskatappion. Niinpä.

Mitä maailman menoon tulee, sama viime vuosina tutuksi tullut masentava laulu soi edelleen. Euroopassa EU:n rahoituskriisi jatkuu yhäti, samoin Venäjän erkaantuminen läntisistä demokratia-arvoista. Surullista. Tämänvuotisen Nobelin rauhanpalkinnon saajan EU:n jäsenyys ja asema Venäjän naapurina edellyttävät, että Suomi on omien etujensa mukaisesti kummankin asian suhteen tarkkana ja toimii tarpeen mukaan aktiivisena vaikuttajana. Lähi-idässä puolestaan jatkuu edelleen ”ruutitynnyri on lähes valmis räjähtämään” -tilanne, ja muslimifanaatikot vihaavat samoin edelleen länttä. Pohjoiskorealaisten painajaismainen elämä jatkuu sek in edelleen, nyt uuden, nuoren ja pullean Kimin ollessa diktatuurin nokkamiehenä.

Entäpä sitten käsillä oleva julkaisu? Ensimmäisessä kolmesta artikkeliosioistamme tutkijat Kati Launis, Jaana Torninoja-Latola ja Hanne Koivisto Turun yliopistosta tarkastelevat artikkeleissaan Kössi Kaatran, Elvi Sinervon ja Raoul Palmgrenin elämäntyötä ja vaikutusta työväenkulttuurissa. Seuraavista kahdesta artikkelista ensimmäisessä tohtori Päivi Uljas

hahmottaa väitöskirjansa pohjalta 1950-luvun lopun hyvinvointivaltiokamppailujen yhteyttä maaseudun pienviljelijäin elämänkentässä tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkija Ville Okkonen puolestaan tutkailee vasemmiston yhtenäisyyskehitystä ja enemmistöparlamentarismien painetta elinkeinoelämän poliittisen aktivoitumisen taustalla 1970-luvulla. Professori Hannu Itkonen Jyväskylän yliopistosta kuljettaa meidät sisällissodan aikaan ja Joroisiin, paikkakunnalle, joka ei ole tullut tunnetuksi minään sodan ratkaisupitäjänä, mutta jonka asukkaat saivat hekin osansa tuon dramaattisen kevään tapahtumista. Viimeisenä vaan ei vähäisimpänä artikkelina tarjolla on lisensiaatti Pertti Hynysen kiintoisa katsaus Karl Marxin näkemyksiin Yhdysvalloissa vuosina 1861–1865 käydystä sisällissodasta. Tarjolla on jälleen laaja esittelykirjo työväentutkimusta.

Artikkeleita seuraavassa Keskustelua-osiossa kirjailija Sirpa Kähkönen valottaa teostensa yhteyttä kommunisti-isoisänsä kokemuksiin poliittisena vankina sisällissodan ja jatkosodan päättymisen välisessä Valkoisessa Suomessa. Kuten asiaan kuuluu, esittelemme jälleen tekijöiden omin luonnehdinnoin myös uusia työväentutkimuksen eri aloille kuuluvia pro gradu -tutkielmia. Samalla kannustamme opintojaan vielä jatkavia valitsemaan tutkielmansa aiheen työväentutkimuksen laajasta aihekirjosta ja jo valmistuneita ja mahdollisesti jatkoopinnoista haaveilevia tarttumaan toimeen tai ainakin käymään professorin juttusilla.

Kirja-arvio-osio on jälleen laaja ja monipuolinen. Se on merkittävä osa julkaisumme työstä esitellä kunkin vuoden – ja vähän edellisenkin – aikana ilmestyneitä työväentutkimuksen alaan kuuluvia teoksia eri tieteenaloilta. Lisäksi arvioitavana on jälleen myös muuta ajankohtaista, työväenliikkeen, työväen ja ylipäätään sivistyneen lukijakunnan vinkkelistä kiinnostavaa kirjallisuutta – yhteiskunnallisia puheenvuoroja, muistelmateoksia jne. Allekirjoittanut toivoo, että linjaus laaja-alaisesta kirja-arvio-osioista säilyy julkaisussamme myös tulevana vuosina. Tiedonkierto-osasto on erityisen runsas. Työväenperinnelaitosten monipuolinen toiminta on ollut kuluvanakin vuonna laajaa, ja monenlaisia hankkeita on toteutettu. Myös monia uusia toimintoja on eri tahoilla viritteillä, kuten voimme lukea eri laitosten osuuksista. Myönteinen kehitys jatkuu tältäkin osin.

Ja vielä yksi asia eli se, että rivakkaa on ajan riento. Allekirjoittanut on ollut Työväentutkimus Vuosikirjan päätoimittajana kuusi viimeistä vuotta lukuun ottamatta vuotta 2010, jolloin muut askareet veivät kaiken aikani. Viisi vuosikirjaa kuudessa vuodessa on ihan riittävä päätoimittajuus yhdelle Vasaralle. Niinpä sanonkin, että on vaihdoksen paikka. Aika on kulunut kuin siivillä, mikä kertoo siitä, että työ on ollut innostavaa ja yhteistyö toimituksen muiden jäsenten kanssa miellyttävää. Erityiskiitokset toimitussihteerille Alpo Väkevälle. Kiitokset myös Työväenperinne–Arbetartradition ry:n, kustantajan, hallitukselle monivuotisesta luottamuksesta.

Vuoden 2009 vuosikirjamme pääkirjoituksessa sekä saman julkaisun Keskustelua-osiossa ilmestyneessä kirjoituksessani linjasin omia näkemyksiäni Työväentutkimus Vuosikirjasta. Tässä vielä lopuksi muutama kiteytys. Tullessani päätoimittajaksi halusin kehittää julkaisumme korostetusti – nimeä myöten – nimenomaan vuosikirjaksi, joka sisällöllään pistää, tietenkin mahdollisuuksiensa rajoissa, pakettiin kunkin vuoden saldon omalla tutkimusalallamme se laaja-alaisesti ymmärrettyinä. Siten työväentutkimus tulee sidotuksi muuhunkin yhteiskunnalliseen keskusteluun, jolloin esiin nousee korostetusti myös kirja-arvio-osion merkitys, kuten jo ylempänä totesin. Näistä linjanvedoista on seurannut vuosikirjamme sivumäärän kasvu vuoden 2007 julkaisusta lähtien. Samassa yhteydessä tuli uudistetuksi myös vuosikirjan ulkoasu ja taitto. Siinä missä Työväen historian ja perinteen tutki-

muksen seuran vuosikirja *Väki voimakas* ja seuran muut julkaisut ovat foorumi varsinaisille tutkimusartikkeleille, on käsillä oleva julkaisu puolestaan foorumi, jolla esitellä tutkimusta lyhyin, mutta informatiivisin ja pohtivin pikkuartikkelein. Työnjako on selvä ja toimiva. Toivottavasti nämä periaatteet säilyvät julkaisumme linjana myös jatkossa.

Lopuksi toivotan kaikille lukijoille antoisia lukuhetkiä käsillä olevan vuosikirjan parissa, miellyttäviä joulunpyhiä sekä kaikkea hyvää ja hyödyllistä tuleville vuosille.

Helsingissä marraskuussa 2012

Erkki Vasara
päätoimittaja
erkki.vasara@helsinki.fi

Kansikuva

Taiteilija Tapio Tapiovaaran (1908–1982) kuolema-
ta tulee tänä vuonna kuluneeksi 30 vuotta. Niinpä
Työväntutkimus Vuosikirjan 2012 kansikuvaksi on
valittu Tapiovaaran linopiirros ”Guernica” vuodelta
1937.

”Guernica” kuvaa baskialueella sijaitsevan pie-
nen Guernican kaupungin pommitusta Espanjan si-
sällissodan aikana. Kenraali Francon joukkojen suo-
rittama teko aiheutti aikanaan ankaraa pahennusta ja
vastalauseiden myrskyn kaikkialla Euroopassa. Näis-
tä julmuuksista kertovaa Tapiovaaran vedosta myytiin
sodasta kärsivien espanjalaisten lasten auttamiseksi.
Taiteilija muistelee Kulttuurivihkojen haastattelussa
vuonna 1974 vedoksen myyntiä seuraavasti: *”...sitä
myytiin tasavaltalaisten hyväksi ainakin parisataa
kappaletta. Espanjan lasten puolesta -niminen ko-
mitea hoiti lahjoittamani kuvan myynnin. Se maksoi
silloista rahaa 25 markkaa, painettuna harmaalle
imupaperille. Näitä kuvia ei ole kuin muutama jäljel-
lä, koska niitäkin vainottiin. Joko viranomaiset vaino-
sivat tai ostajat hävittivät niitä varovaisuussyistä”*.

Vedos julkaistiin Kirjallisuuslehdessä 30.9.1937
seuraavan myyntitekstin saattelemana: *”Taiteilija Ta-
pio Tapiovaara on lahjoittanut 1000 numeroitua ja
taiteilijan nimikirjoituksella varustettua kappaletta
yllä olevaa kuvaa Espanjan lasten hyväksi järjeste-
lyn keräyksen toimikunnalle myytäväksi 10,- kappale.
Kuvia on saatavissa Sos. Dem. naisliitolta Sirkuskatu*

*5. Mainittakoon, että ranskalaiset taiteilijat ovat tällä
tavalla keränneet satoja tuhansia kärsivän Espanjan
hyväksi.”*

Kirjallisuuslehdessä julkaistiin myös kaksi muu-
ta Tapiovaaran Espanjan sisällissotaa kuvaavaa lino-
piirrosta: ”Espanja barrikadeilla”, 1936, ja ”Madrid”,
1937. ”Guernica” on kuitenkin ehkä tunnetuin hänen
kolmikymmenluvulla kaivertamistaan linopiirroksista.

Kirjallisuuslehden lisäksi Tapiovaaran grafiikkaa
julkaistiin 1930-luvulla myös Tulenkantajat -lehdessä
ja Soihtu-lehdessä. Hän teki kuvituksia muun muassa
Kiila-albumiin ja Elmer Diktoniuksen kirjaan ”Med-
borgare i republiken Finland”, 1935, ja Arvo Turtiaisen
”Rautakourat” -teokseen, 1938.

Tapio Tapiovaaran laaja henkilöarkisto on tal-
tioitu Kansan Arkistoon. ”Guernica” kuuluu Kansan
Arkiston taidekokoelmiin, missä Tapiovaaralta on
tämän vedoksen lisäksi yli sata teosta; grafiikkaa, pii-
rustuksia, maalauksia, luonnoksia ja kuvituksia.

Lähteitä:

- Erkki Anttonen: ”Suomalaista taidegrafiikkaa vuo-
sina 1930–1939”, liseniaattityö, 1986.
- Kirjallisuuslehti 30.9.1937, nro 16–17.
- Kulttuurivihkot 2/1974.
- Anja Kaarina Räisänen: ”Tapio Tapiovaaran gra-
fiikkaa”, Kansankulttuuri Oy, 1977.

ARTIKKELIT

Tämänkertaisessa vuosikirjassamme työväenkulttuuri nousee korostetusti esiin. Kulttuurilla on aina ollut työväenliikkeessä merkittävä sijansa, ja voimakin sanoa, että työväenliike on paitsi poliittinen, myös kulttuuriliike. Opiskelulla, sivistystyöllä ylipäätään sekä kuvataiteella, näyttämöharrastuksella, musiikilla ja kirjallisuudella on ollut tärkeä sijansa niin liikkeen kuin lukuisien aktiivisten työläisten elämässä. Tällä kertaa valokeilassa on kolme työväenliikkeen kulttuurielämän merkkivaikuttajaa, joiden syntymästä tulee vuonna 2012 kuluneeksi komeasti tasavuosia. Kössi Kaatra syntyi 130 vuotta sitten, ja Elvi Sinervon sekä Raoul Palmgrenin syntymästä on kulunut tasan vuosisata.

Artikkelissaan Kaatrasta tohtori Kati Launis valottaa tämän 1900-luvun alussa kynän varteen tarttuneen, rutiköyhistä oloista lähteneen runoilijan heräämistä luokkatietoisuuteen ja hänen tuotantonsa merkitystä työväenkulttuurille ja työväen ja koko Suomen historialle. ”Luokkiin jakautuneesta Suomesta on jo joitain vuosia puhuttu ja kirjoitettu niin mediassa kuin tutkimuksessakin”, Launis kirjoittaa ja jatkaa: ”Täältä, Kaatran ja hänen aikalaistensa kirjoituksista, löytyvät nykyisen Suomen historialliset jäljet, pala suomalaisen yhteiskunnan historiaa.” Launiksien artikkeli perustuu hänen Työväenkirjallisuuden päivillä Tampereella 1. syyskuuta 2012 pitämäänsä esitelmään.

Maisteri Jaana Torninoja-Latola puolestaan valottaa artikkelissaan Sinerovosta tämän vasemmistolaisessa työväenliikkeessä merkittävästi vaikuttaneen kirjailijan maailmankuvan muotoutumista, kirjailijan uran syntyä, kirjailijaryhmä Kiilan ja sodanaikaisten vankilavuosien merkitystä hänen toimilleen kirjailijana sekä suhdetta kommunismiin. Kirjoittaja etsii myös syvintä Sinervon ajattelussa ja tuotannoissa. Pohtiessaan kirjailijan merkitystä tässä ajassa Torninoja-Latola kirjoittaa: ”Sosialistiset valtiot ovat yksi toisensa jälkeen kaatuneet ja vasemmistolaiset arvot ovat joutuneet puolustuskannalle nykypäivän markkinavetoisessa yhteiskunnassa. Itse näen vastauksen kysymykseen Elvin omista sanoista: Elääkseen ihminen tarvitsee unelman, jonka puolesta toimia täysin sydämin. Ja se on myös se, mikä on luettavissa hänen teksteistään yhä edelleen.”

Lisensiaatti Hanne Koiviston artikkeli käsittelee Raoul Palmgrenia, tuota ”kulttuurikommunistia ja marxilaisten villivarsaa”, joka vaikutti työväenkulttuurin alalla monin tavoin. Kolmikymmenluvun kulttuuriteoreetikosta ja -kriitikosta kehittyi kirjailija ja pohdiskelija, joka sotavuosien jälkeen vaikutti muun muassa kansandemokraattisen liikkeen Vapaan Sanan päätoimittajana, liittyi kommunistiseen puolueeseen ja tuli myös erotetuksi siitä, vetäytyi politiikasta, toimi kirjastonjohtajana ja vaikutti lopulta kirjallisuustieteen professorina Oulun yliopistossa. Palmgrenin merkitys vasemmistosivistyneistön yhtenä merkittävimmistä vaikuttajista oli ja on edelleen huomattava.

Kati Launis

filosofian tohtori, Turun yliopisto

Työväenkirjallisuuden klassikko

Kössi Kaatra¹

Vuoden 1905 suurlakko oli runoilija Kössi Kaatralle ratkaisevaa aikaa. Marraskuun ensimmäisenä päivänä Kaatra, 23-vuotias tamperelainen runoilijanalku ja tuolloin vielä nimeltään Lindström, sai tehtäväkseen lukea *Punaisen julistuksen* Tampereen Raatihuoneen parvekkeelta. Tämä kertoo siitä, että hänellä oli tuolloin jo nimeä työväenliikkeessä sekä runoilijana että lausujana. Mainetta olivat kerryttäneet paitsi työväenlehdissä julkaistut runot myös kolme runokokoelmaa *Kynnyksellä* (1903), *Elämästä* (1904) ja *Runoja* (1905).

Suurlakko merkitsi Kaatralle kuten monelle muullekin vanhan työväenliikkeen kirjailijalle taitekohtaa paitsi poliittisesti myös kirjoittajana. Lakon jälkeisessä aatteellisessa innostuksessa runoja alkoi tulla työväenliikkeen suurimpaan kustantamoon Työväen Sanomalehti Osakeyhtiöön. Tutkija Aimo Roininen on laskenut, että sisällissodan kynnyksellä työväenkirjailijoita oli puolitoista sataa, ja heistä lähes puolet julkaisi omia teoksia.² Kaatra oli yksi heistä, rinnallaan muun muassa Hilja Liinamaa-Pärssinen, Kössi Ahmala, Elviira Willman, Konrad Lehtimäki ja monia muita.

Luon artikkelissani katseen Kaatran elämään ja tuotantoon sekä siihen, miten rutiköyhälle tamperelaiselle työläispojalle aukeni terävän kynänkäytön avaamana väylä runoilijan ja lehtimiehen asemaan. Kirjailijaan voi tarkemmin tutustua lukemalla esimerkiksi Armas Äikiän tai Hannu Niklanderin kirjoittamia Kaatra-elämäkertoja tai Raoul Palmgrenin kirjoittamaa, varsin kattavaa Kaatra-lukua teoksessa *Joukkosydän, Vanhan työväenliikemme kaunokirjallisuus*.³

Kaatran elämästä ja tuotannosta

Kössi Kaatrasta on erityisen tärkeä puhua juuri tänä päivänä ja muistaen hänen tamperelaisuutensa. Kaatra on vanhan työväenliikkeen tunnetuin kirjailijani ja toisekseen hän eli ja vaikutti monissa vaiheissaan Tampereella. Hannu Niklanderin mukaan tamperelaiskirjallisuuteen on kuulunut sanomisen selkeys ja arjesta nouseva, työväenaiheinen sisältö. Tässä mielessä Kaatraa voi hänen mielestään pitää jopa ensimmäisenä tamperelaiskirjailijana.⁴

Kössi Kaatra ei kuitenkaan ollut syntyjään tamperelainen. Hän syntyi Lohjalla marraskuussa 1882, pikkukauppias Lindströmin perheeseen. Isä oli kärsinyt tuolloin jo vararikon ja alkoholisoitunut, ja perhettä piti pystyssä uskovaan, tomera äiti.

Kössi Kaatran syntyessä perheellä ei ollut vakinaista asuinpaikkaa. Kaatra kuvaa elämänsä alkuvaiheita omaelämäkerrallisessa romaanissaan *Äiti ja poika, Kuvaus köyhäinkorttelista*. Se on yksi omista suosikeistani Kaatran tuotannon joukossa, viehättävä muisteluteos, johon palaan tässä artikkelissa myöhemminkin. Kaatra luo siinä katseen 1900-luvun alun kovassa liikkeessä olevaan Suomeen, työväenluokan syntyyn, omaan kirjailijaksi tuloonsa ja erityisesti, kuten otsikkokin kertoo, äiti-suhteeseensa. Äidin muistolle kirja on myös omistettu. *Äiti ja poika* alkaa seuraavalla tavalla:

Kun äidin raskaana velvollisuutena oli synnyttää kuopuspoikansa kivulla, ei perheelä ollut mitään kotia. Isän syntymäkodissa, missä kuopukselle lahjoitettiin henki, ei

ollut paljon tilaa, vielä vähemmän arvattavasti sukulaisille, jotka kiersivät maata ja mannerta ja laittoivat lapsia, vaikkei heillä ollut mihin päänsä kallistaisivat. Ja niin syntyi kuopus kovin huonon tähden alla, kodittomuuden ja turvattomuuden tähden, ja se lähti heitä seuraamaan miten yrittivätkin uurastaa, miten yrittivätkään potkia tutkainta vastaan.⁵

1890-luvulla perhe muutti Tampereelle. Näihin aikoihin isä kuoli, ja Kössi-poika joutui olemaan yhtämittäisesti töissä. Hän toimi muun muassa sanomalehdenmyyjänä, juoksupoikana, ravintolapassarina, maalaiskauppiaan apulaisena ja kirjapainotyöläisenä. Myöhemmin hän pääsi konttoriapulaiseksi asianajotoimistoon – ja äiti ilahtui siitä, että poika pääsi ”herran ammattiin”, Kaatra kirjoittaa.

Jo nuorena Kössi Kaatra luki paljon ja kirjoitti. Ensimmäiset runonsa hän julkaisi vuonna 1902 *Työväen Joululehdessä*, ja esikoiskoelma *Kynnyksellä* ilmestyi seuraavana vuonna. Runoja kehuttiin, samoin esikoiskoelmaa, ja hän sai mainetta. Kaatrasta käytettiin nimitystä ”Tampereen Eino Leino”, millä viitattiin hänen alkuvuosiensa runojen leinolaisen helskyytelevään sävyyn. Leino-lainaus myös aloittaa hänen kokoelmansa *Elämästä* (1904).

Suurlakon myötä Kaatran runoudessa tapahtui kuitenkin muutos. Yksilöllisestä, leinolaiseksi kutsutusta helskyytelijästä tuli joukkojen runoilija, työväen tuntojen tulkki. Vuonna 1906 ilmestyneissä runokokoelmissa *Suurlakkokuvia*, *Murroksessa* ja *Kyttä* näkyy lakon nostattama hurmio ja paremman toivo, joskin myös pelko siitä, miten vaatimukset lopulta menevät läpi. Elettiin Kaatran sanoin sekasorron aikaa; aikaa, jolloin ”pohjakerrosten” on avattava suunsa.

Suurlakon jälkeen Kaatran runotuotanto hiipui. Hän osti tamperelaisen Hämeen kirja-kaupan ja kustansi *Markan kirjasto* -nimistä kirjasarjaa, jossa julkaistiin mm. Jack Londonin, August Strindbergin ja Fjodor Dostojevskin teosten suomennoksia. Markan kirjasto meni konkurssiin vuonna 1908. Tämän jäl-

keen Kaatra oli lehtimiehenä Oulussa, palasi Tampereelle ja tuli kiinnitetyksi ohjaajaksi Työväen Teatteriin, jossa hän ohjasi muun muassa Maksim Gorkin näytelmän *Pohjalla*. 1910-luvulla Kaatra toimi sekataravakauppiaana Teiskossa.

Vuonna 1917 alkoi taas tapahtua, ensin Venäjällä ja sitten Suomessa, eikä Kaatra jäänyt sivuun. Hän ilmestyi Tampereelle ja lausui kansankokouksessa vallankumousrunon ”Tulivuori”. Huhtikuussa Kaatra siirtyi Yrjö Mäkelinin kutsumana Ouluun *Kansan Tahdon* toimitussihteeriksi. Raoul Palmgrenin mukaan hän kirjoitti Oulussa ajanrunoutta: ”viikosta viikkoon, usein jopa päivästä päivään, jatkuu tämä dramaattisten ajantapahtumain kiinteä, kiihkeä ja persoonallisen rehellisyyden leimaama runotilitys”. Kaatrasta oli tullut taisteleva lehtimies.⁶

Oulu jäi sodassa punaiseksi saarekkeeksi valkoisen Pohjois-Suomen sisälle, mutta kukistui nopeasti. Valkoiset olivat merkinneet Kaatran teloitettavien listalle, mutta runoilijan onnistui piileskellä Oulussa kuukausia erinäisillä ullakoilla. Kun olot rauhoittuivat, hän pakeni Tornion pohjoispuolitse Ruotsiin, asettui Tukholmaan ja sai toimitussihteerin paikan Suomen punaista pakolaishallitusta kannattaneesta *Viesti*-lehdessä. Kaatra avioitui Ruotsissa Jenny Soinion kanssa ja sai kaksi tytärtä. Tuli myös uusi julkaisuryypäs: romaani *Punaiset ja valkoiset, Kuvaus Suomen luokkasodasta* nimimerkillä Henkipatto (1919), runokokoelma *Alhaisolauluja* (1922) ja omakelekkerrallinen *Äiti ja poika* (1924).⁷

Työväenkirjailijaksi tulo

Työläispoika Kössi Kaatrasta tuli siis kirjailija, mutta miten ja millä keinoin? Miten kirjailijuus pyrki ja pääsi pintaan arjessa, joka kaikesta päättäen oli kovaa kamppailua joka-päiväisestä leivästä?

Ensinnä piti tietysti olla taito kirjoittaa ja halu sanoa, ja nämä Kaatralla oli. Toinen tärkeä tekijä oli se, että työväenliikkeen oma, porvarillisesta kirjallisuusinstituutiosta erillinen kirjallinen kenttä oli muotoutumassa. Oli

kustantamoita ja lehtiä, ja runoilla oli tilausta myös erilaisiin juhlatilaisuuksiin ja kokoon-tumisiin. Tämä mahdollisti sen, että myös työväen parista tulevat kynäilijät saivat mahdollisuuden julkaista tekstejään ”takapihan näkökulmasta”, kuten Kaatra kirjoittaa teke-vänsä.⁸

Kaatran miessukupuolestakaan ei ollut häntä kirjailijaksi tulon kannalta, sillä työväenkirjailijajoukko oli alussa perin miehi-nen. Raoul Palmgrenin *Joukkosydän*-teoksen hakemistossa mainitaan 167 kirjailijanimeä, joista vain kymmenen on naisia, ja näistä nai-sista tunnetuimmat – Hilja Pärssinen, Elviira Willman, Hilda Tihlälä ja Hella Wuolijoki – ovat kaikki sivistyneistötaustaisia. Sen sijaan työ-läistäustaiset naiskirjailijat, naispuoliset Kössi Kaatrat, loistavat poissaolollaan. Heidän puuttumisensa kertoo siitä, että työläistäustai-sen naisen oli tuolloin miltei mahdotonta tulla kirjailijaksi huolimatta työväenliikkeen oman kirjallisen instituution avaamasta mahdolli-suudesta. Työläisnaisten tiellä oli luokan ja sukupuolen muodostama kaksoismuuri, joka toimi kirjallisuuden esteenä, vaikka toinen este, luokka, oli parhaillaan murtumassa.⁹

Tärkeä kirjailijaksi sysääjä oli Kaatran kohdalla havahtuminen luokkatietoisuuteen. Luokkajako ja sen myötä eriarvoisuus ei ol-lutkaan taivaasta langetettu totuus vaan ihmisten aikaansaama, epäoikeudenmukainen järjestys, joka voidaan kumota. Kaatra kuvaa suurlakon jälkeistä työväenluokan nousua *Äiti ja poika* -teoksessaan innostavana koke-muksena, jossa herätään tietoisuuteen joukon voimasta: ”Lempo soikoon”, kirjoittaa Kaatra, ”tässä ei ollut kysymyksessä ainoastaan jotkut yksilöt, tässä oli kysymys kokonaisesta luokasta!” Myöhemmin hän jatkaa mullista-van kokemuksen kuvaamista:

Siihen aikaan se [työväenluokka] oli juuri saanut unen silmistään ja alkoi oikoa jä-seniään. Vasta voimansatuntoon päässeenä uhkui se ponnistuksen iloa ja voitonvar-muutta. Se astui yht’äkkiä esille huiluin ja sympaalein ja veti vastustamattomasti mukaansa jokaisen, jota vaiva ei vielä ollut ehtinyt runnella loppuun.

Kössi Kaatra vuonna 1919. Kuva: Kansan Arkisto.

Ja yksilöissä tapahtui suuri mullistus. Tässä ei käynyt laatuun kurkoitella oman vasaransa, kehrävartensa, auransa, ompe-luksensa takaa järjestelmän armoa. Tänään sait työtä, mutta jos mutisit, sait huomenna lähteä. Tässä oli pyrittävä yhdessä (...)¹⁰

Luokkatuntoon herääminen merkitsi Kaatran tapauksessa paitsi uutta yhteisöllistä identi-teettiä myös sitä, että hän sai sisällön ja suun-nan kirjailijuudelleen. Hänestä tuli luokan laulaja, joukkojen runoilija. Joukon tuntoa ilmentää myös nimi ”Joukkosydän”, jonka Kaatra antoi julkaisematta jääneelle myö-häiskokoelmalleen ja jonka mukaan Palmgren myöhemmin nimesi työväenkirjailijoita koskevan tutkimuksensa. Voikin ajatella, että Kaatra tavoitti ilmauksellaan jotakin olennai-sen vanhan työväenliikkeen ytimeä.

Lopuksi

Viime vuosina työväen kirjallisen kulttuurin tutkimus on ollut vahvassa nousussa. Muun muassa Elsi Hyttinen ja Kirsti Salmi-Niklander ovat tutkineet 1900-luvun alun työväenkirjallisuutta uusin silmin, Jaana Torninoja-Latola on tutkinut Elvi Sinervoa ja Hanne Koivisto Raoul Palmgrenia ja muita vasemmistointellektuelleja – muutamia mainitakseni.

Nykyinen kiinnostus työväenkirjallisuutta ja -kulttuuria kohtaan liittyy tutkimusmaailmassa tapahtuneisiin muutoksiin. On kiinnostuttu jälleen luokan merkityksistä ja arjen historiasta. Luokka on kokenut voimallisen uuden tulemisen paitsi tutkimuksessa myös yhteiskunnallisessa keskustelussa – samoin kuin nykyisessä kaunokirjallisuudessa, kuten tutkija Jussi Ojajärvi on osoittanut muun muassa Kari Hotakaisen, Arto Salmisen ja Hanna Marjut Marttilan tuotantoa tarkastelemalla.¹¹ Ja yksi tärkeä osoitus siitä, että työväenkirjallisuus kiinnostaa jälleen, ovat tietysti jo kolmatta kertaa järjestetyt Työväenkirjallisuuden päivät.

Kössi Kaatra on yksi niistä kirjailijoista, joiden tuotanto kestää mainiosti uuden tutkimuskierroksen. Vaikka hänen tuotantonsa syntyi aivan toisenlaisessa maailmassa kuin missä elämme nyt, väitän, että hänellä on annettavaa myös nykylukijalle. Luokkiin jakautuneesta Suomesta on jo joitakin vuosia puhuttu ja kirjoitettu niin mediassa kuin tutkimuksessakin. Täältä, Kaatran ja hänen aikaistensa kirjoituksista, löytyvät nykyisen Suomen historialliset jäljet, pala suomalaisen yhteiskunnan historiaa. Kaatra oli yksi nykyisen luokka-Suomen historiallisista tekijöistä ja kokijoista.

Lisäksi Kaatran omaelämäkerrallinen *Äiti ja poika* -teos, jota olen edellä siteerannut, on kestänyt mielestäni hyvin aikaa. Se on kulttuurihistoriallisesti kiinnostava katsaus sadan vuoden takaisiin tapahtumiin ja työväenluokan nousuun, mutta myös terävästi ja pilke silmäkulmassa kirjoitettu kaunokirjallinen teos. Se opettaa lukijalleen paitsi luokkataistelun taustoja ja tuntoja myös erilaisuuden sietoa,

sopua ja keinoja, joilla luokkien välinen kiulu voidaan ylittää.

Päätän artikkelini tällaiseen lempeän humoristiseen, luokkienvälistä kanssakäymistä ehdottavaan lainaukseen *Äiti ja poika* -teoksesta. Katkelma sijoittuu kapakkaan, joka oli tuttu maailma ravintolan passaripoikana aikanaan toimineelle Kaatralle. Kertomuksen pieni poika, kirjailijan fiktiivinen minä, kuvaa ravintolan ensin paikkana, jossa luokkaerot piirtyvät selkeinä esiin. Pieni poika katselee, miten ”paremmat ihmiset” istuvat omalla puolellaan ravintolassa juomassa kalliita juomia: erilaisia viinejä, konjakkia, rommia, punssia ja likööriä. Heidät tunnistaa siitä, kirjoittaa Kaatra, että he ”saapuivat niin siroina ja nuoltuina, lemahtelivat hajuvesiltä ja saippuilta ja puhuivat ruotsia” ”Huonommalla puolella” sen sijaan istuu suomenkielinen köyhä kansa ja juo olutta: ”Siellä ei puhuttu ruotsia eikä kainosteltu. Siellä puhuttiin ja vannottiin suomeksi ja juotiin 2000 pulloa olutta kumpaisenakin iltana.”

Kaatran kuvaamaa parempaa ja huonompaa väkeä, ylä- ja alaluokkaisia asiakkaita, siis erottaa monia asia, kuten alkoholijuoman laatu, ravintolan puoli, ulkoasu, tuoksu ja kieli. Yksi asia heitä kuitenkin yhdistää: molemmilla puolilla juodaan liikaa. Tämä saa aikaan iloisen luokkasekamelskan:

Mutta yöllä, kun ravintola suljettiin ja kummankin puolen vieraiden oli poistuttava, oli näiden ero haihtunut olemattomiin, kumpainenkin puoli aivan hämmästyttävästi noussut ja laskenut samalle tasolle. Kummankaan puolen vierailta ei ollut paljon koivista tietoa, kumpaisetkin olivat yhtä äänekkään ilon vallassa taikka kukoivat yhtä hartaasti, ylempi kerros oli aikoja sitten alentunut käyttämään suomea, kun taas jotkut alemmista olivat yltyneet näyttämään, että kyllä tässä ruotsia osasivat huonommatkin. Pääasia vain oli, että ylempät elämöivät kilpaa alemman kansan kanssa. Niin, vieläpä voittivatkin tämän, sillä vaikka ylempiltä oli herraskaisuus vähin erin illan kuluessa huvennut,

oli poliiseilla kuitenkin merkillisen tarkka
nenä vaistoamaan, kuka kukin oli, keitä oli
kierrettävä, keitä kursailematta korjattava
kaupungin sydämeen; ja tietoisuus tästä
se aina jossakin määrin hillitsi niitä, jotka
huonompi puoli oksensi sisuksistaan.¹²

Kaatra kuvaa, miten humalatila toimii ikään
kuin liimana, joka nivoo eriluokkaiset ihmi-
set hetkeksi yhteen. Syntyy tila, jossa herrat
ja rahvas hetkeksi iloisesti sekoittuvat, kunnes
paikalle saapuu poliisi, eräänlainen institu-
tion silmä, jonka luokkavainu ei petä. Luok-
karajat ovat kuitenkin jo ehtineet liikahtaa
– toki vain hetkellisesti ja humalan siivittämä-
nä, mutta sittenkin.

Viitteet

- 1 Teemana Tampereella Työväenmuseo Werstaalla
1.9.2012 kolmannen kerran järjestetyillä Työväen-
kirjallisuuden päivillä, joilla Kati Launis esitelmöi
Kössi Kaatrasta, oli ”Sukupolvien kynänjälki”.
Tästä syystä mukana olivat myös työväenkir-
jallisuuden klassikot, heidän joukossaan Kössi
Kaatra. Esitelmä on julkaistu THPTS:n blogissa
”Työväenhistorian uutisvirtaa”: [http://www.thpts.
fi/2012/09/20/kossi-kaatra-130-vuotta/](http://www.thpts.fi/2012/09/20/kossi-kaatra-130-vuotta/)
- 2 Aimo Roininen: Työväenliike tuo työläiset kirjal-
lisuuden kentälle. Teoksessa Lea Rojola (toim.):
*Suomen kirjallisuushistoria 2. Järkiuskosta vais-
tojen kapinaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
Helsinki 1999, s. 92.
- 3 Armas Äikiä: *Laulaja tulivuoren juurella, Kössi
Kaatran elämä ja työ*, Kustannusosakeyhtiö Yhteistyö,
Helsinki 1962; Hannu Niklander: *Kössi
Kaatran elämää ja lohjalaisvaiheita*, Lohjan Koti-
tutkimuksen Ystävät ry, Lohja 1982; Raoul
Palmgren: Kössi Kaatra. Teoksessa *Joukkosydän,
Vanhan työväenliikkeen kaunokirjallisuus I*,
WSOY, Helsinki 1966, s. 312–343.
- 4 Niklander, s. 12.
- 5 Kössi Kaatra: *Äiti ja poika, Kuvaus köyhäinkortte-
lista*. Työ, Helsinki 1924, s. 5.
- 6 Palmgren, s. 335–336.
- 7 Kaatran elämänvaiheista ks. Äikiä.
- 8 Käytän käsitettä työväenkirjailija viittaamaan
(syntyperästä riippumatta) niihin kirjailijoihin,
jotka toimivat työväenliikkeen piirissä. Palmgrenin
käsitteellisestä jaosta työläiskirjailijoihin ja

työväenkirjailijoihin ja tämän jaottelun kritiikistä
ks. Elsi Hyttinen: *Kovaa työtä ja kohtalon oikkuja,
Elvira Willmanin kamppailu työläiskirjallisuuden
tekijyydestä vuosisadan vaihteen Suomessa*. Suo-
malaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012, erit.
s. 29, 49.

- 9 Kati Launis: Työväen Maamme-kirja. Teoksessa
Kukku Melkas et al. (toim.): *Läpikulkuihmisiä,
Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksessä 1900-
luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 1999, s. 85;
Työläisnaisten osallistumisesta suullis-kirjallisiin
verkostoihin ks. Kirsti Salmi-Niklander: Sanelman
sisaret. Sosiaalisen tekijyyden strategioita nuorten
työläisnaisten suullis-kirjallisissa verkostoissa
1910–20-luvulla. Teoksessa Ilona Kempainen et
al. (toim.): *Kirjoitettu nuoruus, Aikalaistulkintoja
1900-luvun alkupuolen nuoruudesta*. Nuorisotut-
kimusseura, Helsinki 2011, s. 20–46.
- 10 Kaatra 1924, s. 97–98.
- 11 Jussi Ojajärvi: *Supermarketin valossa, Kapitalis-
mi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa
Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa ”Su-
permarket”*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,
Helsinki 2006, 277–304.
- 12 Kaatra 1924, s. 48.

Paasitorni

Kokous- ja kongressikeskus

- keskellä Helsinkiä, Siltaasaressa • 30 kokoustilaa 8-800 hengelle
- nykyaikainen kokoustekniikka • korkeatasoiset ravintolapalvelut
- keskustan palvelut kävelymatkan etäisyydellä

Paasivuorenkatu 5 A FIN - 00530 Helsinki
p. 09-7089 611 Fax 09-7089 658 myynti.paasitorni.fi www.paasitorni.fi

Jaana Torninoja-Latola
filosofian maisteri, Turun yliopisto

Eläkseen ihminen tarvitsee unelman – Elvi Sinervo kirjailijana

Kirjailija Elvi Sinervon (1912–1986) syntymästä on tänä vuonna kulunut 100 vuotta. Tässä artikkelissa luon retrospektiivisen katsauksen hänen elämäänsä ja työhönsä kirjailijana ja kysyn: Miten ja miksi hänestä tuli kirjailija? Miten hän koki oman kirjailijuutensa? Millaisia vaiheita hänen kirjailijauransa sisälsi? Minkälainen asema hänellä oli kirjallisuuden kentällä?

Lapsuuden kodin perintö

*Pyhä on viha
Jonka imimme raatajaäidin maidosta.*

*Hänen silmistään
oli rakkaus sammunut:
Hän näki vain lastensa nälän
Hänen kasvoilleen
oli kärsimys kivetynyt,
Hän tiesi vain huomisen huolen.¹*

Yllä oleva runo, josta on lainattu kaksi ensimmäistä säkeistöä, on nimeltään *Luokkaviha* ja se kuvaa nimeään myöten 20-vuotiaan työväenluokasta lähtöisin olevan nuoren naisen kiihkeitä aatteellisia tunteja. Näiden tunteiden taustalla oli lapsuuden perheen perintö sekä myös sisällissodan ja sen jälkeisen ajan kokemukset. Elvi syntyi työläisperheeseen ja asui lapsuutensa ensimmäiset vuodet Helsingissä. Elvin isä, Edvard Sinervo oli toiminut työväenliikkeessä 1900-luvun alkupuolella, ja kun sisällissota 1918 tammikuussa puhkesi, koki hän velvollisuudekseen liittyä punaisten rintamaan. Sodan jälkeen pelko mahdollisista seuraamuksista sain perheen tekemään päätöksen muutosta Laihialle, jossa isän äiti ma-

joitti tulijat pieneen mökkiinsä. Pohjanmaasta tuli Sinervon perheen kotiseutu vuoteen 1926 asti, jolloin Edvard Sinervo kuoli ja äiti Alma Sinervo muutti kahden nuorimman tyttärensä, Elvin ja Airan kanssa takaisin Helsinkiin. Pohjanmaan kokemuksista tuli kuitenkin selkeästi Elvi Sinervon lapsuudenkokemuksia, joihin hän kirjallisuudessaan usein palasi.

Paitsi aatteellista perintöä Elvi Sinervo kantoi sisällään myös perheen kirjallista perinnettä. Sinervon perheessä vanhemmat antoivat lapsilleen lukevan ihmisen mallin ja he uskoivat kirjallisuuden maailmankuvaa ja tietoisuutta avartavaan voimaan, mikä 1900-luvun alun työläisperheissä oli vielä melko harvinaista. Yhtä harvinaista oli myös se, että lapsille annettiin mahdollisuus oppikoulun käyntiin. Sinervon perheen seitsemästä lapsesta ylioppilaisiksi kirjoittivat Sylvi-Kyllikki, Elvi ja Aira. Kaikki he myös jatkoivat yliopistoon, tosin Elvin opinnot jäivät kesken. Kosketukset muista yhteiskuntaluokista oleviin lisääntyivät oppikoulun myötä, Koulumaailmassa vallitseva oikeistolainen ilmapiiri pakotti miettimään omaa maailmankatsomusta sekä pohtimaan kuka oli ja mihin kuului. Yksi keino tähän oli kirjoittaminen.²

Lukemisen rinnalle tuli varsin varhaisessa vaiheessa myös oma kirjoittaminen. Sisartensa tapaan Elvi kirjoitti päiväkirjaa ja vähitellen hän rohkaistui kokeilemaan avujaan myös kaunokirjoittajana ja lähettämään tuotoksiaan julkaistaviksi työväen nuorisoliikkeen lehtiin. Helppoa tämä ei ollut, sillä perheen sisältä löytyivät tiukimmat kriitikot, jotka nopeasti ampuivat pilvissä leijuvan taiteilijan alun takaisin maan pinnalle. Elvin mukaan perheessä vallitsi ajatus, että jos ei tuntenut itseään Shakespeareksi tai edes Leinoksi, ei kannat-

Elvi Sinervo. Kuva: Kansan Arkisto.

tanut kirjoittaa. Riman nostaminen esikuvallisesti äärimmäisen korkealle näkyi Elvin väheksyvässä tavassa suhtautua omaan kirjoittamiseensa myöhemminkin. Vaikka kirjallinen luomisprosessi oli useimmiten monessa suhteessa tyydyttävää ja palkitsevaa, niin sen lopputulos muodostui pettymykseksi.³

Kirjailijan uralle

Huolimatta näistä omien kykyjen epäilyistä kirjoittaminen kuitenkin hahmottui Elville amatiksiksi 1930-luvun mittaan. Hän alkoi saada tekstejään julki erilaisilla foorumeilla, joista merkittäviksi muodostuivat *Kirjallisuuslehti* ja *Tulenkantajat*. Itsetuntoa varmasti lisäsi myös voitto *Tulenkantajien* novellikilpailussa. ”Henkinen työ”, johon kirjoittaminen kaikissa muodoissaan kuului, tuotti hänelle suurta tyydytystä, sillä siinä hän pystyi osoittamaan parasta osaamistaan ja tyydyttämään pakonomaisen tarpeensa taiteelliseen luomiseen. Erityisesti vankila-aika nosti kirjoittamisen tärkeän merkityksen esiin, koska tällöin kirjoittaminen oli ajoittain mahdotonta. Vankilajan pakkovaikeneminen julkaisevana kirjailijana nosti esiin myös huomion kirjoittamisen vuorovaikutuksellisuudesta, sillä Elvin omin sanoin ”hänen ilmaisutarpeensa karjui toista ihmistä”. Kirjoittaminen itsessään ei riittänyt, vaan tärkeää oli nimenomaan se, että kirjoitti joillekin, että tekstillä oli vastaanottaja.⁴

Aina kirjoittaminen ei nojannut pelkästään ”luomisen pakkoon”, vaan Elvin kirjoit-

tamiseen kuuluivat myös tilaustyöt, joilla oli selkeästi poliittinen luonne. Erityisesti tähän kategoriaan liittyviä tekstejä syntyi sodan jälkeisenä aikana muun muassa Suomen Kommunistisen Puolueen tarpeisiin. Elvi halusi kuitenkin erottaa tilaustyöt muusta kirjoittamisesta, sillä hänen mukaansa niihin ei liittynyt sitä välitöntä inspiraatiota, joka tekee taiteesta taidetta. Toisaalta hän oli myös sitä mieltä, ettei hänellä ollut oikeutta olla taiteilija pelkästään taiteen vuoksi, runoilija, joka tuijottaisi vain omaan napaansa ja omiin mystisiin kärsimyksiinsä.⁵

Sosiaalisella verkostolla, vasemmistoälymystöllä, oli huomattava merkitys Elvin kirjailijuudelle, samoin kuin kirjailijaryhmä Kiilan perustamisella vuonna 1936. Kiilan tehtävänä oli toimia vasemmistolaisten kirjailijoiden yhteen kokoajana, ja sen jäseniä yhdisti paitsi sosialismiin perustuva maailmankatsomus myös yhteinen esteettinen ohjelma.⁶ Sen piirissä käydyt kirjallisuuskeskustelut ja kiillalaisten keskinäinen ateljeekritiikki auttoivat Elviä ja muita aloittelevia kirjailijoita asemoimaan itsensä kirjailijana ja näkemään itsensä ja kirjoittamisensa osana verkostoa. Lähimpiä esikuvia Elville olivat Pentti Haanpää, Katri Vala, Viljo Kajava ja Iris Uurto.⁷

Julkaisupolitiikka on yksi kulttuuripolitiikan muoto ja 1930-luvulla selkeästi vasemmistoon kuuluvilla kirjailijoilla oli jonkin verran vaikeuksia saada omia töitään julkaisuiksi porvarillisten kustantamojen kautta. Mahdotonta tämä ei kuitenkaan ollut, kuten Elvinkin tapaus osoittaa. Hänen ensimmäinen teoksensa, novellikokoelma *Runo Söörnäisistä*, ilmestyi K. J. Gummeruksen kustantamana vuonna 1937. Jo novellikokoelman työstämisen aikana Elvin päässä oli alkanut muotoutua ensimmäisen romaanin aihe, joka perustui hänen novelliinsa *Kaupunki ottaa takaisin*. Näin syntyi *Palavankylän seppä*, joka ilmestyi vuonna 1939. Romaani on omaelämäkerrallinen, faktaa ja fiktiota sekoittava kuvaus erään perheen siirtymisestä sisällissodan jälkeen Pohjanmaalle ja ajasta siellä.

Elvistä on sanottu, että hän oli kolmikymmenluvulla enemmän vallankumouksellinen kuin taiteilija. Mitä tällä on tarkoitettu, on kui-

Elvi Sinervo kirjoituskoneen ääressä. Kuva: Kansan Arkisto

tenkin jäänyt erittelemättä. Voi myös kysyä, sulkevatko nämä kaksi toisensa pois? Elvin 1930-luvun kirjeissä nousee selkeimmin esiin taiteilija, ei aktiivinen vallankumouksellinen. Hän kyllä toimi järjestötoiminnassa, mutta siinäkin hänen päähuomionsa oli kulttuuri-toiminnassa, ei päivän poliittisissa kysymyksissä. Vallankumouksellisuuttaan hän pyrki tuomaan esiin nimenomaan kirjoittamisensa kautta. Lähtökohtana Elvin teksteissä oli yhteiskunnallisen tietoisuuden herättäminen ja laajentaminen – unohtamatta kuitenkaan kirjallista ja taiteellista muotoa ja sisältöä.⁸

Aktiivinen poliittinen vaihe Elvin elämässä hiljeni tultaessa kohti 1930-luvun loppua leimahtaakseen vielä kerran liekkiin ennen jatkosodan alkua. Tämän sai aikaan keväällä 1940 perustettu Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseura, jonka puheenjohtajana oli Elvin aviomies Mauri Ryömä. Elvi oli mukana seuran kulttuurijaostossa. Mauri kuitenkin vangittiin jo heinäkuun lopulla samana vuonna, ja 1941 kesäkuussa sulkeutui vankilan ovet myös Elvin takana. Hän sai valtiopetoksen valmistelusta yhteensä neljän vuoden tuomion, josta hän istui kuitenkin vain

kolme vuotta. Kesäkuussa 1944 hän vapautui mieli täynnä uusia ahdistavia ja innostavia kokemuksia sekä kirjoittamattomia kirjoja.

Vankila muuttaa suunnan

Elvin vankeusaika sisälsi eri aikoina erilaisia mahdollisuuksia kirjoittamisen harjoittamiseen. Tutkintovankeusaika Turun lääninvankilassa oli vielä melko vapaata, mutta Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilassa kirjoittamisen kontrolli oli huomattavasti kovempaa, tosin jatkosodan loppupuolella jonkin verran höltyen. Kirjailijana Elvi koki kirjoittamistarpeen voimakkaasti ja se, ettei hän saanut ilmaista itseään kirjoittamalla, oli ajoittain niin tuskallista, että hän etsimällä etsi vankilan systeemistä aukkoja, jotka mahdollistaisivat kirjoittamisen salaa. Ajan myötä hän löysikin erilaisia tapoja ohittaa vankilaviranomaisten kontrolli. Hän esimerkiksi rikkoi tahallaan vankilan sääntöjä päästäkseen joskikin aikaa eristysselliin, jonka yksinäisyys ja kirjoittamisrauha houkuttelivat niin paljon, että ankeat fyysiset olosuhteet, ennen kaikkea nälkä ja kylmä, eivät haitanneet.⁹

Hetket yksinäisyydessä tuottivat tulosta, ja vankilassa syntyneet kirjalliset tuotteet saivat sodan jälkeen yksi toisensa jälkeen kustantajan ja pääsivät julkisille markkinoille. Runokokoelma *Pilvet*, joka julkaistiin 1944, oli muotoutunut kirjaksi jo vankilassa, jossa se poliittisten vankien keskuudessa oli kiertänyt salaisesti kädestä käteen. Se, että vankilassa syntyi paljon runoja, johtui vankilan olosuhteista ja niistä vaikutelmista, joita vankilamaailma Elvissä synnytti. Runojen kautta oli mahdollista nopeasti purkaa patoutuneita tunteita ja vankilan aiheuttamaa ahdistusta.¹⁰

Elvi Sinervon sodanjälkeinen julkaistu kaunokirjallinen tuotanto syntyi nopeassa tahdissa vuosien 1944–1956 välillä. Se sisältää näytelmiä kuten vankilassa kirjoitetut *Desantti* ja lastennäytelmä *Onnenmaan kuninkaantytär* ja *ihmislapset* sekä *Toukokuun viimeisenä iltana*. Myöhemmin hän kirjoitti vielä näytelmän *Maaailma on vasta nuori*. Elvin proosa-tuotantoon kuuluvat romaani *Viljami Vaihdo-*

kas, jota on pidetty Elvin pääteoksena, sekä pienoisromaani *Toveri älä petä* ja novellikoelma *Vuorelle nousu*. *Pilvien* lisäksi syntyi myös kaksi muuta runokokoelmaa, joista *Oi lintu mustasiipi* ilmestyi Arvo Turtiaisen kanssa julkaistussa yhteiskokoelmassa *Kellopoijut*, sekä Elvin viimeiseksi kaunokirjalliseksi tuotteeksi jäänyt *Neidonkaivo*.¹¹

Elvi Sinervon sodan jälkeen kirjoittamista teoksista on löydettävissä joitakin yleisiä piirteitä, jotka luonnehtivat häntä kirjailijana. Ensinnäkin niissä näkyy vankilan jättämä jälki, joka teosten maailmassa nousee esiin joko konkreettisenä tilana ja/tai tapahtumana sekä ideologisena näkemyksenä. Vankilassa kuullut tarinat alkoivat elää Elvin aivoissa, ja erityisesti hän oli kiinnostunut uskollisuuden ja petturuuden tematiikasta, joka maanalaisen kommunistisen liikkeen jäsenille ennen sotaa ja sodan aikana oli ollut elämän ja kuoleman kysymys. Kysymykset keneen voi luottaa, kuka on petturi ja kuinka luottamuksen voi saavuttaa, askarruttivat häntä yhä uudelleen ja uudelleen.

Se, että Elvi Sinervo otti aiheensa vasemmistolaisesta maailmasta ja se, että hänen teksteistään on selkeästi luettavissa hänen sosialistinen maailmankatsomuksensa, vaikutti siihen, että porvarillisella kirjallisella kentällä hänen kirjojaan pidettiin tendenssimäisinä. Elvi itse protestoi tällaista näkemystä vastaan. Hänen mielestään puolueetonta taidetta ei ollut olemassakaan. Se taide, jota yleisesti kutsuttiin puolueettomaksi, puhtaaksi taiteeksi, lähti samalla tavalla kirjoittajan omista elämäntarkoituksellisista lähtökohdista kuin sosialistinen taide. Hän halusi, että taiteen käsitystä oli laajennettava niin, että se kattoi myös sosialistisesti ajattelevat kirjailijat, sillä heidänkin kirjoittamisensa perustui todelliseen taiteelliseen innoitukseen ja myös he kirjoittivat koko olemuksellaan, sydämelään ja päällään kaikesta siitä mitä he olivat kokeneet. Tärkeintä oli rehellisyys – itselle ja muille.¹²

Elvi Sinervo ammensi teoksiinsa henkilöahmoja ja tapahtumia tarkkailemalla ympäristöään ja ympäröivää yhteiskuntaa. Hän suunnitteli romaania milloin parhaasta ystä-

västään, milloin sisarestaan ja tämän miehestä ja milloin appiukostaan. Nämä suunnitelmat eivät sinällään toteutuneet, mutta kaikki heidät on jollain tasolla ikuistettu Elvin teksteihin samoin kuin monet muut tutut ja tuntemattomat. Ihmisiä tarkkaillaessaan hänestä oli tärkeintä havainnoida sitä, mikä kaikille ihmisille oli yhteistä, ei niinkään yhden yksilön psykologiaa.¹³

Heti sodan jälkeen mielialat vasemmiston piirissä olivat optimistiset; uskottiin yhteiskunnalliseen uudistumiseen ja oman puolen tavoitteet tuntuivat realistisilta saavutettaviksi. Vaikka Elvi ennen sotaa oli kieltänyt olevansa kommunisti, sai vankila-aika hänen maailmankatsomuksensa muuttumaan ja hän liittyi SKP:n jäseneksi vuonna 1945. Onnellinen olotila ei kuitenkaan jatkunut pitkään. Kansainvälisessä politiikassa kylmä sota nosti ihmisten mieliin pelon uudesta sodasta, ja kotimaisessa poliittisessä elämässä ihanteet joutuivat väistymään poliittisen pelin tieltä. Suuren kolhun maailmankatsomukseensa monet vasemmistolaiset saivat, kun Stalinin kauden julmuudet tuotiin päivänvaloon vuonna 1956. Samana vuonna tapahtunut Unkarin kansannousun tukahduttaminen voimakkeinoin sai myös monet arvioimaan uudelleen omia aiempia näkemyksiään. Nämä seikat eivät kuitenkaan saaneet Elviä jättämään SKP:n jäsenyyttä. Siitä hän luopui vasta vuonna 1960. Syynä oli epäoikeudenmukaisuus, johon hän puolueen sisällä törmäsi ja jota hän kaikin voimin pyrki oikaisemaan, eivät poliittiset tai ideologiset ristiriidat.¹⁴

Vuosi 1956 oli päätepiste Elvi Sinervon kaunokirjalliselle kirjoittamiselle. Lopettamiselle on esitetty monenlaisia syitä, kuten poliittinen pettymys, taiteellinen turhautuminen, närkästys omien teosten huonosta vastaanotosta tai proosallisesti vain taloudelliset seikat, sillä Elvi jäi kolmen lapsen yksinhuoltajaksi vuonna 1958, kun Mauri kuoli yllättäen auto-onnettomuudessa.¹⁵ Maurin kuolema lamautti Elvin myös henkisesti, sillä koko kirjailijauransa ajan hän oli tottunut jakamaan työnsä Maurin kanssa, joka oli toiminut innostavana keskustelukumppanina, esilukijana sekä kriittikona. Lopullista totuutta uran päättymiseen

on vaikea nimetä. Mutta onko se edes tarpeellista? Itse näen, että siinä oli lopultakin kysymys monien asioiden yhteisvaikutuksesta, ei tietoisesta päätöksestä lopettaa. Kirjallisuutta Elvi ei kuitenkaan hylännyt, vaan keskittyi suomentamistyöhön, joka tarjosi paremmat mahdollisuuden perheen elättämiseen.

Nyt kun Elvi Sinervon syntymästä on kulunut 100 vuotta, voi kysyä, millainen on hänen merkityksensä kirjailijana tässä ajassa. Sosialistiset valtiot ovat yksi toisensa jälkeen kaatuneet ja vasemmistolaiset arvot ovat joutuneet puolustuskannalle nykypäivän markkinavetoisessa yhteiskunnassa. Itse näen vastauksen kysymykseen Elvin omissa sanoissa: *Eläkkeeseen ihminen tarvitsee unelman*¹⁶, jonka puolesta toimia täysin sydämin. Ja se on myös se, mikä on luettavissa hänen teksteistään yhä edelleen.

Viitteet

- ¹ *Tuohus* 23.11.1932. 362.82 Helsingin Sosialidemokraattinen nuorisoyhdistys Tuohus-lehdet. Kansio 4. Työväen Arkisto.
- ² Jaana Torninoja-Latola: ”Minäkeskeisyyden pyhät kirjat” - Oman identiteetin etsintää Sylvi-Kyllikki Kilven ja Aira Sinervon nuoruuden päiväkirjoissa. Teoksessa Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki ja Taina Uusitalo (toim.) *Lukeva ja kirjoitettava työläinen*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2010, 115–143.
- ³ Julkaisematon artikkeliluonnos. Kansio 11. Elvi Sinervon henkilöarkisto. Kansan Arkisto (Kansa).
- ⁴ Jaana Torninoja-Latola: Omapäisesti valtaa vastaan. Elvi Sinervon arkipäivän politiikka vankilassa 1941–1944. Teoksessa Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs ja Heli Paalumäki (toim.) *Valan teoriat historiantutkimuksessa*. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2011, 67–71.
- ⁵ Elvi Sinervo: *Runot 1931–1956. Kirjailijan vastuusta*. Kustannusyhtiö TA-Tieto Oy, Helsinki 2012, 208–209.
- ⁶ Kari Sallamaa: *Kansanrintaman valo. Kirjailijaryhmä Kiilan maailmankatsomus ja esteettinen ohjelma vuosina 1933–1943*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1994, 59–62.
- ⁷ Näistä tunnoista on mahdollista lukea esimerkiksi Elvi Sinervon kirjeistä Mauri Ryömälle vuoden 1937 aikana. Mauri Ryömän henkilöarkisto, saapuneet kirjeet. Kansa.
- ⁸ Tämä yhteiskunnallisuuden vaatimus näkyy esimerkiksi Elvi Sinervon *Tulenkantajiin*, *Kirjallisuuslehteen* ja *Soihtuun* kirjoittamista kirja-arvosteluista.
- ⁹ Torninoja-Latola 2011, 73–74.
- ¹⁰ Torninoja-Latola 2011, 73.
- ¹¹ Elvi Sinervon sodanjälkeisestä tuotannosta tarkemmin; katso Raoul Palmgren: *Kapinalliset kynät. Itsenäisyysajan työväenliikkeen kaunokirjallisuus 3*. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva 1984, 57–84.
- ¹² Sinervo 2012, 208–209.
- ¹³ Sama, 222.
- ¹⁴ Elvi Sinervon kirje Suomen Kommunistisen Puolueen Pohjois-Herttoniemen osastolle 22.1.1960. Kotelo 5. Elvi Sinervon henkilöarkisto. Kansa.
- ¹⁵ Palmgren 1984, 83; Kalevi Kalemaa: *Elvi Sinervo. Vuorellenusija*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1989, 267–272.
- ¹⁶ Elvi Sinervo. *Eläkkeeseen ihminen tarvitsee unelman. 40-luku* elo-syys-lokakuu 1947, 371–372.

Jo puoli vuosisataa
työntekijän vakuutus-
turvan puolesta.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Hanne Koivisto
filosofian lisensiaatti, Turun yliopisto

Arvostuksen ja kritiikin kohteena – vasemmistointellektuelli Raoul Palmgren aikalaisarvioissa

Erilaiset vaiheet seurasivat toisiaan Raoul Palmgrenin (1912–1995) työteliäessä elämässä 1930-luvun vasemmistoradikaalin kulttuuriteoreetikon ja kriitikon työstä aina eläkevuosien mittavien työläiskirjallisuuden historiateosten kirjoittamiseen. Tälle välille mahtuvat sodanjälkeiset lehtimiesvuodet *Vapaan Sanan* päätoimittajana, irrottautuminen politiikasta vuonna 1953 ja suuntautuminen kirjastoalalle, tohtorintutkinto ja kirjallisuustieteen professuuri Oulun yliopistossa. Tuhansien lehtikirjoitusten lisäksi Palmgren julkaisi 25 teosta tai erillisjulkaisua. Näistä monet saivat runsaasti huomiota. Suoranainen Palmgren-renessanssi alkoi vuonna 1980, kun *Love-kirjat* alkoi julkaista uudelleen hänen tekstejään. Tällöin alkoi myös Palmgrenin ajatteluun kohdistuva tutkimustyö, joka jatkuu edelleen.

Palmgren ei saanut huomiota pelkästään kirjoitustensa tai poliittisten näkemystensä vuoksi. Hän herätti ihailua ja arvostusta, mutta myös kritiikkiä ja ärtymystä ennen muuta intellektuellina, älymystöläisenä. Intellektuellina eläminen ja toimiminen oli yksi Palmgrenin identiteetin kulmakivistä. Hän kirjoitti aiheesta ja seurasi siitä käytyä keskustelua. Palmgren oli kiinnostunut myös siitä, miten häntä arvioitiin. Hän keräsi vuodesta 1944 alkaen itseään ja teoksiaan koskevaa lehtikirjoittelua, järjesteli sen aiheittain ja vuosittain, alleviivasi keskeiset kohdat ja merkitsi huutomerkkeillä marginaaleihin itseään yllättäneet tulkinnat. Nämä leikkeet sisältyvät hänen kokoelmaansa, jota säilytetään Kansan Arkistossa. Tämä artikkeli perustuu lähes kokonaan kyseiseen leikekokoelmaan.

Kulttuurikommunisti ja marxilaisten villivarsa

Raoul Palmgrenin leikekokoelma alkaa sodan jälkeisistä vuosista, jolloin hän julkaisi nopeaan tahtiin esseitä, pakinoita ja estetiikan teoriaa. Ne kaikki saivat palstatilaa etenkin vasemmistolaisessa lehdistössä. Kritiikkien sarjan aloitti *Suuri linja, Arwidssonista valankumouksellisiin sosialisteihin, Kansallisia tutkielmia* (1948).

Otto Brusiin arvioi esseekokoelmaa *Suomi–Neuvostoliitto-Seuran* lehdessä luonnehtien Palmgrenia ”villivarsaksi sataprosenttisten marxilaisten joukossa”. Hän katsoi johtuvan olojemme pienuudesta, että tiedemiestä ja poliitikkoa ei julkisuudessa pystytä erottamaan toisistaan. Hän ennusti, että teosta tultaisiin arvioimaan poliittisin perustein. Näin kävikin – ääri vasemmistossa Palmgrenin kansallinen linja ei saanut kannatusta. Brusiin sen sijaan arvosti Palmgrenin lähestymistapaa:

”Eräästä asiasta Palmgren voi olla varma. Kaikki ne, jotka pyrkivät ajattelemaan omilla aivoillaan, jotka taistelevat kaavojen särkemiseksi omassa itsessä, kaikki ne ovat kiitollisia tästä kirjasta. He näkevät Palmgrenissa henkisesti elävän ihmisen, miehen, joka uskaltaa raivata oman tiensä, joka ei kumarrakaan vihollisia eikä ystäviä. Edistysellinen kulttuurisuomalaisuus – siinä on Palmgrenin linja. Tuossa näkemyksessä on ryhtiä ja suuruutta.”¹

Palmgrenin julkaisu *Marxilaisen estetiikan kaksitasoisuus* sai sekin myönteisen vastaanoton. *Hufvudstadsbladet* arvioi sen takana olevan ”kerettiläisen, tietorikkaan ja itsenäisen kulttuurikriitikon.”² *Ny Tidissä* Atos Wir-

Vapaan Sanan päätoimittaja Raoul Palmgren SKP:n 8. edustajakokouksessa 1948. Kuva: Kansan Arkisto.

tanen totesi Palmgrenin tuovan ”marxilaisen, korkeatasoisen, mannermaisen tuulahduksen” tieteelliseen ajatteluun.³

Pakinakokoelma *Hapanta* (1953) sai suorastaan riemastuneen vastaanoton. Atos Wirtasen käsityksen mukaan Suomen journalistiikalla ei luultavasti koskaan ole ollut niin korkealla älyllisellä ja taiteellisella tasolla olevaa pakinoitsijaa kuin Hapan.⁴ *Västra Nylandin* P. O. Barck luonnehti kirjoittajaa ”osumatarkaksi tyyliniekaksi” ja totesi, että Palmgrenin henkilökuvat olivat ”upeita, lähes yleviä karikatyyrejä. Hänen ironiansa on älyllisessä ryhdissään epätavallista suomalaisella taholla.”⁵ *Hapanta* luonnehdittiin myös ”railakkaaksi piiskuriksi, pelottomaksi ja pontevaksi, lyömättömäksi ilmeikkäiden vertausten keksimisessä.”⁶ Sanomalehti *Etelä-Saimaa* totesi, että Palmgren oli ”Suomen johtava kulttuurikommunisti ja kommunistiemme ylivoimaisesti sivistynein ja älykkäin mies”.⁷

Individualistinen intellektuelli

Palmgrenia arvostettiin yleisesti liberaaleissa ja vasemmistoälymystön piireissä, mutta hänen R. Palomerén nimellä julkaisemansa avainromaani *30-luvun kuvat* herätti ärtymystä ja loukkaantumista läheisissä aatetovereissa. Teoksen kaunokirjallisia ominaisuuksia ei havaittu ja sitä luettiin omaelämäkertana. *Helsingin Sanomien* Kalle Salo kirjoitti, että teoksessa nietzscheläinen yliäly voitti kaikki sana-

ja kynäsodat.⁸ *Ylioppilaslehden* Y. Blomstedt totesi, että teos kuvaa epäyhteiskunnallisen yksilön itsetehostustarpeen tyydytystä, jolla ei ole mitään tekemistä kommunistisen vaakaumuksen kanssa.⁹ Palmgrenin ystävä Atos Wirtanen näki *30-luvun kuvat* piinaavan itsepaljastavina.¹⁰

Pettynein kriitikoista oli Jarno Pennanen, jonka mukaan Palmgrenin teos ei tehnyt oikeutta 1930-luvun kapinalliselle intelligentsialle eikä sen taistelulle sotaa ja fasismia vastaan.¹¹ Ärtynein ja loukkaantunein kriitikoista oli Erkki Vala, joka kirjoitti *Sosialistiseen Aikakauslehteen* raivoisan tunteenpurkauksen teoksesta, varmasti osittain siksi, että teos esitti hänet itsensä huonossa valossa. Kriitikki oli alusta loppuun ilkeä. Vala luonnehti Palmgrenia suuruudenhulluksi, epähumaniksi, itserakkaaksi kansan halveksijaksi ja pikkuporvariksi, politiikasta tietämättömäksi.¹²

Kriitikeistä vain maalaisliiton *Maakansan* kriitikko tavoitti sen, mihin Palmgren oli pyrkinyt: teos osoitti ”suurta journalistista kykyä ja kirjallista eläytymistä”, se oli ”hirnuvaa naurua”.¹³

Eniten Palmgren ärsytti kuitenkin Suomen Kommunistista Puoluetta. Ongelmat juonsivat siitä, ettei hän sopeutunut puoluekuriin. Palmgrenin ja SKP:n välirikon taustalla oli myös puolueen epäluulo älymystöläisiä kohtaan ylipäätään. Kun SKP:n toimitsijat luonnehtivat Palmgrenia, he kiinnittivät huomiota juuri niihin ominaisuuksiin, jotka osoittivat hänen tulleen porvarispiireistä ja olevan individualistinen intellektuelli. Puolueen kaaderijaosto luonnehti Palmgrenia sanoilla ”nopea, älykäs, hieman ylimyksellinen ja määräämishaluinen, tarmokas, osittain oikukas - - energinen, hänellä on halua kiipeilyyn, aimo annos oman arvon tuntoa.” Edelleen Palmgrenin sanottiin luottavan itseensä ja arvostelukykyynsä, hänessä nähtiin diktaattorin asenne ihmisiin, mutta myös paljon vaikutusvaltaa moneen suuntaan; ”hän on erittäin itsenäinen, pitää kiinni kannoistaan ja on kova väittelemään. - - Hän on itsekseen toimiva ja häneen on vaikea saada kosketusta.” Palmgrenin mainittiin olevan usein tunteitten vallassa, vaihtavan mielipidettään ja arvostavan itsensä äärettömän

Kirjailija- ja taiteilijaryhmä Kiilan 30-vuotisjuhlat. Kuvassa vasemmalta ministeri Ele Alenius, Raoul Palmgren, kirjailija Arvo Turtiainen ja kansanedustaja Arvo Salo. Kuva: Kansan Arkisto.

paljon muiden yläpuolella olevaksi kulttuuri-persoonallisuudeksi. Palmgrenin ”yli-ihmisen olo” teki yhteistyön vaikeaksi. Hän yliarvioi intelligentians merkityksen ja hänen teoksensa *Suuri linja* oli pettymys SKP:n johdolle, koska se korostaa liikaa sivistyneistön asemaa kansallisen kulttuurin johdossa.¹⁴

Kun Palmgren erotettiin kommunistisesta puolueesta ja *Vapaan Sanan* päätoimittajan paikalta, hän sai tukea eri suunnilta, jopa kokoomuksen lehdistössä. *Uusi Suomi* luonnehti Palmgrenia kulttuuriliberaaliksi, joka muistutti Eino Leinoa tämän *Nuoren Suomen* kaudella. Ei ollut ihme, että hän sai lähteä SKP:stä, lehti kirjoitti.¹⁵ *Aamulehti* puolestaan katsoi kyynisesti Palmgrenin yleisviaksi sen, että hän oli herrasmies sekä suvultaan että kasvatukseltaan eikä suhtautunut tarpeeksi innokkaasti Tsekkoslovakian hirttotuomioihin.¹⁶

Suomen Gramsci ja Lukacs

Seuraavan kerran Kemiin ja sittemmin Vaasaan kirjastonjohtajaksi siirtynyt Palmgren nousi julkisuuteen 1960-luvulla Maksim Gorkei -elämäkerran ja *Toivon ja pelon utopiat* -teoksen myötä. Myös hänen väitöskirjansa *Työläiskirjallisuus* herätti huomiota lehdistössä. Hänen valintansa Oulun yliopiston kirjallisuustieteen professoriksi noteerattiin. Nyt Palmgrenista, tai pitäisikö tarkentaa, nuoresta Palmgrenista tuli esikuva nuorille vasemmistoradikaaleille, sillä hänen 1930- ja 1940-

-lukujen tekstiensä uudelleen julkaiseminen nosti esiin intellektuelliteeman. 1970- ja 1980-luvuilla nuoret tutkijat alkoivat kirjoittaa tulkintojaan Palmgrenin intellektuellinlaadusta, mutta oman aikansa näkökulmasta ja omista tavoitteistaan.

Risto Alapuro kirjoitti vuonna 1977 *Tiede ja Edistys* -lehteen vasemmistointellektuellien ja puolueiden välisistä suhteista Euroopassa sekä Palmgrenin kansallisen kulttuurin linjasta, jonka niin kommunistinen puolue kuin sivistyneistökin olivat torjuneet.¹⁷ Intellektuellin ja puolueen välinen ristiriita kiinnosti muitakin – Olavi Jama kirjoitti 1984 *Kalevassa*, että Raoul Palmgren oli ”varoittava paraatiesimerkki intellektuellin ja vasemmistopuolueen suhteesta”.¹⁸ Sitten alkoivat Palmgrenin intellektuellinlaadun määrittelyt. Vesa Oittinen kutsui häntä *Tiedonantajassa* Suomen Antonio Gramsciksi ja Georg Lukacsiksi ja sanoi, että Palmgren on eräänlainen suomalaisen vasemmistointelligentsian paradigma.¹⁹ Joillekin syntyi tarve määrittää Palmgrenin poliittinen suunta omasta ajasta käsin – kiisteltiin siitä, oliko hän eurokommunisti vai ei, oliko hän vähemmistöläinen vai enemmistöläinen ja minkälainen hänen ihmiskäsityksensä oli Armas Äikiään verrattuna. Palmgrenia yritettiin henkisesti ”kaapata” omaan piiriin.

Samana vuonna 1984 Erno Paasilinna julkaisi *Kalevassa* koko sivun artikkelin ”Älymystö. Mitä älymystö on? Missä se on? Miten se vaikuttaa?”. Paasilinna itse asiassa seuraili Palmgrenin *30-luvun kuvissa* esittämää mää-

rittelyä, kun hän kirjoitti: ”Älymystö on luke-neistoa, mutta se eroaa siitä tiedollisen tason, kriittisyyden ja riippumattomuuden ansiosta. - - Asenteeltaan he ovat individualisteja, tarkkailijoita tai eristäytyjiä.” Erno Paasilinnan mukaan todellista älymystöä olivat Suomessa AKS ja UKK. Vasemmistoälymystön hän luonnehti pieneksi ja merkityksettömäksi. Poliittikkaan älymystön ei pitänyt sekaantua. Älymystön voima oli ulkopuolisuudessa – vallan käytön ulkopuolelta se saattoi nähdä enemmän, irrottautua ja vaihtaa näkemyksiä. Älymystön merkityksen Paasilinna näki kyy-nisestä siinä, että siitä saattoi tarpeen vaaties-sa tehdä syyllisen, joka maksoi enemmistölle tehnyt vääryydet. Palmgrenin Paasilinna näki vanhan älymystön edustajana, iltaruskon miehenä, joka oli kannattanut älyllistä keskin-kertaisuutta edustanutta Mauno Koivistoa. Palmgren oli lakannut luomasta tieteellisesti uutta.²⁰

Legenda jo eläessään

Liisa Ilomäki kirjoitti vuonna 1984 *Sosialis-tisessa Poliitikassa* myös vanhenevasta Palm-grenista, mutta arvostavassa hengessä – työ-väenliikkeen viimeisenä aristokraattina:

”Entinen epäilyttävä vasemmistopoliitikko ja vähintäänkin arveluttava marxilainen kirjallisuuden tutkija ja kriitikko muuttuu legendaksi jo eläessä, lähes sillanpäälai-seksi taataksi. Palmgrenia käyvät haastat-telemassa TV ja radio, tutkimuksia tekevät nuoret vasemmistolaiset. Liian myöhään hänen työnsä nostetaan oikeaan arvoon. Riippumattomuus puolueista – välirikot puolueisiin saa nuoret ihmiset ihaillemaan Raoul Palmgrenia. Ne tekevät hänestä ”ylhäisen”, ”itsenäisen”, ”joukoille etäi-sen”.²¹

Palmgrenia koskeva akateeminen tutkimus alkoi 1980-luvulla. Ilkka Liikanen ja Kari Sallamaa toimittivat bibliografian *Palmgrenin työ*. Kari Sallamaan väitöskirjassa kirjailijaryhmä Kiilasta Palmgrenin ajatukset ovat vahvasti

esillä. Nyt Palmgren-tutkimuksella on edel-lytykset laajeta ja löytää uusia teemoja, sillä hänen mittava arkistokokoelmansa on tutki-joiden käytössä Kansan Arkistossa sisältäen käsikirjoituksia, kirjeenvaihtoa, puheita ja esitelmiä. Niiden avulla voi syventää käsitys-tä Raoul Palmgrenista lehtimiehenä, kirjaston johtajana ja työläiskirjallisuuden tutkijana.

Viitteet

- ¹ Otto Brusiin, kritiikki, SNS-lehdessä 12.5.1948, Raoul Palmgrenia koskevat leikkeet., kansiot 24-25, sarja DE Lehtileikkeet, Raoul Palmgrenin kokoelma, Kansan Arkisto (KansA). – Myös seuraavissa viitteissä mainitut aineistot ovat samoista DE-sarjan kansioista ellei toisin mainita.
- ² Kritiikki Hufvudstadsbladetissa, päiväämätön leike.
- ³ Atos Wirtasen kritiikki Ny Tidissä, päiväämätön leike.
- ⁴ Atos Wirtasen kritiikki Ny Tidissä, päiväämätön leike.
- ⁵ P.O Barckin kritiikki Västra Nylandissa, päiväämätön leike.
- ⁶ Anonyymi kritiikki Kansalaisrintama-lehdessä, päiväämätön leike.
- ⁷ Anonyymi kritiikki Etelä-Saimaassa, päiväämätön leike.
- ⁸ Kalle Salon kritiikki Helsingin Sanomissa, päiväämätön leike.
- ⁹ Y. Blomstedtin kritiikki Ylioppilaslehdessä, päiväämätön leike.
- ¹⁰ Atos Wirtasen kritiikki Ny Tidissä, päiväämätön leike.
- ¹¹ Jarno Pennasen kritiikki, päiväämätön leike.
- ¹² Erkki Valan kritiikki Sosialistisessa Aikakauslehdessä 11-12, 1953.
- ¹³ Anonyymi kritiikki Maakansassa, päiväämätön leike.
- ¹⁴ SKP:n kaaderijaoston arkisto, pöytäkirjat 1946-1952m, järjestämätön arkisto, sarja IB. KansA.
- ¹⁵ Uutinen Uudessa Suomessa 4.1. 1953.
- ¹⁶ Uutinen Aamulehdessä, päiväämätön leike.
- ¹⁷ Risto Alapuro: Marxilainen yhteiskuntatutkimus Suomessa, Tiede ja Edistys 2/1977.
- ¹⁸ Olavi Jama, Kalevassa 1984.
- ¹⁹ Vesa Oittinen Tiedonantajassa 16.5.1984.
- ²⁰ Erno Paasilinna Kalevassa 3.11.1984.
- ²¹ Liisa Ilomäki Sosialistinen Poliittikka -lehdessä 2.8.1984.

Talous ja politiikka ovat aina nivoutuneet tiiviisti toisiinsa, ja ne yhdessä ovat aina vaikuttaneet tiiviisti yhteiskunnalliseen kehitykseen. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi oli vielä pitkälti maatalousvaltainen maa, jonka kehitys nykyaikaiseksi teollisuusvaltioksi oli vasta pääsemässä kunnolla vauhtiin. Matka nykyaikaiseksi pohjoismaiseksi hyvinvointivaltioksi oli sekin vielä edessäpäin. Alkuvuodesta 2012 valmistuneessa väitöskirjatutkimuksessaan hyvinvointivaltion läpimurrosta 1950-luvun lopulla tohtori Päivi Uljas kartoittaa maaseudun pienviljelijöiden elämänpiirissä tapahtuneiden muutosten yhteyttä siihen kansalaisliikehdintään, jolla puolestaan oli oma yhteytensä poliittisiin, hyvinvointiyhteiskuntaa pohjustaneisiin ratkaisuihin. Seuraavassa artikkelissa hän tarkastelee kyseisiä asetelmia tutkimuksensa pohjalta.

Talouselämän ja politiikan yhteys on sekin aina ollut kiintoisa, ja elinkeinoelämän järjestöillä on kautta vuosien ollut omat poliittiset intressinsä suhteessa valtiollisiin päätöksentekijöihin. Turun yliopistossa poliittisen historian oppiaineeseen väitöskirjaa parhaillaan laativa tutkija Ville Okkonen tarkastelee tutkimukseensa liittyvässä, 1970-luvulle sijoittuvassa artikkelissaan Elinkeinoelämän Valtuuskunnassa (EVA) ja kokoomuksessa tunnettua huolta vasemiston pyrkimyksistä vaikuttaa muun muassa valtiosäännön omaisuussuojaa koskeviin pykäliin elinkeinoelämän kielteisiksi katsomin tavoittein. EVA:lle ei ollut samantekevää, miten kävisi vuoden 1975 eduskuntavaaleissa ja millaiset keskinäissuhteet sosialidemokraateilla ja kommunisteilla on.

Päivi Uljas

filosofian tohtori, Helsinki

Pienestä johtolangasta pitkä tarina

Michael Woodin keväällä 2012 toimittama BBC:n televisiosarja kuvaa unohdettujen ”tavallisten” ihmisten kautta Britannian historiaa. Hän kertoo *History Magazine* -lehdessä, miksi hänen mielestään on tullut aika lähestyä menneisyyttä uudella tavalla: ”Historiaa on aina kerrottu hallitsijoiden näkökulmasta. Asia on helppo havaita vaikka tutkimalla talonpoikaiskapinoiden historian tutkimusta. Systeemi ei ollut väärä – oli vain joukko motiivittomia räyhääjiä, jotka murhasivat ja mellakoivat.” Michael Wood arvioi, että ”tavallisten” esisiemme aliarviointi on historian tutkimuksen suurin ongelma. ”Kun vaikkapa tutustuu tu-

hansiin 1300- ja 1400-lukujen tuomioistuinten aineistoihin, havaitsee miten esi-isämme kävivät jatkuvaa neuvottelua niistä olosuhteista, joissa lordit pitivät heitä. ”Kasvavana tutkimuslähtökohtana on tietoisuus tavallisten ihmisten luovuudesta ja aloitteellisuudesta”, Michael Wood arvioi.¹

Keväällä 1960 monet helsinkiläiset ja turkulaiset ammattiyhdistysaktiivit toimivat aktiivisesti kaikille samansuuruisen työttömyysturvan puolesta ja vastustivat lähetystöin ja mielenosoituksin ammattiyhdistysliikkeen jäsenille parempia etuja antavaa ammattiliit-tojen työttömyyskassauudistusta, joka olisi

Kaupunkilaistyöläisen ja maaseudun pieneläjien kohtaaminen on ikuistettu tähän valokuvaan, kun nuori modisti on tullut tapaamaan miehensä äitiä ja siskoa maalle. Kuva: Päivi Uljaksen kotialbumi.

auttanut eniten maaseudun väestöä.² Nykynäkökulmasta kyseessä on poikkeuksellinen käyttäytymismalli. SKDL ajoi kaikille samansuuruisia eläkkeitä ja työttömyysturvaa. Ne rakennus-, elintarvike- ja metallisalojen ammattiosastot, jotka liikehdinnän järjestivät, olivat useimmiten kansandemokraatteja kannattavien aktiivien vetämiä. Helpoin tapa kuitata tämä oudolta vaikuttanut ammattiyhdistysten toiminta olisikin nojata nk. kiihoitusteoriaan, jonka mukaan ammattiyhdistysaktiivit toimivat poliittisina eläiminä, jotka sokeina tottelevat puoluekäskyjä, ovatpa ne kuinka omituisia tahansa. Lähdin kuitenkin tarkastelemaan liikehdintää järjestäneitä ammattiyhdistysaktiiveja tolkkullisina ja suvereenina ihmisinä, joilla oli asialliset motiivit, ja pyrin heidän liikehdintänsä avulla löytämään ”ginzburgilaisen kurkistusaukon” menneen aikakauden ihmisten todellisuuteen.³

Liikehdinnän välitön syy

Viime vuonna näimme, kuinka sokerin hinnankorotukset käynnistivät kansalaisliikehdinnän Tunisian syrjäseuduilla ja laittoivat liikkeelle massiivisen ilmiön, jota kutsutaan arabikevääksi. Oma hyvinvointivaltiokehityksemme lähti liikkeelle hiukan vastaavanlaisesta tilanteesta, sokerin, kahvin, vehnäjuuhojen ja bensiinin hinnan toistuvista korotuksista vuosina 1956 ja 1957, ja sen käynnistivät lähinnä pienviljelijä- ja työläisperheiden äi-

dit. Tein vuosina 2007–2008 lähes tuhannen ammattiyhdistysaktiivien kyselytutkimuksen tai haastattelun heidän lapsuudestaan 1940–1950-lukujen Suomessa, ja havaitsin, että juuri sokeri, kahvi, petroli olivat niitä tuotteita, joita puoliomavaraistalouden oloissa ostettiin kaupasta. Asuminen oli maaseudulla usein ilmaista tai edullista omassa mökissä tai työtä vastaan saadulla vuokramökillä. Peseytymiseen, lämmitykseen ja ruoanlaittoon ja karjanhoitoon tarvittava polttopuu ja vesi oli suurelta osin ilmaista, samoin suuri osa ruoasta oli omasta takaa kotieläinten, kalastuksen ja kasvimaiden avulla.⁴ Sokerin ja kahvin merkitys kotitalouksien kulutusmenoissa saattaisikin olla eräänlainen yhteiskunnan taloudellisen kehityksen indikaattori. Kahvin ja sokerin hinnankorotukset tuskin ajavat nyky-suomalaisia kadulle, koska niiden osuus kulutusmenoista on niin vähäinen, mutta 1950-luvulla ei näin ollut. Ilja Kavonius on tutkinut väitöskirjassaan kansantalouden tilinpidon ja kotitalouksien kulutuksen suhdetta 1950-luvulla. Hän viittaa Ernst Engelin lakiin, jonka mukaan elintarvikkeiden osuus kulutuksesta kuvaa kotitalouksien vaurautta. Mitä pienempi elintarvikkeiden osuus on, sitä vauraampi kotitalous yleensä on. Suomalaisperheiden kulutuksen taso oli tyypillinen agraariyhteiskunnille, ja tulot menivät pääasiassa välttämättömimpään. Kavonius toteaa, ettei kotitalouksille juuri jäänyt ylimääräistä rahaa. Hän hämmästelee myös sitä, miten osalla kotitalouksista kulutus oli kaiken aikaa miinuksella.⁵

Pääkaupunkiseudun rakennus- ja elintarvikealojen eläkeläisille suunnatun kyselytutkimuksen kuvaama lapsuuden maailma oli hyvin erilainen kuin nykyään. Vain kolme prosenttia vastaajista asui oloissa, joissa ei tarvittu polttopuuta lainkaan lämmitykseen, hygieniaan tai ruoanlaittoon. Noin 35 prosenttia vastaajista kertoi isänsä ammatin olleen maanviljelijä tai pienviljelijä, mutta noin 50 prosenttia asui tilalla ja yli 62 prosentilla oli lapsuudenkodissaan lehmä. Muita ruokataloutta hyödyttäviä kotieläimiä oli vieläkin useammalla. Kyselytutkimus ja haastattelut esittelivät monimutkaisen pienyrityksen, viljelyyn, palkkatyöläisyyteen sekä työsuoritusten ja tuotteiden vaihtoon perustuneen elämisen mallin, joka mahdollisti vaihtelevasti ravinnon ja vaatimattoman asumisen tason mökkiläiskansalle.⁶

Liikehännän välittömän syyn tutkiminen auttoi minua ymmärtämään paremmin vanhan Suomen – nykytermeillä aliekehittyneen pienviljelyvaltion – pieneläjien tarpeita ja toimintamalleja.

Valtava rakenteellinen mullistus

Sodanjälkeisen asutustoiminnan seurauksena oli asutettu lähes satatuhatta rintamamies- ja siirtokarjalaisperhettä. Suuri osa sodan jälkeisistä uusista asutustiloista ei ollut vielä minäkäänlaisessa kunnossa, kun 1950-luvun alkuvuosina jouduttiin toteamaan, että maaseudun tila oli kriisiytymässä. Vuosina 1950–1960 teollisuustuotteiden hintataso nousi Euroopassa noin 25 prosenttia ja maataloustuotteiden aleni 10 prosenttia eli tuotteiden vaihtosuhte heikkeni 30 prosentilla.⁷ Vuoden 1957 alussa julkaistun maatalouskomitean mietinnön mukaan maatalous ei edes parhailla viljelysseuduilla ja 10–25 hehtaarin viljelmillä ollut tuottanut käyvän palkkatason mukaista korvausta viljelijäperheen suorittamasta maataloustyöstä. Vielä heikompia olivat tulokset maan muissa osissa ja viljelmillä, jotka eivät pienuutensa tähden voineet tarjota riittävästi työtä viljelijälleen.⁸ 1950-luvun puolivälissä hyvin monelta taholta tulleet yhdensuuntaiset

tekijät ajoivat vanhan tuotannollisen mallin, pienviljelyyn ja hevosvetoisen metsätalouden perustuvan elinkeino- ja elämisen tavan dramaattisella tavalla nurkkaan.⁹ Vuosien 1950–1960 välisenä aikana maa- ja metsätaloudesta sekä maatilataloudesta vähentyi runsas 500 000 ihmistä, joista avustavia perheenjäseniä oli yli 300 000. Alle viiden hehtaarin tiloilta avustavien perheenjäsenten määrä väheni yli 40 prosenttia ja alle kahden hehtaarin tiloilta yli 60 prosenttia.¹⁰

Pääkaupunkiseudun rakennus- ja elintarvikealojen eläkeläisille tehty kysely paljasti myös sen, että he olivat pääosin maaltamuuttajia. Syntyperäisiä helsinkiläisiä oli noin seitsemän prosenttia. Valtaosa vastaajista katsoi, että heidän velvollisuutensa oli auttaa omia vanhempiaan ja sisariaan tarvittaessa myös taloudellisesti. Vastaajista vain kolmasosan vanhemmat eivät olleet tarvinneet lapsiltaan mitään apua.¹¹ Tiedämme, että nykyään maahanmuuttajien kotimaihinsa lähettävät rahat ovat tärkeä osa aliekehittyneiden maiden kansantalouksia. Näin ollen maalta muuttaneiden pääkaupunkiseudun ammattiyhdistysaktiivien motiivi hankkia yhteisen lainsäädännön avulla itsensä lisäksi myös maaseudulle jäävälle väestölle sosiaalista turvaa alkoi näyttää hyvin järkevältä ja tarkoituksenmukaiselta. Nuorilla ihmisillä oli silloinkin pienet palkat ja perheen perustaminen vaati rahaa, maaseudulle jääneen kotiväen avustaminen saattoi olla rasakaksi koettu velvollisuus.

Katseen kääntäminen kansalaisliikehtijöiden taustaan ja lapsuuteen liitti kansalaisliikehännän samanaikaiseen pienviljelyksen ja hevosvetoisen metsätalouden taantumiseen ja valtavaan rakennemuutokseen.

Valtion rooli

Vuonna 1956 *Helsingin Sanomat* valitti, kuinka ”pyritään eräiden ryhmien kannettavaksi säilyttämään menoja, jotka aiheutuvat toisten ryhmien suosimisesta”. Lehti jatkoi: ”Tähän sisältyy selvästi pyrkimys eri yhteiskuntaryhmien tulojen ja varallisuuden tasaamiseen verotuksen avulla. Sillä tavoin on loitonnuttu

verotuksen alkuperäisestä tarkoituksesta, joka oli valtionhallinnon välittömien kustannusten peittämiseen tarvittavien varojen hankinta.”¹² Tutkimusajankohtana käytiin hyvin kiivasta väittelyä valtion roolista ja tehtävistä. Kirjain *Helsingin Sanomista* pelkästään vuonna 1956 yli sata artikkelia, jossa vaadittiin paluuta vanhaan yövartijavaltiomalliin, paheksuttiin valtion taloudellisen toimeliaisuuden kasvua sekä hyvinvointivaltiomalleja. Vanhan pienviljely-yhteiskunnan rapautuminen asetti yhteiskunnalla uusia tehtäviä, koska niin energian, sosiaalihuollon kuin monen muunkin asian järjestämiseen eivät enää kyläyhteisön, suvun ja omavaraisen pienviljelyn keinot riittäneet.

Tähän kamppailuun valtion roolista liittyivät myös aiemmin esitellyt hintojen korotukset ja lapsilisien siirtoyritykset. Kuripykälänä toimi Suomen Pankin ohjesäännöksen muutos vuodelta 1953. Vuonna 1955 valittu pääjohtaja Rainer von Fieandt oli vakaumuksellinen suppean valtiontalouden kannattaja¹³. Silloisen budjettirakenteen takia jouduttiin vähentämään valtiontalouden menoja tulojen laskiessa, koska kaikki valtion antolainaus ja investoinnit tuli toteuttaa valtion vuotuisten verotulojen avulla. Kun Suomen Pankki ei vuonna 1953 muutetun ohjesäännön mukaisesti tullut enää tilapäisestikään avuksi, hallitus joutui vähentämään menojaan, vaikka rahaa olisi ollut rahastoissa tai tulossa lähiaikoina.¹⁴

Valtiontalouden supistusten seurauksina hinnat nousivat ja kansalaisliike käynnistyi. Budjettileikkauksilla ja kansalaisliikehdinnällä saattaa sinänsä olla hyvinkin mekaaninen suhde. Jacobo Ponticellin ja Hans-Joachim Vothin analyysin mukaan aina Saksan Weimarin tasavallasta (1919–1933) hallituksen vastaisiin mielenosoituksiin Kreikassa 2011 valtioiden budjettileikkaukset ja mielenosoitukset ovat kulkeneet käsi kädessä.¹⁵ Suomessa vanhan hegemonian talouspoliittisen eliitin manööverit katalysoivat vastaliikehdinnän, joka johti vuosien 1958–1962 eduskunnan vasemmistoenemmistöön, joka puolestaan aloitti hyvinvointivaltion rakennustyön. Kokoomuksen edustajat olivat vaatineet vielä

vuonna 1957 eduskunnassa elintason alentamista, mutta vuonna 1962 Juha Rihtniemi totesi, ettei mikään porvarillinen hallitus voinut tasapainottaa valtiontaloutta sosiaaliturvaa vähentämällä. Se vain johtaisi siihen, että seuraavien vaalien jälkeen eduskunnassa ei enää olisi porvarienemmistöä.¹⁶ Yleislakosta ja valtiontalouden supistamisprojektista alkanut poliittinen käymistila oli myös uuden poliittisen eliitin rakentumisen kiihkeän taistelun aikaa: sosialidemokraattinen puolue oli hajonnut vuonna 1957, maalaisliitosta erosi Vennamon johtama ryhmä vuonna 1959, ja kokoomuksessa ja kansanpuolueissa oli voimakasta käymistilaa. Poliittista taistelua sävyttivät korruptio-oikeudenkäynnit ja voimakas mediaryöpytys.¹⁷

Suomalaisen hyvinvointivaltion murroksellisten syntyhetkien aikana ei moni olisi lyönyt markkaakaan vetoa uuden linjan puolesta; toiseen suuntaan Suomea ajoivat talouspolitiikan hegemoninen traditio, taloudellisen ja poliittisen eliitin enemmistö, teollisuuden ja muun liike-elämän taloudelliset voimavarat, lahjoitukset puolueille ja organisaatiot, joita käytettiin ”kommunismin vastaiseen työhön”, median voimakas vaikuttaminen, törkykampanjat ja oudot oikeudenkäynnit sekä Suomen Pankin kireän rahan vaikuttaminen. Tutkimalla vain poliittisen eliitin asenteita ja toimintaa on lähes mahdotonta käsittää, miksi muutos tapahtui. Vasta katseen kääntäminen kansalaiseen ja heidän unelmiinsa osoitti, että virta oli kääntymässä.

Kansalaisliikehdinnän motiiveja etsiskellessäni törmäsin vähitellen koko yhteiskunnan tulevaisuudesta käytävään kamppailuun valtion olemuksesta ja tehtävistä pienviljely-yhteisön muuttuessa poikkeuksellisen nopeasti moderniksi teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. SKDL:n ja ammattiyhdistysaktiivien tavoiteasettelu ja liikehdintä näyttäisivät kummunneen samasta yhteiskunnallisesta murrostilanteesta, jossa etenkin koillisen Suomen mökkiläisväestö oli hätää kärsimässä, maaltapako alkamassa ja murrosta kokevat ihmiset etsimässä paremman elämän vaihtoehtoja.

Kun suomalaista talous- ja yhteiskunta-politiikan rakennetta ja jatkuvuutta on tut-

*Lapsilisämielenosoitus
Helsingin
Hakaniemessä
kesäkuussa 1957.
Kuva: Yrjö Lintunen.
Kansan Arkisto.*

kimuksissa tarkasteltu ylätasoin toimijoiden näkökulmasta ja rakennettu kansallista menestystarinaa, joka perustuu kansalliseen sovinnonhaluun, haluaisin sisällyttää tämän menestystarinan ratkaisevan tärkeäksi tekijäksi ruohonjuuritason jatkuvan kansalaisliikehdinnän, joka on pakottanut etsimään kompromisseja ja yhteiskunnallista tasa-arvoa. Meidän kansallinen identiteettimme ja hyvinvointivaltiomme on muodostunut osuuskunnissa, kansalaisjärjestöissä, kansalaisyhteiskunnassa ja sosiaalisissa konflikteissa.

”Oman onnensa seppä” – omavaraistalouden ideologia?

Itse jäin pohtimaan valtion merkityksen muuttumista tilanteessa, jossa entinen puolittainen omavaraiselämä käy mahdottomaksi. Prosessi on ollut käynnissä maailmanmittaisesti historiallisesti vasta pari sataa vuotta, ja kaikkialla joudutaan ratkomaan samoja ongelmia. Perheen tarjoama sosiaaliturva ei enää riitä,

liikenne, sairaanhoito tai esimerkiksi tietoyhteiskunta vaativat jatkuvasti monimutkaisempia järjestelmiä ja yhteiskunnan uuden infrastruktuurin pyörittäminen vaatii yhä korkeatasoisempaa koulutusta. Tämän uuden elämänmuodon järjestämisen ja rahoittamisen malleista väitellään ja taistellaan joka puolella maapalloa. Kansalliset traditiot ja visiot vaihtelevat, ja historiallinen tietoisuus muuttuu hitaasti. Puoliproletaaristen yhteisöjen matala palkkataso ja nopea kasvu luovat kilpailutilannetta ja saattavat harhauttaa luulemaan tulevaisuutta sellaiseksi, mikä oli meidän menneisyyttämme vielä 50–60 vuotta sitten.

Olen alkanut pohtia, voisiko konservatiivinen julkisten palvelujen ja verojen vastainen ”oman onnensa seppä” -ajattelu olla sittenkin vanhan puolittaisen omavaraistyhteisön ideologia, joka ei kerta kaikkiaan enää vastaa nykyisten yhteiskuntien tarpeisiin. Modernien yhteisöjen haavoittuvat ja monimutkaiset keskinäisriippuvuudet vaativat luotettavia järjestelmiä, ja ainakin nykyisessä historiallisessa tilanteessa pohjoismainen hyvinvointival-

tiomalli näyttäisi tarjonnan joitain toimivia ratkaisuja, kuten lukuisat kansainväliset vertailut ovat osoittaneet. Suomi on erään uusimman tutkimuksen mukaan maailman vähiten epäonnistunut maa (miten rakastettava määritelmä meidän mentaliteetilleme)¹⁸. Jouko Kajanoja on kuvannut hyvinvointivaltion mallia eräänlaiseksi hyvän kehäksi, joka tuottaa jatkuvasti toimivampia yhteiskunnallisia ratkaisuja¹⁹. Olli Kangas on jopa arvioinut, että pohjoismainen hyvinvointimalli on järjestelmien historiallinen voittaja²⁰.

Viitteet

- ¹ The History of you and me. History magazine Vol.13 no5 May 2012, 33–34.
- ² Päivi Uljas: *Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikkeen kehinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Into Kustannus, Helsinki 2012, 199–208.
- ³ Carlo Ginzburg: *Johtolankoja*. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista. Gaudeamus, Helsinki 1996, 193.
- ⁴ Uljas 2012, 61–109.
- ⁵ Ilja Kavonius: *Kädestä suuhun*. Mikro- ja makrotaloudellinen tarkastelu suomalaisten kotitalouksien säästämisestä ja mittaamisesta 1950-luvulla. Helsinki, Tilastokeskus 2011, 97, 116 ja 130.
- ⁶ Uljas 2012, 123–125.
- ⁷ Kari Hokkanen: *Kekkosen maalaisliitto 1950–1962*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2002, 24.
- ⁸ Maatalousväestön taloudellista asemaa selvittävän komitean mietintö I–II, 1957.
- ⁹ Markku Tynkkyläinen: *Asutustoiminnan taloudelliset vaikutukset*. Teoksessa Erkki Laitinen (toim.): Rintamalta raiviolle. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 1995, 152–153; Pertti Rannikko: *Metsätalous ja kylä*. Suurmetsätalouden vaikutus maaseudun asutusrakenteeseen 1900-luvulla. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 81, Joensuu 1987, 70–80
- ¹⁰ Yleinen Väestölaskenta 1960 IV, Väestön elinkeino ja ammattiasema, 13–15.
- ¹¹ Uljas 2012, 366 ja 91–109.
- ¹² *Helsingin Sanomat* 11.2.1956, pääkirjoitus.
- ¹³ Sakari Heikkinen – Seppo Tiihonen: *Kriisin selvittäjä*. Valtiovarainministeriön historia 2. Valtiovarainministeriö. Edita Prima Oy, Helsinki 2009, 351–352.
- ¹⁴ Heikkinen ja Tiihonen 2010, 414.
- ¹⁵ Jacopo Ponticelli–Hans-Joachim Voth: *Austerity and Anarchy*. Budget Cuts and Social Unrest in Europe 1919–2009. Centre for Economic Policy Research. Discussion Paper Nro.8513. August 2011.
- ¹⁶ Jyrki Smolander: *Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000, 176. – Katso myös Tapio Bergholm: *Sopimusyhteiskunnan synty II*. Hajaannuksesta tulopoliittikkaan. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 2007.
- ¹⁷ Uljas 2012, 247–256.
- ¹⁸ Esim. The Failed States Index 2012 Interactive Grid.
- ¹⁹ Jouko Kajanoja – Robert Hagfors: *Hyvän kehä sosiaalipolitiikan ytimenä*. Teoksessa Tuija Kotiranta – Petteri Niemi – Raili Haaki (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Gaudeamus, Helsinki 2011.
- ²⁰ Olli Kangas: *”Pohjoismaat – maailman paras kolkka?”* Yhteiskuntapolitiikka 2010, Vol. 73, 2008/4, 357–367.

www.metalliliitto.fi

VAHVA LIITTO
– **SINÄ JA METALLI**

Ville Okkonen

valtiotieteiden ja kasvatustieteiden maisteri, Turun yliopisto

Vasemmiston yhtenäisyyskehitys ja enemmistöparlamentarismien paine elinkeinoelämän poliittisen aktivoitumisen taustana 1970-luvulla

Johdanto

Seitsemänkymmenluvun eräitä yhteiskunnallisen kehityksen piirteitä olivat julkisen talouden kasvu, valtionhallinnon politisoituminen ja elinkeinoelämän yhteiskunnallisen sääntelyn voimistuminen. Vasemmistokeskustalaisen yhteiskuntapolitiikan perustavoitteet kuten kansalaisten tulo- ja varallisuuserojen tasoittaminen, säätykierron vahvistaminen ja yhtenäiskoulujärjestelmän rakentaminen laajensivat julkisyhteisöllisen vastuun sekä demokraattisen päätöksenteon piiriä ja siten myös poliittisia ristiriitoja. Julkinen panostus kansanterveyteen ja -sivistykseen sekä kokonaissuunnitelmalliseen sosiaalipolitiikkaan lisäsivät julkisia kulutusmenoja ja verotusta. Kun yhteiskuntarakenteen muutos laajensi valtionhallintoa, vasemmiston aikaisempaan nähden vahva valtiollinen jalansija merkitsi julkishallinnon politisoitumista eli oikeiston ja vasemmiston keskinäistä kamppailua yhteiskunnallisesti keskeisten tehtävien hallinnasta. Vaatimukset yksityisen elinkeinoelämän parlamentaarisen sääntelyn ja julkisen valvonnan lisäämisestä herättivät talouselämän vaikuttajat ja oikeistovoimat vastatoimintaan.

Vasemmistovetoista sosiaalireformismia ja vaatimuksia yhteiskunnallisesta yhdenvertaisuudesta oli vaikea sovittaa enemmistöparlamentarismia rajaaviin määrävähemmistösäädöksiin. Yhteiskunnan ”politisoituminen” ilmeni siten konkreettisesti vuonna 1970 käynnistyneessä valtiosääntöuudistuksen komiteatyössä, jossa osapuolet jakoutuivat his-

toriallisten traditioiden mukaisesti eduskuntakeskeisen järjestelmän ja vallanjako-opin kannattajiin. Sosialidemokraattinen puolue (SDP) ja Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (SKDL) ajoivat eduskunnan enemmistön päätösvaltaa rajoittavien säädösten purkamista. Oikeisto ja elinkeinoelämä halusivat säilyttää perinteisen vallanjaon ylimpien valtiolinten välillä ja pitää määrävähemmistöjä koskevat säädökset lähes entisellään.

Kun kamppailu elinkeinorakenteen demokratioimisesta eli julkisen talouden ja sääntelyn lisäämisestä kytkeytyi poliittisten voimasuhteiden oletettuihin skenaarioihin ja perustuslain kokonaisuudistushankkeeseen, elinkeinoelämän etujärjestöt katsoivat parhaaksi tehostaa poliittista toimintaansa. Talouselämän edustajat pitivät kielteisenä suuntausta, jossa yksityisen sektorin autonomiaa siirrettiin kansanvaltaiselle poliittiselle päätöksenteolle ja työmarkkinaosapuolille. Ennen syksyn 1975 vaaleja ei ollut tietoa vasemmistopuolueiden kokonaiskannatuksen ja poliittisten voimasuhteiden kehityksestä. Ideologisen tiedustelun ja elinkeinoelämän julkisuuskuvan parissa toimivaa Taloudellista Tiedustustoimistoa (TT) uudistettiin vuonna 1971, ja vuonna 1974 perustettiin Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA). Tarkoituksena oli parantaa ei-sosialistisen puoluekentän yhteistyötä ja elinkeinoelämän julkista profiilia. Lisäksi tavoitteena oli elinkeinoelämän etujärjestöjen yhteiskunnallisen vaikuttamisen tehostaminen. Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa 20. helmikuuta 1975 Tauno Vartia

Kalevi Sorsa. Kuva: Työväen Arkisto.

toi esiin myös sen, että EVA:n perustaminen oli ”osoitus siitä, että parlamentarismi (ja kokoomus) ei ole toiminut odotetulla tavalla”.¹ Mikäli maassa haluttiin EVA:n keskeisenä tavoitteena ollut poliittisten voimasuhteiden käänne,² sen edellytyksenä oli vasemmiston poliittis-yhteiskunnallisen aseman heikentäminen ja oikeistopuolueiden hajaannuksen eheyttäminen.

EVA reaktion vasemmisto-keskustalaiseen politiikkaan

EVA:n perustamiskokouksessa kesäkuun 10:ntenä 1974 sovittiin pankki- ja vakuutussektorin sekä teollisuuden ja maatalouden rahoitusosuuksista, kaikkiaan kymmenen miljoonan markan vuosibudjetista.³ Resurssit suunnattiin TT:lle ja EVA:lle, jotka osallistuivat yhteiskunnan eri sektoreilla toimivien organisaatioiden, etujärjestöjen ja projektien tukemiseen. Elinkeinoelämän poliittista toimintaa koskevan kuvan tarkentaminen edellyttää EVA:n yhteiskunnallisten tavoitteiden ja poliittisten lähtökohtien avaamista. Miten EVA kytkeytyi SDP:n ja SKDL:n yhteistyöedellytysten muotoutumiseen ja syksyn 1975 eduskuntavaaleihin? Mikä oli EVA:n asema valtiosääntöuudistuksen jakolinjoissa ja sosiaalireformististen, julkista taloutta ja yhteisvastuun piiriä laajentaneiden päätösten edistämisessä? Vaikuttaisi vahvasti siltä, että EVA:n poliittinen toiminta oli konkreettisempaa ja ennen kaikkea aktiivisempaa kuin mitä

Jukka Tarkka on kirjoittanut. Tarkan mukaan EVA ei ollut edunvalvontajärjestö tai työnantajaintressien asianajaja. Tämän EVA:n epäpoliittista luonnetta painottavan tulkinnan mukaan järjestö suuntautui ”yhteistoimintasuhteiden kehittämiseen yhteiskunnan kaikkien lohkojen välille.”⁴

Perustamisvaiheessa julkisuuteen välittyi epäselvä kuva siitä, palveliko EVA jäsenjärjestöjensä intressejä. Kysymyksiä herätti se, aikoiko EVA osallistua vaalitaisteluun talous- ja veropoliittisen suunnan muuttamiseksi. Salamyhkäisyys, vaikutusvaltaisten oikeistolaisten ja talouselämän johtohenkilöiden kokoontuminen ja julkisuuteen annetut epämääräiset tiedot vahvistivat yleisiä ennakkoluuloja.⁵ EVA:n arkistomateriaalin pohjalta voidaan vastata siihen, oliko julkisuuteen välitetty kuva harkittu, siloteltu ja poliittisesti tendenssimäinen. Myös 1970-lukua koskevaan historiakuvaan on voinut vaikuttaa se, että EVA sanoutui säännöllisesti irti poliittisesta toiminnasta, vaikka osallistuikin puoluepoliittisiin asioihin. Kun vuorineuvos, Perusyhtymä Oy:n pääjohtaja Niilo Olavi Jaakkola kysyi valtuuskunnan toimitusjohtajaksi valitulta Max Jakobsonilta järjestäytymisen tarkoitusperiä, hänelle selvennettiin, ettei EVA osallistuisi vaalitaisteluun.⁶

Syyskuussa 1975 pidettiin ennenaikaiset eduskuntavaalit. Puhuessaan kokoomuksen eduskuntaryhmälle 4. helmikuuta 1975 Tuure Junnila selvensi vaalien kohtalonomaisuutta: vasemmiston tavoitteena oli eduskuntanemmistö, ja sen toteutuminen olisi SDP:n ja SKDL:n yhteistyöedellytysten vuoksi kohtalokkaampaa kuin vuosina 1958 ja 1966. Junnila lisäsi, että SDP oli luisunut Rafael Paasion ja Kalevi Sorsan johtamana laitavasemmalle, ja siksi koko porvarillinen kenttä oli koottava yhteen ja vaaliliittoihin.⁷ Vaaleja varten EVA otti tehtäväkseen toimia oikeistopuolueiden yhteistoimintaelimenä ja se hyökkäsi julkisuuteen tarkoitettuilla kirjoituksilla SDP:tta ja SKDL:oa vastaan. Vaalitoimintaan osallistumista pidettiin tärkeänä ja porvarillisten puolueiden ehdokkaille ja puolueitoimille toimitettiin materiaalia verotuksesta. Tärkeäksi katsottiin rinnastaa verorasituksen

kasvu, taloudelliset vaikeudet ja Kalevi Sor-san hallituspolitiikka toisiinsa. Lisäksi vaaleja varten pidettiin hyödyllisenä käyttää kohtia SDP:n ja SKDL:n vero-ohjelmista.⁸

Vaaliartikkelit olivat poliittiselta lataukseltaan yksiselitteisiä ja selvästi työnantajalähtöisiä. Niissä korostettiin työnantajamaksujen heikentävän kotimaisen tuotannon kansainvälistä kilpailukykyä⁹ ja korkean verotuksen sekä kasvavan sosiaaliturvan lisäävän työhaluttomuutta ja verojen kiertoa¹⁰. Elinkeinoelämän etujen mukaista oli saada ei-sosialististen puolueiden paikkaluku maksimoiduksi, ja siksi elinkeinoelämää ja sen järjestökenttää tiedotettiin vaalitoiminnan rahoittamisen tärkeydestä ja poliittisten olojen vakavuudesta.¹¹ Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) poliittisessa toimikunnassa tehtiin huomio, että Kokoomus kalasteli SDP:lta ääniä hyödyntämällä puoluetta jakavaa ”sosialisointisuunnitelmaa”.¹² Kyse oli *Suomen Sosialidemokraatissa* julkaistusta SDP:n sisäpoliittisen julkilausuman kohdasta, jonka mukaan ”[L]iikepankit ja vakuutuslaitokset säätiöineen on otettava yhteiskunnan haltuun”.¹³ SKP:n perspektiivistä SDP:n Jyväskylän puoluekokous eheytti työväenpuolueiden välejä ja siirsi sosialidemokraatteja selvästi vasemmalle.¹⁴ Merkit vasemmistorintaman vahvistumisesta olivat siten osatekijöitä elinkeinoelämän poliittisen toiminnan aktivoitumisessa ja pyrkimyksissä vaikuttaa ”kansanvaltaisen työväenliikkeen” ohjelmatyöhön.

Kokoomuksen eduskuntaryhmä toi huhtikuun 3:nä 1975 julkaistussa tiedonannossa esiin vaalien keskeisen kysymyksen, nimittäin perustuslakien suojaamisen, yhteiskuntajärjestyksen säilyttämisen ja eduskunnan ei-sosialistisen enemmistön edellyttämän tehokkaan vaaliliittopolitiikan.¹⁵ Tiedonannossa 6. elokuuta 1975 puolestaan muistutettiin, että SDP vaati elinkeinoelämän keskeisten alojen sosialisointia¹⁶. Siten oikeiston ryhtiliike ja elinkeinoelämän eduista huolehtiminen kyt-keytyivät toisiinsa, kun vasemmistopaine näytti voimistuvan ja tunnukset jyrkkenevän. Keskeistä oli, päätettäisiinkö tulevaisuudessa elinkeinoelämän sääntelyn voimistamisesta yksinkertaisella eduskuntaenemmistöllä vai ei.

Yksityisen omistuksen ja vallanjako-opin puolesta

SKP:n 20. marraskuuta 1974 antama julkilausuma valtiosääntöuudistuskomitean mietinnöstä lähti siitä ajatuksesta, että eduskunnan oli oltava yhteiskunnan demokraattisen kehittämisen keskiössä. Pidettiin demokratian vastaisena, että 67 kansanedustajaa kykeni äänestämään jo hyväksytyin lain yli vaalien, ja että perustuslakiasioissa kiireelliseksi julistaminen eli lakien nopea voimaansaattaminen edellytti viiden kuudesosan enemmistöä. SKP:n kannan mukaan millään valtioelimellä ei saanut olla valtaa eduskunnan asianmukaisesti hyväksymien lakien voimaantulon estämiseksi.¹⁷ SKP linjasi, että omaisuutta oli suojattava perustuslailla, mutta vaati suurtuotantovälineiden omistukseen liittyvien asioiden säätämistä yksinkertaisella enemmistöllä. Omaisuuden suojan tulkintaa ei pidetty tarpeellisena ulottaa sellaisiin varallisuusoikeuksiin, joiden perusteella esimerkiksi hinta- ja vuokrasääntöelä tulkittiin perustuslainvastaisiksi. SKP:n linjan mukaan perusoikeuksien ristiriitatilanteessa omaisuuden suojan oli aina väistyttävä kansalaisten elinolosuhteiden parantamisen ja tulonjaon hyväksi.¹⁸ Vastakkain olivat sosiaalireformistisen perustein argumentoidut hyvinvointireformit ja tiukat varallisuusoikeudet. Käytännössä SDP:n ja SKDL:n valtiosääntötavoitteet perustuivat työväenliikkeen historialliseen traditioon, jossa eduskunnan ja kansanvallan asemaa katsottiin välttämättömäksi laajentaa yksilövallan, tässä yhteydessä presidentin ja pääomapiirien vallan, rajaamisella.

Oikeisto ja elinkeinoelämä pitivät valtiosääntöuudistuksen määrävähemmistötavoitteita vasemmiston hegemoniatavoitteena ja yhteiskunnallisten uudistusten vauhdittamisena. Oikeiston epäluuloa ei lieventänyt se, että valtiosääntöuudistus palautui vuoden 1966 poliittiseen käänteeseen, joka oli voimistanut enemmistöparlamentarismin painetta ja merkinnyt vasemmiston vahvempaa valtiollista jalansijaa. Kireä omaisuudenturvasäännöksen tulkinta, mitä myös SKP korosti ongelmana, oli vaikeasti sovittavissa talouselämän

sääntelyyn ja sosiaalireformismiin.¹⁹ Vasemiston valtiosääntöuudistustavoitteet kytkeytyivät siten yhteiskunnan taloudelliseen ja sosiaaliseen perustaan, ja EVA:n levittämässä vaalimateriaalissa vihjailtiin, että sosialistien valtiosääntötavoitteiden johdosta tulevat vaalit ratkaisivat Suomen säilymisen demokratiana. Lisäksi muistutettiin, että 34 kansanedustajaa riitti torjumaan ”yrittämisen vapauden” ja omistusoikeuden kaventamisen.²⁰

Valtiosääntökomitean välimietintö sisälsi kaksi johdantoa, oikeistolaisen ja vasemmistolaisen. Vasemmistojäsenet taustoittivat johdannossaan perustuslakien historiallista taustaa ja yhteiskunnallista luonnetta seuraavasti: määrävähemmistösäädökset turvasivat ”ennen kaikkea omistavan luokan edut ja yhteiskunnallisen ylivallan jatkuvuuden”.²¹ Koska valtiosääntöuudistus sitoutui välittömästi tuotantoelämään, yhteiskunnan sosiaalis-omistukselliseen rakenteeseen ja puolueiden voimasuhteisiin, EVA ja oikeisto vastustivat määrävähemmistösäädösten purkamista. Kokoomuksessa hyväksyttiin komitean ei-sosialististen jäsenten johdanto ja linjattiin, ettei välimietinnön kanta eduskuntakeskeisestä järjestelmästä sopinut Suomen poliittisiin oloihin, koska se johtaisi ”vallan siirtymiseen poliittisille puolueille tai jollekin puoluerintamalle.”²² Vuosien 1917–1919 poliittisesta tilanteesta lähtien konservatiivit olivat suhtautuneet eduskuntakeskeiseen järjestelmään ja sieltä tapahtuvaan yhteiskunnan ”politisoimiseen” kielteisesti. Siten Päiviö Hetemäen EVA:n kokouksessa syksyllä 1975 esittämä kriittinen arvio parlamentarismista ei sisältänyt mitään uutta. Hänen näkökantansa perustui ”vastuuttoman” talouspolitiikan erittelyyn, ulkomaisen maksutaseen alijäämään, inflaatioon ja työttömyyteen.²³

Ennen syksyn vaaleja EVA:n johtaja Juha Sipilä luonnosteli muistiota poliittisesta tilanteesta. ”Perustuslakimme on kirjoitettu siten, että se edellyttää eduskunnassa voimasuhteita ei-sosialististen puolueiden hyväksi.”, Sipilä kirjoitti. Siksi syyskuun 1975 eduskuntavaaleissa oli keskeistä, ettei vasemmisto saisi enemmistöä ja siten muodostaisi uhkaa kauaskantoisilla ratkaisuilla.²⁴ Ongelmana

edellisten vuosikymmenten tilanteisiin nähden oli se, että SDP:n elinkeinoelämysuhteen katsottiin heikentyneen, kun rajalinja SKP:n revisionistisiipeen oli väljentynyt. Vasemiston yhteistyön taas katsottiin estävän Kokoomuksen nousun hallitukseen tai oikeistoenemmistöisen hallituksen muodostamisen.²⁵ Korjausliikkeeksi EVA organisoii ei-sosialististen puolueiden yhteistoimintaa ja pyrki vaikuttamaan ”kansanvaltaisen työväenliikkeen” ohjelmatyöhön²⁶. 1970-luvun jälkipuoliskolla sosialidemokraatit myös irtaantuivat sosialistisista tavoitteista.

Vastareaktiosta yhteiskunnan ja politiikan muutokseen

Suomalaisen yhteiskunnan nopeaa muutosta 1960- ja 1970-luvuilla määrittelivät vasemiston aikaisempaan nähden tiiviimpi yhteistyö ja suhteellisen vahva valtiollinen asema, paineet enemmistöparlamentarismiin ja siten sosiaalireformististen tavoitteiden edistämiseksi, elinkeinoelämän sääntelyn lisääminen ja kansanvaltaisesti ohjautuvan julkisyhteisöllisen sektorin kasvu. Luokkayhteiskunnan tukipilareiden kumoaminen sai aikaan poliittisia vastareaktioita, joita elinkeinoelämän etujärjestöt rahoittivat ja koordinoivat. EVA:n avulla elinkeinoelämä pyrki vaikuttamaan oikeistopuolueiden yhteistyömahdollisuuksiin, vasemmistopuolueiden ohjelmatyöhön ja yksityiselle talouselämälle myönteiseen kuvaan.

Elinkeinoelämän ja oikeiston näkökulmasta vasemmisto pyrki poliittiseen hegemoniaan eduskuntakeskeisellä valtiosääntöuudistuksella. Eduskuntakeskeistä järjestelmää pidettiin vasemmiston välineenä sosiaalisen yhteiskuntajärjestyksen muuttamiseksi. Syksyn 1975 vaaleja lähestyttiin oikeiston perspektiivistä kohtalokkaissa tunnelmissa, koska vasemmisto tavoitelli enemmistöä, kannatuslukemat viittasivat vasemmiston menestykseen ja oikeisto kärsi hajaannuksesta. Perinteisen vallanjako-opin kannattajat halusivat säilyttää perustuslain historiallisissa yhteyksissään ja

tukea vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. EVA:ssa katsottiin, että omaisuudenturvaan puuttuminen ja elinkeinoelämää säätelevän lainsäädännön edistäminen siirsivät valtaa poliittisille päätöksentekijöille. Se puolestaan merkitsi julkisten kulutusmenojen kasvua, verotuksen nousua ja taloudellisen aktiiviteetin siirtymistä yksityiseltä sektorilta julkiselle puolelle.²⁷ Oikeisto pelkäsi, että Suomi muuttuisi äänestämällä sosialistiseksi.

Kun Max Jakobson purki EVA:n perustamisen herättämiä reaktioita joulukuun 4:nä 1974, hän ilmaisi osanneensa odottaa, että elinkeinoelämän järjestöjen kokoaminen huomioitaisiin kielteisesti ”luokkataistelun soveltajien” piireissä.²⁸ Vasemmiston epäily perustui ajatukseen, että valtuuskunta suoritti tehtäviä, joista sovittiin jäsenjärjestöjen kesken ja jotka palvelivat ennen kaikkea yksityisen talouselämän etuja. Kun Arvo Salo (sos. dem.) esitti, että oli tarpeen seurata ”Etuosikeuksien Vartioimisen Asianajotoimiston” tekemisiä, Jakobson vastasi hänelle *Talouselämä*-lehdessä, ettei pitänyt toistuvista vihjailuista, joiden mukaan EVA osallistui puoluepoliittisiin asioihin.²⁹ Myös *Ahjo*-lehden haastattelussa Jakobson selvensi, ettei EVA puuttunut puoluepolitiikkaan³⁰.

EVA:n johdon luoma ja levittämä käsitys puoluepoliittisesta neutraaliudesta ja ristiriidattomuudesta on omaksuttu myös joihinkin historian tulkintoihin. Esimerkiksi Unto Hämäläinen kirjoittaa *Suomi Orwellin vuonna 1984* -teoksessaan (2011), että ”[r]iitaisalla 1970-luvulla Jakobsonin puheita oli varsinkin vasemmalla pidetty propagandana ja sumutuksena, jolla yritettiin saada työtätekeviä luopumaan oikeutetuista vaatimuksistaan ja vasemmistoa sosialismista.” Sen lisäksi, että Hämäläinen vihjaa vasemmiston ikään kuin harhaisesti epäilleen EVA:n toimintaa, hän korostaa Jakobsonin olleen EVA:n toimitusjohtajana näkyvä ”konsensuksen, kansallisen sovun ja yhteisymmärryksen puolustaja.”³¹ Tällaiset tulkinnat ovat kuitenkin rajallisia, koska kyse oli nimenomaan elinkeinoelämälähtöisen konsensuksen ja näennäisen yhteisymmärryksen edistämisestä.

EVA:n perustaminen epäilemättä aktivoi

Max Jakobson. Kuva: Työväen Arkisto.

keskustelua talouselämän ja politiikan suhteesta. *Kansan Tahdossa* kirjoitettiin 20. syyskuuta 1975, että pääomajärjestöt tehostivat otettaan valtiovallan talouspolitiikasta ja vaativat pääomatuloveron keventämistä, omaisuusveron poistamista ja verotuksen painopisteen siirtämistä työstä kulutukseen.³² *Kansan Uutisissa* huomioitiin myös yrittäjäjärjestöjen aiempaa suurempi aktiivisuus oikeistolaisten ehdokkaiden tukemisessa³³. Kyse oli prosessista, jossa elinkeinoelämä tehosti yhteiskunnallista vaikuttavuuttaan. Vaalit tuottivat kuitenkin osittaisen pettymyksen elinkeinoelämälle, kun SKDL sai kolme lisäpaikkaa ja SDP päähallituspuolueena menetti vain yhden paikan. Lisäksi SDP säilytti asemansa suurimpana ja SKDL toiseksi suurimpana puolueena. EVA:ssa tuloksen tulkittiin merkitsevän vaikeuksia porvarilliselle eduskuntaenemmistölle.³⁴ Vielä ei ollut näköpiirissä vasemmistopuolueiden yhteiskannatuksen laskua.

Suomessa vaatimukset yrittämisen vapaudesta, julkisen sektorin yksityistämisestä ja elinkeinoelämän sääntelyn purkamisesta saivat jalansijaa muita läntisiä teollisuusmaita myöhemmin. Työttömyys jäi 1970-luvun lopun talousvaikeuksista huolimatta laajuudeltaan pieneksi ongelmaksi, mikä epäilemättä antoi aikalisää sosialidemokraattiselle hyvinvointimallille. 1970-luvun voimakkaat ristiriidat osoittavat, etteivät julkinen palveluverkosto ja progressiivinen tuloverotus olleet itsestään selviä asioita, jotka olisi omaksuttu vaivattomasti. EVA:n johtaja Risto Piepponen selvensi Kalevassa 19. lokakuuta 1975

verotuksen ongelmia seuraavasti: tuloverotuksen lisäämisellä ja välillisen verotuksen vähentämisellä paisutettiin kansantalouden ongelmia, joista yksi keskeisin liittyi yksityishenkilöiden verorasituksen kasvuun.³⁵ Kun Veronmaksajien keskusliiton puheenjohtaja Harras Kyttä kuvaili Suomen taloudellista kehitystä *Helsingin Sanomissa* 1. huhtikuuta 1976, hän esitti: ”Kun meillä on rakennettu hyvinvointisuomea, on maastamme samalla luotu veronmaksajien helvetti.” Keskusliiton etujärjestörooli oli selvä, ja mukana hallituksessa oli myös EVA:n edustus.³⁶

Perusta valtiosääntöuudistuksen toteutumiselle syntyi vasta seuraavina vuosikymmeninä. Silloin vasemmiston sosiaaliset ihanteet olivat yhteiskannatuksen supistuttua ja markkinaliberaalien trendien seurauksena jääneet historiaan. Kokoomuksen kannatus kasvoi, mikä merkitsi puolueen sisäisten ristiriitojen eheytymistä. Demokraattisten ihanteiden kuten yhteiskunnallisen avoimuuden ja hallinnollisen läpinäkyvyyden näkökulmasta EVA toimi kyseenalaisesti. Sen toiminta suuntautui kokonaisvaltaisesti politiikkaan, ei radikalismiin patoamiseen. Taloudellisten resurssien kanavoimisella puoluepolitiikkaan ja vasemmistovastaiseen järjestökenttään tähdättiin poliittisten voimasuhteiden suunnanmuutokseen. EVA oli merkittävä vallankäyttäjä, mutta kiistämisen periaatteella toiminta jäi kulis suihin ja vasemmiston epäily ”vaille pohjaa”. Sitoutumisen leiman välttely mahdollisti asiantuntija-argumentaatioon pohjautuvan poliittisen osallistumisen, henkiseen ilmapiiriin vaikuttamisen ja talouselämän vapauttamisen edistämisen.

Lähteet:

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA), Helsinki:
Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto
Päiviö Hetemäen arkisto

Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki:
Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1974–1975

Kokoomuksen lausunto valtiosääntökomitean väli-mietinnöstä. Vahvistettu puoluevaltuuston ylimääräisessä kokouksessa 23.11.1974

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki:
SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat 1974–1975

Kirjallisuus:

Hämäläinen, Unto: *Suomi Orwellin vuonna 1984*, HS kirjat, Helsinki 2011.

Jyränki, Antero & Husa, Jaakko: *Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton kustannus*. Helsinki 2012.

Sorsa, Kalevi: *Kansankoti ja punamulta. Poliittikan kuvioita 1972–1976*. Otava, Helsinki 2003.

Tarkka, Jukka: *Max Jakobson – kylmän sodan diplomaatti*. Otava, Helsinki 2010 .

Viitteet

- ¹ Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 20.2.1975: ajankohtaiset poliittiset asiat. Ca 17. KK:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat. PTA.
- ² Esim. Jakobsonin kirje Päiviö Hetemälle 29.12.1975. Kansio 14 & Juha Sipilän kirjoitus syyskuussa 1975 eduskunnan voimasuhteista. Kansio 43. EVAa. KA.
- ³ EVAn perustava kokous 10.6.1974. Kansio 14. EVAa. KA.
- ⁴ Jukka Tarkka, Max Jakobson – kylmän sodan diplomaatti. Otava, Helsinki 2010, 257.
- ⁵ EVA:n arkistoon on koottu (kansio 46) valtuuskuntaa käsittelevät lehtileikkeet. Vasemmistolaisissa puheenvuoroissa suhtauduttiin epäilyllä EVA:sta annettuihin tietoihin. Lehtileikkeiden pohjalta EVA sai runsaasti myönteistä ja kritiikittöntä palstatilaa sitoutumattomissa päivälehdissä.
- ⁶ Max Jakobsonin kirje 22.7.1975 toimitusjohtaja Niilo Jaakkolalle. Kansio 14. EVAa. KA.
- ⁷ Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirja 4.2. 1975. Tuure Junnilan puhe ryhmälle. Ca 17. Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat. PTA.
- ⁸ Risto Piepposen muistio. Verotusteemat tulevasa eduskuntavaalikeskustelussa 1975. Kansio 15. EVAa. KA.
- ⁹ Vaalimateriaalia. Yritysten verotus ja sosiaaliturva. Kansio 43. EVAa. KA
- ¹⁰ Vaalimateriaalia. Verotuksen tuettava tuotantoa. Kansio 43. EVAa. KA.
- ¹¹ Juha Sipilän kirjoitus 12.5.1975, Näkökohtia eduskuntavaalitoiminnan rahoituksesta ja tukemisesta. Kansio 43. EVAa. KA.

- ¹² SKP:n poliittisen toimikunnan kokouksen pöytäkirja 4.6.1975. Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat. Digitoitu. KansA.
- ¹³ Kalevi Sorsa, Kansankoti ja punamulta. Poliittikan kuvioita 1972–1976. Otava, Helsinki 2003, 351–352.
- ¹⁴ SKP:n poliittisen toimikunnan kokous 10.6.1975. Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat. Digitoitu. KansA.
- ¹⁵ Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokous 3.4.1975. Liite: eduskuntaryhmän tiedonanto. Ca 17. Kokoomuksen eduskuntaryhmän pöytäkirjat. PTA.
- ¹⁶ Kokoomuksen eduskuntaryhmän tiedonanto 6.8.1975. Pöytäkirjan liite. Ca 17. PTA.
- ¹⁷ Korjattu luonnos SKP:n julkilausumaksi valtiosääntökomitean välimietinnöstä. 20.11.1974. Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat. Digitoitu. KansA.
- ¹⁸ Valtiosääntöuudistuksesta, 4.12.1974. Liite 3. SKP:n poliittisen toimikunnan pöytäkirjat. Digitoitu. KansA.
- ¹⁹ Antero Jyränki & Jaakko Husa, Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2012, 49–50.
- ²⁰ Miksi ei saa vapaasti yrittää? Yrittäjien Keskusliiton artikkelit vaalitaisteluun. Kansio 43. EVAa. KA.
- ²¹ Luonnosasiakirjaksi valtiosääntökomitean välimietinnön järjestökäsittelyä varten. Komitean vasemmistolaiset jäsenet. SKP:n poliittinen toimikunta. Pöytäkirjat 1974. Digitoitu. Pöytäkirjan 3.5.1974 liitteenä. KansA.
- ²² Kokoomuksen lausunto valtiosääntökomitean välimietinnöstä. Vahvistettu puoluevaltuuston ylimääräisessä kokouksessa 23.11.1974. Kopio dokumentista. PTA.
- ²³ EVAn kokous 27.11.1975. Päiviö Hetemäki. Kansio 41. EVAa. KA.
- ²⁴ Eduskunnan voimasuhteet, 29.8.1975. Luottamuksellinen. Juha Sipilä. Kansio 43. EVAa. KA.
- ²⁵ Minne menet markkinatalous? Luottamuksellinen. 27.10.1976. Ilmeisesti Matti Sipilän laatima. Kansio 41. EVAa. KA.
- ²⁶ EVA ja sen toiminnan suunnittelu. Luonnos. Kansio 41. EVAa. KA.
- ²⁷ Matti Sipilän luottamuksellinen luonnos keskustelun pohjaksi 3.6.1976, Elinkeinoelämän tilannemuutos, päämäärät ja strategia. Kansio 41. EVAa. KA.
- ²⁸ EVA:n kokous 4.12.1974, Max Jakobsonin katsaus. Kansio 1. EVAa. KA.
- ²⁹ Talouselämä 37/1974.
- ³⁰ Ahjo-lehti no 25-26/1975.
- ³¹ Unto Hämäläinen, Suomi Orwellin vuonna 1984, HS kirjat, 2011 Helsinki, 115.
- ³² Kansan Tahto 20.9.1975.
- ³³ Kansan Uutiset 16.8.1975.
- ³⁴ Muistio EVAn työvaliokunnassa 18.12.1975. Kansio 1. EVAa. KA.
- ³⁵ Kaleva 19.10.1975. Kansio 41. EVAa. KA.
- ³⁶ HS 1.4.1976. Kansio 41. EVAa. KA.

*Adresseja onnittelemiseen
ja muistamiseen...*

Lintulahdenkatu 10
00500 HELSINKI
puh. 020 773 7725
www.siolansaatio.fi

Työväentutkimuksen kirjo on laaja. Myös seuraavat kaksi artikkelia tarjoavat kiintoisat näköalat menneisyyteen. Vajaan kuuden vuoden kuluttua tulee kulleksi sata vuotta niistä traagisista tapahtumista, jotka raastoivat suomalaiseseen yhteiskuntaan syvän, verisen haavan, joka vasta viime vuosina on alkanut lopullisesti parantua. Työväentutkimus Vuosikirjan 2008 teemana ollut Suomen sisällissota keväällä 1918 oli tragedia, joka lyhydestään huolimatta oli kymmenien tuhansien inhimillisten kärsimyskohtaloiden synkkänä syynä. Myös eteläsavolainen Joroinen sai kokea oman osansa noista tapahtumista. Professori Hannu Itkonen tarkastelee artikkelissaan sisällissodan kiintoisia vaiheita tuolla lähellä Varkautta sijaitsevalla paikkakunnalla. Täydestä syystä Itkonen toteaa: ”Joroisten tapahtumien valaisu osoittaa, että pientenkin paikkakuntien kansalaissotatapahtumiin kannattaa luoda tutkijakatseita.”

Myös Yhdysvallat lukeutuu niihin kansakuntiin, jotka ovat kokeneet sisällissodan. Vuosina 1861–1865 käyty Pohjoisen ja Etelän, Unionin ja Konfederaation välinen, äärimmäisen verinen sota, joka päättyi pohjoisten sinitakkien voittoon eteläisistä harmaatakeista ja takasi lopputuloksensa myötä USA:n valtiollisen yhtenäisyyden, oli yhteiskunnallisesti mitä merkittävin tapahtuma. Siihen kytkeytyi lukuisia näkökulmia niistä tärkeimpinä liittovaltion ja osavaltioiden välinen vallanjako, pohjoisvaltioiden teollisuuselinkeino ja Etelän puuvillaplantaasitalouden suhde sekä kysymys orjuudesta. Eipä ollutkaan ihme, että myös Karl Marx tarkkaili tilannetta ja esitti sodasta omia näkemyksiään. Licensiaatti Pertti Hynynen tuo niitä esiin artikkelissaan orjuuden häviöstä vapaalle työlle.

Hannu Itkonen

professori, Jyväskylän yliopisto

Joroinen kansalaissodan melskeissä

Suomen kansalaissodan historiankirjoittajat ovat suunnanneet katseitaan niiden paikkakuntien ja seutujen tapahtumiin, joilla on katsottu olleen sodan kannalta käänteentekeviä vaikutuksia. Suurimmat taistelut ja mittavat veriteot ovat nousseet huomion keskipisteiksi.

Tässä artikkelissa jäljitän yhden pienen paikkakunnan, eteläsavolaisen Joroisten kansalaissotatapahtumia.¹ Kiinnostus Joroisiin kumpuaa tutkimustyöstäni varkautilaisen paikallishistorian parissa. Kansalaissodan aikaanhan Varkaus ei ollut itsenäinen kunta, vaan teollinen yhdyskunta Joroisten ja Lep-

pävirran raja-alueilla. Artikkelissani kysyn ensiksi, mitä Joroisissa tapahtui vuosina 1917 ja 1918. Toiseksi selvitän, miten paikalliset suhteet muotoutuivat Joroisissa ja läheisillä paikkakunnilla. Kolmas haasteeni on pohtia, millaisia ylipaikallisia toimijasuhteita kansalaissodan melskeissä muodostettiin.

Joroinen – Savon Pariisi

Joroista on kutsuttu ”Pikku Pariisiksi” tai ”Savon Pariisiksi”. Nimeämiset perustuvat

alueella 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa toimineeseen Haapaniemen Kadettikouluun. Kaikkiaan koulusta valmistui 210 upseeria, joista 130 osallistui Suomen sotaan vuosina 1808–1809.² Juuri kadettikoulu vaikutti merkittävästi siihen, että Joroisista muodostui kartanopitäjä.

Joroisten naapuriin, osin kunnan alueelle, oli 1800-luvun lopun vuosina noussut teollinen yhdyskunta, Varkaus. A. Ahlström-yhtiön ostettua 1909 Wahl-suvulta huonokuntoiset teollisuusrakennukset käynnistyivät mittavat investoinnit. Ahlströmin sukuyhtiössä asetettiin jo alun alkaen tavoitteeksi rakentaa Varkauteen itäsuomalainen suurteollisuuden yksikkö.³ Varkauden teollisuuden investoinnit johtivat muuttoliikkeeseen, ja yhdyskunnan väkiluku kasvoi. Ahlström-yhtiön tarpeisiin rakennettu, vuonna 1913 valmistunut junarata lisäsi osaltaan ihmisten liikkuvuutta. 1910-luvun alussa Varkaudesta muodostui leimallisesti teollinen yhdyskunta. Lehtoniemeen ja Varkauteen perustettiin työväenyhdistykset heti 1900-luvun alun vuosina, ja työväentalot valmistuivat alueille vuosina 1905 ja 1911.⁴

Joroisten ja sen lähialueiden tapahtumien tarkastelussa huomio kiinnittyy kolmeen visaiseen kysymykseen, joiden ratkaiseminen näyttäytyi loppuvuodesta 1917 hankalalta. Ensinnäkin nälänhädän poistaminen nousi akuutiksi kysymykseksi. Toiseksi asioiden hoitoa hankaloitti työntekijöiden ja työnantajien välisten suhteiden kiristyminen. Järjestysvallan säilyminen alueella oli kolmas ratkaistava kysymys.

Tapahtumien kulku

Marraskuun 14. päivänä myös Joroisissa alkoi lakko. Perustettu paikallinen lakkokomitea ilmoitti ”telefoonyhdistyksen keskusasemalta”, että yksityisiä puheluita ei enää välitetä. Viikon mittaisen lakon aikana työväestön edustajat kävivät Joroisten kartanoissa etsimässä aseita, joista osa otettiin lakkokomitean haltuun. Aikalaismuistelujen mukaan suoranaisiin väkivallantekoihin ei ryhdytty, vaikkakin tilanne oli kireä ja uhkailujen sä-

vyttämä. Torstilan kartanossa aseita etsineet sitoivat isännän tuoliin etsinnän ajaksi.⁵

Joroisten marraskuun tapahtumat ovat kirjautuneet pariin lähteeseen. Tapahtumien kulkua käsiteltiin joulukuun 22. päivänä kuntakokouksessa, jossa ilmaistiin kunnallislautakunnan huoli kyvyttömyydestä hoitaa järjestystä kunnassa. Kokouksessa päädyttiin lopulta valitsemaan kuntaan viisimiehin järjestyskunta.⁶ Toinen säilynyt dokumentti on Joroisniemen kartanon isännän Jussi Immosen marraskuun tapahtumien kuvaus. Ruutupaperille käsinkirjoitetussa 22-sivuisessa tekstissä Immonen kuvaa kartanoihin suoritettuja aseidenetsintöjä. Muistiinmerkinnät on tehty 23. marraskuuta eli pian levottomuuksien jälkeen.⁷

Vuoden 1917 lakko oli vasta alkusoittoa tuleville yhteenotoille. Tammikuun 21. päivänä 1918 työväentalolle kokoontuneet päättivät punakaartin aseistamisesta. Seuraavana päivänä aseistettujen punaisten kokoontuessa työväentalolle paikalle saapui Savonlinnasta suojeluskuntaosasto, joka riisui punaiset aseista. Tieto Joroisten tapahtumista kiiri pian Varkauteen, josta punaiset lähettivät matkaan niin sanotun kuolemankomppanian. Aamuyöstä Joroisiin saapuneet punaiset valtasivat puhelinkeskuksen haavoittaen kahta työntekijää. Muistelujen mukaan kirkonkylän keskustassa olisi ampuiltu. Kun punaiset eivät löytäneet etsimiään henkilöitä, he palasivat takaisin Varkauteen. Joroisten suojeluskuntalaiset puolestaan liittyivät Savonlinnan ja Pieksämäen suojeluskuntiin.⁸

Varkauden punakaarti vieraili tammikuun 1918 lopulla Joroisissa. Punaiset olivat liikkeellä viljan etsinnässä. Lauri Jalkasen muistelmakirjan mukaan tällöin olisi myös ammuskeltu. Kaksi joroislaista olisi haavoittunut luodeista, ja sairaanhoitaja Lyyli Löppöstä olisi haavoitettu pistimellä.⁹

Tammikuun lopun etsinnän jälkeen punaiset eivät enää vierailleet Joroisissa. Helmikuun 4. päivänä Joroisten kirkonkylä ja rautatieasema siirtyivät pysyvästi valkoisten haltuun Savonlinnan suojeluskunnan toimesta. Kaksi päivää myöhemmin suojeluskuntalaiset tekivät epäonnistuneen tiedusteluretken

Varkauden Lehtoniemeen, jossa aseistautuneet punaiset olivat valmiita torjumaan mahdollisen hyökkäyksen. Tämän jälkeen Joroisten kirkonkylästä tuli valkoisten tukikohta, jossa joukot valmistautuivat Varkauden valloitukseen.

Kansalaissodan kokonaistilanteessa Varkaus näyttäytyi valkoisille erilliseksi punaiseksi saarekkeeksi, jonka kukistamiseen ryhdyttiin helmikuun puolivälissä. Helmikuun 19. ja 20. päivän välisenä yönä Pieksämäeltä ja Huutokoskelta siirrettiin rauta- ja maanteitse joukkoja Varkauden edustalle. Joukot asetettiin hyökkäysasemiin Ruokojärven suunnalle pääjoukon jäädessä Lehtoniemen edustalle.¹⁰ Kun valkoisten kolmas pääjoukko siirrettiin Taipaleen kanavalle ja osa vielä Pitkälännien kautta Kommilan suunnalle, Varkaus oli saarrettu.

Varkauden valloituksen ensimmäiset sotatoimet ajoittuvat helmikuun 20. päivään. Valkoisten lähestyessä Lehtoniemeä Kirvesniemen suunnasta punaiset ampuivat konepajalla valmistetulla tykillä kohti lähestyviä joukkoja. Aikalaismuistelujen mukaan tykinlaukaus olisi surmannut kaksi tulilinjalle joutunutta punaista, joroislaisen Juho Armas Hentusen ja kaavilaisen Heikki Hakkaraisen. Valkoisten ylivoiman selvityessä punaiset vetäytyivät ruukin suuntaan Päiviönsaarelle, josta tuli paikallisten sotatapahtumien päänäyttämö.¹¹

Valkoiset joukot aloittivat suurhyökkäyksensä Varkauteen 21. päivän aamuna. Taisteluissa ne menettivät 12 miestä ja kolmisenkymmentä haavoittui. Punaisia on arvioitu menehtyneen taisteluissa 15–20 miestä. Punaisten antautumisen jälkeen valkoiset käynnistivät mittavat teloitukset. Hannu Soikkasen laskelmien mukaan Varkaudessa menetti henkensä 217 punaista. Valtausyönä kuoli 80 henkeä, ja loput teloitettiin myöhemmin kentätuomioistuimen päätöksellä.¹²

Paikallisia suhteita

Varkauden ja sen lähiympäristön kansalaisotatarkasteluissa on toistuvasti korostettu yhdyskunnan luonnetta teollisena, punaisena

saarekkeena. Totta onkin, että Varkaudessa punaiset ottivat vaivatta komennon haltuunsa ilman sen kummempaa vastarintaa. Mielenkiintoiseksi paikallisten suhteiden tarkastelun tekee se, että huomattava osa Varkaudesta – kuten esimerkiksi koko Lehtoniemen teollisuusyhteisö – sijaitsi Joroisten alueella.

Kirstynyt tilanne johti myös väkivallanteoihin. Joroisten kirkonkylällä tapahtumat jäivät ammuskeluksi, aseidenetsinnäksi ja lyhytaikaiseksi vapaudenriistoksi. Varkaudessa punaisten kolmisen viikkoa kestäneellä valtakaudella surmattiin 11 siviilihenkilöä. Arto Nevalan mukaan kyse oli joissakin tapauksissa ”vihollisiksi katsottujen eliminoimisesta”, mutta useimmiten surmatyöt tehtiin satumanvaraisesti ja kurittomasti menetellen.¹³ Jaakko Paavolainen nimeää väkivaltaisuudet ”luonteeltaan tyypilliseksi huligaanimaiseksi riehunnaksi”¹⁴.

Varkauden väkivallanteoille voidaan löytää useita selityksiä. Paikallinen punakaarti oli sotilaallisesti täysin harrastelijamainen. Käsksuhteet olivat selkeytymättömät, jolloin pidätyspuuhiin lähetetyt patrullit toimivat varsin omavaltaisesti.¹⁵ Osaltaan väkivallantekojä selittää myös yleisesti levoton ja suorastaan sekava tilanne. Ruukkiyhdykskunnan yhteisöllisyys oli murentunut teollisuuden vetäessä paikkakunnalle ulkopuolista työvoimaa. Varkauden ”punaiseen saarekkeeseen” tultiin myös turvaan. Hannu Soikkasen mukaan esimerkiksi sulkavalainen Kalle Hiltunen teloitettiin Varkaudessa.

Mikä sitten selittää, ettei Joroisissa ryhdytty surmatöihin? Työväestön järjestäytyminen kartanopitäjässä ei toteutunut samalla tavoin kuin teollisissa yhteisöissä. Maataloustyöväki ja torpparit toki tunnistivat luokka-asemansa, mutta kartanoherroja pysyvästi vastustavaksi voimaksi köyhälistöstä ei sentään ollut. Edellä kuvattu Joroisten punakaartin toiminta tukahtui yhdellä savonlinnaisten vierailulla kirkonkylällä. Punaisten toimet rajoittuivatkin lakkoiluun ja kartanoissa suoritettuihin aseidenetsintöihin, joissa niissäkin tarvittiin varkautelaistovereidensä apua.

Kunnallisen itsenäisyyden puuttuminen Varkaudessa johti siihen, että ruukkiyhdyks-

Lehtoniemen työväentalo. Kuva: Varkauden Tarmon valokuvakokoelmat.

kunnan asukkaat joutuivat turvautumaan Joroisten ja Leppävirran kuntapäittäjiin. Jo keväällä, maaliskuun 10. päivänä Joroisten kuntakokouksessa luettiin ”Joroisten pitäjän Ruokojärven kylän ja sen ympäristön työläisten helmikuun 11. päivänä pidetyn, yhteisen kokouksen pöytäkirjan jäljennös”, jossa ehdotettiin elintarvikelautakunnan perustamista Varkauden Taulumäelle. Asian ”monihaaraisuuden” vuoksi kuntakokous ei lämmennyt esitykselle, vaan siirsi esityksen käsittelyn seuraavaan kokoukseen.¹⁶ Uudelleen asia nousi esille seuraavassa kuntakokouksessa, jossa käsiteltiin Lehtoniemen työväenyhdistyksen 23. maaliskuuta pidetyn kokouksen pöytäkirjanotetta. Tälläkään kertaa työväestön toiveet elintarvikelautakunnasta eivät toteutuneet. Lautakunta perustettiin ainoastaan kirkonkylälle. Tosin Lehtoniemen tehdas ja Ruokojärven kylä saivat omat alueosastonsa, mikä ratkaisu ei kuitenkaan tyydyttänyt työväestön edustajia.¹⁷ Lopullisesti työväestön usko elintarvikekysymykseen mureni, kun kuntakokous tyrmäsi syyskuun 18. päivänä Lehtoniemen työväentalolla pidetyn kansalaiskokouksen aloitteen¹⁸.

Varkauden ruukkiyhteiskunnan ja Joroisten toimijoiden suhteet olivat vuoden 1918 tammikuussa ”jämähäneet paikoilleen”. Joroinen oli tiukasti suojeluskuntalaisten hallussa. Kirkonkylästä oli muotoutunut tukikohta, josta käsin suunniteltiin ”punaisen saarekkeen” valtausta. Varkaus puolestaan oli

punaisten täydellisessä hallinnassa. Kunnallisen itsenäisyyden puuttuessa asioiden ratkaiseminen sovittelun tai poliittisin päätöksin ei ollut mahdollista. Uhkailut, väkivallanteot ja aseistautuminen vauhdittivat sotilaallisiin toimiin ryhtymistä.

Ylipaikalliset toimijat

Joroinen, Lehtoniemen teollinen yhdyskunta ja Varkauden ruukki muodostivat alueen, jonka ”sisällä” pyrittiin ratkaisemaan esiin nousseita ongelmia. Elintarvikekysymyksen ratkaisemisessa epäonnistuminen osoittaa, että alueen toimijat eivät saavuttaneet kaikkia osapuolia tyydyttävää lopputulosta. Nälkäongelman lisäksi myös alueen järjestyksenpito vaikeutui vuoden 1918 lähestyessä. Puheet kovenivat ja Varkauteen muuttanut piirisihteri Matti Autio ilmoitti lokakuussa pitämässään puheessa, että taistelukentillä tavataan.

Varkauden ”punainen saareke” ja sen lähistöllä sijainnut Joroinen eivät yhdessä muodostaneet erillistä aluetta. Myös ympäröivien paikkakuntien toimijoilla oli oma vaikutuksensa kansalaissodan alueellisiin tapahtumiin. Arvioitaessa yli paikallisten toimijoiden vaikutuksia katseet on suunnattava Savonlinnaan, Pieksämäelle ja Mikkeliin. Jo Varkauden valloituksen toimijoita oli tullut kauempaakin.¹⁹

Punaisten näkökulmasta tarkasteltuna ti-

lanne kävi vuoden 1917 edetessä varsin hankalaksi. Ulkopuolisia yhteyksiä ei juurikaan ollut. Varkautta ympäröivät laajat maaseutumaiset alueet olivat valkoisten hallinnassa. Vaikka punapäälliköt vakuuttelivatkin paikkakunnalle saatavan apuvoimia, näin ei kuitenkaan käynyt. Valkoisten hyökätessä Varkauteen punaiset olivat paitsi heikosti organisoitu harrastelija-armeija, myös aseellisesti auttamattomasti alakynnessä.

Varkauden punaiset päätyivät tekemään retkiä lähipitäjiin. Edellä on jo kerrottu varkautelaisten retkistä Joroisiin. Pistäytymisiä tehtiin myös Pieksämäen suuntaan, jossa kohdattiin valkoisia joukkoja. Helmikuun 6. päivänä 1918 punaiset ilmaantuivat Kangaslammin Joutsenlahden kartanon kiviaidan taakse. Kartanossa olleiden puolustautuessa syttyi puolitoista tuntia kestänyt pari ihmishenkeä vaatinut tulitaistelu. Saatuaan tiedon valkoisten hyökkäysyrityksestä Varkauteen punaiset jättivät kartanon palaten kiireesti ruukille.²⁰

Joroisten valkoisten tilanne oli kokonaan toisenlainen. Savonlinnan suojeluskunnan otettua kirkonkylän haltuunsa 4. helmikuuta, ei suurempaa uhkaa enää ollut. Savonlinnasta ja sen suojeluskunnasta muodostui vahva tekijä, johon ympäristön maalaissuojeluskunnat saattoivat tukeutua. Savonlinnan suojeluskunnalla oli paitsi runsaasti aseita myös miehistöä, jota saatettiin lähettää toistenkin kuntien alueelle.²¹ Joroisten lisäksi savonlinnalaiset kävivät esimerkiksi marraskuussa 1917 Kangaslammin ”rauhottelemassa” kiristyvää tilannetta. Työväestöä suojeluskunnan kotitarkastukset ja työväentalon tutkiminen ärsyttivät suunnattomasti.²²

Savonlinna oli myös sikäli tärkeässä asemassa, että paikkakunnalla järjestettiin valkoisen osapuolen sotilaskoulutusta. Joulukuussa 1917 oli toimeenpantu päällikkökurssi, jolle osallistui myös paikkakunnan ulkopuolisia koulutettavia. Esimerkiksi Kangaslammin suojeluskunnan perustajajäsen Svante Kosunen oli käynyt hakemassa sotaoppia Savonlinnasta.²³

Savonlinnalaiset suojeluskuntalaiset eivät olleet Varkauden sotatoimien sivustakatsojia. Savonlinnalaisia oli mukana jo helmikuun 6.

päivänä tehdyllä epäonnistuneella valtausretkellä. Myös varsinaisessa valtauksessa savonlinnalaiset olivat mukana. Varkauteen päästyään savonlinnalaiset etsivät paikkakunnalta karkuun päässeitä punaisia. Savonlinnan punakaartin päällikkönä toiminut Emil Parkkinen ammuttiin heti valtausyönä. Muiksi ammutuiksi Soikkanen nimeää Herman Moilasen, Rudolf Tavin ja Otto Tiihosen.²⁴ Olli Vehviläinen esittää Savonlinnan historiankirjoituksessa, että Varkaudessa ammutuiksi tulivat komppanian päällikkö Herman Moilanen ja viisi muuta savonlinnalaisista.²⁵

Pieksämäen merkitys rautateiden risteysasemana muodostui tärkeäksi. Paikallinen suojeluskunta oli perustettu jo syksyllä 1917 ja se ryhtyi tammikuun lopulla 1918 riisumaan aseista venäläisiä sotilaita ja punaisia. Ainoaan sotatoimeen Pieksämäen seudulla ryhdyttiin Haapakoskella, jossa kolme suojeluskuntalaista menetti henkensä. Sotatapahtumien käynnistytessä Pieksämäki oli näin ollen valkoisten puolella rintamaa. Pieksämäen suojeluskunta oli mukana Varkauden valtauksessa.²⁶ Mikkelin suojeluskunnan vaikutus ei ulottunut juurikaan Joroisten ja Varkauden seuduille. Sen sijaan mikkeliläiset keskittyivät rautateiden pitämiseen valkoisten hallinnassa.

Joroinen kansalaissodassa

Joroisten tapahtumat osoittavat, kuinka myös pienemmät paikkakunnat olivat mukana vuosien 1917 ja 1918 melskeissä. Vaikka Joroisista ei tullutkaan kansalaissodan päänäyttämöä, olivat sen toimijat kiinteästi mukana Savon ja ennen kaikkea Varkauden tapahtumissa. Varkauden kunnallisen itsenäistymisen puuttuminen ja teollisen Lehtoniemi-yhteisön sijaitseminen Joroisten reuna-alueella tarjosivat omat mausteensa paikallisten luokkasuhteiden kiristymiselle.

Joroisten osalta etenkin Savonlinnan suojeluskunta ja Varkauden punakaarti vaikuttivat tapahtumien kulkuun. Niinpä kansalaissodan alueellinen suhdeverkosto rakentui omanlaisekseen. Alueen erityispiirre oli eittämättä

Varkauden ja Lehtoniemen teollisen yhdyskunnan muotoutuminen punavallan saarekkeeksi, josta valkoiset joukot halusivat päästä eroon mahdollisimman joutuisasti. Tässä asettelussa Joroisista tuli tukikohta, jossa osa valkoisista joukoista valmistautui hyökkäykseen. Joroisten tapahtumien valaisu osoittaa, että pientenkin paikkakuntien kansalaissota-tapahtumiin kannattaa luoda tutkijakatseita. Erityisen haasteelliseksi tarkastelun tekee se, että aineiston löytäminen ei ole mikään helppo tehtävä.

Viitteet

- 1 Artikkelini perustuu marraskuussa 2011 Joroisissa pidettyyn alustukseen ”Joroisten vuoden 1918 melskeissä”. Luento oli osa ”Joroisten Suomen historian solmukohdissa” -luentosarjaa. Aiheen paikallista kiinnostavuutta osoitti, että Joroisten kirjaston luentotila täyttyi ääriään myöten. Lisäaineiston lähettämistä kiitän Eero Immosta.
- 2 www.rantasalmi.fi/index (luettu 18.9.2012)
- 3 Hannu Soikkanen: Varkauden historia. 1963, 147–180; Hannu Itkonen: Varkautelaisten vuosisata. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2004, 69–77.
- 4 Arto Nevala: Agitatsioonia, vaikuttamista ja yhteistyötä. Vuosisata varkautelaista työväenjärjestötoimintaa. Varkauden työväenliikkeen historia-toimikunta. 2003, 68–95.
- 5 Lauri Jalkanen: Sotavanhus tarinoi. Joroisten Sotaveteraaniyhdistys ry. 2005, 9.
- 6 Joroisten kuntakokouksen ptk. 22.12.1917.
- 7 Jussi Immosen kirjalliset muistiinmerkinnät. Päiväty 23.11.1917. Moniste Joroisniemen kartanon arkistosta.
- 8 Tiina Hoffren: Seurakunta ja sota – Etelä-Savon Joroisten seurakunnan toiminta sisällissodan aikana vuonna 1918 ja sen jälkiselvittelyssä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2011, 29–30.
- 9 Jalkanen 2005.
- 10 Hannu Itkonen & Hannu Leväinen: Vallankumous Varkaudessa. Teoksessa Itkonen, H. (toim.) Varkaus, Suomi ja vuosi 1918. Kansallinen ja paikallinen vallankumous. Varkauden museon julkaisuja 7. 2000, 89.
- 11 Antti Aho & Hannu Itkonen Ainutkertaisia paikkoja sodan käänneissä. Varkauden Lehti 5.4.2008. Artikkelisarjan 3. osa.
- 12 Soikkanen 2000, 78–79.
- 13 Nevala 2003, 105.
- 14 Jaakko Paavolainen: Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918. II. Valkoinen terrori. 1967, 147.
- 15 Soikkanen 1963, 636.
- 16 Joroisten kuntakokouksen ptk. 10.3.1917.
- 17 Joroisten kuntakokouksen ptk. 24.3.1917.
- 18 Joroisten kuntakokouksen ptk. 13.10.1917.
- 19 Tässä yhteydessä en tarkastelu Varkauden valloituksen osallistuvien joukkojen kokoonpanoja sen tarkemmin. Suhteellisen perusteellisesti asioita on käsitelty Hannu Soikkasen Varkauden historiassa (1963) ja Hannu Itkosen Varkautelaisten vuosisatassa (2004).
- 20 Antti Ikonen: Kangaslampi. Historiaa kivikaudelta 2000-luvulle. Kangaslampi-seura ry. 2009, 263.
- 21 Olli Vehviläinen: Savonlinnan kaupunki 1976–1976. Savonlinnan kaupungin historia III. Savonlinnan kaupunki. 1978, 458–459. 1978, 452.
- 22 Ikonen 2009, 258–259.
- 23 Ikonen 2009, 261.
- 24 Soikkanen 1963, 644–646.
- 25 Vehviläinen 1978, 458–459
- 26 Pekka Lappalainen: Pieksämäen seudun historia II. Pieksämäki, Jäppilä, Virtasalmi ja Pieksämäen kauppala. Pieksämäki. 1961, 341–345.

Pertti Hynynen

valtiotieteen lisensiaatti, Helsinki

Yhdysvaltain sisällissota: Orjuus hävisi vapaalle työlle

Orjatalouden laajentumiseen kriittisesti suhtautunut Abraham Lincoln valittiin Yhdysvaltain presidentiksi syksyllä 1860. Karl Marx totesi (Die Presse 23.11.1862): ”Jos Lincolnin ohjelmassa olisi syksyllä 1860 ollut orjien vapautus, niin hän olisi varmasti hävinnyt.” Etelävaltioissa silti tiedettiin, että Lincoln torjuu orjuuden maantieteellisen laajentumisen, ja siksi Etelä halusi irtaantua. Fort Sumterissa ammuttiin ensimmäiset laukaukset 12.4.1861, ja kevään mittaan joukko Yhdysvaltain eteläisiä osavaltioita erosi omaksi valtioksi eli Konfederaatioksi (CSA, Confederate States of America) Unionia vastaan.

Tuo ero yli 150 vuotta sitten tapahtui uskona mahtiin King Cotton, Kuningas Puuvillaan. Etelässä oli alettu huomata yksipuolisen talouden vaarat, ja 1850-luvun alussa kuultiin ääniä teollistamisen välttämättömyydestä ja vapaan palkkatyön eduista. Puuvillan suotuisa suhdanne ei kuitenkaan innostanut siirtämään pääomia sieltä vaan entinen meno pelloilla jatkui orjien poimissa kukkia sitä mukaan kuin niitä puhkesi. Puuvillan parissa työskenteli 60 prosenttia orjista ja he tuottivat 70 prosenttia Englannin tekstiiliteollisuuden raaka-aineesta.

Karl Marx ja Friedrich Engels laativat artikkeleita ja kommentoivat sotatapahtumia kirjeissään. Die Pressen lisäksi artikkeleita julkaisi New York Daily Tribune. Marxin mielestä Etelän voitto uhkasi saattaa vapaat työläiset yhä alistetumpaan asemaan eli valkoisia työläisiä joutuisi ”helootin” asemaan, mikä koskisi maahan tulleita saksalaisia ja irlantilaisia (Die Presse 7.11.1861). Marx ja Engels käsittelivät myös sodan heijastumia Englantiin ja ylistivät, miten Englannin työväenluokka kantoi kärsimykset eikä juuri erehtynyt toimintaan Unionia vastaan. Työläiset totesivat, että sota tulee päättymään orjuuden lakkautta-

miseen ja siksi Englannin tulee olla Pohjoisen puolesta (Die Presse 5.1.1862).

Etelän häviön jo ollessa selvä Marx kirjoitti tammikuun alussa 1865 Internationaalin onnitteluaadressin presidentti Lincolnille uudelleenvalinnan johdosta. Addressin mukaan vastavallankumous Etelässä ”pitää orjuutta hyödyllisenä instituutiona ja ainoana ratkaisuna työn ja pääoman suhteen suureen ongelmaan”. Mutta Euroopan työväenluokat ymmärsivät ja kokivat vaistomaisesti, että ”tähtilippu kantoi heidän luokkansa kohtaloa”, ja ”orjanomistajien kapina hälytti omaisuuden pyhää ristiretkeä työtä vastaan”, joten työtätekeville jopa heidän menneet saavutuksensa olivat vaarassa. Euroopan työtätekevät ovat varmoja siitä, että kuten Amerikan itsenäisyys-sota aloitti uuden nousun keskiluokalle, niin Amerikan orjuudenvastainen sota tekee saman työtätekeville luokille. Siksi tämä tuleva aika-kausi antoi ”työväenluokan pojalle” Abraham Lincolnille asiaksi johtaa maataan ”taistelussa kahlehditun rodun pelastamiseksi ja sosiaalisen maailman jälleenrakentamiseksi”.

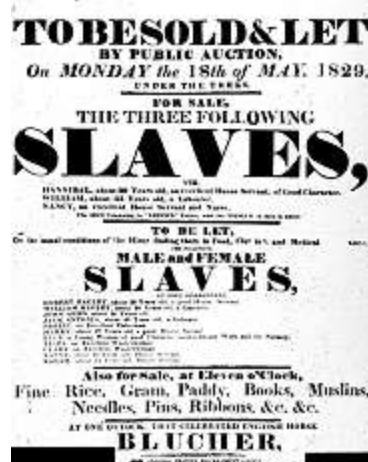
Plantaasien häviö teollisuudelle ja pienviljelylle

Vuoden 1820 rajalinja – jota kutsuttiin myös Mason–Dixon -linjaksi – erotti orjavaltiot ja vapaat valtiot, mutta toimi 1850-luvulla yhä kehnemmin, kun maa laajeni länteen Meksikon sodankin seurauksena. Lincolnin ulkoministeri, republikaanipoliitikko Wayne Seward ennakoi tilanteen väistämätöntä kärjistymistä jo syksyllä 1858 todetessaan, että vapaa työ ja orjatyö ovat antagonistisia systeemejä ja Yhdysvaltain tulee vastedes perustua joko täysin vapaalle työlle tai sitten orjatyölle. Vapaan

työn ideaalia ei silti etsitty niinkään tehtaista, vaan uudisraivaajasta lännestä, joka torjui orjatalouden kilpailua. Kuitenkin Teksasissa jo 1850-luvulla orjatyö oli kohdannut rajansa, sillä meksikolainen halpa työ tuli halvemmaksi erityisesti Rio Granden lähellä.

Orjuus oli arkaainen työjärjestelmä, mutta Etelän osalta elimellinen osa kapitalistista maailmanjärjestelmää. Etelän yli 300 000 orjanomistajalla oli vaikutusvaltaisia tukijoita kauppiaiden, pankkiirien ja tekstiiliteollisuuden harjoittajien parissa New Yorkissa, Lontoossa ja Pariisissa. Orjuuden ja kapitalismin kytkeytymistä ilmensi hyvin New York, joka rahamarkkinoiden keskuksena oli ollut mukana orjakaupassa, minkä lisäksi sen pankeissa oli runsaasti Etelän plantaasien kiinnityksiä (Die Presse 23.11.1862). Puuvilla vastasi yli puolta Yhdysvaltain koko viennin arvosta. Ei kuitenkaan voida puhua välittömästä konfliktista Etelän orjuuden ja Pohjoisen kapitalismin välillä, koska ne saattoivat menestyä omillaan. John Ashworth kiteyttää, että talouden kasvu syvensi kummankin puolen sitoutumista omaan työnteon järjestelmäänsä. Kaupalliset prosessit vahvistivat Etelän sitoutuneisuutta agraaritalouteensa ja edistivät samanaikaisesti kapitalismin kehitystä palkkatyön laajentumisena Pohjoisessa (Ashworth 2011, 203). Kaupan olosuhteet alkoivat muuttua 1850-luvulla, kun kanavien lisäksi myös rautateiden verkosto vahvistui Pohjoisessa koillisen ja luoteisen siteitä.

Pohjoisen eliitti ei kuitenkaan halunnut kärjistää yhteenottoa Etelän kanssa. Irtaantumisten alkaessa nämä eliitit, eli kauppiat sekä teollisuuden ja finanssien miehet lähetivät vetoamuksia kompromissin puolesta. Monet heistä olivat jopa valmiita hyväksymään orjuuden laajentumisen lännessä (Foner 2011, 94): ”Jos tämä oli hallitsevaa luokkaa, niin sillä ei näyttänyt olevan mitään vaikutusta kaikkein perustavimpaan kysymykseen, mitä hallitus voi tehdä: lähteäkö sotaan vai ei.” Voidaan puhua ylimääräytymisestä – erityisessä historiallisessa konjunktuurissa orjuus joutui häviämään sekä kapitalistiselle tuotantotavalle että ”vapaalle työlle” eli lähinnä pienviljelylle. Pienviljelijät joutuivat suurtilallisten ahdis-

Ilmoitus orjahuutokaupasta Itä-Intian kauppakomppanian hallussa olleella Saint Helenan saarella vuonna 1829. Kuva: Wikimedia Commons.

tamiksi vasta vuosisadan loppuun mennessä. Free-labour liittyi ideologiana Pohjoisen teollisuusmiesten ja kauppiaiden haluun korostaa tavallisten miesten kykyä nousta yhteiskunnassa orjuudesta vapaissa osavaltioissa.

Plantaasinomistajien näkökulmasta pohjoisesta levisi ”capitalist glacier”, joka tarkoitti sitä, että rahoituksen osalta pankit pääsivät suurtilallisen ja alaisten väliin. Allan Nevins toteaa, että Pohjoisen kapitalismia ei olisi voitu pitkään estää luomasta suoria suhteita myös vuokratilajelijoihin ja vastaaviin ja että plantaasit olisivat jääneet pelkkään välittävään rooliin (Rozwenc 1972, 262–263). Näin oli jo 1850-luvulla. Jotkut omistajat alkoivat lisätä tuottavuutta ottamalla käyttöön myös rahaa palkkana lisätyöstä ja sallivat lisäksi viljellä omia puutarhapalstoja. Palkkatyön kapitalismia alkoi nousta kaupungeissa ja teollisuuden saarekkeissa, joissa tarvittiin joustavaa ja itsenäistä työvoimaa. Siten vapautettujen orjien määrä oli kasvamaan päin. Pääosa plantaasien omistajista oli silti ”ruoskalordeja” (lords of the lash) kiskoen lisätyötä ruoskan avulla. Tämä ehkäisi investointeja teknologiaan ja jarrutti teollista kehitystä.

Lisäksi plantaasit ja orjuus hävisivät liittovaltion Homestead-järjestelmälle, joka jakoi

Pearson Scott Foresmanin piirroskuva puuvillakasvista. Kuva: Wikimedia Commons.

halvalla maata lännestä. Etelä ryhtyi sisällissodan esinäytöksenä taisteluun Kansasista, minne houkuteltiin orjanomistajia vehnän viljelyn pariin. Sinne haluttiin miehiä vuodesta 1854 lähtien pelottelemaan ja karkottamaan uudisasukkaita (*Die Presse* 25.10.1861). Köyhiä valkoisia, jotka kuvittelivat nousevansa joskus orjanomistajiksi, lähti estämään pienviljelijöiden asettumista. Tästä seurasi vastareaktio Pohjoisessa ja erityisesti luoteisessa tukemaan Kansasia miehin, aseina ja rahoilla. Tästä syntyi republikaaninen puolue, jonka alkuperänä oli siis taistelu Kansasista. Kuitenkin orjuus kohtasi rajansa jo ilman tätä poliittista vastareaktiota. Orjaomaisuus kykeni liikkumaan hitaasti ja varovaisesti. Jos orjaomaisuuden olisi pitänyt liikkua samaa vauhtia kuin Pohjoisen viljelijöiden, se olisi tuomittu häviämään, kuten nähtiin Kansasissa. Orjista ei ollut vehnän viljelyssä niin suurta hyötyä kuin puuvillan parissa.

Etelän johtavat poliittiset tahot eivät tarjonneet kapitalismille muuta kuin kapitulaation kuten Charles A. Beard tilanteen kärjistää (Rozwenc 1972, 79). Liittohallitus ei olisi saanut tehdä mitään yritystoiminnan eteen. Laivanrakennusta ja rautateiden tukemista piti jarruttaa. Kuitenkin ne halusivat liittohallitusta rajoittamaan uudisasukkaiden tuloa uusille alueille länteen. Lisäksi Etelä oli saanut karkulaislain (Fugitive Law) kaltaisen ”kompromissin”. Laki hyväksyttiin vuonna 1850, jolloin

Kalifornia hyväksyttiin Yhdysvaltain osavaltioksi vapaana valtiona. Kullankaivajat eivät halunneet orjuuden kannattajia valtauksille. Orjanomistajien välitön intressi saada orjansa takaisin oli voimakkaampi kuin niiden, jotka olivat haaveilleet viedä orjia Kalifornian kaivoksille.

Varsinaiset teollisen kapitalismin intressit Pohjoisessa eivät kiihkoilleet sodan puolesta, sillä teollisuus vei tuotteita myös Etelään. Kuitenkin teollisuus tarvitsi jonkinlaisia suojatulleja, kun Etelä halusi halvemmalla Euroopasta. Silti nämä intressit puolsivat pitkään kompromisseja. Kaudella 1846–1861 vapaakaupan järjestelmä oli vallassa, ja kongressiin tuli protektionistinen tariffi vasta vuonna 1861, kun kapina jo oli alkanut. Sodan alusta lähtien Marx ja Engels olivat selkeästi Etelää vastaan, mutta aluksi epäileväisiä Pohjoisen politiikkaa kohtaan. Sodan kuluessa he ottivat yhä selkeämmin kantaa ”jenkkien” puolesta ja erityisesti sen jälkeen, kun vuoden 1862 mittaan kävi selväksi orjuuden keskeinen merkitys. Eurooppalaisen työväenliikkeen kallistuminen Pohjoisen puolelle ei johtunut vain siitä, että se oli orjuutta vastaan, vaan koska se näki Yhdysvallat aikansa demokraattisimpana yhteiskuntana. Se oli lähes ainoa maa jossa valkoisilla miespuolisilla työntekijöillä oli täysi äänioikeus.

”Kapitalismia vastaan”

Orjista 60 prosenttia työskenteli puuvillan parissa. Muita tärkeitä tuotteita olivat riisi, sokeri ja vanhimpana tuotteena tupakka, josta kaikki alkoi Virginiassa 1600-luvun alussa. Yhdysvaltain perustajaisien sukupolvi uskoi, että orjuus kokisi luonnollisen kuoleman, mutta silloin ei ollut tietoa 1790-luvun keksinnöistä puuvillan parissa. Artikkelissa (*Die Presse* 25.10.1861) Marx kiteytti kantansa: ”Orjakäytössä ei ollut kyse nimenomaan siitä, tulisiko orjat nykyisissä orjavaltioissa vapauttaa suoraan (outright) vai ei, vaan tulisiko Pohjoisen 20 miljoonan vapaan enää alistua tuolle oligarkialle”. Käsite ”slaveocracy” tarkoitti valtakerrostumaa ennen sisällissotaa, jolloin 300 000

orjanomistajan taloudellinen ja poliittinen mahti piti otteessaan yhteiskuntaa ja omisti Etelässä lähes kaiken maan. Todella suuria yli 50 orjaa omistaneita oli 10000, ja tämän kapean oligarkian alapuolella oli miljoonia köyhiä valkoisia.

Erikoisena lajina nousi ”kapitalismin-vastaisuutta” eli samankaltaisuutta Marxin lähtökohtien kanssa. Etelän poliittisiin johtohahmoihin kuulunut John C. Calhoun näki ”teollisen kapitalismin riistopotentialit” ja kapitalismin järjestelmänä, joka keskittyyessään aina kuluttaa loppuun tarjolla olevaa ”vapaata” työvoimaa. Palkkatyövoiman käyttöön liittyi vastuuttomuus, kun sen sijaan orjanomistaja kantoi huolta orjan työkyvyn jatkumisesta. Järjestelmä, jossa pääoma omistaa työvoiman ja kantaa siitä elinikäistä vastuuta, oli siis inhimillisempi. Tästä Stanley Elkins ironisoi, että jostakin syystä vapaita työläisiä ei tullut ilmoittautumaan orjiksi (Rozwenc 1972, 205)! Etelää on yritetty myös määritellä ”valtiososialismin” käsitteellä, koska vain valtio kykeni rakentamaan sodan tarvitsemää teollisuutta ja erityisesti ase-teollisuutta.

Tätä nostalgiaa sivusi sitten 1930-luvulla alkanut keskustelu ”revisionisteista ekspansionisteja” vastaan. Edellisten mielestä orjuuden luonnolliset rajat olivat jo tulleet vastaan, mikä näkyi jo Teksasin sisällä. Puuvilla menestyi jokien alajuoksuilla, mutta laajentaminen ylemmäs olisi vaatinut liian suuria sijoituksia kasteluun ja kuljetusjärjestelmiin. Eugene Genovese toteaa ”revisionismista”, että siirtyminen orjuudesta vapaan työn suuntaan olisi merkinnyt orjanomistajien ”kuolemaa hallitsevana luokkana” (Rozwenc 1972, 246). Genovesen mielestä revisionismin teesi sekoittaa orjuuden ekspansion ja puuvillan ekspansion. Jälkimmäinen oli jo kohdannut luonnolliset rajansa, mutta ekspansionismi oletti mahdollisuuksia muualla kuten vehnä Kansasissa.

Revisionismia edelsi myös Marx todettuaan orjien taloudellisesta merkityksestä, että vientituotteiden viljelyssä – puuvilla, tupakka, sokeri – se kannattaa siinä määrin kuin viljelyä harjoitetaan suurilla orjaporukoilla (gangs of slaves) luonnostaan hedelmällisillä maa-alueilla ja yksinkertaisella työllä. Intensiivinen

viljely, joka perustuu vähemmän maaperän hedelmällisyyteen ja enemmän pääoman sijoitukseen, työvoiman intelligenssiin ja energiaan, on vastoin orjuuden luonnetta (Die Presse 25.10.1861). Siten Maryland ja Virginia, joissa aiemmin käytettiin orjia vientitavaroitten tuottamiseen, olivat muuttuneet valtioiksi, jotka kasvattavat orjia viedäkseen niitä syvään Etelään. Jopa Etelä-Carolinassa, jossa orjia on neljä seitsemäsosaa väestöstä, puuvillan viljely on vuosia pysynyt paikallaan johtuen maaperän uupumisesta (exhaustion). Niinpä sekin myy orjia neljällä miljoonalla dollarilla vuodessa Etelään ja maan lounaisosiin. Siksi uusien territorioiden avaaminen tulee orjataloudelle välttämättömäksi eli osa orjanomistajista joutuu etsimään uusia hedelmällisiä maita.

Niitä etsittiin epätoivoisella irtaantumisella ”and the war came” kuten Lincoln totesi maaliskuussa 1865 toisessa virkaanastujaispuheessaan. Riittävän monet tekijät halusivat sen synnyttää. Orjien vapautus eteni Unionin sotamenestysten myötä. Syyskuussa 1862 annettiin julistus, jonka mukaan tammikuun 1. päivänä 1863 kaikki henkilöt joita pidetään orjina jossakin osavaltiossa tai sen osassa, joka on kapinassa Yhdysvaltoja vastaan, ovat vapaita.

Senaatti ratifioi orjien yleisen vapautuksen keväällä 1864 ja edustajainhuone lopullisesti tammikuussa 1865. Etelän luhistuessa kenraali Robert E. Leen pakomatka päättyi Appomatoxiin, jossa hän ja Unionin ylipäällikkö Ulysses S. Grant sopivat antautumisesta 9. huhtikuuta 1865. Viittä päivää myöhemmin salaliittolainen ampui Lincolnin teatterissa New Yorkissa.

Lähteet

- Marx ja Engels. <http://www.marxists.org/archive/marx/works/us-civil-war/index>.
- Ashworth, John. *Towards a Bourgeois Revolution? Explaining the American Civil War*. Historical Materialism 19.4. 2011.
- Foner, Eric. *The Civil War and Slavery: A Response*. Historical Materialism 19.4. 2011.
- Rozwenc, Edwin C. *The Causes of the American Civil War*. Heath and Company, 1972.

KESKUSTELUA

Sirpa Kähkönen
kirjailija, Helsinki

Omaisena ja tutkijana Matka kartoittamattomalle seudulle

Olen tutkinut 1990-luvun alusta lähtien suomalaisten kommunistien vaiheita ja mentaliteettia. Syy siihen oli alun alkaen henkilökohmainen: isoisäni Lauri Tuomainen osallistui SKP:n maanalaiseen toimintaan 1920–1930-luvuilla ja kärsi toiminnastaan yhteensä yli seitsemän vuoden tuomion Tammisaaren pakkotyölaitoksessa. Tämä jätti syvät jäljet perheeseen ja sukuun kuten myös Lauri Tuomaisen isoveljien loikkaaminen Neuvostoliittoon ja menehtyminen Stalinin vainoissa.

Kun EK-Valpon arkistot avautuivat kansalaisille, ryhdyin systemaattisesti vertaamaan sukuni tarinoita viranomaisten kertomaan. Arkistomateriaaleista nousevasta ihmiskohdaloiden polyfoniasta kehkeytyi kaunokirjallinen Kuopio-sarja, jonka aloitusosa Mustat morsiamet (1998) käsittelee 1930-lukua agitaattorin vaimon ja suvun näkökulmasta.

Koska suvussani 1930-luvun historia on ollut vahvana esillä, sekä sanojen että sanatomien reaktiomallien tasolla – häviäjien aineettomana perintönä – kuvittelin muidenkin suomalaisten käsittävän poliittisen vankeuden ja Stalinin vainojen aiheuttamat hiljaisuudet. Olin väärässä. Vuoden 2009 tienoilla minuun otti yhteyttä lukijani, joka kysyi, eikö Mustissa morsiamissa kuvattu poliittinen vankeus ole fiktiota. Käsitin, että 1930-luvun poliittiset kriisit olivat tuntemattomia sivistyneellekin lukijalle. Päätin tehdä tietoteoksen romaani-sarjani taustaksi, painopisteenä isoisäni vankeusaika Tammisaaren pakkotyölaitoksessa ja

työkaluna mikrohistoriallinen menetelmä.

Kävin uudelleen läpi EK-Valpon arkiston asia- ja henkilömapistoa. Tutkin Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston muistitietokokoelmia ja lisäksi Kansan Arkistosta kaiken materiaalin, joka liittyi poliittisiin vangitsemisiin. Tutkin Tammisaaren pakkotyölaitoksen arkiston Hämeenlinnan maakunta-arkistossa. Yksittäisiä seikkoja selvitin muun muassa Turun merimieshuoneen arkistosta, Teatterimuseon arkistosta sekä Sota-arkistosta. Lisäksi luin tutkimuskirjallisuutta ja aikakauden sanomalehtiä sekä eduskunnan istuntojen pöytäkirjoja.

Valitsin tietoisesti teokselle niin sanotun non-fiction-muodon. Historiallisessa Aikakauskirjassa Ulla Aatsinki arveli, etten ole osannut päättää, olenko kirjailija vai tutkija. Sivistysmaissa akateemisen tieteenharjoituksen ja kaunokirjallisuuden väliin mahtuu kolmas kategoria. Tästä esimerkki on Hans Magnus Enzensbergerin teos *Hammerstein oder der Eigensinn*. Se on ollut innoittajana työssäni, samoin kuin Anton Tshehovin *Sahalin*. Tavoitteenani oli tinkimättömän dokumentaarinen kokonaisuus, jonka ns. tavallinen lukija pystyy omaksumaan. Kuten Aristoteles sanoo *Runousopissaan*, runous ja historiankirjoitus eivät eroa toisistaan siinä, että toinen on suorasanaista ja toinen mitallista. Erona on se, että historiankirjoitus käsittelee sitä, mikä tapahtui, kun taas runous sitä, mikä olisi voinut tapahtua, minkä vuoksi runous on filosofisem-

Lauri Tuommainen 197/38.

Anna ja Maija.

Poliittinen vankeus synnytti monenlaisia kulttuurisia sivuilmiöitä, kuten tapaajakuvat. Voimapaperiin käärytyissä paketeissa on poliittisella vangille luvallinen ylimääräinen ruokatavara-annos. Tapaajina Anni Kukkonen, isoisäni rakastettu 1920-luvulta, sekä viipurilaisen naisliikkeen voimainen Maija Konttinen. Kuva: Sirpa Kähkösen kotialbumi.

paa kuin historiankirjoitus. Itse ajattelen, että romaani alkaa siitä, mihin lähteet päättyvät. Aristoteleen teesin testaaminen käytännössä oli kiehtovaa ja älyllisesti virkistävää.

Kirjoitusprosessissa otin vahvasti esiin henkilöt. Näytin miten 1930-luvun alun poliittinen ja oikeudellinen kriisi muovasi yksilöiden elämää. Tästä kriisistä oikeushistorioitsijat, muun muassa Ilari Hannula ja Jukka Kekkonen, ovat kirjoittaneet vuoden 1918 jatkumona. Laki ei ollut Suomessa sama kaikille, ja oikeudenkäyttö vinoutui 1930-luvun

alun rajuimpina vuosina. Tätä taustaa vasten pidän hämmentävänä keskustelua, jota sekä Kanava- että Parnasso-lehdissä on käyty ns. kommunistivainojen oikeutuksesta. 1930-luvun alun oikeustoimet ja vankeinhoidolliset ratkaisut halutaan jälkikäteisesti siunata ja säästää kriittiseltä tarkastelulta sillä perusteella, että useiden kommunistien ihannevaltioon pitäminen Neuvostoliitto uhkasi Suomea.

Kuten kirjassani totean, isoisäni lähtö salateitse punaupseerikouluun Neuvostoliittoon oli valtionvastainen teko. Tällaisista teoista Suomen valtiolla oli oikeus rangaista kansalaistaan. Tästähän isoisänikin sai 1920-luvulla 1 ½ vuoden tuomion Tammisaaren pakkotyölaitokseen. Sen sijaan kommunistilakien säätämisen jälkeen 1930-luvun alussa langetetut tuomiot näyttävät huomattavan ankarina verrattuina esimerkiksi Mäntsälän kapinasta annettuihin tuomioihin.

Kulttuurimme syvärakenteeseen on kirjoitettu oletta, jonka mukaan oikeistolainen kapina ei ole valtionvastaista vaan isänmaallista. Valkoisen puolen luoma käsitys isänmaallisuudesta antoi oikeutuksen vuoden 1918 koston jatkumiselle 1930-luvun alussa.

Tammisaaren pakkotyölaitoksen henkilökunnasta valtaosa järjestäytyi kolmikymmenluvun alussa Lapuan liikkeeseen. Heidän vartioitavansa edustivat liikkeen suurinta vihan kohdetta. Suljetun laitoksen oloissa ja kärjistyneessä yhteiskunnallisessa ilmapiirissä tämä johti kriisiin, joka kulminoitui vankien syömälakkokamppailuun ja sen murtamiseen väkivaltaisilla otteilla. Tutkimusteni mittaan jouduin toteamaan, että vankilarakennuksista on tehty historioikkia mutta ei niissä asuneista ihmisistä. Vankien kokemusta ympäröi hiljaisuus. Tässä omaisen positio oli hyödyksi työleni. Rakkaus vankeuden kokenutta omaistani kohtaan antoi kärsivällisyyttä niissä tilanteissa, joissa lähdeaineisto oli syvällä arkistojen kerrostumissa, ja paloja piti kerätä pitkään kokonaiskuvan saamiseksi. Näin esimerkiksi seulomalla vankeinhoidollisuuden johdon yksityisiä arkistoja löysin 1930-luvun vankiloiden ruokajärjestykset ja rangaistustilastoja.

Haluan kysyä, onko olemassa universaaleja ihmisoikeuksia, jotka ulottuvat myös ri-

koksentekijöihin. Mihin rangaistuksen rajat piirretään? Miten poliittista vastustajaa tulee kohdella? Tammisaaren pakkotyölaitokseen 1930-luvun alussa tuomittujen poliittisten vankien osalta lain kirjain kyllä toteutui, mutta kyseenalaista on, toteutuiko oikeus. Laitoksen kurinpitörangaistukset tekivät vangin tuomiosta moninkertaisesti raskaamman ja jopa loppuelämää vaurioittavan, mistä hyvänä esimerkkinä vuorokausien mittaiset pimeäkoppirangaistukset, joihin liittyi ravinnon kieltäminen. Tästä seikasta kritisoin silloisia päättäjiä ja pakkotyölaitoksen johtoa ja henkilökuntaa.

Isoisäni menetti vankeudessa työmiehen ainoan pääoman, terveytensä, ja menetyksen seuraukset ovat näkyneet vielä minunkin sukupolveni elämässä. Transgeneraatiisuuden teema näkyikin tutkimuksessani ja kaunokirjailijan työssäni. Syvin motiivini on ollut halu pukea sanoiksi se, mikä on sanattomana tuottanut kärsimystä. Sanat yhdistävät ihmisiä ja saavat heidät näkemään, että heidän tarinansa liittyy suurempaan yhteyteen. Paras kiitos on tullut lukijoiltani, joilta olen saanut valtavan määrän suullista ja kirjallista palautetta. Tallennan sen tulevia polvia varten SKS:n arkistoon.

**Suomalaisen rakentamisen
ja
RAKENTAJIEN EDUNVALVOJA**

**Rakennusperinteitä
arvostaen**

Rakennusliitto

www.rakennusliitto.fi

OPINNÄYTTEET

Hilda Tihlän teosten naturalistinen maailmankatsomus

Tutkimukseni kohteena ovat työläiskirjailija Hilda Tihlän (1870–1944) romaanit *Leeni* ja *Hilma – elämän satua*, joita tarkastelen naturalistisen kirjallisuuden viitekehityksessä. Työläiskirjallisuutta koskevassa tutkimuksessa on korostunut sen yhteys yhteiskunnalliseen realismiin. Tutkimuksessani tuon esille, miten Tihlän teosten nimeäminen pelkäästään realismin perinteeseen kuuluvaksi työläiskirjallisuudeksi jättäisi huomiotta teoksissa ilmenevän ristiriidan determinismin ja muutoksen välillä. Teoksissa kumoutuu realismin positiivinen näkemys ihmisen mahdollisuuksista maailmassa. Ne ovat kriittisiä tutkielmia yhteiskunnasta, jossa onnettomoin osa on sekä luokan että sukupuolen alistamalla köyhälistönaisella.

1800-luku ja 1900-luvun alku on haluttu nähdä Suomessa kansalliskirjallisuuden kulta-aikana, johon naturalismin rapping teemat eivät sopineet. Tutkimukseni asettuu suomalaisen realismin ja naturalismin nykytutkimuksen jatkumoon, jossa naturalismi nähdään David Baguleyn teoksen *Naturalist Fiction* (1990) mukaisesti realistisen kirjallisuuden kattotermin alle asettuvana lajina. Lajit kehittyvät tietyn maailmankatsomuksen ja ihmiskuvan varaan ja muotoilevat

oman käsityksensä kulttuurista ja yhteiskunnasta.

Tutkimukseni tulkintaa ohjaavana määreenä toimii naturalismin kirjallisuuskäsityksen ytimessä oleva tuhoutuminen eli entropia. Yksilön tuhoutumisen taustalla ei kuitenkaan Leenin ja Hilman kohdalla vaikuta naturalistisen kirjallisuuden ajatus yksilön tuhoavasta geneettisestä verenperinnöstä. Tihlä kuva ennen kaikkea yhteiskunnallisten olojen determinoivaa vaikutusta yksilön kehitykseen. Hänen romaaneissaan perimä näyttäytyy tietynlaisena sosiaalisena perimänä, jota nimitän tutkimuksessani köyhyyden perinnöksi. Leeni ja Hilma yrittävät päästä eteenpäin elämässä, ulos köyhyyden noidankehästä, mutta alhainen yhteiskunnallinen asema merkitsee heille sukupolvelta toiselle periytyvää elämäntaltoa – ajautumista yhteiskunnan ulkopuolelle ja tuhoutumista.

Minna Rossi

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Maalaisköyhälistönainen modernisaation murroksessa. Hilda Tihlän Leeni (1907) ja Hilma – elämän satua (1913) naturalistisina romaaneina. Helsingin yliopisto, kotimainen kirjallisuus, 2012.

Kuusankosken työläistyttöjen koulutuksen tavoitteita Kymin Osakeyhtiön ammattikoulussa

Tutkin opinnäytetyössäni Kymin Osakeyhtiön ammattikoulun vaiheita sen perustamisesta vuonna 1914 vuoteen 1934. Tärkein peruste ammattikoulun perustamiselle oli huoli paikkakunnan poikien tulevaisuudesta. Missään ei sen sijaan esitetty syitä tyttöjen koulutuksen

aloittamiselle. Tyttöjen opetuksen tavoitteeksi muodostui näiden kouluttaminen osaaviksi kotitöiden tekijöiksi ja perheenmänniksi. Työni tavoitteena oli selvittää koulutuksen taustalla olevia arvoja ja eetoksia mikrohistoriallista metodia käyttäen. Tutkin työssäni

koulun toimintaan liittyvää kirjeenvaihtoa ja opetussuunnitelmaehdotuksia sekä sitä, mikä oli naisopettajien merkitys, kun suunniteltiin tyttöjen opetusta. Järjestämällä työntekijöille erilaisia palveluja kuten kouluja, pyrittiin nämä sitouttamaan tehtaaseen eli kyse oli hyvinvointikapitalismista. Työväelle tarjottiin erilaisia etuja, koska haluttiin tehtaaseen sitouttamisen lisäksi turvata työrauha ja tehtaan taloudellinen tuotto. Koulutuksen välityksellä pyrittiin myös siirtämään keskiluokkaisia ajattelumalleja ja toimintatapoja työläisperheisiin. Suunniteltaessa koulutusta oli yhtenä tärkeänä taustavaikuttajana Marttayhdistys. Liikkeen tavoitteena oli kouluttaa muun muassa työväenluokan naisia hoitamaan kotinsa ja

perheensä oikein. Nainen oli keskeisin tekijä perheen talouden ja hyvinvoinnin ylläpitäjänä. Käytännössä keskiluokkainen ideaali ei yleensä toteutunut. Muita keskiluokkaisia malleja opetukseen saatiin muun muassa Kotikasvatusyhdistyksestä. Naisopettajat puolestaan vaikuttivat opetuksen suunnitteluun ja koulutuksen sisältöön lähinnä arjen toiminnassa.

Arja Snygg

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Tehtaan ja kodin parhaaksi. Tyttöjen opetus Kymin osakeyhtiön ammattikoulussa 1914–1934. Helsingin yliopisto, kasvatustiede, 2011.

Nuoret kansandemokraattien verkostoissa

Tutkimuksessa tarkastellaan malmilaisten vasemmistolaisien yhdistysten aktiiviuoria osana kansandemokraattista järjestöverkosta. Mikä on aktiiviuorten merkitys sosiaalisen pääoman syntymiselle tutkitussa verkostossa, mitä konkreettista hyötyä aktiivinuoret ovat yhteistoiminnan kautta saaneet, ja miten he ovat kokeneet toimintansa osana järjestöverkosta. Teoreettiselta kannalta katsottuna tutkimus tarkastelee sosiaalisen pääoman syntymistä tiettyssä sosiaalisessa verkostossa, joka on ihmisten välisten yhteenliittymien konfiguraatio. Kansandemokraattisen järjestöverkoston synty toisen maailmansodan jälkeisessä poliittisessa todellisuudessa toimii tutkimuksen alkuajankohtana. Tutkimus päättyy 1960-luvulle, joka nähdään tarkastellun verkoston paikallistason suhteen aikana, jolloin verkosto muuttui dramaattisesti yhteiskunnallisten muutosten johdosta.

Paikallisilla osastoilla aktiivijäsenineen on tutkimuksessa tärkeä rooli. Nuoret loivat sosiaalista pääomaa toimien verkoston yhteisten normien mukaan ja rakentaen luottamus-

ta ympärilleen. He tukivat muita verkostossa toimineita yhdistyksiä tekemällä yhteistyötä näiden kanssa ja rekrytoimalla uusia jäseniä verkostoon. Toimiminen verkostossa antoi haastateltujen kokemuksissa mahdollisuuden tavata samanikäisiä tovereita kollektiivisten harrastusten parissa. Yhteistoiminnan kautta opittiin myös monia, tulevassa työelämässä hyödyllisiä taitoja. Sosiaalinen pääoma ilmenee tutkimuksessa myös negatiivisena. Kansandemokraattisen verkoston jäsenyys leimasi nuorta ulkopuolisten silmissä. Yksilön omat intressit jäivät myös toisinaan verkoston kollektiivisten etujen taustalle, ja tehtävät kaantuivat liikaa harvojen harteille.

Riku Ahola

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Toverit työväentalolta: Malmilaiset nuorisosaatiot kansandemokraattisessa järjestöverkosta 1940-luvulta 1960-luvulle. Helsingin yliopisto, talous- ja sosiaalhistoria 2012.

Köyhäinhoitoa 1930-luvun pula-ajan Korpilahdella

Tutkin köyhäinhoitoa Korpilahdella Keski-Suomessa maailmansotien välisenä aikana. Tutkimus läpivalaisee paikallista köyhäinhoitoa aina organisaation rakentamisesta siihen, keitä kunnan hoidettavat olivat ja mikä oli heidän tilanteensa. Sotien välisenä aikana kunnallisella tasolla oli vielä runsaasti liikkumavaraa. Köyhäinhoitojärjestelmät vaihtelivat kunnittain, jolloin traditiot ja paikallinen politiikka pääsivät vaikuttamaan enemmän toiminnan muotoihin kuin nykyään.

Korpilahdella köyhäinhoito perustui vapaaehtoiseen kaitsijajärjestelmään, jota johdettiin kunnan köyhäinhoitolautakunnasta käsin. Tärkeimmät avustusmuodot olivat suora raha-avustus ja laitoshoido kunnalliskodissa. Avustussummat olivat pieniä ja avustettavia kontrolloitiin tarkasti. Avustus oli maksettava kunnalle takaisin, joko rahana tai työsuorituksena. Säästäväisyys oli köyhäinhoidon järjestämisessä jopa puoluerajat ylittävä periaate.

Seurakunta ja kunta pyrkivät yhteistyöhön huoltodiakonian järjestämisessä, mutta oma diakonissa Korpilahdelle saatiin vasta vuonna 1937.

Korpilahdella köyhäinhoidosta vastanneiden kiinnostus kohdistui pääasiassa perinteiseen agraariin köyhyyteen. Siihen ensi kertaa laajassa mittakaavassa liittynyttä työttömyyttä ei lautakunnan kokouksissa käytännössä käsitelty. Työttömyyslautakunnan organisoi- mat kunnan varatyöt olivat tienparannus- ja metsätöitä. Korpilahdella ei koettu mautilojen konkurssiaaltoa, kuten eräissä muissa kunnissa.

Janne Sipinen

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Työtä ja hoitoa: Köyhäinhoito Korpilahdella 1930-luvun pula-aikana. Jyväskylän yliopisto, Suomen historia, 2011.

Meiltä saat vakuuttavaa palvelua.

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Turva
☎ 01019 5110 🌐 www.turva.fi

 turva

AKT
Arvo ammattilaiselle,
turva jäsenelle.

**AUTO- JA KULJETUSALAN
TYÖNTEKIJÄLIITTO AKT RY**

Keskustoimisto
John Stenbergin ranta 6, 00530 Helsinki
Puh. (09) 613 110 (vaihde)
faksi (09) 739 287
etunimi.sukunimi@akt.fi
www.akt.fi

Suomen sisällissodan käsittely 1930–2000-lukujen historian oppikirjoissa

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella historian oppikirjoissa 1930–2000-luvuilla tapahtunutta muutosta niiden käsitellessä Suomen sisällissotaa. Tutkimusaineistona oli 16 historian oppikirjaa eri vuosikymmeniltä. Jokaiselta vuosikymmeneltä valittiin tutkimukseen yksi keskikoulun/yläkoulun ja yksi lukion oppikirja. Tutkimuksessa kirjoista analysoitiin niiden Suomen sisällissotaa käsittelevät tekstiosat, kuvat ja kuvatekstit sekä mikrohistoriallinen aineisto.

Suurimmat muutokset ovat nähtävissä vanhimpien 1930–1960-lukujen oppikirjojen ja uusimpien 1970–2000-lukujen oppikirjojen välillä. Yhteiskunnalliset, poliittiset ja sosiaaliset muutokset Suomessa ja muualla maailmassa ovat vaikuttaneet kirjojen sisältöön. Suomen asema idän ja lännen välissä sekä vuosien aikana tapahtunut valtataistelu suurempien valtioiden välillä vaikuttivat myös Suomen asioihin. Toinen maailmansota ja kylmä sota toivat omat vaikutuksensa suomalaisten elämään monilla eri osa-alueilla. Kasvatus- ja oppimisenäkemyksissä tapahtuneet muutokset näkyvät vahvasti opetussuunnitelmassa ja oppiennätyksissä. Ne ovat vaikuttaneet myös oppikirjojen sisältöön.

Vanhimmat oppikirjat eivät yksipuolisuudessaan vastaa nykyisten opetussuunnitelmien sisältöjä ja tavoitteita. Uudemmissa kirjoissa aihetta käsitellään syvällisemmin ja rikkaammin sekä sodan kummankin osapuolen näkökulmasta. Varsinkin 1970-luvulta alkaen kirjoihin on selvästi koottu tietoa lukuisista lähteistä, minkä seurauksena kirjoittajien ajatusmaailma ei vaikuta tekstiin yhtä vahvasti kuin aikaisemmin. Opetussuunnitelmien vaatima monitulkintaisuus ja suhteellisuus näkyvät selvimmän uusimmissa oppikirjoissa. Vuodesta 1985 lähtien kirjoihin on lisätty paljon mikrohistoriallista aineistoa ja kuvia.

Kuvien osalta on huomattavissa painotuksen muutos vuosikymmenten aikana. Tekstiä syventävien kuvien ja dokumenttien käyttö on selvästi yleistynyt uusimmissa oppikirjoissa.

Voidaan ajatella, että Suomen sisällissodasta kulunut aika antaa mahdollisuuden julkaista karuja ja koskettavia kuvia sekä dokumentteja. Mielenkiintoista on, että henkilökuvia ei esiinny vanhemmissa kirjoissa kovinkaan paljon, vaikka johtajia korostetaankin paljon. Myös koristavia kuvia löytyy oppikirjoista yllättävän vähän, mikä on positiivista, sillä ne eivät tue historian opetusta millään lailla eivätkä välitä uutta tietoa.

Voidaan sanoa, että näkökulma Suomen sisällissodan käsittelyssä on muuttunut selvästi. Aluksi sotaa käsiteltiin lähes poikkeuksetta vain sodan voittajaosapuolen kannalta. Ajan kuluessa alettiin tuoda myös punaisen puolen näkökulmaa sodan tapahtumista esille. Viime vuosikymmeninä asioita on pystytty käsittelemään jo lähes puolueettomasti ja tuomaan esille vielä muitakin näkökulmia. Sisällissotaa voidaan käsitellä sodan eri osapuolten, poliittisen perspektiivin, tavallisen ihmisen, aikalaisen ja koko Suomen kansan näkökulmasta.

Oppikirjojen teksteihin vaikuttavat aina niiden tekijöiden ajatusmaailmat sekä ympäröivä maailma. Tässä esitellyn gradun toivotaan kiinnostavan tämän päivän historian opettajia. Heidän pitäisi muistaa suhtautua oppikirjoihin kriittisesti ja opettaa samanlaisia lähestymistapaa oppilaille. Myös ympäröivän maailman vaikutus on huomioitava tulkittaessa ja luettaessa kirjojen tekstejä. Gradun avulla halutaan muistuttaa, että oppikirjat eivät välttämättä kerro täyttä totuutta historian tapahtumista ja henkilöistä. Totuus tekstien takana saattaa olla kirjan tekijöiden ja oman aikansa muokkaamaa.

Idamaria Mäki-Mikola, Heini Sipilä

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Suomen sisällissodan käsittely 1930–2000-lukujen historian oppikirjoissa. Turun yliopisto, opettajankoulutuslaitos, 2011.

Naiskaartilaisten kuvaukset 1990–2000-lukujen kirjallisuudessa

Historiakuva ihmisten mielessä ei rakennu pelkästään historiantutkimuksen vaan myös elokuvien, kirjallisuuden ja taiteen kautta. Kaunokirjalliset teokset ovat osa yhteistä historiaa, vaikka niiden käyttö historiantutkimuksessa ei ole ongelmatonta. Silti kaunokirjalliset lähteet luovat historiankuvaa, jota pystytään lähestymään esimerkiksi representaatioiden tutkimisen avulla.

Kauno- ja tutkimuskirjallisuuden kuvausten välillä on temaattinen yhteys 1990–2000-lukujen naiskaartilaisista kertovassa kirjallisuudessa. Teemojen esiintymiseen ovat vaikuttaneet myös aikakausi ja aiheet, jotka ovat nousseet julkisen keskustelun kohteiksi. Kaunokirjallisuudessa esiintyvät teemat ovat populistisempia ja herkempiä, kun taas tutkimuskirjallisuus on keskittynyt määrällisiin teemoihin.

Naiskaartilaisten kuvaa rakennettaessa on kaunokirjallisuus ollut aloitteentekijänä. Seksuaalinen hyväksikäyttö on kuvattu lähinnä kuolemaan johtaneena aktina 1990-luvun kaunokirjallisuudessa. Sen sijaan 2000-luvun kaunokirjallisuudessa se on itsenäinen teema, kuten myös siihen liittyvä häpeä. Naiskaartilaisten raiskausten kuvaukset jäävät maininnan asteelle 1990–2000-lukujen tutkimuskirjallisuudessa mahdollisesti puuttuvien lähteiden vuoksi. Sen sijaan tutkimuskirjallisuudessa selvitetään esimerkiksi naiskaartilaisen sosiaalista taustaa, naiskaartien pe-

Punakaartilaisnainen: Punakaartilainen Viipurin naispataljoonasta ateljeekuvassa kivääri olallaan. Kuva: Kansan Arkisto.

rustamista ja naisten tehtäviä kaarteissa sekä naiskaartilaisten saamien tuomioiden syitä.

Elisa Järveläinen

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan "Siis ei muuta, kun seiso paikalla, ole kuin mies!" Kaunokirjallisuus ja tutkimuskirjallisuus naispuna-kaartilaisten kuvaajina 1990–2000 -luvulla. Joensuun yliopisto, Suomen historia, 2011.

Yt-neuvottelut työntekijän näkökulmasta

Irtisanomisten ja lomautusten toteuttamiseksi yritysten on työlainsäädännön mukaisesti käytävä työntekijöiden ja työnantajan välisiä yt-neuvotteluja. Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen työntekijöiden kokemuksia työpaikoilla käydyistä yt-neuvotteluista. Tutkimus on laadullinen, ja sen aineisto kerättiin teemahaastattelumenetelmää käyttäen. Tutkimukseen osallistui 12 asiantuntijateh-

tävissä toimivaa haastateltavaa, jotka kaikki olivat kokeneet yt-neuvottelut työpaikoillaan vähintään kerran. Kolme heistä oli irtisanottu viimeisimpien yt-neuvottelujen päätteeksi, muut jatkoivat edelleen entisen työnantajan palveluksessa. Haastateltavien yrityksinä oli kolme kansainvälisesti toimivaa, pörssilistattua yritystä neljältä eri paikkakunnalta Suomessa.

Tutkimustulosten perusteella työntekijöiden kokemukset työelämästä vahvistivat yhteiskuntatieteellisten tutkimusten näkemystä epävarmuuden lisääntymisestä ja yksilöllisyyden riskien kasvusta työelämässä. Yt-neuvottelut koettiin vakavana työyhteisöön kohdistuvana kriisinä, joka aiheutti voimakkaita tunnereaktioita henkilökohtaisella tasolla sekä konkreettisia muutoksia työtehoon, -motivaatioon ja työn tekemiseen sekä heikensi työilmapiiriä. Yt-neuvotteluihin johdaneiden syiden arvioitiin johtuvan yritysten tehokkuuden, tuottavuuden ja voiton maksimi-

moinnin tavoitteista. Irtisanotut kokivat katkeruutta työnantajaa kohtaan, mutta myös työpaikkansa säilyttäneet kokivat yt-prosessin heikentäneen sitoutumista ja luottamusta työnantajaa kohtaan.

Marianna Kivelä

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Yt-neuvottelut työntekijän näkökulmasta 2000-luvun työelämän ilmiönä ja yksilön elämän muutostilanteena. Helsingin yliopisto, kasvatustiede, 2011.

Köyhä yksineläjänainen pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa

Pohjoismaisen naisystävällisen hyvinvointivaltion piti olla naiselle paras suoja köyhyyttä vastaan. Siinä tehtävässään se ei ole täysin onnistunut, sillä köyhien naisten määrä kasvaa tällä hetkellä nopeammin kuin miesten. Köyhyysriskin kasvaminen koskee erityisesti yksinhuoltajia ja yksin eläviä naisia. Pro gradu -tutkielmassani selvitän köyhän yksineläjänaisen kokemuksia ja rooleja *Arkielämän kokemuksia köyhyydestä* -kirjoituskilpailun kirjoituksia aineistona käyttäen.

Yksineläjänaisen köyhyyskokemukset jakautuvat aineelliseen ja aineettomaan köyhyyteen. Aineellinen köyhyys näyttäytyy kulutusmahdollisuuksien vähäisyytenä, karuimmillaan riittämättömänä ruokana ja hoitamattomana terveytenä. Aineettomaan köyhyyteen kuuluvat sosiaaliset suhteet ja tunteet.

Köyhän yksineläjänaisen köyhän rooli jakautuu syrjäytetyn ja selviytyjän rooliin. Syrjäytettyjä leimaa köyhän stigma, ja heidän sisäinen elämänhallintansa on hukassa.

Selviytyjät sitä vastoin ovat sopeutuneet köyhyyteen. Työelämän ulkopuolelle joutuminen koettiin vahvasti. Se stigmatisoi, ja toimeentulon lisäksi työtön kaipaa työtä, koska se luo tunteen yhteiskuntaan kuulumisesta. Ystävyys- ja sukulaissuhteet ovat olennainen osa selviytyjien sopeutumista, mutta syrjäytettyjen on niitä vaikea ylläpitää.

Yksineläjä ongelmiseen sivuutetaan helposti yhteiskunnallisesti merkityksettömänä. Säilyäkseen pohjoismaisena hyvinvointivaltiona suomalaisen hyvinvointivaltion on kyettävä takaamaan riittävä toimeentulo kaikille kansalaisilleen ja kehityttävä niin, että se ottaa paremmin huomioon yksineläjien kasvavan joukon.

Katri Nokela

Artikkeli perustuu pro gradu -tutkielmaan Köyhän yksineläjänaisen kokemukset ja roolit. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikka, 2012.

Demokraatti
TILAA IHMISELLE. VUODESTA 1895.

KIRJA-ARVIOT

Elvira Willman työväen kirjallisuuden ja kulttuurin kentällä

Elsi Hyttinen: Kovaa työtä ja kohtalon oikkuja. Elvira Willmanin kamppailu työläiskirjallisuuden tekijyydestä vuosisadanvaihteen Suomessa. Turun yliopisto, 2012. 182 s.

Elvira Willman, kirjallisuuden-tutkija Elsi Hyttisen väitöskirjan kohde, kuuluu 1900-luvun alussa vaikuttaneisiin, sittemmin unohdettuihin kirjailijoihin. Hän oli myös aikansa harvoja naispuolisia työläiskirjailijoita. Willman kirjoitti näytelmiä, joista analyysin kohteena ovat *Lyyli*, *Kellarikerroksessa*, *Juopa* ja *Vallankumouksen vyöryssä* (kaksi versiota). Hän oli myös lehtikirjoittaja ja osallistui naisten asemasta käytyyn keskusteluun radikaaleilla näkemyksillään. Poliittisesti aktiivina hän päätyi vuoden 1917 jälkeen Venäjälle. Willman ammuttiin Kuusisen klubin murhiin sekaantumisesta vuonna 1925 Moskovassa.

Elvira Willman toimi vaiheessa, jolloin työväenkulttuuri, etenkin työväenkirjallisuus, eli nousun kautta ja vaikutti merkittävästi työväenluokan järjestäytymiseen ja luokkaidentiteetin tiedostamiseen. Hän korosti, että työväenliikkeen on luotava oma kirjallisuutensa porvarillista kirjallisuutta vastaan, koska tämä jätti ongelmien kuvauksen yksilöiden tasolle. Willmanista yhteiskunnalliset syyt ja yhteydet piti osoittaa kirjallisuudessa ja taiteen oli annettava toisenlaisen elämän vaihtoehto. Taiteen oli näytettävä, millä keinoin muutos on mahdollinen.

Elsi Hyttisen tutkimuskysymykset ovat: Millaisen prosessin kautta Elvira Willmanista tulee työläiskirjallisuuden tekijä? Millä keinoilla, millä sukupuolen politiikalla hän tekee tekstejä? Millaiseksi hän kuvaa naiset ja miehet, mitä rajataan ulkopuolelle, miten luokka-asema vaikuttaa siihen, miten hahmot liikkuvat kentällä? Mitkä ovat tekstien institutionaaliset kytkökset? Kuka julkaisi, ketkä olivat yleisö ja missä lehdissä arvosteltiin ja keskusteltiin? Hyttisen keskeinen tavoite on ymmärtää, mitä työväenjulkisuudessa toimiminen tarkoitti 1900-luvun alussa, millaisia tekoja siihen osallistuminen edellytti ja millaisia osapuolten välisiä symbolisia kamppailuja käytiin.

Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana on Pierre Bourdieun kenttäteoria sekä feministinen strateginen essentialismi, joka kysyy, miten tiettyssä

tilanteessa toimitaan naisena. Hyttinen avaa näkökulmansa tutkimukseen intersektionaalisen, esimerkiksi luokka-asemaan huomion kiinnittävän feminismin ja queer-feministinen ajattelun ohjaamana. Tarkoitus on hämmästellä ja outouttaa aikakauden binaariajatteluun perustuvia ajattelutapoja ja ymmärtää sitä tilaa, missä Willman joutui liikkumaan kirjoittaessaan naisen asemasta ja kuvatessaan aikakauden ajattelu-tapaan sopimattomia ilmiöitä kuten homoseksuaaleja. Olennaista tutkimukselle on, että Hyttinen erottaa toisistaan kirjailijanimen ja historiallisen henkilön. Hän kysyy, kuinka lingvistinen subjekti kytkeytyy materiaalsiin käytänteihin. Toisaalta kirjailijan elämänavaiheillakin on merkityksensä tulkinnaissa. Kirjallisuustieteilijänä Hyttinen kiinnittää seikkaperäisesti huomionsa tekstien representaatioihin, juonikonventioihin, toistoihin ja figureihin.

Hyttisen tutkimuksessa tavoitteet toteutuvat, ja Elvira Willmanin työläiskirjailijuus tulee ymmärretyksi paljon laajemmin kuin vain hänen tekstiensä kautta. Aiemmin kirjallisuustieteelliseen tekstianalyysiin keskittynyt tutkija ulottaa nyt analyysinsä koko kirjallisen kentän toiminnan määrittämiseen ja Willmanin sijoittamiseen sen käytänteisiin, jotka jokaisen näytelmän julkisissa olivat erilaiset. Lukiesaan aikalaisdiskursseja kirjailijan vahvasti omaan aikaansa sidoksissa olleista teksteistä Hyttinen osoittaa kykynsä kontekstualisoi-

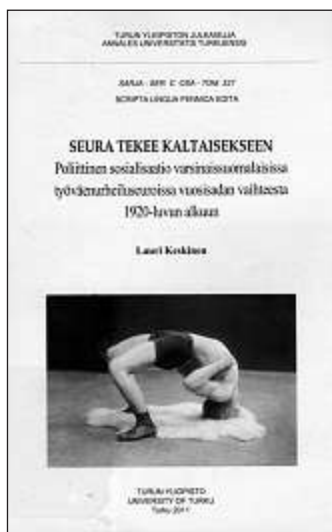
da näytelmien ja lehtikirjoitusten teemat. Teoriaa tutkija kuljettaa keskustelukumppaninaan läpi tutkimuksen, se konkreettisesti ohjaa häntä tulkintojen tekemisessä. Ajattelun ja ilmaisen selkeys tekevät tutkimuksesta lukijan

kannalta helposti lähestyttävän. Kirjoittaja on läsnä tekstissä persoonallaan, ja tutkimusta lukies- sa voi aistia, että sen tekeminen on ollut tärkeää hänen itsensä kannalta. Hyttisen väitöskirjatutkimus on kokonaisuutena terve-

tullut uusi avaus työläiskirjallisuuden valitettavan vähän tähän mennessä tutkitulle alueelle.

Hanne Koivisto
filosofian lisensiaatti,
Turun yliopisto

Työläisurheilijaksi kasvamista jäljittämässä

Lauri Keskinen: Seura tekee kaltaisekseen. Poliittinen sosiaalisuus varsinaissuomalaisissa työväenurheiluseuroissa vuosisadan vaihteesta 1920-luvun alkuun. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Scripta Lingua Fennica Edita, osa 327. Turun yliopisto, Turku 2011. 250 s.

Kulttuurihistorian tutkija Lauri Keskinen etsii väitöskirjassaan uusia näkökulmia työläisurheiluseuroissa tapahtuneeseen poliittiseen sosialisointiin. Syventymällä varsinaissuomalaisien seurojen vaiheisiin hän on hakenut paikallisesti ja valtakunnallisesti uutta tutkimustietoa ja on sitä osin myös löytänyt.

Keskinen on käynyt läpi mit- tavan määrän urheiluseurojen arkistoaineistoa, lehtikirjoituksia

ja muistitietoa. Hänen tavoitteenaan on päästä kiinni sosialisointiin sekä suoran että epäsuoran päättelyn avulla. Keskinen käy aiheensa kimppuun pelottomasti kuin nyrkkeilijä, joka unohtaa välillä suojauksensa. Niin monia lyönnin paikkoja hän tarjoaa kriittiselle lukijalle. Käsittelyä leimaa laajasta kokoavasta osuudesta huolimatta tietty hajanaisuus. Osin tämän johtuu artikkelipohjaisesta tarkastelusta, joka on itse asiassa historiantutkimuksessa monografiaa vaativampi ratkaisu. Artikkelipohjaisuus on johtanut myös tiettyyn toistoon, kun samat esimerkit kertautuvat teksteissä. Esimerkkien runsaampi käyttö olisi voinut avata paremmin sosialisointien käytäntöjä ja sisältöä.

Vaikeusastetta lisää se, että Keskinen on hakenut laajaan tutkimusasetelmaansa vastauksia kolmen tieteenalan näkökulmista. Hän pyrkii soveltamaan kulttuurihistorian lisäksi kasvatus- ja käyttäytymistieteellisiä menetelmiä. Tavoite on kunnianhimoinen, kuten Keskinen itsekin myöntää, eikä lähestymistapojen käyttö täysin toimi.

Pohtimaan panee myös aikarajaus. Etenkään päättymisvuoden pääperusteena käytetty SSTP:n lakkauttaminen ei täysin vakuuta. Yhtä toimiva vaihtoehto olisi ollut ulottaa tutkimus 1930-luvun alkuun. Sosialisointien luonteen mahdollinen muuttuminen jää tutkimuksessa hiukan taka-alalle. Lukijalle ei täysin avaudu, miten

käsitykset urheiluseurojen merkityksestä työväenliikkeeseen sosialistajina muuttuivat esimerkiksi sisällissodan seurauksena.

Keskisen tutkimuksessa on ansiokkaita avauksia. Hän kiinnittää osuvasti huomiota yksilön (itsekontrolli) ja yhteisön (sosiaalinen kontrolli) väliseen jännitteeseen, joka joukkoliikkeiden ja etenkin kollektiivisuutta korostavan työväenliikkeen tutkimuksessa jää usein sivuun. Myös työläisurheilussa yksilöllä on ollut omat menestystavoitteensa, mutta heidän saavutuksensa on voitu tulkita työväenluokan voimannäytteiksi samaan tapaan kuin urheilijoiden olympiamenestys on haluttu nähdä kunkin kansakunnan kuntoisuuden osoituksena. Keskinen tuo myös esille työläisurheilun punaisuuden eri sävyt.

Teosta lukiessa tulee mieleen, että työväestön elinolosuhteiden ja elinpiirin käsittelystä lähteneet pohdinnat olisivat voineet antaa syvyyttä sosialisointiprosessin analysointiin. Ahtaat asuinolot ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien rajallisuus tekivät vaatimat- tomistakin työväentaloista ja urheilukentistä houkuttelevia. Voi myös olettaa, että toiminta työläisurheiluseurassa vahvisti työväenliikkeelle ominaisen puhettavan ja sanaston omaksumista. Tutkimuskirjallisuutta silmällä pitäen huomiota kiinnittää Hannu Itkosen Varkauden Tarmoa käsittelevien, aihepiiriin läheisesti liittyvien tutkimusten niukka hyödyntäminen.

Keskisen tutkimuksen vaikeuseroin on korkea. Hän toteaa itsen täyttävän tehtävänsä, jos keskustelu väitöskirjan teemoista

jatkuu. Tämä tavoite ylittyy, sillä teos antaa kiistatta aineksia sekä metodologisiin että paikallishistoriallisiin pohdintoihin.

Jouko Kokkonen
filosofian tohtori,
erikoistutkija
Suomen Urheilumuseosäätiö

Sisällissodan naisvankien tarinoita yksissä kansissa

Tuulikki Pekkalainen: Susinartut ja pikku immet. Sisällissodan tuntemattomat naiset. Tammi, Helsinki 2011. 504 s.

Vuoden 1918 sisällissotaa on tänäkin vuonna käsitelty tarmokkaasti sanomalehtien palstoilla, sosiaalisessa mediassa, kaunokirjallisuudessa ja historiateoksissa. Verviltä kiistoiltakaan ei ole vältytty, kun menneisyydestä kiinnostuneet kansalaiset, harrastajahistorioitsijat ja ammattitutkijat ovat debatoineet siitä, mitä sisällissodan päivinä oikeastaan tapahtui.

Oman antinsa sisällissotakeskusteluun tuo Tuulikki Pekkalaisen teos *Susinartut ja pikku immet, Sisällissodan tuntemattomat naiset*, joka uppoutuu punavankileirille joutuneiden naisten kohtaloihin.

Pekkalainen on jo aiemmin

sivunnut samoja teemoja Seppo Rustaniuksen kanssa kirjoittamassaan kirjassa *Punavankileirit 1918, Suomalainen murhenäytelmä* (2007). *Susinartut* keskittyy kuitenkin nimenomaan naisvankeihin, joihin ei ole aiemmassa tutkimuksessa kattavasti syvennytty. Pekkalainen yhdistelee toisiinsa muistitietoa ja valtiorikoskeuksien asiakirjoja kuvatakseen sitä, kuinka voittajan oikeus kohteli punaisiksi määrittelmiään naisia.

*Susinartut*jen väljänä juonellisenä lähtökohtana on kahden Hämeenlinnan vankileirillä olleen naisvankin toukokuussa 1918 kirjoittama runo huonetovereistaan. Pekkalainen pyrkii selvittämään runossa mainittujen vankien henkilöllisyyden ja hahmottamaan sitä, miksi he päätyivät vankileirille ja saivat sellaisen tuomion kuin saivat.

Idea runossa esiintyvien naisvankien tarinoiden kertomisesta on mainio. Toteutus jää kuitenkin puolitiehen, koska runon vankien tarinat hukkuvat monien muiden kirjassa esiteltujen naisvankien kohtaloiden sekaan. Monet henkilötarinoista ovat kiinnostavia, mutta niiden paljous herpaannuttaa lukijan. Keskenään samankaltaisia tarinoita karsimalla olisi kokonaisuudesta tullut ehyempi.

Ylipäänsä kirjaa rasittaa liika rönsyily. Pekkalainen ajautuu toistuvasti sivuun teemastaan pohtimaan muita sisällissotaan liittyviä kysymyksiä, jotka ovat tuttuja aiemmasta kirjallisuudesta ja verryttävät turhaan teosta.

Ongelmana on myös kuulustelupöytäkirjojen ja valtiorikoskeuksien papereiden liika referointi. Lähteiden kriittistä analyysiä on kirjassa turhan vähän, varsinkin vankien kuulustelulausuntoja ja muisteluaineistoa käsiteltäessä. Toki referoinnin lomasta löytyy kiintoisia huomioita.

Pekkalainen esimerkiksi havaitsee, että täyttäessään vankeja koskevia lausuntolomakkeita paikalliset suojeluskunnat turvautuivat usein arvailuun, jos tietoa vankien toiminnasta ei ollut tarpeeksi, mutta näyttöä rikoksista tarvittiin.

Teosta lukiessani jäin eniten kaipaamaan kokoavia päätelmiä, jotka nivoisivat henkilötarinoita yhteen. Ilman yhteenvetoa lukijan on vaikea hahmottaa, mikä yksittäistapauksissa oikeastaan on erityistä ja mikä yleistä. Yksi päätelmistä näyttää olevan se, että valtiorikostuomioistuimet eivät perustanneet vankeustuomioiden perusteeksi näyttöä naisten aseenkäytöstä tai rikoksista sodan aikana. Pelkkä toiminta punakaartin avustavissa tehtävissä, kuten huollossa tai sairaanhoidossa, oli yleensä raskauttavaa ja toi naisille vähintään ehdollisen tuomion.

Kirjaan on jäänyt luvattoman paljon kirjoitus- ja muita huolimattomuusvirheitä. Esimerkiksi paikkakuntien oikeinkirjoitus olisi ollut helppo tarkistaa sen sijaan, että nimivirheet kopioidaan lähteistä sellaisenaan. Osavastuun kirjan virheistä ja luettelomaisuudesta voi sysätä kustannustoimittajalle, jonka ei olisi pitänyt

päästää teosta puolivalmiina julkaistavaksi.

Tuulikki Pekkalaisen esiin nostama aihe on tärkeä, ja puuteistaan huolimatta teos tarjoaa

hyvän perustan analyttisemmälle tutkimukselle sisällissodan naisvangeista. Tutkimusta saadaankin varmasti lisää siihen mennessä, kun vuoden 1918

tapahtumista on kulunut sata vuotta.

Sami Suodenjoki

tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Raoul Palmgren ja muut vasemmistoälymystöläiset

Hanne Koivisto: Politiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua. Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistoälymystöstä 1930-luvulla. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2011. 340 s.

Hanne Koivisto toimii kulttuurihistorian lehtorina Turun yliopistossa. Hän on pitkään valmistellut väitöskirjaa suomalaisesta vasemmistoälymystöstä. Käsillä oleva artikkelikokoelma on osa tätä prosessia. Koivisto on koonnut yksien kansien sisään vuosien 1995 ja 2010 välillä eri antologioissa julkaisemiaan tekstejä. Koska teema on niissä kutakuinkin sama, toistoa ei ole voitu välttää. Yleensä se ei häiritse, onhan toisto opintojen äiti, mutta paikoin tulee mieleen, että näitä kohtia olisi voinut yhdistää tai ainakin kuitata ne sisäisillä viitteillä tekstistä toiseen.

Koiviston kokoelman päähenkilö on Raoul Palmgren, jon-

ka syntymästä on tänä vuonna kulunut sata vuotta. Tekijä viittaa toistuvasti miehen R. Palomeren salanimellä kirjoittamaan kronnikaromaaniin *30-luvun kuvat* (1953). Aikaisemmin Koivisto on korostanut teoksen fiktiivisyyttä, niin että päähenkilöä, Rolf Pahlmania, ei saa samaistaa Palmgreniin, eikä muitakaan henkilöitä suoraan yhdistää helposti avattavien nimien takana piileviin ”esikuvuihin” – vaikkapa Heikki Viiri on Erkki Vala. Nyt Koivisto sanoo, että esimerkiksi Elmer Falkin vastine todellisuudessa on Helmer Adler (s. 13). Tämä ei ole sinänsä vaarallista; Palmgrenin romaani ei ole suurta kaunokirjallisuutta, mutta ajankuvana ja hänen ajattelunsa lähteenä verraton.

Tekijän motivaatiota tutkia sotien välisen ajan vasemmistoälymystöä ei tarvitse ihmetellä. Huolimatta siitä, että se hänen mukaansa ei historiallisesti katsoen saanut paljon aikaan joutuessaan sekä porvarillisen julkisuuden että vasemmiston marginalisoimaksi, sen yksittäisten jäsenten, mutta myös ryhmän maine on kova, erityisesti 60-lukulaisen polven rehabilitoimana.

Olen ollut yksi näitä arvoon palauttajia. Väitöskirjassani *Kansanrintaman valo* (1994), johon Koivisto usein viittaa, puhun ”loistavasta kansanrintamasta”, kulttuuripiirin sodan- ja fasisminvastaisesta yhteistyöstä, kun poliittinen kansanrintama Suomessa epäonnistui. Vasemmistoälymystö oli sen kantava voima lehtineen (Kirjallisuuslehti, Tu-

lenkantajat, Soihtu) ja järjestöaktiiviteeteissaan. Epäilemättä kolmikymmenluvulla tehty työ olisi kantanut sodan jälkeen hedelmää, mikäli vasemmisto olisi ollut valmis ottamaan sen vastaan, ja mikäli kansanrintama olisi uudistetussa muodossa jatkunut muun muassa Palmgrenin toivomaan tapaan. Mutta enempiä asevelisocialistien ja Väinö Tannerin johtamat sosialidemokraatit kuin Staliniä orjallisesti kumartaneet kommunistit eivät olleet tähän valmiit. Jopa SKDL:n piirissä suuret odotukset vaihtuivat muutamassa vuodessa menetettyihin illuusioihin.

Useimmat ryhmän jäsenet olivat sivistyneistökkäännyttäisiä, mikä vierastutti molempien vasemmistoliikkeiden johtoa. Sekä maanalainen SKP että SDP:n tannerilainen johto epäilivät näitä älymystöläisiä. Koiviston mukaan etujoukkopuhe lisääntyi vuodesta 1937, jolloin SDP erotti jäsenyydestään Akateemisen Sosialistiseurauksen sekä muun muassa Palmgrenin ja Mauri Ryömän. Nyt oli oltava vasemmisto ilman mitään puoluesidosta.

Antonio Gramscin mukaan luokka tarvitsee intellektuelleja ennen kuin sen oma orgaaninen älymystö kasvaa esiin. Sodan jälkeen Palmgren puhui ”työväen intelligenssikompleksista”. Vasemmistoälymystö puolestaan loi imaginaarisen työväenluokan samalla tavoin kuin fennomaanit aikanaan kuvitteellisen ”kansan”, johon heijastivat omia ideaalejaan.

Hanne Koiviston merkittävin uusi avaus on korostaa naisten merkitystä vasemmistoälymyksessä, mitä tähänastinen tutkimus on tehnyt liian vähän. Eri-tyisen merkittäväksi hän nostaa Kaisu-Mirjami Rydbergin monipuolisena järjestötoimijana,

puhujana ja myös luovana kirjailijana. Toinen tärkeä painotus on tuoda esiin ryhmän työläisintellektuellit, juuri sitä orgaanista älymystä, josta Gramsci puhuu. Näistä ovat saaneet oman artikkelinsa Jenny ”Jenka” Pajunen ja Lauri ”Laukki” Vilenius. Mo-

lemmat olivat monipuolisia järjestöihmisiä, kirjoittajia ja teatteriihmiä, Pajunen sodan jälkeen myös kirjailija.

Kari Sallamaa
professori,
Oulun yliopisto

Kohti tasa-arvoa

Tapio Bergholm: Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika I. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969–1977. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö, Helsinki 2012. 587 s.

SAK:n mittava historiaprojekti on saapunut eheytyksen jälkeiseen aikaan. Tapio Bergholm käy läpi vuosien 1969–1977 jaksoa seikkaperäisesti runsaan 500 sivun järkäleellä *Kohti tasa-arvoa*. Vastaavia laajoja historiallisia kirjasarjoja ovat julkaisseet jo mm. STK/EK, keskusta/maalaisliitto ja myös viimeisimpinä metsäteollisuus, valtiovarainministeriö ja Suomen Pankki. Ay-liikkeen näkökulmasta tehdylle tutkimukselle on kuitenkin paljon tilaa ja tarvetta, ja SAK:n panostus omaan historiaansa onkin hyvin arvokas kulttuuriteko suomalaiselle historiantutkimuk-

selle. Tapio Bergholm on tehnyt pr-työtä SAK:lle myös tutkijapiireissä auttaessaan reilusti ja avuliaasti muita tutkijoita.

Tutkimus *Kohti tasa-arvoa* on paksu, eikä sitä taida moni jaksaa pitää käsissään iltalukemisena. Silti sen lukeminen on hauskaa. Huolellisesti työtetyn laajan lähdeaineiston ja yksityiskohtien avulla tapahtumien monimutkaiset keskinäissuhteet ja historiallisten harhapolkujen ja konfliktien sekamelska muodostavat elämänmakuisen kuvan. Kun SAK:n kansandemokraatit kannattivat ja sosialidemokraatit vastustivat työehtosopimusten yleisistovuutta, ei kukaan silloin osannut nähdä tulevaisuuteen ja väittää, että asia tulisi olemaan hyvin tärkeä 2000-luvulla EU:n työlainsäädännön takia, vaan kummankin ryhmät motiivit selittyvät niiden kannattajakunnan silloisilla näkemyksillä ja tarpeilla. Bergholm välttää kivasti anakronismia, eikä kirja muutenkaan maistu tilaustutkimukselta.

Bergholm hyväksyy, että ay-liikkeen perustehtävänä on jäsenten palkkojen ja etujen puolustaminen. Niinpä hän analysoi hyvän historiantutkimuksen menetelmillä ay-liikettä sen perustehtävän onnistumisen tai epäonnistumisen näkökulmasta, eivätkä päärooliin nouse esimerkiksi johtohenkilöiden mahdol-

liset persoonallisuushäiriöt tai puolueriidat, eivät edes viinan käyttö ja makuukamariongelmat, puhumattakaan lapsekkaista agentti- ja kiihotusteorioista. Ammattiyhdistysihmisenä tätä osaa arvostaa.

Bergholm tarjoaa aikakauden voimakkaalle lakkoliikehdinnälle ja palkkatason paranemiselle keskeiseksi selitykseksi Ruotsiin muuttoa, joka vähentäessään työvoiman tarjontaa lisäsi palkkaliikkeiden mahdollisuuksia. Sinänsä tulkinta on kiinnostava ja liittää palkkaliikkeen kysynnän ja tarjonnan lakiin. Globalisaatiota käsitelleistä tutkimuksista on esitelty palkkatason ja maahanmuuton suhteita, ja eittämättä näkökulma on ajankohtainen vaikkapa suomalaisista maahanmuuttokeskustelua ajatellen.

Työvoiman kysynnän ja tarjonnan laki ei kuitenkaan ole ainoa palkkaliikehdintään vaikuttava tekijä. Esimerkiksi helsinkiläiset leipurit saivat taistelluksi itselleen pääkaupunkia kattavan palkkasopimuksen, vaikka valtaosa leipomoista oli suljettuna, kun ei ollut jauhoja ja yli puolet leipureista työttöminä – syksyllä 1917. Yhteiskunnallinen voimasuhde oli myös 1970-luvun alussa suotuista työntekijöiden liikehdinnälle; laajasti pelättiin – kuten Bergholm itsekin toteaa – vallankumousta. Omien haastattelujen mukaan maailmanlaajuinen nurison ja opiskelijoiden liikehdintä innosti

myös telakan nuoria työntekijöitä tai vaikkapa nuoria vaasalaisia leipureita.

Ehkä pyrkimyksessään ottaa etäisyyttä ideologissävyytteisiin agentti- ja kiihotusteorioihin, Bergholm latistaa hiukan liikaa myrskyisen aikakauden analyysiään mekaaniseksi kysynnän ja tarjonnan keskinäissuhteeksi, vaikka toki prosessin muutkin

elementit ovat läsnä tutkimuksessa. Bergholm esittelee kuitenkin kiitettävän hyvin funktionaalisen tulonjaon kehitystä ja keskitettyjen palkkatarkkaisu- ja liukumaliikehännän ristiriitaista leikkiä tutkimusajankohtana. Tosin kaipa- sin tarkempaa analyysiä niiden keskinäissuhteista, eräänlaista muna-kana-analyysiä.

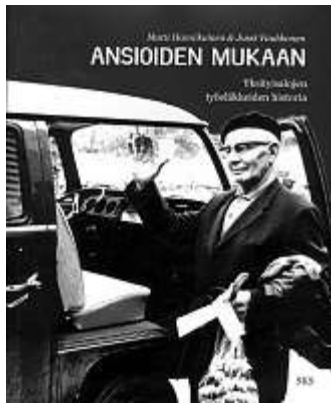
Jään kiinnostuneena odotte-

lemaan sarjan seuraavaa osaa. Tapio Bergholmin tutkimusote syvenee kirja kirjalta, kuten kai jokainen tutkija toivoo itselleen tapahtuvan. Onnea Tapparille ja SAK:ille hienosta teoksesta ja Oona Ilmolahdelle hienosta kuvituksesta!

Päivi Uljas

filosofian tohtori, Helsinki

Työtä on tehtävä, että köyhyys vältetään

Matti Hannikainen & Jussi Vauhkonen: Ansioiden mukaan. Yksityisalojen työeläkkeiden historia. SKS, Hämeenlinna 2012. 533 s.

Eläkepolitiikka on merkittävää, koska se on aina taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen vallankäytön risteyskohta. Tutkimus yksityisalojen työeläkkeiden historiasta onkin monipuolinen syväluotaus suomalaisen yhteiskunnan erään vaikutusvaltaisimman ja varakkaimman taloudellisen-poliittisen rakenteen synnystä ja muotoutumisesta. Matti Hannikaisen kirjoittamat yhdeksän ja Jussi Vauhkonen kirjoittamat kaksi päälukua käsittelevät eläkepolitiikkaa laajasti ja monipuolisesti, mutta etupäässä yksityisalojen työeläkkeiden kehityksen näkökulmasta.

Kyse on vankasta peruste- oksesta, joka monin tavoin tarkentaa kuvaa ja parantaa ymmärrystämme ansiosidonnaisen sosiaaliturvan tai toisin sanoin sosiaalisen palkan kehityksestä. Selkokieliiset kiteytykset keskeisten uudistusten sisällöstä auttavat hahmottamaan, mistä näissä uudistuksissa on todella ollut kysymys. Hannikaisen ja Vauhkonen kyvyt yksinkertaistaa vaikeita asioita ovat kohdanneet paikoitellen voittajansa. Eläkevakuutusjärjestelmän, laskutapojen, vastuovelkojen ja muiden käsitteiden avaaminen ei ole kiitollisimpia tehtäviä. Vielä vaikeampaa on kuvata näiden osittain rahastoivien työeläkevakuutus- ten uudelleen muotoutumisen kaikkia yksityiskohtia yleisymärrettävästi. Eläkevakuutusma- temaattisten laskukaavojen selkokielistä esitystä joudumme yhä odottamaan.

Hannikainen ja Vauhkonen paneutuvat Suomen eläkejärjestelmän perusjännitteeseen, jossa vastakkain ovat ajoittain olleet vakuutusperiaate, tasaeläke ja ansion mukainen eläke. Kamppailua on käyty varsinkin 1960-, 1970- ja 1980-luvuilla Kansaneläkelaitoksen edustaman valtiollisen tasa- eläkelinjan ja Työeläkelaitosten Liiton edustaman ansioeläkelinjan välillä. Kuvaus tästä kamp-

pailusta on kirjan parasta antia. Puutteena voi pitää sitä, että ilmeisesti Ilmarisessa 1980-luvulla tehtyä sopimattoman henkilökohtaista arviomuistiota SDP:n kansanedustajista ei teoksessa mainita.

Kirja kuvaa mielenkiintoisesti hallituksen ja eduskunnan synnyttämän poliittisen paineen ja työeläkejärjestelmän itsesäätelypyrkimysten vuorovaikutusta. Suurten uudistusten valmistelu on pysynyt työmarkkinakeskusjärjestöjen ja suurimpien työeläkeyhtiöiden johtajien käsissä, mutta usein sopeutuminen on tapahtunut siihen suuntaan kuin poliitikot ovat vaatineet. Maa- laisliitto-keskustapuolue on riittävän usein tarjonnut yhteisen vihollisen työeläkejärjestelmän ytimessä toimiville, jotta niiden keskinäinen solidaarisuus on säilynyt. Toisaalta teos myös purkaa myyttiä jatkuvasta työeläkejärjestelmän ja keskustapuolueen vastakkainasettelusta.

Suomen kansaneläkkeiden ja työeläkkeiden ansiosta van- husten köyhyys on vähentynyt, mutta Suomen eläkeläiset ovat pienituloisia. Tekijät olisivat mielestäni voineet enemmän korostaa suomalaisen työeläkejärjestelmän kehityksen erityis- luonnetta. Ruotsin eläkesodan ja kansanäänestyksen jälkimai-

ningeissa Suomen työeläkeuudistukset syntyivät sopuisasti. Suomessa eläkeleikkaukset ovat tapahtuneet 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa kansainvälisestä näkökulmasta poikkeukselli-

sen sopuisasti. Monissa Euroopan maissa ammattiliitot ovat vastustaneet eläke-etujen uudistuksia mielenosoituksin ja lakoin.

Kirja päättyy komeaan yhteiskuntapolitiikan ydinoivallukseen:

Työtä on tehtävä, jotta köyhyys vältetään.

Tapio Bergholm
dosentti, Helsingin yliopisto

Impressioita hyvinvointivaltion synnystä

Päivi Uljas: Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyshegemonian rapautuminen, kansalaisliikeshengon ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina. Into-kustannus, Helsinki 2012. 377 s.

Tutkimus on välttämättä valintojen tekemistä. Historiantutkimuksessa valinnat tekevät toisinaan kipeää, kun tutkija hyvin tietää ja tuntee, että koko elon kirjo ei yhteen kirjaan millään mahdu, mutta silti olisi saatava aikaan esitys, jonka aikalaisetkin voisivat hyväksyä reilun pelin hengessä. Osa tutkijoista ratkaisee pulman tarkentamalla niin lähelle, että pienetkin vivahteet erottuvat, osa taas katsoo mieluummin kauempaa ja yleistää tuloksensa pitkiksi kaariksi. Päivi Uljas ei ole halunnut tyytyä

näihin vaihtoehtoihin, vaan on pyrkinyt väitöskirjassaan yhtä hyvin tulkitsemaan vuosisadan syvävirtoja kuin oikaisemaan aiemman tutkimuksen tulkintoja poliittisesta pintaväreilystä.

Uljas jatkaa väitöskirjassaan vuonna 2005 kirjana ilmestyneen gradunsa teemoista (*Taistelu sosiaaliturvasta. Ammattiyhdistysväen toiminta sosiaaliturvan puolesta 1957–1963. Like, Helsinki*). Hän kysyy, miten ulkoparlamentaariset liikehdintä vaikuttivat sosiaaliturvaa koskevaan lainsäädäntöön. Uljaksen vastaus lyhyesti esitettynä kuuluu, että erityisesti kaupunkilaistyöväen spontaani (hänen tulkintansa mukaan) liikehdintä tuotti paineen, jonka turvin eduskunnan vasemmisto sai reformit toteutetuiksi, vaikka ankaria vastustajia riitti. Tätä tiheän tapahtumisen narratiivia Uljas täydentää väitöskirjassaan kahdella muulla teemalla. Ensimmäinen niistä on tulkinta maatalous-Suomen murtohetimitä ja palkkatyö-Suomen noususta. Uljaksen mukaan torpparivapautuksen ja sodanjälkeisen asutustoiminnan tuottama pienviljelyshegemonia mureni 1950-luvun puolivälin jälkeen itse tuotantomuodon, siis pienviljelyksen, kriisiytymiseen ja tästä seuranneeseen ideologis-poliittiseen uudelleenarvioon. Toinen teema liikkuu vähän eri tasolla ja on Uljaksen itsensä toteuttamaan muistitietokeräykseen perustuva tulkinta 1950- ja 1960-luvun taitteen ammattiyhdistysaktiivien

maalaistaustan vaikutuksesta heidän ajattelu- ja toimintatavoihinsa kaupunkilaisessa toimintaympäristössä. Väitöskirjan rakenteen kannalta näiden teemojen yhdistäminen on varmasti ollut vaikea tehtävä. Ehkä osuvimmin Uljaksen lopputulosta voisi kuvailla impressionistiseksi. Hän yhdistää sanomalehdistöaineistoa ja SKDL:n ja SKP:n asiakirjaaineistoa hyvin valikoivasti aiempaan tutkimukseen, ja narratiivia kuvittavat muistitietokeräyksestä poimitut helmet televisiodokumenttien tapaan.

Uljaksen tutkimuskohde on mitä mielenkiintoisin, eikä ajatus hegemonististen projektien murrosvaiheista tunnu ainakaan epäajankohtaiselta. Myös hänen pyrkimyksensä yhdistää eri ilmiö- ja aikatasojen tapahtumia ja todistusaineistoja totaalitytunnaksi herättää ajatuksia. Kirja on siten monilta osin kiinnostava, mutta tutkimuksen arvoa ja kokonaisuutensa uskottavuutta syövä aivan liian lukuisat epätarkkuudet. Valitettavasti ei voi välttyä vaikutelmalta, että Uljaksella on ollut niin kiire argumentoida omaa tulkintaansa, että rekonstruktio on jäänyt kestävämmäksi. Tässä suhteessa isoimmat ongelmat liittyvät nähdäkseni Uljaksen rakentamiin toimijoihin, ennen muuta ”oikeistoon”, jota hän ei edes yritä määrittellä. Lähdeviitteiden perusteella näyttäisi siltä, että ”oikeiston” kulloisetkin aiemukset on mahdollista lukea Helsingin Sanomien pääkirjoituksin-

ta, minkä ratkaisun oikeellisuutta rohkenen epäillä.

Tutkimuksellaan Päivi Uljas osallistuu keskusteluun hyvinvointivaltion juurista. Vaikka ei

pitäisi erityisen kiinnostavana pohdiskella Uljaksen (ja monien muiden) tapaan, kenelle kuuluu ”kunnia” hyvinvointivaltiosta, on hän tuottanut kiinnostavia ainek-

sia keskustelun jatkamiseen. Se on aina tutkimukselle ansioksi.

Jussi Vauhkonen
valtiotieteiden maisteri, Espoo

Pätevästi kuvattua eteläisen Suomen perustason järjestötoimintaa

Alf-Erik Helsing: Det började en vacker vardag. Kyrkslättssvenska socialdemokrater r.f., Ekenäs 2011. 175 s.

Tero Tuomisto: Se alkoi Harakassa. Sata vuotta sosialidemokratiaa Leppävaaran Sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 2011. 319 s.

Kati Suutari: ”Mukana on oltu”. Anjalan Sos.Dem. Työväenyhdistyksen vaiheita vuosilta 1946–2007. Anjalan Sos.-Dem. Työväenyhdistys, Inkeroinen 2011. 120 s.

Jo esipuheessa kirjoittaja Alf-Erik Helsing toteaa, että harvalla paikkakunnalla 1900-luvun taipahtumat ovat olleet yhtä draamaattisia kuin Kirkkonummella. Näin on. Kansalaissodan aikana käytiin verisiä taisteluja punaisten ja valkoisten välillä. Saksalaiset nousivat maihin Hangossa ja käynnistivät hyökkäyksen kohti Helsinkiä varmistaen näin valkoisten voiton. Talvisodan rauhansopimuksen myötä Hangosta lähialueineen tuli Neuvostoliiton tukikohta. Vuoden 1944 välirau-

hansopimuksessa ja sittemmin rauhansopimuksessa Suomen ja liittoutuneiden kesken sovittiin Porkkalan alueen vuokraamisesta Neuvostoliitolle, ja länsi-uusmaalainen alue tyhjennettiin asukkaistaan. Porkkalan viidenkymmenen vuoden vuokrasopimusta lyhennettiin niin, että alue palautettiin Suomelle jo vuonna 1956. Mahdollisuuden loivat Suomen ja Neuvostoliiton hyvät suhteet, mutta myös sotilaallisen tilanteen muutos. Jälleenrakentaminen saattoi myös siellä alkaa.

Kirkkonummi pääsi maantieteellisen asemansa puolesta Suomen tuotannollisen kasvun imuun erityisesti teollisessa toiminnassa. Ammattiyhdistysliikkeellä ja työväenliikkeellä oli perinteitä paikkakunnalla ja koko vuokra-ajan läntisellä Uudella- maalla, joten järjestöllinen kasvu saattoi jatkua.

Työväenliikkeen pääsuuntien

– siis sosialidemokraattien ja kansandemokraattien – keskinäistä kamppailua kirjoittaja tulkitsee perinteisestä sosialidemokraattisesta näkökulmasta. Mutta kun on kysymys ruotsinkielisistä sosialidemokraateista, suhtautumisessa on värisävyjä esimerkiksi suhtautumisessa kuutosiin ja sodanjälkeiseen vasemmistoyhteistyöhön.

Kirja on ulkoasultaan onnistunut, ja runsas kuvitus tukee kirjan sanomaa.

Suunnilleen samoissa maisemissa kuin Helsing liikkuu Tero Tuomisto Leppävaaran sosialidemokraattien satavuotishistoriasaan. Teos alkaa Espoon ja Leppävaaran paikallishistoriallisella kuvauksella yhdistyksen toimintaympäristöstä 1900-luvun alussa. Asutukseen vaikuttivat hyvät juna- ja maantieyhteydet Helsinkiin sekä maan palstoittaminen asumistarkoituksiin sellaisin hin-

noin ("Työmies-tupakka-askin hinta neliöltä"), että myös työväestöllä avautui mahdollisuuksia tontinostoon muun muassa Harakka-nimisen torpan mailta. "Se alkoi Harakasta" on siis kirjalle kelpo nimi. Myyjänä oli myös maata viljelevä lakitieteen kandidaatti Lauri af Heurlin, joka oli Helsingin työväen säästöpankin perustajia ja sen hallituksen esimies puolisonsa Elli Tompurin kanssa. Hän muuten ehdotti Alberga-nimen korvaamista omalla maatilallaan Oy Leppävaaraksi. Samanhenkistä väkeä siis kertyi yhteen, mutta "jostakin syystä oman paikallisen yhdistyksen perustaminen saatiin toteutumaan vasta vuonna 1911". Kokouksessa alusti järjestötoiminnan periaatteista Sulo Vuolijoki, kansanedustaja ja maatalouden sekä torppariyksymysten erityistuntija. Hänen esityksensä pohjalta paikkakunnalle päätettiin perustaa yhdistys. Järjestöverkosto kiinteytyi, sillä lähellä Mäkkylässä ja Pitäjänmäellä oli jo toimivat yhdistykset.

Tero Tuomisto on onnistunut paikallistoiminnan aktiivisuuden sitomisessa kehityksen valtavirtoihin ensimmäisen maailmansodan aikana. Venäläisten vallityöt pääkaupungin ympärillä toivat uutta väkeä paikkakunnalle. Elin-tarviketilanne huononi ja väki radikalisoitui. Sosialidemokraattinen puolue koki jäsenryntäyksen myös Leppävaarassa. Lakkoja syntyi muun muassa maataloudessa, järjestystä valvoi "palkaton milii-si", ja kuohunnan keskellä saatiin pystyyn myös oma työväentalo. Tässäkin kohdassa Tuomisto ni-

voo yhteen suuret tapahtumat ja niiden vaikutukset radikalisoituvan sosialidemokraattien paikalliseen johtoon ja jäsenkuntaan. Sama toteutuu kirjassa myös myöhempien jaksojen kuvauksissa, ja tämä vie lukijaa mukanaan.

Tero Tuomisto on jälleen onnistunut työväenliikkeen perustason toiminnan vaiheiden kuvauksessa osana suurta yhteiskunnallista kehitystä. Kirjan yli 300 sivulta moni paikallisaktiivi tunnistaa itsensä ja toimintansa merkityksen.

"Mukana on oltu" työväenliikkeen eri vaiheissa toisen maailmansodan jälkeen myös Kymenlaakson Anjalassa, jossa perustettiin Anjalan sos.dem. työväenyhdistys vuonna 1946. Kati Suutarin historiikista käy ilmi, että paikkakunnalla oli jo viime vuosisadan ensimmäiseltä kymmenluvulta lähtien työväenyhdistys, joka tosin oli hiipunut 1920-luvulla. Osuuskauppa sentään sinnitelli halki 1930-luvun.

Socialidemokraatit olivat Inkeroisissa ja Kymijoen toisella puolella Anjalassa osallistuneet kunnallisvaaleihin vuonna 1945 vaaliliitossa SKDL:n kanssa. Oman profiilin nostoa varten alettiin oman yhdistyksen perustamistoimiin, ja joulukuussa 1946 oli Anjalan kunnantalolla sos.dem. yhdistyksen perustamiskokous. Seuraavan vuoden kunnallisvaaleihin mentäessä vastattiinkin SKDL:n vaaliyhteistyötärjoukseen kielteisesti.

Toimintaa kuvataan laajasti: muun muassa raittiustyötä ja naisjaoston perustamisen

mutkia. Myös SDP:n puolueriita vuosina 1957–1966 näkyi osaston toiminnassa. Osaston johto oli tannerilaisilla linjoilla, mutta parikymmentä jäsentä, osa puolueosastosta erotettuina, perusti TPSL:n osaston. Toisensa eriväriset sosialidemokraatit löysivät vuonna 1973, ja TPSL:lainen yhdistys sulautettiin SDP:n osastoon.

Liitteissä on selkeästi esitettyä perustietoa Anjalan väestö- ja elinkeinorakenteen kehityksestä. Oman järjestön muutoksia esitellään esimerkiksi vertailemalla jäsenten ikärakennetta vuosina 1947 ja 2008. Keskeiset järjestöaktiivit – johtokunnan jäsenet – kerrotaan koko toiminnan ajalta. Yhdistyksen tavoitteita ja niiden menestymistä eri foorumeilla esitellään kompaktisti. Kunnanvaltuuston voimasuhteet kerrotaan jaolla oikeisto–vasemmisto alkaen 1920-luvulta vuoteen 2008. Vuoden 2009 alusta muodostettiin ns. Suur-Kouvola, jonka valtuustossa on kaksi toimintaansa vielä jatkavan Anjalan sos.dem. yhdistyksen jäsentä.

Kirjan kuvitus tuo esiin ajan-kuvaa ja välittää informaation lisäksi tunnelmaa. Olennaiset toimintaympäristötiedot ovat hyvin esillä, normaalin järjestöruletin lisäksi. Toimintaansa vielä jatkava yhdistys on saanut tiiviin ja tasapainoisen historian.

Jyrki Helin
filosofian lisensiaatti,
Helsinki

Aika entinen ei koskaan enää palaa – urheiluseuroissakaan

Ossi Viita: Visa Pakilasta. Pakinkylästä Pohjois-Helsingin urheilukasvattajaksi. Visan 75 vuotta 1936–2011. Voimistelu- ja Urheiluseura Pakilan Visa ry, Helsinki 2011. 270 s.

Kalervo Ilmanen: Kuhat Kumpulasta. Poliitiikan pyörteistä vesipallon mahtiseuraksi. Uinitseura Kuhat 1956–2011, Uinitseura Kuhat ry ja Edita Prima Oy, Helsinki 2011. 168 s.

Tero Tuomisto: Kunnan Kisa. Pukinmäen Kisa 30 vuotta. Työväen Sivustysliitto, Helsinki 2012. 86 s.

Ei mahda mitään, kaihomielisyys puskee pintaan urheiluseurojen historiateoksia lukiessa. Niin myös tällä kertaa. Ossi Viidan, Kalervo Ilmanen ja Tero Tuomiston teokset ovat kunnianosoituksia menneelle maailmalle, seurojen vapaaehtoistoimijoille ja työväen urheilulle. Jäljellä on vain kaipuu. Eikö kaikki kehitys ollutkaan edistystä?

Viita, Ilmanen ja osin myös Tuomisto kuvaavat teoksissaan seuratoiminnan muutosta. Työ-

väen Urheiluliiton siipien suojaan aikoinaan perustettujen helsinkiläisten kaupunginosaseurojen puitteet ja toiminta ovat muuttuneet yhtäläisesti. Viidan Pakila, Ilmanen Kumpula ja Tuomiston Pukinmäki eivät enää leimaudu työväen kaupunginosiksi. Seurajäsenten asuinpaikat ovat levittäytyneet koko pääkaupunkiseudulle. Samoin seuran harjoituspaikat ulottuvat yli oman kaupunginosan. Lisäksi, kuten Ilmanen tiivistää, ”aikaisempi aatteellisuus on vaihtunut lajiperustaiseen kiinnittymiseen” ja ”seurat ovat muuttuneet jäsenyhteisöistä palvelujen tuottajiksi”. Muutokset ovat olleet huikeita.

Mutta on teoksilla eronsakin. Ossi Viidan *Visa Pakilasta* on suunnattu aktiivisille visalaisille, entisille ja nykyisille. Jokainen lukee mielellään itsestään, joten Viita juoksuuttaa teoksen sivuille uskomattoman määrän, noin 700 henkilön nimigallerian. Henkilöiden suuri määrä selittyy Visan pitkällä historialla ja yleisseuraluonteella. Kun sivuille on koottu myös kunnioitettava määrä kilpailujen tuloksia ja vuosilukuja, voi vain arvella kuinka paljon arkistotyö-

tä tarkka kirjaaminen on Viidalta vaatinut. Mukana olleet ovat varmasti kaikki ansainneet kiitoksen maininnalla, mutta samalla on hävinnyt metsä puilta. Teksti kulkee varmasti ja tasaisesti kierros kierrokselta kuin kymppitonin juoksu, mutta ainakin satunnainen lukija olisi kaivannut laaksoja ja kukkuloita – rytminvaihtoja ja yhteenvedoja. Jo tilastokuvia ja taulukoita rohkeasti käyttämällä olisi itse tekstiä voitu tiivistää ja lisätä yhteenvedoja. Kuitenkin: jos hengästymistä ei pelkää, teoksen lukemalla saa enemmän kuin yleiskuvan yleisseura Visasta.

Kalervo Ilmanen *Kuhat Kumpulasta* hakee lähtökohtansa – alaotsikkonsa mukaisesti – ”politiikan pyörteistä”. Valtakunnan urheilupolitiikka on Kuhien historiassa läsnä monin verroin väkevämmin kuin Viidan tai Tuomiston teoksissa. 1950- ja 1960-lukujen värväykset ja juonittelut ovat selvästi innoittaneet Ilmanen näppäintyöskentelyä. TUL:n sisäiset ja ulkoiset kabinettiväännöt ovat historiaa, joka kiinnostaa ilman varsinaista urheiluakin.

Arjen seuratoimintaa Ilmanen ei kuvaa niin yksityiskohtaisesti

kuin Viita. Toisaalta myös Kuhien piiristä löytynee entisiä ja nykyisiä uimareita, vesipalloilijoita ja vapaaehtoismiehiä, jotka olisivat mieluusti nähneet nimensä teoksen sivuilla. Nyt tilaa saavat lähinnä menestyneimmät. Ja kirjassa mainitutkin saavat tehdä työtä löytääkseen itsensä, sillä – toisin kuin Viita – Ilmanen ei ole laatinut kirjaan henkilöhakemistoa.

Kuhat Kumpulasta on poliittikan ohella tulosurheilun asialla. Liikuntaleikit, pullanpaisto ja tapakasvatukset ovat mukana, mutta taka-alalla. Kaikilla seurahistorian kirjoittajilla ei ole Ilmasen tavoin tällaiseen rajaukseen mahdollisuutta. Kuhat on koko historiansa ollut erityisesti vesipallossa kansallista kärkeä. Eikä kansainvälisäkään otteluita tarvitse hävetä. Ilmanen antaa paljon tilaa mukana olleelle ydinryhmälle runsaiden sitaattien muodossa. Urheilijoiden aidot äänet luovat perustaa tutkijan tulkinnoille. Mutta miksi Ilmanen pihtaa sitaattiansa lähdetietoja? Sitaattien yhteydessä mainitaan turhan harvoin lainatun henkilön tai lehden nimi, ainoastaan lähdeviitteen numero. Lukeminen keskeytyy alinomaan, kun kiinnostavan sitaatin lähde täytyy etsiä kirjan lopun lähdeviiteistä.

Visan historia kattaa 75 vuotta ja Kuhien 55 vuotta. Näiden rinnalla Tero Tuomiston kirjoittama, Pukinmäen Kisan 30 vuodesta kertova *Kunnon Kisa* näyttyy pikkuveljenä. Tuomisto nimittää itsekin teostaan historiikiksi. Tätä puoltaa sekin, ettei teokseen ole otettu mukaan lähdeviitteitä. Toisaalta Tuomisto tietää, mistä kirjoittaa, sillä hän on ollut seuran puheenjohtaja koko sen historian ajan. *Kunnon Kisa* -teosta ei kuitenkaan pidä sotkea muistelmiin,

sillä sen verran itseään korostamatta ja viileällä tutkijaotteella Tuomisto seuran vuosia kuvaa. Hän onnistuu kertomaan samanaikaisesti ja tasapainoisesti Kisan arkisesta toiminnasta ja siihen vaikuttaneesta toimintaympäristön muutoksesta.

Kunnon Kisa on nimensä mukaisesti kunnon asialla. Kuhien kaltaista menestystä seura ei ole koskaan tavoitellut, vaan harrastusta eri liikuntamuodoissa. Siinä missä Kisa on ollut leimallisesti liikuntaseura, Kuhat on ollut urheiluseura ja Visa näitä molempia.

Pukinmäen Kisa perustettiin vuonna 1982, jolloin ei enää kysytty, ”kenen joukoissa seisot”. Kisa teki alusta alkaen yhteistyötä svullilaisen Pukinmäen Vedon kanssa. Poliittiset intohimot ovat Kisassa jääneet taustalle. Sen sijaan energiaa on suunnattu verkostoihin yli urheiluharrastuksen. Yhteistyötä on tehty esimerkiksi taideyhteisön, kirjastotoimen ja lähimmäistyön kanssa. Tämäkin kertoo aikojen muutoksesta.

Viita ja Ilmanen nimeävät työväen urheilun ja liikunnan olennaiseksi rajapyykiksi vuoden 1993 ja Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry:n perustamisen. Järjestöremontin myötä SVUL:n ja TUL:n vastakkainasettelu katosi, ja TUL:n seuroista tuli suoraan lajiliittojen jäseniä. Viimeistään silloin hiipivät puheet luokkaperusteisesta urheilusta. Toisaalta olisi mielenkiintoista tietää, kuinka paljon seurojen ajama aatemaailma todellisuudessa ratkaisi seuravalintoja edes ennen 1980-lukua. Viidan vastaus on varovainen: ”Osin heitä varmaan viehätti seuran [Visan] aatemaailma, mutta myös urheilullinen kiinnostus” (s. 32). Ilmanen on suorasukaisempi: ”[Kuhien] tultiin ensi sijassa uinti- tai

vesipalloharrastuksen merkeissä. Sen jälkeen katsottiin, mihin urheilun keskusjärjestöön seura kuului” (s. 44). Olisiko niin, että tosiurheilijat etsivät ensisijaisesti menestymismahdollisuuksia ja harrastelijat samanhenkisyttä?

Seuroilla on aina ollut pula – aatetaustasta riippumatta – toimintavaroista, harjoitustiloista ja aktiivitoimijoista. Julkisen tuen osuus seurabudjeteista on varsinkin viime vuosikymmeninä olennaisesti pienentynyt. Harrastusvälineet ovat parantuneet, mutta samalla kallistuneet. Lisäksi sali- ja kilpailukulut tuntuvat kasvavan koko ajan. Näin jäsen- ja osallistumismaksuja on jouduttu toistuvasti korottamaan. Osallistumismahdollisuuksien turvaaminen vähävaraisille oli työläis-seuroille ennen kunnia-asia. Nyt se on ylivoimainen asia. Visan, Kuhien ja Kisan tarinat piirtävät iloisia ja ihmisläheisen liikuntaperinteen rinnalla synkkää, mutta valitettavan todellista kuvaa toiminnan reunaehdoista.

Viidan, Ilmasen ja Tuomiston teokset ovat pätevää historiankirjoitusta työväentaustaisesta urheilusta ja liikunnasta. Uskotavuutta olisi kaikissa voinut vieläkin parantaa antamalla reilusti sanansijaa myös muille kuin ko. seurassa toimineille. Nyt seurahistorioissa painottuvat sisäpiiriläisten turvalliset näkökulmat. Erityisesti Visan ja Kuhien historioihin olisi toivonut haastatteluita tai lainauksia myös heiltä, jotka olivat keskustelujen ja (aate)riitojen toisella puolella. Tuskin heistä enää vaaraa olisi ollut.

Teijo Pyykkönen

fil.maist., tutk.- ja julk.pääll.,
Liikuntatieteellinen Seura ry

Lapsi tutkimuksen keskiössä

Marko Paavilainen: Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin. Lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2012. 416 s.

Jukka Rantala: Lapset historia-kulttuurin kuluttajina. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia. Helsinki 2012. 121 s.

Marko Paavilaisen teos *Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin* paneutuu lastensuojelun yhteistoiminnan historiaan. Jukka Rantala puolestaan selvittää lasten historiallisen identiteetin kehittymistä teoksessaan *Lapset historia-kulttuurin kuluttajina*.

Euroopan ensimmäinen lastensuojelulaki astui voimaan Norjassa vuonna 1900. Sen innoittamana Suomen senaatti asetti vuonna 1902 komitean, jonka tehtävänä oli selvittää maamme lasten tilanne. Suomessa havaittiin olevan 2500 suojelukasvatuksen tarpeessa olevaa lasta, joista runsas tuhat oli pahantapaisia. Kasvatilasten määrän arveltiin olevan 7500.

Tilanne paheni sisällissodan myötä. Alle 15-vuotiaiden sota-

orpojen määrä nousi 20 000:een. Valkoisten sotilaiden orpolapset saivat eläkkeen, mutta hävinneiden punaisten sotaorvot ohjattiin köyhäinhoidon eläteiksi. Punaorpoja lähetettiin myös "kunnolliisiin" maanviljelijäperheisiin oppimaan elämän eväitä.

Marko Paavilaisen tutkimus Suomen lastensuojelun historiaa ja Lastensuojelun Keskusliiton perustamisesta on mielenkiintoista luettavaa. Lastensuojelun kehitys sidotaan osaksi kansallista ja kansainvälistä kehitystä. Teoksen kuvitus on myös laadukas.

Nykyisin sosiaalipuoli ja kasvatustehtävät ovat naisistuneet. Toisin oli viime vuosisadan alussa. Myös lastensuojelun luonne on muuttunut. Alkuvaiheessa lastensuojelutyö sisälsi ajatuksen turvata yhteiskuntarauha, mutta toisen maailmansodan jälkeen pyrittiin korjaamaan sosiaalisia epäkohtia.

Kuusikymmenluvulla ryhdyttiin korostamaan valtioalan hyvinvointipolitiikan hyötyä kasvuhakuiselle yhteiskunnalle. Sosiaalipolitiikan silloinen guru Pekka Kuusi korosti, että epäkohtien korjailusta oli siirryttävä eteenpäin katsomaan ja ongelmia

ennakoivaan ajattelutapaan. Oli siis laaja-alaisen lapsipolitiikan vuoro. Lastensuojelun tehtävä oli luoda parhaat mahdolliset kasvulosuhteet suomalaislapsille nopeasti kaupungistuvassa yhteiskunnassa.

Paavilainen kuvaa, kuinka suomalainen lastensuojelu on ollut varsinainen taistelutanner. Ensimmäisenä toimeen tarttuivat kenraali Mannerheim perustamalla nimeään kantavan Lastensuojeluliiton (MLL), ja Ester Ståhlberg perustamalla Kasvatuskotiyhdistyksen (KKL). Viimeksi mainittu tunnetaan nykyisin Pelastakaa Lapset -järjestönä.

Niiden toimintapiirit erosivat, sillä MLL keskittyi valistustyöhön ja KKL sijaiskotitoimintaan. Työväestö karsasti MLL:n toimintaa kansalaissodan takia. Sosialidemokraattien lastensuojelun asiantuntijaksi profiloitui kansanedustaja Miina Sillanpää. Järjestöjen kilpailu ja puoluepolitiointi kimpanutti lastenlääkäri Arvo Ylpön toteamaan lastensuojelutyön muuttuneen hysteeristen naisten temmellyskentäksi.

Lastensuojelun keskusliitto perustettiin vuonna 1937. Tällöin merkittävät järjestöt yhdistyivät perustetun kattojärjestön alle. Toimintaa ryhdyttiin rahoittamaan kansainvälistä mallia seuraten lastenpäiväkeräyksiin ja arpajaisiin, sittemmin sirkus- ja tivolitoinnalla. Euroopan kahdeksas pysyvä huvipuisto perustettiin vuonna 1950 Helsinkiin. Huvipuiston nimi "Lasten paratiisi" vaihtui myöhemmin Linnanmäeksi.

Sotien jälkeen lastensuojelu ulotettiin koskemaan kaikkia lapsia. Orpokotien ja kasvatuslaitosten rinnalle luotiin neuvolat, vastaanottokodit, kodinhoitajat, kesäsiirtolat, lastentarhat ja -sei-

met sekä kasvatustyötä tekevät nuorisjärjestöt.

Suunnittelu yhteiskuntaan siirtymisen merkiksi Keskusliiton kaltaisten asiantuntijaorganisaatioiden yhteiskunnallisen merkityksen kasvua. Kansalaisjärjestöt alkoivat edustaa kansalaisia ja toimia virkamieskunnan vastapainona.

Paavilainen toteaa, että 1990-luvun laman ja Esko Ahon hallituksen leikkausten jälkeen Paavo Lipposen hallitus teki päätöksen tasausrahastosta. Päätöstä pidettiin Keskusliitossa ”vuosikymmenen merkittävimpanä päätöksenä lastensuojelun taloudellisten toimintamahdollisuuksien kannalta”. Menestys jatkui, sillä Lipposen II hallituksen ohjelmaan kirjattiin ensimmäisen kerran lastensuojelupoliittisia tavoitteita. Läpimurroista on kiittäminen silloista Keskusliiton puheenjohtajaa Seppo Lindblomia ja hänen suhteverkostaan.

Professori Jukka Rantala tutkii teoksessaan historiatietoisuuden kehittymistä. Kuinka lapset ja nuoret selittävät nykyhetkeä menneisyyden tapahtumien

avulla ja miten näkemykset vaikuttavat ihmisen ymmärrykseen tulevaisuudesta?

Historiatietoisuustutkimus tarkastelee kuinka historiaa käytetään yksilöllisen identiteetin ja kollektiivisen identiteetin rakentamisessa. Tarvitseeko ihminen historiaa pärjätäkseen arkisessa elämässään? Rantala esittää, että tulevaisuudenodotukset kumpuavat ihmisten tavasta nähdä historiallinen kehitys. Nykyisyys antaa puolestaan välineet ihmisen tulkita menneisyyttä. Lapsi saa tietoa historiasta koulun, elokuvien, kirjojen ja tietokonepelien avulla. Isovanhempien ja omien vanhempien kertomukset rakentavat ymmärrystä oman suvun vaiheista. Valokuvat ja kodin muistoesineet tuovat menneisyyden nykyaikaan. Ihminen kohtaa menneisyyden muistina ja kokemuksina. Tietty paikka, juhlapäivä tai esine nostavat mieleen koetun ja tapahtuneen. Ihmiset myös hankkivat kulutustuotteita henkilökohtaisten menneisyysmerkitusten vuoksi.

Rantala huomauttaa, että ihminen ei aina ole kovin tietoinen

maailmankuvastaan, joka on eräänlainen kokonaisnäkemys maailmasta. Kun siihen liitetään toimintaamme ohjaavat normit, muodostuu siitä maailmankatso- mus. Historiankuva muodostuu puolestaan käsityksistä ja uskomuksista, jotka ovat sidoksissa aikaan ja kulttuuriin.

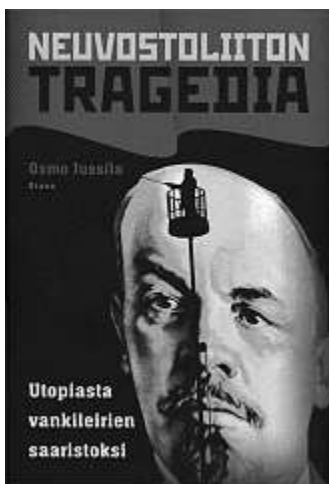
Tietokone ja televisio välittävät historiakulttuuria. Historiatietoisuuden tutkimisessa voidaan puhua viihteellistymisestä ja virtuaalisesta käänteestä. Nykyihmistä kiinnostaa erityisesti se, kuinka hän olisi pärjännyt historiassa. Historia toimii pikemminkin viihteen välineenä kuin historiallisen ymmärryksen kasvattajana.

Historianopetus on kamppailua kahden tradition välissä: suuret kertomukset ja historiallinen ajattelu. Edellinen opettaa sisältöjä ja jälkimmäinen taitoja. Lapset eivät yleensä käsittele katsomiskään kanssa. Rantala painottaa, että vain koulu antaa kriittisiä valmiuksia käsitellä koettua.

Päivi Lipponen

fil.tri, MBA, kansaned., Helsinki

Neuvostoliiton tragedia

Osmo Jussila: Neuvostoliiton tragedia. Utopiasta vankileirien saaristoksi. Otava, Helsinki 2012. 447 s.

Kun Neuvostoliitosta on kirjoitettu hyllykilometreittäin kirjoja, voi kysyä, tarvitaanko vielä yhtä uutta kirjaa. Vastaus on myönteinen, sillä nimenomaan suomeksi ei ole ilmestynyt tuon maan nekrologia, joita muualla maailmassa kyllä riittää. Kun mielenkiinto koko järjestelmää kohtaan lopahti sen romahdettua 1990-luvun alussa, ei siitä meillä enää julkaistu oikeastaan mitään. Niinpä se, joka

haluaa suomeksi perehtyä tuohon naapurimaamaamme historian vaiheeseen, joutuu tekemään sen hyvin kummallisen kirjallisuuden avulla. Siinä Neuvostoliittoa usein pidetään Marxin ja Engelsing kehittämän tieteellisen sosialismin mukaisena, lainomaisesti kehittyneenä uudenlaisena yhteiskuntana, joka on koko maailman historiallisen kehityksen johdossa. Vähintäänkin noissa teksteissä suhtaudutaan kunnoittavan arvostavasti vaihtoehtoiseen yhteiskuntajärjestelmään, jossa on toteutettu työväenvalta, jonka maailmanhistorialliset saavutuk-

set ovat vertaansa vailla ja jonka tulevaisuudelta voidaan odottaa suuria. Koko tuon ihanuuden aikaansaajana esitetään Lenin, vuosisataisnero.

Osmo Jussilan teos *Neuvostoliiton tragedia*, joka nojaa sekä keskeisiin alkuperäisdokumentteihin että klassiseen tutkimukseen, tarkastelee kohdettaan toisesta näkökulmasta ja täyttää siten merkittävän aukon suomalaisessa kirjallisuudessa.

Jussila keskittyy niin sanotun neuvostovallan alkuvaiheisiin ja osoittaa sen, mikä aikalaisille oli ilmeistä: bolševikkien tärkein "aate" oli oman vähemmistövaltansa säilyttäminen hinnalla millä hyvänsä, ja sen vuoksi oltiin valmiit rikkomaan kaikkia yleisesti hyväksytyjä periaatteita ja pelisääntöjä. Mistään "ohjelman" noudattamisesta ei ollut puhuttakaan eikä terroria kaihdettu, vaan sillä suorastaan ylpeiltiin.

Kuollessaan Lenin jätti jälkeensä savuavia raunioita. Maa oli tuhattu, kansaa kuoli nälkään ja työläiset olivat työttöminä. Vain Leninin kaltainen sokea fanaatikko saattoi kuvitella näkevänsä tilanteessa jotain "saavutuksia", mutta hänkin teki tämän suurin varauksin.

Leninistä tehtiin kuitenkin vakain tuumin suurmies, ja Stalinin johdolla myöhemmin rakennettu mahtivaltio selitti omat saavutuksensa edesmenneen perustajaisän symbolisiksi aikaansaannoksiksi. "Leninistisiksi" voi tietenkin nimittää niitä periaatteita, joilla perusteltiin mitään kaihtamatonta häikäilemättömyyttä ja etujoukon nimeen vannovan vähemmistövallan oikeutusta. Tässä oli kuitenkin kyse jo vanhasta, erityisesti Ranskan vallankumoukseen liittyvästä traditiosta, mitä Jussila myös käsittelee. Suomeksihan asiasta on olemassa J. L. Talmonin kirja, joka ei

aikanaan saanut ansaitsemaansa huomiota kuten eivät muutkaan Neuvostoliittoon kriittisesti suhtautuvat kirjat.

Jussilan teoksen kirjallisuusluetteloon voisi tietenkin lisätä valtavasti alan kirjallisuutta, jota pelkästään Venäjällä ilmestyy yhä tasaisena virtana. Olennaista kuitenkin on, että tässä kirjassa alkuperäislähteet on otettu tosisaan. Täytyy vain ihmetellä, miten monet meilläkin aikoinaan onnistuivat lukemaan vaikkapa Leninin *Valtion ja vallankumouksen* näkemättä, mitä siinä oikeastaan sanottiin.

Koska bolševikkivallan todellinen luonne oli selvä myös useimmille Leninin aikalaisille,

olisi tekijä voinut hieman enemmän käyttää myös tätä tarkastelukulmaa. Esimerkiksi Diana Burbank on kirjassaan koonnut mainiosti yhteen sen, millaisena skandaalina Venäjän intelligentsija piti bolševikkivaltaa, joka rikkoi sen kaikkia periaatteita. Vladimir Brovkinin perusteelliset tutkimukset olisivat taas osoittaneet, miten bolševikit jo keväällä 1918 menettivät suosionsa neuvostojen vaaleissa, mikä ei tietenkään antanut aihetta itsekritiikkiin saati yksinvallassa luopumiseen.

Timo Vihavainen
professori, Helsingin yliopisto

Sosialismia Helsingin kesässä 1962

Joni Krekola: Maailma kylässä 1962, Helsingin nuorisofestivaali. Like, Helsinki 2012. 309 s.

Allekirjoittanut kuuluu siihen sukupolveen, jolla on jo henkilökohtaisia, joskin hämäriä muistikuvia Joni Krekolan teoksessaan *Maailma kylässä 1962* tarkastelemasta, Helsingissä kesällä 1962 pidettyä ”maailman nuorison ja ylioppilaiden VIII rauhan ja ystävyyden festivaalista”. Kahdeksanvuotiaana pikkunassikkana ihmettelin tuolloin, miksi aikuiset kotona ja sukulaisia tavattaessa tuntuivat keskustelevan kiivaasti ja värikkäin ilmaisuin jostakin tilaisuudesta, jonka tosin vasta myöhemmin oivalsin olleen juuri kyseinen festivaali. Tapahtumalla oli niin kannattajansa kuin vastustajansa, eivätkä jälkimmäiset säästelleet sanojaan kommentteissaan. Krekola sen sijaan on tutkijana, jos ei nyt säästellyt sanojaan, teoksessa on yli 300 sivua, pidättäytyneet kiivaudesta puoleen jos toiseenkin ja käsitellyt festivaalia viileällä, analyttisellä otteella.

Maailman nuorisofestivaalien taustalla oli ennen muuta vuonna 1945 perustettu Demokraattisen nuorison maailmanliitto, jossa Neuvostoliiton nuorisoliitto

Komsomolilla ja toisen maailmansodan jälkeen sosialismin leiriin joutuneiden maiden nuorisoliitoilla olijo 1940-luvun lopulta johtava asema. Tätä kautta festivaalit saivat poliittisen luonteensa, vaikka niille osallistui jonkin verran myös ei-kommunistista nuorisoa. Tapahtumien ohjelma oli runsas ja monipuolinen ulottuen urheilukilpailuista moninaisiin kulttuuritilaisuuksiin ja viihdejuhliin. Menoa ja meininkiä riitti joka päivä pikkutunneille asti, niin myös Helsingissä. Teoksensa alkukappaleessa Krekola kirjoittaa, että ”vuodesta 1947 lähtien järjestetyt kansainväliset nuorisofestivaalit olivat parasta, mitä sosialismi kykeni tarjoamaan maailman nuorisolle”. Näin varmasti olikin. Se, millaisen arkielämän sosialismin maat tarjosivat omille nuorilleen ja muille kansalaisilleen, olikin jo kokonaan toinen asia.

Ensimmäinen festivaali oli pidetty tuolloin vielä demokraattiana olleen Tšekkoslovakian Prahassa vuonna 1947, minkä jälkeen isäntäkaupungit olivat kommunistimaiden pääkaupungeja. Moskovassa vuonna 1957 pidetyn festivaalin jälkeen isäntäkaupungiksi valittiin puolueettoman markkinatalousmaa Itävallan Wien, millä haluttiin korostaa festivaalien muodollisesti ideologiavapaata luonnetta ja vedota kolmannen maailman maihin. Samalta pohjalta valinta kohdistui seuraavaksi Helsinkiin. Ratkaisijan roolissa oli Neuvostoliiton Komsomol, mutta myös suomalaisilla kommunisteilla oli festivaalia poliittisesti lähimpinä ja sen järjestelyissä eniten vaikuttaneina osuutensa. Krekola kirjoittaa, että ”Helsingin festivaali-isännöitys sinetöityi käytännössä kesällä 1960, kun SKP teki sitä puoltavan päätöksen”. Festivaali kesti runsaan viikon ja siihen osal-

listui yli 13 000 nuorta 137 maasta. Kaksi kolmannesta osallistujista oli tosin Euroopasta. Lukuja saattoi verrata vain kymmenen vuotta aiemmin pidettyjen olympiakisojen vastaaviin. Kyseessä oli huikea suur tapahtuma.

Tekijä käsittelee festivaalia perusteellisesti eri kulmista ja pohjaten tarkastelunsa runsaaseen arkisto- ym. lähdeaineistoon sekä kirjallisuuteen. Hän valaisee niin tapahtumapuolta kuten tilaisuuden monipuolista ohjelmaa kuin konsanaan majoitus- ja ruokailujärjestelyjäkin lounas- ja päivällislistoja myöten, mutta ponnistaa ponnella myös festivaalin poliittiseen puoleen kylmän sodan tiukkojen vääntöjen kupeessa. Lännen ja idän suhteet olivat pahassa jumissa juuri tuolloin Berliinin muurin rakentamisen ja Kuuban ohjus kriisin liepeissä. DDR ja Saksan Liittotasavalta olivat rajussa vihasuhteessa, mikä näkyi myös edellisen toimissa Helsingin festivaalin yhteydessä. Krekola kertoo, että Itä-Saksan tiedustelupalvelu Stasi oli asettanut omat ilmiantajansa maan festivaalivaltuuskunnan keskuuteen pyrkimyksenä estää loikkaamiset läntiseen saksalaistalvioon Helsingin kautta. Vaikka DDR:n 500-henkinen delegaatio oli koottu luotetuiksi katsotuisista kansalaisista, siirtyi festivaalin aikana yhdeksän itäsaksalaista lännen maisemiin. Kymmeneskin olisi loikannut, mutta yritys kilpistyi suomalaisen taksinkuljettajan kyvyttömyyteen ymmärtää takapenkillä istuneiden saksalaisten puhetta – tarkempi selvitys löytyy Krekolan kirjasta.

Tekijä tuo monipuolisesti esiin festivaaliin liittyneen poliittisen jännityksen kuten neuvostoliittolaisten ja itäsaksalaisten vastuu- tahojen huolen delegaatioidensa turvallisuudesta ja koko festivaal-

lin onnistumisesta maassa, jossa tiedettiin olevan myös voimakkaita kommunismin vastaisia tahoja Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA taaimmaisena takaperunaan. Eniten festivaalia vastaan vaikuttivat suomalaiset tannerilaiset sosialidemokraatit, jotka kokivat sen neuvostoliittolaisen kommunismin vyörytyksenä länteen ja Suomeen – tilaisuutena, jota vastaan piti kaikin mahdollisin keinoin työskennellä. Ja oikeassahan he olivatkin. Krekola muistuttaa, että "[n]euvostodelegaation päätehtävä festivaaleilla oli levittää propagandaa Neuvostoliitosta ja kommunismin rakentami-

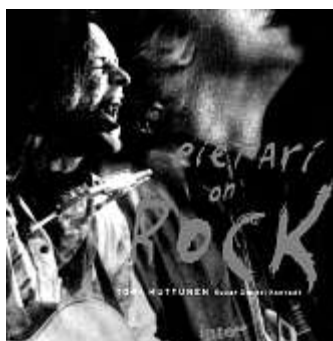
sesta, NKP:n 22. puoluekokouksen historiallisista ratkaisuista, sen uudesta ohjelmasta sekä ystävällisistä suhteista maailman nuorisoon". Myös erinäiset oikeistotahot tekivät työtä festivaalia vastaan. Maan valtalehti Helsingin Sanomat boikotoi sitä. Vastavoimilla oli moninaiset ja eritasoiset yhteytensä festivaalin vastaisiin toimiin, joiden merkittävimmät ilmentymät olivat samalla viikolla varsinaisen festivaalin kanssa järjestetty yhdysvaltalistaustainen vastafestivaali omine kulttuuri- ym. tilaisuuksineen – niistä Helsingin Sanomat kyllä kertoi – sekä varsinaista festivaali-

lia vastaan suunnatut erinäiset leivottomuudet ja ilkvallanteot.

Joni Krekolan erinomainen tutkimus tuo oivallisen lisän kylmän sodan aikaisen Suomen historian kuvaan ja valaisee mainiosti maan sisäpolitiikkaa ja suomalais-neuvostoliittolaisia suhteita vuonna 1962. Mikäli Helsingin festivaali olisi järjestetty kymmenen vuotta myöhemmin, ei siihen olisi kohdistettu minkäänlaisia – ainakaan merkittäviä – vastatoimia. Tekstiä täydentää onnistuneesti runsas, informoiva kuvitus.

Erkki Vasara
dosentti, Helsingin yliopisto

Näin oudosti naapurissa

Tomi Huttunen: Pietari on rock. Into Kustannus, Helsinki 2012. 174 s.

Kun isoveljeni pakkasi vuonna 1982 opiskeluporukan Leningradin-ekskursiota varten reppuunsa matkavaluutaksi Duran Duranin kasetteja, menettely tuntui ihan luontevalta. Valistusta tuli viedä sinne missä valistusta tarvittiin, vaikka trokaamisessa oli riskinsä. 15-vuotiaan pikkoveljen näkökulmasta oli sulkeutuneen itänaapurin suurimpia kummallisuuksia se vimmainen epäluuloisuus, jolla vallanpitäjät suhtautuivat länsimaisen populaarikulttuurin tuotoksiin.

Pelkästään suomalaisturistien marshallvahvistin-avun varassa ei Neuvostoliitossa silti sinniteltä, joskin siitä oli apua. Maan nuorison keskuudessa oli jo 1960-luvulta lähtien versonut alakulttuuri, jonka vaikuttajille näytti suuntaa rockmusiikki, erityisesti Beatles ja Bob Dylan. Tätä ahtaalla kasvanutta ja meillä suhteellisen pimentoon jääneen neuvostorockin historiaa aukaisee mainiosti Tomi Huttusen *Pietari on rock*. Nimensä mukaisesti se keskittyy maan luoteiskolkan tekijöihin ja toimijoihin, mutta antaa maallikolle osviittaa neuvostoaikaisen rockin luonteesta ja toimii alan kompaktina ensyklopediana.

Rockmusiikki on aina ollut törmäyskurssilla jäykkien sosiaalisten ja kulttuuristen rakenteiden maissa. Nuorison kulttuurikumuksen asettama haaste oli kiperä jopa sen syntysijoilla 1950- ja 1960-lukujen Yhdysvalloissa, mutta siellä sen sulautumista valtakulttuuriin vauhditti muun muassa nopeasti oivallettu taloudellinen potentiaali. Rautasiripun takaisen Neuvostoliiton

nuorelle etujoukolla rockin kappina oli riisuttu hedonismista ja kaupallisista pyyteistä. Esikuvaansa verrattuna neuvostorockista muovautuikin korostetun vastakulttuurista ja kirjallista.

Tässä on jotain tuttua. Kun suomalainen rock haki muotoaan 1970-luvun alkuvuosina, myös sen johtajatuksiksi nousivat käsitteellisesti epämääräiset "alkuperäisyyden" ja "henkisyiden" ihanteet. Aikakauden kunnianhimoisimman levy-yhtiön Love Recordsin perustajat olivat 1960-lukulaisia idealisteja, jotka tasapainoilivat pienten osayleisöjen ja suurten kuulijakuntien välillä. Tosin meillä rockmaailman vaatimattomat mittasuhteet olivat osittain olosuhteiden sanelemia: vain harva pystyi rikastumaan Suomen piskuisilla markkinoilla.

Idässä oli toisin. Siinä missä Suomi-rockin pioneerit aiheuttivat esiintymisillään lähinnä moraalis-esteettistä paheksuntaa, neuvostorokkareilla oli enemmän pelissä. Totalitaarisessa järjestelmässä vallankäyttö saattoi olla mielivaltaista, jos vallanpitäjillä oli

syitä epäillä systeeminvastaista vehkeilyä. Monet musiikintekijät pysyttelivät yhteiskunnan marginaalissa talonmiehinä tai muissa harmittomissa asemissa.

Vaikka Kolja Vasin perusti ensimmäisen Beatles-klubin Leningradiin jo vuonna 1966, venäläisen rockin synty ajoittuu 1970-luvulle. Tältä vuosikymmeneltä ei kuitenkaan ole juuri teknisesti säällisiä tallenteita, vaan heikkotasoisia omakustanteita. Levyttäminen tuli mahdolliseksi

vasta myöhemmin. Sankt-Peterburgin ja Akvariumin kaltaisten yhteiden pioneerityön hedelmiä korjattiin venäläisen rockin kultakaudella 1980-luvulla, jolloin viranomaisten suhtautuminen oli alkanut lieentyä. 1990-luvulla venäläinen rock ei hiipunut, mutta sen rinnalle tuli voimakas konemusiikkikulttuuri, jonka merkityksestä nuoren Venäjän identiteetin rakentamisessa olisi kiintoisaa lukea yhtä vetävästi kirjoitettu kirja kuin Huttusen

teos rockista.

Pietari on rock ei ole täysin kronologinen, vaan se etenee artistin tai yhtyeen tarina kerrallaan. Luvuista kasvaa kiintoisa ristivalotus itänaapurin vaihtoehtomenneisyydestä ja muistutus siitä, että monoliittisen tuntuisen neuvostojärjestelmään mahtui lukemattomia alakulttuureita.

Miska Rantanen

valtiotieteen maisteri, Helsinki

Erkki Kauppilan hillitty charmi

Erkki Kauppila: Lehtimies ja eurokommunisti (toim. Noora Kauppila ja Pekka Tuominen). Omakustanne, Helsinki 2012. 336 s.

Erkki Kauppilasta on sanottu, että hän oli Suomen kenties kiltein kommunisti; näin esimerkiksi V-P. Leppänen kirja-arviossaan Helsingin Sanomissa 11.3.2012. Kauppilan omiin muistelmiin perustuvaa Noora Kauppilan ja Pekka Tuomisen toimittamaa kirjaa lukiessa luonnehdinta saa vahvistusta. Kun poliittisten muistelmien kirjoittajat usein kaivavat hampaankolostaan viimeisetkin myrkyt ja vuodattavat ne elonsa taipaleella kohtaamiensa niskaan,

Kauppila tasoihtelee ja suvaitsee. Hän ei syyllisty hillitsemättömiin kiukunpurkauksiin edes ilkeimpiä poliittisia vastustajiaan, SKP:n vähemmistön ns. taistolaisia kohtaan.

En tuntenut Erkki Kauppilaa persoonakohtaisesti, mutta hyvän päivän tervehdykset tulivat toki aina vaihdetuiksi. Kun minulle selvisi, mistä hän oli kotoisin, aloin ymmärtää hänen hillittyä olemustaan paremmin. Köyhän mökinpojan tie Kiimingin Huttukylästä Oulun puolesta maailmalle ei ole kovin kaukana omastani. Muistelmien toinen toimittaja Noora Kauppila ihmettelee isoisänsä juttuja Kiimingin mökistä, jossa lapsikatraalla ei ollut talvela edes kenkiä. Minun ei tarvitse ihmetellä, kovin tutulta tuo tuntuu. Olen kuitenkin Kauppilaa 20 vuotta nuorempi, ja maailma oli jo 1950-luvulla sen verran parempi, että pääsin opintielle ja herraputkeen enkä missään vaiheessa joutunut tarttumaan pokasahan varteen.

Sen verran syntymäonnea Erkki Kauppilalla (1928–2009) kuitenkin oli, ettei hän ehtinyt rintamalla. Jatkosodan jälkeen tie vei Kemin Karihaaran Yhtiön sahalle. Ensimmäinen kosketus opintoihin tuli vuonna 1946 SAK:n kesä-

kurssilla Työväen Akatemiassa. Seuraavana vuonna alkoi vuoden mittainen kurssi porvarien mökölässä Sirola-opistossa. SKDL ja SKP olivat Pohjois-Suomen maaseudulta lähtöisin olevalla opinhaluiselle työläisnuorelle itsestään selvä valinta. Huikeassa kasvussa ollut kansandemokraattinen liike tarvitsi kipeästi toimijoita ja toimittajia, ja se ura urke ni myös Kauppilalle.

Kauppilan ensimmäinen työmaa oli nelivuotinen valistussihteerin pesti SKP:n Oulun piirissä. Syksyllä 1954 tuli komennus vuoden mittaiselle kurssille puoluekouluun Moskovaan. Uudelleen hän palasi sinne 1964, tällä kertaa perheineen, Kansan Uutisten kirjeenvaihtajaksi. Kauppilan kumpikin rupeama Moskovassa, joka oli Kauppilan sanoin kommunistille ”se kaupungeista kallehin”, sattui poliittisten murrosten ja valtataistelujen aikaan. Ensimmäisellä kerralla elettiin Stalinin kuoleman jälkeisessä turbulenssissa, josta voittajaksi selviytyi Nikita Hruštšev. Syksyllä 1964 hänet syrjäytettiin, ja NKP:n pääsihteerin mahtavaan virkaan nousi Leonid Brežnev. Kaikki tapahtui tietysti kulissien takana. Paljon enemmän Kauppilan ja hänen perheensä elämään vaikutti mos-

kovalaisen arjen ankeus, tavara-pula ja armoton byrokraattisuus. Vaikeuksista huolimatta Kauppila säilytti lapsenuskonsa Neuvostoliittoa kohtaan ja jaksoi optimistisesti luottaa sen tulevaisuuteen. Tämäntapainen viha-rakkaus-suhde Neuvostoliiton oloihin oli tyypillistä useimmille maassa pitkään asuneille suomalaiskommunisteille.

Moskovasta Kauppila palasi vuonna 1967 SKP:n poliittisen toimikunnan (politbyroon) sihteeriksi. Hänestä tuli puheenjohtaja Aarne Saarisen luottomies, ja orastavassa puoluehajaannuksessa hän kuului selkeästi ns. enemmistöläisiin. Elämänsä kovimpaan paikkaan Kauppila joutui, kun Varsovan liiton panssarit vyöryivät 21. elokuuta 1968 Tšekkoslovakiaan palauttaakseen maan reformikommunistisen johdon järjestykseen. Prahan kevääksi kutsutun uudistuspolitiikan tavoitteena oli antaa sosialismille inhimilliset kasvot. Kauppila oli sorvaamassa SKP:n politbyroon enemmistön tukemaa kannanottoa, joka rohkeasti tuomitsi Varsovan liiton menettelyn. SKP:n vähemmistö sen sijaan antoi sille kaiken tukensa.

Kauppila on varmasti oikeassa otaksuessaan, että Tšekkoslovakian miehitys tarjosi vähemmistölle tuhannen ruplan paikan osoittaa loputonta uskollisuuttaan NKP:lle. Siitä lähtien Kremlin korkeat toverit antoivat joka käännteessä ymmärtää, kumpi osapuoli SKP:ssä oli oikealla marxilais-leniniläisellä linjalla. NKP:n johto ei kuitenkaan antanut SKP:n hajota, vaikka painostus enemmistöläisiä kohtaan oli ajoittain ankaraa. Sen sai Kauppilakin monesti nahoissaan tuntea. Kun hänestä vuonna 1974 tuli Kansan Uutisten päätoimittaja, sylkykuppina olo tuli tuttuakin tutummaksi.

SKP:n enemmistöläisyyteen tarvittiin vahvoja hermoja ja masokistista luonteenlaatua. Silti ryhmään kuuluneet jaksoivat säilyttää uskonsa kommunismiin ja NKP:n johtavaan rooliin, vaikka heitä potkivat koko ajan päähän sekä tuo samainen NKP että kotimaiset taistolaiset. Suomen porvaristollekin SKP:n enemmistö oli yhä pelottava kommunistinen mörkö, eikä sen isänmaallisuuteen luotettu.

Suomalaiseen kommunismiin koteloituneesta osapuolijaosta ja sen pukareista Kauppilalla ei ole paljoa sanottavaa. Tuntuu, kuin hän olisi kyllästynyt noiden asioiden iänikaiseen vatkomiseen. Kauppilan kuvausta SKP:n lopusta ja Neuvostoliiton hajoamisesta leimaa surumielisyys nuoruuden haaveiden sortumisesta ja elämäntyön kasaan kuihtumisesta. Silti hän jaksaa ymmärtää ja pohdii kommunistisen liikkeen tekemiä virheitä. Olisiko jotain voitu tehdä paremmin?

Kirjan toimittajat, Noora Kauppila ja Pekka Tuominen, ansaitsevat kiitoksen siitä, että he ovat koonneet Erkki Kauppilan keskeneräiseksi jääneistä muistelmista ehjän kirjan. Kauppilan yli puoluerajojen arvostetun lehdimiehen ura tulee hyvin valotetuksi, mutta kirjan otsikkoon nostettu termi eurokommunisti jää avaamatta. Eurokommunismiin liitettyjä piirteitä, kuten poliittinen maltillisuus ja tietty kriittisyys NKP:n johtavaa roolia kohtaan, sopivat varmasti myös Erkki Kauppilaan. Silti hänen luonnehdintansa eurokommunistiksi on laitettava lähinnä jälkiviisauden tiliin. Seitsemänkymmenluvulla, jolloin eurokommunismi alkoi Länsi- ja Etelä-Euroopan maissa profiloitua, Kauppila olisi ehdottomasti torjunut yritykset liittää hänet tuohon suuntaukseen.

Seppo Hentilä
professori, Helsingin yliopisto

SAK

Suomen Ammattilaittojen Keskusjärjestö SAK ry
Häkeniementie 1, PL 152, 00631 Helsinki
puhelin 020 774 0001 • etunimisukunim@sak.fi • www.sak.fi

Nouseeko TUL vielä?

Sakari Selin: TUL Suomen ja työväen asialla. Demokraattinen Sivistysliitto, Helsinki 2012. 135 s.

Sakari Selin on viime vuosina kirjoitellut ahkerasti erinäisistä työväenliikkeen dramaattisista vaiheista, joissa hän on itsekin ollut sekä näkijänä että kokijana mukana. Kirjassa *Optimistien sukupolvi* (2004) hän kuvaa sotien jälkeisen työläisnuorison aate- ja haavemaailmaa SKDL:n nuorten Terä-lehden kautta. Kun Unkarin kansannousun kukistamisesta oli vuonna 2006 kulunut 50 vuotta, Seliniltä ilmestyi omiin kokemuksiin perustuva ”sotapäiväkirja” Budapestistä. Hän oli nuorena toimittajana tapahtumien polttopisteessä, työpaikkanaan kommunistisen maailmanliikkeen tiedotustoimiston Kominformin radio. Viime vuonna Selin julkaisi Tampereella jatkosodan aikana toimineesta vasemmistonuorten vastarintaryhmästä kirjan *Kun valtiopetos oli isänmaallinen teko* (ks. Raimo Parikan arvio, *Työväentutkimus Vuosikirja 2011*, s. 78). Selin osallistui itse muutamiin uhkarokkeisiin iskuihin, jäi kiinni vuonna 1942 ja sai 18-vuotiaana kuolemantuomion, joka muutet-

tiin elinkautiseksi ja rauhan palatua armahdukseksi.

Työläisurheilun parissa Selin on kaiketi kuitenkin pisimmän työrupeamansa tehnyt. Hän kertoo liittyneensä Tampereen Kilpa-Veljiin jo pikkupoikana vuonna 1933. Selin työskenteli pitkään urheilutoimittajana Kansan Uutisissa, josta hän siirtyi Veikkauksen palvelukseen. TUL:n liittotoimikunnan jäsen Selin oli vuosina 1963–1979 ja vaikutti SKP:n urheilujaostossa. Sielläkään hän ei ollut äänetön yhtiömies, vaan laitto monesti nappi vastakkain myös omiensa kanssa.

Kirjaseensa *TUL Suomen ja työväen asialla* Selin on koonnut vuosina 2007–2009 eri lehdissä ilmestyneitä TUL-aiheisia juttujaan. Niissä hän pohtii työväen urheiluliikkeen ”alasarjoa” vuonna 1993, kun nykyistä Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) -nimistä kattojärjestöä muodostettiin. Selin etsii syytä TUL:n hävittämiseen eikä kahda nostaa esiin epäiltyjä nimeltä mainiten: TUL:n 1990-luvun alun johtohenkilöt Matti Ahde, Raimo Railo, Esko Paukkonen ja Esko Ranto. Vasemmistoliihtoaikin vietiin tässä Selinin mielestä kuin pässiä narussa. Mutta oliko alasarjon arkkitehti kuitenkin Erkki Tuomioja, Selin kysyy. Tuomioja on nimittäin ainoa rehellisesti ”tunnustanut”: puheessaan Varkauden Tarmon 90-vuotisjuhlassa marraskuussa 1992 hän totesi, ettei kahdelle luokkapohjaiselle urheilun keskusjärjestölle ole Suomessa enää tilaa. Toki tähän on todettava, ettei Tuomioja tietääkseni millään tavalla osallistunut kattojärjestö SLU:n perustamisvääntöön.

Voisin jatkaa tästä *Tuntemattoman sotilaan* Hietasen sanoin: ”En määhän tässä syyllisiä kaipaa yhtiökäs. Konekivääri ja Lahtist mää kaipasi.” Selin kummastelee, miksi

TUL:n oma kukoistava kilpailutoiminta piti jättää kentälle ja luovuttaa porvarillisille erikoisliitoille. Sen seurauksena ei vain TUL:n vaan koko Suomenkin arvokisamitaleilla mitattava menestys huippu-urheilussa on romahtanut. Selin vyöryttää väitteensä tueksi esille liudan TUL-taustaisia urheilusankareita menneiltä vuosikymmeniltä. Hänen mukaansa TUL on kokenut huippu-urheilussa kolme huippusuhdannetta, ensimmäisen 1920-luvulla, toisen 1950-luvulla ja kolmannen 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa. Iso-Hollot, Kokkiset, Bärlundit ja kumppanit niittivät TUL:stä 1930-luvulla eroon jouduttuaan mainetta ja kunniaa myös porvarillisilla Olympian areenoilla, ja viimeksi mainittu jopa kamppaili ammattilaisena Amerikan taalakehissä. Sotien jälkeen tulivat Jorma Valkamat, Soini Nikkiset ja Voitto Hellstenit, ja vielä kolmannessa aallossa Jani Sieviset ja Valentin Konoset.

Selinin järkeily tuntuu aika kaukaa haetulta. Ei kai nyt sentään TUL:n liittymisellä SLU:n jäseneksi voida Suomen huippu-urheilussa vallitsevaa lamaa selittää? Tilastollisia vertailuja menneitten vuosikymmenten mitalisateeseen voi tehdä, mutta selitykseksi ne eivät riitä. Urheilumenestyksen ehtymisen syyt ovat toki paljon syvemmillä kuin urheilun järjestörakenteessa.

”Nouseeko TUL vielä”, Selin kysyy. Ei taatusti nouse, ei ainakaan sellaiseksi itsenäiseksi työväestön urheilujärjestöksi, jollaisen perään Sakari Selin tuntuu kirjaansa haikailevan. Siihen tarvittaisiin jonkinlainen aikakone, joka kykenisi palauttamaan menneen maailman entiselleen.

Silti on hyvinkin aiheellista ja historiantutkimuksen näkökulmasta kiinnostavaa pohtia, miksi

1900-luvun vaihteessa Suomeen muodostuneesta ja vielä sotien jälkeenkin kautta maan kukoistaneesta työväenkulttuurista ei ole enää jäljellä kuin muistot. Työläisurheilussa alkuperäinen, omaehtoinen ja luokkapohjainen liike säilyi pitempään kuin muissa työväenjärjestöissä. Mutta jo 1960-luvulta lähtien alkoi näkyä merkkejä muutoksesta. Sosiologi Paavo Seppäsen 1970-luvun alussa tekemien selvitysten

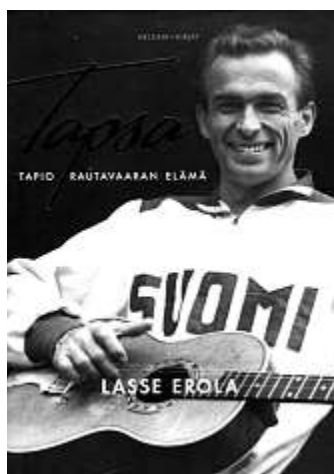
mukaan työväestöstä määrällisesti suurempi joukko kuului jo SVUL:oon kuin TUL:oon. Se seikka, että seura sattui kuulumaan Työväen Urheiluliittoon, merkitsi nuorille harrastajille yhä vähemmän. Urheilutoiminta eriytyi muusta työväenliikkeestä yhä selvemmin ”pelkäksi urheiluksi”. Suuren yleisön silmissä huippu-urheilijoiden liittotausta, joka vielä 1960-luvulla oli ollut tiukka poliittinen kysymys, muuttui

merkityksettömäksi.

Sakari Selin ei oletettavasti ole tarkoittanutkaan kirjastaan Suomen työläisurheilun syväanalyysiksi. Siksi en sitä sellaisena myöskään arvioi. Tyyliilleen uskollisena hän on heitelty ilmaan rohkeita väitteitä ja halunnut provosoida. Lukijan ei niistä kannattaisi provosoitua.

Seppo Hentilä
professori, Helsingin yliopisto

Kalliit olivat laulujen lunnaat

Lasse Erola: Tapsa. Tapio Rautavaaran elämä. Helsinki-kirjat, Helsinki 2012. 458 s.

Tapio Rautavaara (1915–1979) oli ja on edelleen suomalaisten tuttu. Reilu mies. Keihäänheittäjä, laulaja, elokuvanäyttelijä. Kaikkien kaveri, jonka harva tunsu. Tietokirjailija Lasse Erola on tehnyt suurtyön kaivamalla esiin todellisen Tapio Rautavaaran julkisen, komean miehen takaa. Meille tutut sankaruuteen liittyvät asiat ovat toki yli 450-sivuisessa kirjassa esillä; olympiavoitto keihäässään vuonna 1948, jousiammunnan maailmanmestaruus, unohtumattomien laulujen syntyvaiheet

ja elokuvaroolit. Erola kuvaa asiallisen tarkasti urheilun, laulamisen ja elokuvanteon kolmiyhteyden, joka oli ainutlaatuisen koko Suomen kulttuurielämässä. Kirja on huomattava ja erittäin tarpeellinen lisä Suomen kulttuurielämän kuvaukseen eikä tule yhtään liian aikaisin. Se on myös hyvin rehellinen kuvaus vailla mitään ”tähtisumua”. Aikaa Rautavaaran kuolemasta on kulunut yli 30 vuotta, eikä enää tarvitse hymistellä.

Työväenliikkeen kannalta ”Tapsa” on aivan erinomainen kuvaus yhdestä tiestä äärimmäisestä köyhyydestä oulunkyläläiseksi omakotitalon omistajaksi. Tapio Rautavaara oli yksinhuoltajaäidin poika, jonka äiti jätti yksin lastenkotiin Tampereelle. Siellä Tapsa kävi alakoulun kymmenvuotiaaksi, kunnes äiti haki hänet Helsingin silloiseen naapurikuntaan Oulunkylään. Kasvava poika varasti kaupasta ruokaa nälkäänsä.

Erolan kirja kuvaa Rautavaaran kautta nuoren pojan ankaria työttömyysoloja 1930-luvun alun Suomessa: hätäaputoita eri puolilla Suomea, tukkitöitä Padasjoella, kolme talvea sepelinhakkuuta Oulunkylässä, ratatöitä topparokassa. Kovaa koulua nuorelle miehelle, Oulunkylän Tähtien ja TUL:n urheilijanuorukaiselle, lupaavalle

keihäänheittäjälle. Töitä olisi kyllä ollut ja niitä tarjottiin, mutta olisi pitänyt vaihtaa urheiluseuraa ja liittoa. Menon porvariliittoon, SVUL:n seuraan, Rautavaara hylkäsi – hän valitsi TUL:n ja hätäaputyöt. Rautavaara ei ollut kuitenkaan mikään puolue mies. Hän esiintyi leipänsä eteen kaikkien puolueiden vaalitilaisuuksissa kommunisteista kokoomukseen, mutta jätti RKP:n Malmstenille. TUL oli Rautavaaran ”puolue”. Hätäjärjestö TUK:ta hän ei hyväksynyt. TUL:stä TUK:hon mennee 1950-luvun urheiluseuransa Oulunkylän Työväen Urheilijat Rautavaara jätti heti ja palasi Tähteen. Vuonna 1979 Rautavaara oli vielä innolla mukana TUL:n Liittojuhilla – juhlilla, joilla oli urheilijana ”noussut pinnalle” vuonna 1934.

Keihäs lensi vähitellen yhä pidemmälle ja Rautavaaralle kirjastui se, että keihäänheitto voi olla hänelle tie parempiin oloihin, tie pois ainaisesta köyhyydestä. Hän alkoi ottaa urheilunsa yhä vakavammin. Jokainen metri lisää keihäänkaariin auttoi eteenpäin myös yhteiskunnallisesti. Tämä urheilun yhteiskunnallinen nostehan on koko maailmassa tunnettu ilmiö, josta USA:n mustat yleisurheilijat ja koripalloilijat ovat tämän päivän esimerkkejä.

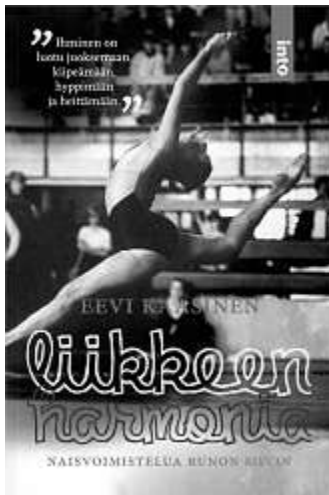
Rautavaara on meillä Suomessa tästä varmaankin paras osoitus. Erolan kirjan kuvaus tästä hitaasta, mutta sitkeästä ja osin onnekaastakin tiestä Suomen ”huipulle” on työväenliikkeen näkökulmasta erittäin ansiokas. Teki-

jä ei kuitenkaan syyllisty turhaan romantisointiin tämän ”orpopojan ohdakkeisen” tien kuvaamisessa. Mukaan tulee myös tien kulkijan, reissumiehen, taipaleen raskas puoli, liiallinen alkoholin käyttö.

Kalliit olivat Tapio Rautavaaran laulujen lunnaat.

Pekka Hurme
toimittaja, Helsinki

Naisvoimistelua runon siivin

Eevi Kaasinen: Liikkeen harmonia. Naisvoimistelua runon siivin. Into Kustannus, Helsinki 2012. 200 s.

Eevi Kaasinen on 82-vuotias entinen voimisteluopettaja, kirvesmiehen tytär Helsingin Toukolasta, Työväen Urheiluliiton (TUL) ja työläisurheilun kasvatti. Hän on titteliltään liikuntaneuvos, mutta ei ole ansainnut titteliään koululiikunnan parissa, vaan palkattomassa, vuosikymmeniä jatkuneessa vapaaehtoistyössä ensin Toukolan Teräksessä, sitten Helsingin Kotkissa ja omassa liitossaan TUL:ssa.

Kirjassaan *Liikkeen harmonia* Eevi Kaasinen kertoo elävästi, seikkaperäisesti uurastuksestaan kaikenlaisen suomalaisen naisvoimistelun parissa. Suoma-

lainen naisvoimisteluhan on yli sata vuotta vanha naisten liikuntamuoto, joka TUL:n seuroissa liiton syntymän jälkeen 1919 nousi nopeasti naisten suosituimmaksi liikuntamuodoksi. Se oli ryhmäliikuntaa, joukkueliikuntaa, ei kilpaurheilua, kuten miesten urheilutoiminta. TUL:n seuroissa harrastetun naisvoimistelun merkitys oli erittäin suuri seuroille itselleen. Erilaisilla esiintymisillä seurojen tilaisuuksissa naiset paitsi paransivat seurojen juhlahjelmaa, hankkivat seuroille myös varoja, joita seurojen miehet kilpaurheilutoiminnassaan kyllä ahkerasti kuluttivat.

Vuodesta 1927 lähtien TUL järjesti suuria joukkujuhlia, Liittujuhlia, joiden kohokohtina olivat suuret naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien yhteisvoimisteluesitykset. Eevi Kaasinen kertoo kirjassaan, miten saadaan tuhat eri puolilta Suomea tullutta voimistelijaa sovitetuksi yhteen samaan liikkeeseen samanaikaisesti vaikkapa Olympiastadionin vihreällä nurmella. Eevi onnistui monet kerrat siinä, missä Suomen jalkapallomaajoukkueen valmentajat eivät: hehän eivät ole saaneet edes 11 suomalaista miestä toimimaan yhtä aikaa oikein. Iki-muistoisimpia Eevin uran suurista näytöksistä on TUL:n vuoden 1979 Liittujuhlien aikuinen-lapsi-yhteisvoimistelu Olympiastadionilla, jossa tuhannen äidin joukossa oli muutama rohkea isäkin.

Joukkuevoimistelu ei ollut varsinaista kilpaurheilua, ja niinpä TUL:n naiset pysyivät pääsääntöisesti erossa TUL:n ja porvarillisen SVUL:n välisistä jatkuvista kiistoista. TUL:n hajaannuksessa viisikymmenluvulla liiton naiset olivat itsenäiselle TUL:lle uskollisin osa. Miehet riitelivät, naiset voimistelivat. Näin myös Eevi Kaasinen, joka on aina ollut työväenliikkeen ihminen, TUL-ihminen, mutta ei ole kuulunut koskaan puolueisiin. Näitä eevikaasisia itsenäisen TUL:n seuratoiminta oli täynnä, ja heille kaikille Kaasisen kirja on erinomainen kunnianosoitus. Seppo Hentilän laajassa, kolmi-osaisessa ”Suomen työläisurheilun historia” -teossarjassa tämä TUL:ssa toimineiden ihmisten aatteellinen perusta sivuutetaan kokonaan. Hänen tilausteoksensa keskittyy liiton sisäisiin sosialidemokraattien ja kommunistien välisiin voimasuhdekamppailuihin.

TUL erosi alun alkaen SVUL:stä myös siinä, että se korosti kasvatavansa ei pelkästään urheilijoita – vaan ihmistä. Ylevää tavoitetaan TUL vei eteenpäin järjestämällä säännöllisesti Nuorten henkisiä kilpailuja. Tämä piirre tulee esiin myös Eevi Kaasisen elinikäisessä toiminnassa; hän yhdisti liikkeeseen runouden. Voimistelun ohella Eevi kirjoitti ja lausui runoja. Kirjan alaotsikko on ”Naisvoimistelua runon siivin”, ja teos tarjoaakin erinomaisen kat- tauksen Eevin inhimillisen lämpi-

miä, osuvia runoja monipuolisen naisvoimistelun esittelyn lisäksi.

Eevi Kaasisen kirja on erinomainen, henkilökohtainen lisä TUL:n vaatimattomaan historia-kirjoitukseen. Urheiluseurat toki tuottavat paljon juhlaulkaisuja merkkivuosinaan, hyvä niin, mutta ne ovat lähes kaikki seuran

urheilun ansioluetteloita vailla yhteiskunnallisia kytkentöjä ympäröivään yhteiskuntaan. TUL:lle tulee tässä asiassa kiire. Kun liitto 1990-luvun alussa yhdistettiin maamme porvarilliseen urheilujärjestelmään liiton johdon omasta tahdosta, itsenäisen työläisurheilun perinteen kokoaminen on

entistä tärkeämpää. TUL tarvitsisi myös kiireesti oman urheilutoimintansa historian kirjoittamisen, naisvoimistelua unohtamatta. Eevin teoskin siihen meitä velvoittaa.

Pekka Hurme

toimittaja, Helsinki

Purppuraruusu ja samettinyrkki

Pentti Väänänen: Purppuraruusu ja samettinyrkki. Kellastupa, Vantaa 2012. 270 s.

Pentti Väänänen omaelämäkerrallinen teos *Purppuraruusu ja samettinyrkki* valottaa Sosialistisen Internationaalien (SI) toimintaa 1970- ja 1980-luvuilla hänen omien kokemustensa pohjalta. Kirja on ensimmäinen suomenkielinen teos Sosialistisen Internationaalien toiminnasta.

Väänänen aloittaa teoksensa kuvailemalla omaa nuoruuttaan ja opiskeluaikojaan. Hän oli aktiivisesti mukana sosialidemokraattisessa nuoriso- ja opiskelijatoiminnassa 1960-luvun lopulta lähtien. SDP:n puoluetoimistoon kansainvälisten asioiden sihteeriksi hänet valittiin vuonna 1976. Työnsä myötä Pentti Väänänen

tutustui SI:n toimintaan. Ruotsalaisen Bernt Carlssonin jättäessä pääsihteerin tehtävät Väänänen valittiin pääsihteeriksi SI:n kongressissa Algarvessa vuonna 1983. Edessä oli muutto Lontoon. Puheenjohtajana toimi tuolloin Väänänen suuresti arvostama Länsi-Saksan liittokansleri Willy Brandt. Sosialidemokraattisten puolueiden asema Euroopassa oli vahva 1970- ja 1980-luvuilla, ja tämä heijastui myös SI:n toimintaan.

Pääsihteerinä toimiessaan Pentti Väänänen joutui jatkuvasti kamppailemaan järjestön taloudellisten ongelmien kanssa. Ne olivat perua hänen edeltäjiltään. Rahoituksen järjestämisen ohella piti hoitaa normaalit pääsihteerille kuuluvat työtehtävät. Työ kuljetti Väänästä ympäri maailmaa Lähi-Idästä Etelä-Amerikkaan ja Afrikkaan välillä jopa niin, että hän oli hengenvaarassa. Samalla hän tutustui sekä vallassa oleviin että tuleviin kansainvälisen politiikan toimijoihin. Toiselle toimikaudelle Väänänen ei enää halunnut, vaan luopui pääsihteeriydestä vuonna 1989.

Omana kokonaisuutenaan Väänänen kertoo SI:n aseidenriisuntatyöstä 1970- ja 1980-luvuilla. Sosialistisen Internationaalien aseidenriisuntatyön keulahahmona toimi SDP:n puheenjohtaja ja pääministeri Kalevi Sorsa, johon Väänänen oli tutustunut jo

työskennellessään SDP:n puoluetoimistossa Helsingissä. Neuvotelukierrokset Moskovassa ja Washingtonissa seurasivat toisiaan vaihtelevalla menestyksellä. Oma vaikutuksensa SI:n toiminnalla kuitenkin oli kansainvälisessä politiikassa.

Väänänen on kirjoittanut kirjansa leppoisalla tyyllillä, ja hauskat tai surulliset sivujuonteet elävöittävät kirjan juonta. Hiukan ohueksi teksti jää varsinkin SI:n arkitoiminnan osalta, mutta tähän voi olla syytä se, että Väänänen ei saanut käyttöönsä SI:n omaa arkistoaineistoa, vaikka sitä pyysi. Hän ei myöskään halunnut kirjoittaa laajaa eeposta, vaan lyhyen loppuraportin. Tekstin lomaan on välillä sijoitettu varsin pitkiä henkilöluetteloita, jotka haittaavat hiukan luettavuutta, vaikka toisaalta antavat kasvoja toimijoille ja tapahtumille. Aseidenriisuntatyö on laitettu omaksi kokonaisuudekseen, mistä seuraa hieman sekavuutta, kun kirja ei etene kronologisesti. Toisaalta siitä saa siten myös paremman kokonaiskuvan.

Kaiken kaikkiaan Pentti Väänänen teos on mielenkiintoinen kertomus 1970- ja 1980-lukujen kansainvälisen politiikan kuvioista Sosialistisen Internationaalien suunnalta katseltuna.

Mikko Kosunen

erikoistutkija, Työväen Arkisto

Kohti avarakatseisempaa näkemystä työväestä

Sakari Saaritsa ja Kirsi Hämäläinen (toim.): Työväki maahanmuuttajana. Väki voimakas no 25. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2012. 252 s.

Ilahduin kovasti lukiessani *Väki voimakkaan* tämän vuotisten toimittajien Sakari Saaritsan ja Kirsi Hämäläisen kirjoittamaa johdantoa: viimeinkin katse on yltänyt Suomen rajojen yli. Olenhan itsekin peräänkuuluttanut globaalia näkökulmaa työväen ja työvoiman liikkumisen historiaan. Teoksen artikkelit osoittautuivat yleensä tasokkaiksi tai vähintäänkin lupaaviksi, mutta pettymykseksi vain muutamassa on todella irtauduttu kansallisen historiankirjoituksen pitkästä perinteestä.

Markku Kangaspuron tutkielma amerikansuomalaisten tiestä Neuvosto-Karjalaan on teoksen artikkelien joukossa omaa luokkaansa. Olisin kuitenkin suonut, että hän olisi lauseella tai parilla viitannut itärajan yli lähtemisen vuosisataiseen historiaan ja sitä koskeviin tutkimuksiin. Kangaspuro tarkastelee aihepiiriään eri osapuolten näkökulmasta ja tekee ymmärrettäväksi, miksi kukin

toimi niin kuin toimi. Samalla hän havainnollistaa, miten globaalin tason taloudelliset ja poliittiset ilmiöt aineellistuvat ihmisryhmien ja yksittäisten ihmisten kohdalla.

Mikko Pollarin artikkeli teosfioaan liittyneistä yhteyksistä suomalaisten ja amerikansuomalaisten välillä edustaa yllättävän perinteistä työväenliikkeen historiaa. Tarkastelu rajoittuu myös Atlantin takana suomalaiseen, eikä "transatlanttisuus" siksi tuo kuvaan mitään olennaisesti uutta. Vertaileva ote olisi lisännyt tarkastelun kiinnostavuutta, mistä hyvänä esimerkkinä on Ulla Aatsingin artikkeli amerikansuomalaisten työläislasten kasvatuksesta ja koulutuksesta. Siinä saavat sijansa sekä vastaanottajamaan että siirtolaisten eriävät käsitykset opetuksen tavoitteista. Mainiota luettavaa on myös Mika Rantasen vertailu amerikansuomalaisten omissa lehdissä julkaistujen pilapiirrosten ja yhdysvaltalaisen lehtien pilapiirrosten välillä. Rehellisyys taisi olla ainoa kummassakin suomalaisiin yhdistetty piirre.

Päivi Uljas luo omassa artikkelissaan eloisan, joskin tätä nykyä jo aika tutulta vaikuttavan kuvan sotienjälkeisestä Suomesta ja sen taistelevasta työväestä. Suhtaudun suurin varauksin hänen perusväitteeseensä, jonka mukaan maaltamuuttajat muuttivat suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointivaltioksi. Sodanjälkeisinä taloudellisen kasvun vuosikymmeninä sekä maaltapako että erilaiset hyvinvointipoliittiset uudistukset olivat vähintäänkin yleiseurooppalaisia jolleivät vieläkin laajempia ilmiöitä. Suomen poikkeuksellisen nopea muutos on paljolti näköharhaa, sillä maatalouden osuus BKT:sta oli laskeutunut koko 1900-luvun lukuun ot-

tamatta ns. torpparivapautuksen ja asutustoiminnan synnyttämiä lyhytkestoisia piikkejä (väestölasenkenta 1950 osui jälkimmäiseen). Uljaksen perusväite solahtaa kiuttomasti länsimaissa kehitteillä olevaan uuteen suureen kertomukseen, jossa eurooppalaisten rikastuminen ja hyvinvointi esitetään heidän omaksi ansiokseen. Muiden maanosien valloitusta ja kolonialismia hyvä jos edes mainitaan.

Suomesta Ruotsiin lähtemisen vaivattomuus näkyy Miika Tervosen ja Inka Jeskisen kuvauksessa romanien siirtolaisuudesta. Tuon ajan viranomaisten harmiksi kun myös romanit kuuluivat vuonna 1954 säädetyn pohjoismaisen muuttovapauden piiriin. Parasta artikkelissa on romanien omien kokemusten välittyminen. Kirjoittajat olisivat voineet avata niiden pohjalta vielä laajempia kysymyksiä kuin he nyt tekevät.

Niko Hännisen ajatus metsätöiden murroksesta Ruotsiin muuton selityksenä vaikuttaa minusta nurkkakuntaiselta. Asuin itse Ruotsissa suuren muuton huippuvuosina ja tapasin suomalaisia tehdastyöläisiä. Heidän työkavereinaan oli muun muassa jugoslaviaalaisia, kreikkalaisia ja "assyrialaisia" siirtotyöläisiä. He olivat lähteneet siirtotyöläisiksi kuka mistäkin syystä, mutta yhdessä he olivat osa ilmiötä, jota voisi kutsua työvoiman globalisaatioksi. Suomen metsätalous toimi globaalin talouden puitteissa, sehän oli Suomen ykkösvienti-tuotteiden raaka-aineiden lähde. Mikä osuus globaalilla kilpailulla oli Hännisen kuvaamiin metsätöiden muutoksiin?

Nykyistä maahanmuuttoa Suomeen sivutaan Tiina Ristikarin selityksessä ay-liikkeen suhtautumisesta maahanmuuttajien edunvalvontaan. Monessa poliitti-

nessa liemessä keitetyt ay-aktiivit ovat mitä ilmeisimmin oppineet, miten kyselytutkimuksiin pitää vastata – niin täysin yllätyksettömiä Ristikarin kyselytutkimuksen tulokset ovat. Paljon uskottavamman kuvan suhtautumisesta maahanmuuttajiin tarjoavat sikhien kokemukset, joista Laura Hirvi kir-

joittaa. Harmi, ettei filippiiniläisten naisten kokemuksia kotiapulaisena Suomessa tutkinut Anne Määttä ole teoksen kirjoittajien joukossa täydentämässä Laura Hirven hienoa artikkelia.

Kokonaisuutena ”Työväki maahanmuuttajana” on ansiokas lisä nyt jo kunnioitettavan pitkään

julkaisusarjaan. Toivottavasti teos osoittautuu avaukseksi entistä avarakatseisempaan, monimuotoisempaan ja globaalimpaan näkemykseen työväestä ja sen historiasta.

Marjatta Rahikainen

dosentti, Helsingin yliopisto

Yrittäkää edes

Jokinen, E., Könönen, J., Venäläinen, J. & Vähämäki, J. (toim.): "Yrittäkää edes!" – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Tutkijaliitto, Helsinki 2011. 201 s.

”Prekarisaatio on tilanne, jossa modernien yhteiskuntien keskeiset instituutiot, kuten palkkatyö, koulu tai kansallisvaltio, eivät enää kykene välittämään suhdettamme maailmaan vaan jättävät meidät suoraan maailmasta tulevien voimien heiteltäviksi. Etualalle työntyvät nyt ihmislajin peruskysymykset: kuinka selvittää hengissä, kuinka rakentaa tulevaisuutta ja mistä löytyy edes hetkeksi turvapaikka.”

Edellä esitetty prekarisaation määrittely on kirjattu neljän tutkijan toimittamaan ja kahdeksan

artikkelia sisältävään teokseen *Yrittäkää edes! – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Tutkijaliiton Episteme-sarjassa ilmestynyt teos jakaantuu neljään pääluokkaan, joiden alkuun on kirjoitettu lyhyet episodit.

Pohjoiskarjalaista prekarisaatiota tutkijat jäljittävät kahdenlaisella aineistolla. Osa kirjoittajista on lukenut Pohjois-Karjalan maakuntaa koskevia dokumentteja, kuten suunnitelmia ja strategia-asiakirjoja. Toisena pääaineistona on käytetty ryhmäkeskusteluja, joita tuotettiin sekä suomenkielisessä että venäjänkielisessä ”fokusrhyhmässä”. Ryhmät koostuivat naisista, sillä mukaan mahtui ainoastaan yksi mies. Johdannossa tutkijaryhmä esittää, että tavoitteena ei ollut arvioida kuinka hyvin instituutiot täyttävät tehtävänsä tai kuinka onnistuneita kulloisetkin strategiat ovat olleet. Pikemminkin on pyritty tarkastelemaan eroa institutionaalisten performatiivien eli todellisuutta synnyttävien ja muokkaavien lauseiden ja paikallisen eletyn todellisuuden välillä. Juuri tässä ”pakkorakosessahan” ihmiset joutuvat käytännössä rakentamaan elämänsä.

Tutkijat osoittavat, kuinka prekaaria olemisen tapaa leimaa jatkuva elämän reflektointi, menneen arviointi ja jatkuva tulevaisuuteen uudelleen orientoituminen. Elämä edellyttää jatkuvaa

etujen ja haittojen punnintaa, asiantuntijoiden kuuntelua sekä työvoimaviranomaisten toimenpiteiden kohteiksi alistumista. Suinkaan aina viranomaisten ja prekaarien näkemykset eivät kohdata, jolloin seurauksena on epäselvyyden ja epävarmuuden tiloja.

Artikkelikokoelma on myönteisellä tavalla moniaineinen. Harvaa julkaisua lukiessani olen tehnyt niin paljon alleviivauksia ja reunamerkintöjä kuin kyseisen opuksen sivuille. Eri artikkeleista nousee esille niin runsaasti teemoittelua, että lyhyessä arvioinnissa niiden esittely on mahdollista. Keskityn tässä yhteydessä kahteen: alueen merkitykseen ja koulutukseen.

Katri Heikkilä nostaa omassa tekstissään (Jäädä vai lähteä) esille paikan ja alueen merkityksen. Pohjois-Karjalassa luonnon ja asuinalueiden merkitys nousee monelle hyvin merkittäväksi. Myös alueen vireää kulttuurielämää arvostetaan. Etenkin asuinalueet muodostuvat paitsi konkreettisiksi paikoiksi myös sosiaalisiksi ja kulttuurisiksi maiseiksi. Moni keskustelijoista olikin mukana taide- ja kulttuurielämässä sekä erinäisissä kansalaistoiminnoissa. Varsinkin Joensuun opiskelumahdollisuuksia pidettiin hyvinä.

Keskusteluryhmässä nousi useaan otteeseen esille kysymys siitä, miksi Pohjois-Karjalasta ei

muuteta muille maille. Paikallaan pysymistä perusteltiin asumisen mukavuudella ja taloudellisilla syillä. Taloudellinen niukkuus ja epävarmuus jopa vahvistivat halua pysytellä maakunnassa. Myös pääkaupunkiseudun korkeammaksi tunnustettu hintataso oli omiaan vaimentamaan muuttohaluja. Asumisen ja elämisen ympäristönä Joensuun seutu merkitsi mahdollisuutta tavoitella hyvää elämänlaatua. Samalla prekaari elämä asetti rajoituksia vaalien suunnitelmallisuutta, joustavuutta ja mukautumiskykyä suhteessa fyysiseen ympäristöön ja kuluttamiseen.

Koulutus nousee ”Yrittäkää edes” -teoksessa vahvasti esille etenkin Jussi Vähämäen artikkelissa (Tehdasasetusten palauttaminen). Tutkija esittää, kuinka koulutus on kääntynyt enemmän ja enemmän prekarisaation, epävarmistamisen tekniikaksi, jonka avulla ihmisiä aktivoidaan, pide-

tään hereillä ja varpaillaan. Koulutuksen funktion Vähämäki tulkitsee muuttuneen siten, että se näyttyy entistä enemmän luokka-aseman keinotekoisena luomisen ja hierarkisoinnin keinoksi.

Julkaistu sisältää paljon muitakin kiinnostavia teemoja, jotka ovat nousseet ajankohtaisiksi yhteiskunnallisen keskustelun aiheiksi. Lukija voi punnita omia käsityksiään suhteessa tekijöiden tulkintoihin muun muassa hoi- van käsitteestä ja perustulosta. Teoksessa kritisoidaan Beverley Skeggsiin tukeutuen yhteiskuntateorioita (Giddens, Beck, Lash), joissa vannotaan refleksiivisen modernin nimiin. Teoriat nimitäin saattavat ponnistaa tutkijoiden omasta, ylemmän keskiluokan subjektipositiosta.

Heidi Meriläinen perustelee artikkelissaan (Palkkatyöyhteiskunnan vaihtoehdot) sitä, miksi prekarisaatiokeskustelu on tarpeellista. Hän edellyttää, että tie-

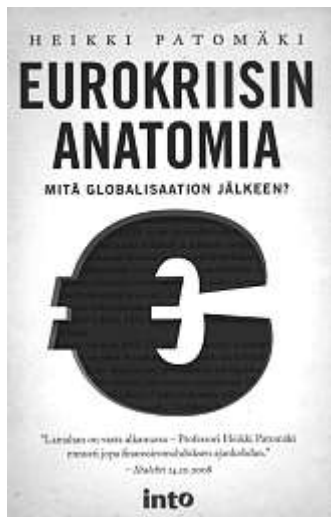
teellisen keskustelun tulisi rohjeta pureutua prekaarisuuden ristipainneiden alaisina elävien ihmisten hankaliin ja jopa mahdottomilta tuntuviin tilanteisiin. Tarvitaan myös uutta tieteellistä ja poliittista käsitteistöä uudenlaisten yhteiskunnallisten suhteiden kuvaamiseen. Tämä haaste on syytä ottaa vakavasti myös työväenliikkeen suunnalla.

Jos ajatuksia herättävästä teoksesta jonkin kriittisen sanan sanoisi, niin katse suuntautuu otsikointiin. Kiistämättä otsikot ovat lennokkaita, mutta olisivat ne voineet olla informatiivisempiakin. Alaotsikoitten käyttö on sallittua ja lukijaystävällistä. Uskon hankkeen olleen opettavaa etenkin nuorille tutkijoille. Tämänkaltaiset yliopistotutkijoiden jalkautumiset ”elävän elämän pariin” ovat enemmän kuin suotavia.

Hannu Itkonen

professori, Jyväskylän yliopisto

Tilauksessa sosiaalinen demokratia

Heikki Patomäki: Eurokriisin anatomia. Mitä globalisaation jälkeen? Into Kustannus, Helsinki 2012. 222 s.

Heikki Patomäen *Eurokriisin anatomia* tarjoaa lukijalle monia käsitteitä ja käytännönläheisiä esimerkkejä nykyisen maailmanmenon ymmärtämiseksi. Päinvastoin kuin monilla muilla analyysin tekijöillä, Patomäellä on myös ehdotuksia tulevaisuuden eri vaihtoehdoista.

Kansainvälisen politiikan professori muistuttaa globalisaation kahdesta merkityksestä. Maapalloistuminen tarkoittaa valtioiden ja mantereiden välisten yhteiskunnallisten valta- ja riippuvuus-suhteiden vahvistumista. Globalisaation toinen merkitys liittyy uusliberalismiin, jonka mukaan vain kilpailu markkinoilla tuottaa tehokkuutta, vapautta ja oikeudenmukaisuutta.

Patomäki kuvaa terävästi uus-

liberalismin synnyttämää finanssialisaatiota. Se on prosessi, jossa rahoitusmarkkinat, rahoituslaitokset ja rahoituseliitit kontrolloivat entistä enemmän paitsi taloutta myös talouspoliittista päätöksentekoa. Valtioiden velkaongelmien taustalla on raju yksityisen sektorin velkaantuminen ja näitten yksityisten velkojen muuntaminen yhteisiksi.

Patomäki pitää rahan käyttämistä arvon mittana ongelmallisena. Hän osoittaa, kuinka matemaattisilla malleilla ei enää kyetä arvioimaan riskejä eikä mitaamaan finanssimaailman luomusten, esimerkiksi johdannais- ten, arvoa. Samoin hän osoittaa, kuinka uusklassinen ja perinteinen marxilainen rahateoria menevät metsään finanssitalouden

ymmärtämisessä. Niitten mukaan talous on vaihtotaloutta eikä rahalla siksi ole itsenäistä arvoa.

Keynesiläinen näkemys rahasta velkasuhteena sitä vastoin auttaa ymmärtämään asiaa paremmin. Se puolestaan selittää nykyistä pankkitoimintaa, joka on ryhtynyt luomaan rahaa rahasta. Patomäki kiteyttää vastaansanomattomasti: elämme keinottelutaloudessa.

Uusliberalistisen 1980- ja 1990-lukujen rahoitusmarkkinoiden säätelyn purkuinnon seurauksina Patomäki näkee erityisesti kolme asiaa. Ensinnäkin finansialisaatio on tuonut mukanaan tulonjaon rajut muutokset ja kasvavan eriarvoistumisen. Toiseksi rahoituksen ylivalta on muuttanut yritysten käyttäytymistä, kun ne jahtaavat lyhyitä voittoja, ja kolmanneksi talouspolitiikassa on työllisyyden turvaamisen sijaan ryhdytty pai-

nottamaan inflaation hillintää ja kilpailukykyä.

Euron kriisianalyyssissa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota velkaantuneiden maitten vaihtotaseen alijäämiin ja ylijäämä-maitten hyötymiseen tilanteesta. Mikäli Saksassa palkkataso nousi, se menettäisi kilpailukykyään, mutta samalla helpottuisi kilpailukyvyyn palautuminen kriisimaissa. Patomäki selvittää näitä euroalueen keskinäisiä riippuvuussuhteita erinomaisella tavalla. Suuri ongelma on erityisesti kunnollisen velkojen sovittelumekanismien puuttuminen. Patomäki palauttaa mieleen Keynesin roolin Saksan velkojen sovittelussa toisen maailmansodan jälkeen.

Myös finansstransaktioveroa tarvitaan. EU:ssa kaavailtu arvopaperi- ja johdannaiskauppa koskeva vero ei kuitenkaan ole kansalaisliikkeiden vaatima ns.

Robin Hood -vero, jolloin verotettaisiin valuuttakauppaa, mutta se voi olla mahdollisen tulevan liittovaltion veromuoto.

Heikki Patomäki hahmottelee skenaarioita Euroopan tulevaisuuden suhteen: uusliberalistista menoa jatketaan, mutta pienemällä porukalla, tai sitten syntyy sosialidemokraattinen liittovaltio globaaliongelmien ratkaisujen jäädessä. Patomäki liputtaa globaalikeynesiläisen maailmanpolitiikan, sosiaalisesti vastuullisen demokratian ja ekologisesti kestävän vihreän diilin puolesta. Voi kuitenkin olla, että loikka on liian suuri ja siksi kannattaisi hahmotella myös hyvää liittovaltiota parhaan globaalidemokratian ohella.

Arja Alho

valt.tri, Ydin-lehden päätoim., Siuntio

Kapitalismin itsetuho

Yrjö Kallinen, Juha Koivisto, Lauri Lahikainen ja Antti Rönkä (toim.): Kurssi kohti konkurssia. Talouskriisin syyt ja seuraukset. Vastapaino, Tampere 2011. 308 s.

”Uskomme markkinoihin, mutta ne eivät toimi” on keskeinen syy sille, miksi olemme matkalla kohti konkurssia. Kokoomateoksen teksteissä nykyisen talouskriisin syitä ja seurauksia pohditaan varsin samalla tavalla, mutta kuitenkin riittävän erilaisin painoituksin niin, että kiinnostus säilyy. Erityisen lukijaystävällinen on kirjan sanasto.

Tekstejä yhdistää kriisin näkeminen kapitalismin kriisinä. Kapitalismin lait näkyvät parhaiten juuri maailmantaloudessa, joka on kirjoittajien mukaan enemmän kuin osiensa summa. Marxilaisen kansantaloustieteen opintokerho-opiskelulle on jälleen tilausta!

Marx esitti kolme tärkeää kriisiin johtavaa kapitalismin vaikutusyhteyttä, jotka liittyvät ensinnäkin arvonlisäysprosessin

tapaan kehittää tuotantovoimia, toiseksi voiton suhdeluvun laskutendenssiin ja kolmanneksi pääoman lainomaiseen ylikasautumiseen.

Kapitalismissa voittojen maksimoiminen johtaa kasvaviin investointeihin pysyvään pääomaan (teknologia, koneet) vaihtelevan pääoman (työntekijät) sijaan. Kun kuitenkin vain työvoima voi luoda lisäarvoa, syntyy voiton suhdeluvun laskutendenssi.

Elävää työvoimaa korvautuu siis koneilla ja laitteilla, eikä lisäarvoa synny tarpeeksi. Tätä ongelmaa kapitalismi korjaa kriiseillä, jolloin tuhoutuu valtavasti pääomaa uuden nousukauden toivossa. Andrew Kliman osoittaa kuitenkin kuinka vaillinaisesti läntiset taloudet ovat toipuneet 1970- ja 1980-lukujen kriiseistä bruttokansantuotteella mitattu-

na. Nousua on tullut mutta aina edellistä kriisiä alemmalta tasolta. Pääoman tuhoutumisesta voisivat kertoa myös ne suomalaiset, joitten työpaikat ovat siirtyneet esimerkiksi Kiinaan. Wolfgang Fritz Haug havainnollistaa myös kuinka kapitalismin kriisi 1930-luvun lamassa oli fordistinen, kun nyt se on ylikansallisen high tech-kapitalismin ensimmäinen suuri kriisi.

Pääoman arvonlisäysprosessi on johtanut myös fiktiivisen pääoman kehitykseen ja rahakapitalistien luokan syntyyn. Teoksen yhtenä helmenä pidän David McNallyn artikkelia finanssisektorin epävakaudesta ja globaalista ylikasautumisesta.

Kapitalismille ei ole McNallyn mielestä tyypillistä kansantalouksien kehittämisen. Pääoma ei investoidu kasvattaakseen bruttokansantuotetta, kansantuloa tai edistääkseen työllisyyttä. Se

investoituu pyrkiessään laajentamaan itseään ja yrittäessään kahmia osuuksia globaalista liisärvosta. Fiktiivinen pääoma on mutatoitunut yksityisestä velasta julkiseksi. Velasta on tullut uusliberalismissa työväenluokan kuriinpanemisen väline.

Mario Candeias onnistuu omassa kirjoituksessaan luonnostelemaan vasemmistolaisia vaatimuksia, joilla uusliberalismia korvaavaa politiikkaa voitaisiin viedä eteenpäin. Tällaisia ehdotuksia haluaisi lukea enemmänkin. Hän nostaa esille esimerkiksi investointitoiminnan sosialisoinnin. Kun markkinat ovat joutuneet häpeään investointien allokoinnissa ja kun pääoman ylikasaantumisen kuplia on ehkäistävä, julkisen vallan tehtävä on päättää yhteiskunnallisen uusintamisen investointikohteista. Samoin hän katsoo tarpeelliseksi julkisen sektorin uudistamisen ja laajentamisen

samalla kun tuotanto- ja elämäntapoja on radikaalisti ekologisoitava. Tässäkin yksityinen sektori on epäonnistunut: tuotanto ei ole tullut ympäristöystävällisemmäksi eikä työllisyys paremmaksi. Myös gramscilainen ajatus valtion sulauttamisesta kansalaisyhteiskuntaan näkyy Candeiauksen vaatimuksissa puhumattakaan talouden demokratisoimisesta niin, että työntekijöille, ammattiyhdistyksille ja kuluttajille tulee todellinen asema yritysten päätöksenteossa.

Vastapaino on tehnyt suuren palveluksen kapitalismikritiikin päivittämisessä ja näkyjen avaamisessa uudelle vasemmistolaiselle poliittiselle agendalle.

Arja Alho

valt. tri, Ydin-lehden päätoim., Siuntio

Minkä teorian?

Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.): Ei ihan teorian mukaan. Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012. Työväen historian ja perinteen tutki-

muksen seura ja Yhteiskunnallinen arkistosäätiö, Helsinki 2012. 289 s.

Mikko Majanderin ja Kimmo Rentolan toimittama kollegakirja Tauno Saarelalle hänen 60-vuotispäiviensä johdosta koostuu 17 kirjoittajan varsin erilaisista muisteloista, pienoistutkielmista ja pohdintoista. Kirjoittajille, ainakin useimmille heistä, on yhteistä se, että he ovat tai ovat olleet osa vasemmistolaisista intelligentsijaa.

Teos alkaa professori Kimmo Rentolan loisteliaasti kirjoittamalla tutkija- ja henkilökuvalla Tauno Saarelasta. Rentola osoittaa hallitsevansa Castiglioneen "Hovimiehen" opit ja tekstistä välittyvät kollegojen yhteiset kokemukset. Kari Paakkunaisen kuvaus 1970-

ja 1980-lukujen radikaalista opiskelijaliikkeestä hahmottaa "Keppi Saarelan" synnyn. Sitkeä, omapäinen ja omatapainen opiskelijapoika muuntuu historian tutkijaksi. Paakkunaisen teksti vilisee nimiä, mutta avaa eloisan näkökulman erityisesti 1970-luvun opiskelijapolitiikkaan. Kun ideaalit, aatteet ja strategiat kantoivat, maasta eivät irronneet yksin jalat vaan pienessä piirissä kokonaiset maailmat.

Emeritusprofessori Jorma Kalela on otsikoinut kirjoituksensa "Työväenhistoriaa 2010-luvulla". Hän referoi Eric Hobsbawmin ja nuorempienkin näkemyksiä arabikeväästä. Kalelalta on juuri ilmestynyt *Making History: The Historian and Uses of the Past* (, joka arvioidaan toisaalla tässä

vuosikirjassa). Vaikuttaa siltä, että hän on edelleen innokas keksimään poliittisia strategioita. Vai miten ymmärtäisin Kalelan päätöslauseen: ”On kehitettävä sellaisia toiminnan muotoja, jotka varmistavat historia-ammattilaisten ja historiantutkimuksen metodologian saatavilla olemisen, kun ihmiset rakentavat itselleen parempaa tulevaisuutta.”

Professori Pauli Kettunen analysoi, kuten Kalelakin, aikaisempia kirjoituksiaan ja niiden terminologiaa, joka oli niin vaikeaselkoista, että porvarillinen professori Martti Häikiö ei ollut ymmärtänyt sitä oikein. Mielenkiintoisempi osa artikkelista käsittelee K. H. Wiikin, Väinö Tannerin ja Eero A. Wuoren käsityksiä sosialidemokratiasta. Katto oli korkealla ja seinät leveällä heidänkin aikanaan. On helppo yhtyä työväki-sanan merkityksen katoamiseen sen alkuperäisessä muodossa, mutta kovin paljon en panisi painoa tälle kuurnimiselle. Globaali kapitalismi huitoo menä sellaisella leikkuuterällä, että työväet ja keskiluokat ja muutkin kansallisen kapitalismin kategoriat löytävät yhä useammin itsensä samasta aitauksesta.

Maurice Carrez, Strasbourgin yliopiston oman ajan historian tutkimuksen professori tulkitsee vuoden 1918 hautojen ja muistomerkkien asemaa suomalaisten mielissä. Matti Lackman selvittää Väinö Kujalan sellikuolemaa vuonna 1923, ja Joni Krekola vuoden 1962 nuorisofestivaalia (sitä koskeva Krekolan teos arvioidaan toisaalla tässä vuosikirjassa) kaupunkitilan kulmasta.

Professori Seppo Hentilä esiintyy artikkelilla Punaisesta rintamasotureiden liitosta. Entisistä rintamamiehistä muodostettu liitto toimi kommunistien kaartina ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä Saksassa. Hentilä muun muassa huomauttaa natsien oppineen politiikan tekemi-

sen menetelmiä kommunisteilta. Holger Weiss, Åbo Akademin yleisen historian professori, kertoo kansainvälisen kommunistisen liikkeen kommunikaatiokeskuksen toiminnasta Hampurissa maailmansotien välillä. Manchesterin yliopiston yleisen historian professori Kevin Morgan valottaa Englannin ja sen vasemmiston suhteita Suomeen toisen maailmansodan murroksessa.

Itä-Suomen yliopiston Jutikkala-professori Maria Lähteenmäki on kirjoittanut ”matkakirjeen” Namibiasta, jossa hän kertoo, kuinka radikaalista Swaposta tuli konservatiivinen.

Ph.d. Ole Martin Rønning Työväenliikkeen arkistosta Oslosto vertailee Norjan ja Ruotsin kommunistista liikettä ja painottaa niiden välisiä eroja. Rønning, kuten oikeastaan koko kirjan sisältö,

haluaa sanoa, että kommunismi, kansainvälinenkään, ei ole ollut yhtä monoliittia. Vertailusta puuttuvat muun muassa DDR:n, Puolan, Unkarin ja Tšhekkoslovakian kommunistien kokemukset. Venäjä-osasto on pehmpuolelta: Mikko Majander kirjoittaa Ahmatovasta Arbatin lapsiin, Meri Herralalla vakuuttavasti Neuvostoliiton säveltaiteen murtautumisesta länteen, ja Aappo Kähönen taiten professionaalista ulkopoliitikosta Tshitsherinistä.

Teoksesta hahmottuu söpö yleiskuva, joka jättää verisen monoliitin todellisen luonteen esittelemättä. Mutta eihän sellaista entisten nuorten juhla kirjalta pidä vaatiakaan.

Eino Ketola
dosentti, Helsingin yliopisto

Malmiin Työväentalo Vuodesta 1939

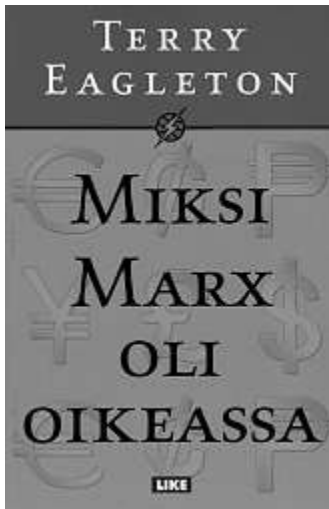

*Saavu Malmille ja koee
työväentalon tunnelma
Helsingissä.*

*Uuokraamme talolta tiloja juhliin,
kokouksiin ja harrastuksiin.*

www.malmintyovaentalo.fi

Kritiikin kritiikkiä

Terry Eagleton: Miksi Marx oli oikeassa. Like, Helsinki 2012. 268 s.

Brittiläinen kirjallisuusteoreetikko Terry Eagleton on valinnut hie­man erikoisen tavan tehdä Karl Marxin ajattelua tunnetuksi – hän arvelee, että kumoamalla kym­menen tavanomaisinta Marx-kritiikin tapaa hän pystyy myös esittämään selkeän, helposti lä­hestyttävän johdannon Marxin ajatteluun. Ja vieläpä niille, jotka eivät tunne Marxin tuotantoa.

Eagletonin esittämistapa on kenties nykypäivän versio Fried­rich Engelsin Kommunismien pe­riaatteissa käyttämästä kysymys­vastaus-mallista. Sellainen ei ollut tavallista 1960-luvun lopulla tai 1970-luvun alussa ilmestyneissä kirjoissa, joissa Marxin ajatuksia tai marxismi-leninismia esittele­mällä pyrittiin sanomaan, mitä Marx todella sanoi ja todistele­maan hänen ajankohtaisuuttaan.

Eagletonin tapa on paljon hankalampi kuin Engelsin – kri­tiikin kritiikin kautta ei ole hel­poa esitellä edes Karl Marxin ajatuksia. Eagleton onnistuu toki valaisemaan Marxin historiakä­sitteitä ja talouden, politiikan ja

kulttuurin suhteita monipuolises­ti. Selväksi käy myös se, että Marx olisi kummastellut sosialismin toteuttamista köyhissä oloissa tai yhdessä maassa ja että itse­hallinnolliset osuuskunnat ovat hänen mukaansa sosialistisen tulevaisuuden tärkeimpiä tuotan­toyksiköitä, vaikka Marx ei erityi­semmin sosialistista tulevaisuutta hahmotellutkaan. Vastauksissa tulee ajoittain myös esille Marxin moninaisuus ja käsitysten muut­tumisen eri yhteyksissä. Eagleton sanoo myös, ettei Marx esittänyt maailmankatsomusta, jollaiseksi hänen ajatuksensa myöhemmin tulkittiin. Marxin ajatusten ja mar­xismien suhdetta Eagleton olisi voinut tarkastella enemmän, sillä käytännössä hänen tarkastele­mansa kritiikki on paljolti Marxin ajatuksista 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla esitettyjen tulkinto­jen ja käytäntöjen kritiikkiä.

Eagletonin kommentit Marxin tarpeellisuudesta nykyhetkessä jäävät sen sijaan hieman yleiseksi todisteluksi siitä, että marxismia tarvitaan niin kauan kuin on ka­pitalismia. Marxin taloudellisten näkemysten laajempi pohdinta ja kapitalismi-arvioiden kytke­minen nykymaailmaan olisi var­maan lisännyt vastauksien ajan­kohtaisuutta. Sellaista toki löytyy esimerkiksi Meghmad Desain kirjasta *Marxin kosto*. Myös mar­

xilaisuutta jatkuvasti vaivanneita ongelmia – esimerkiksi luokan ja kansallisuuden suhdetta tai maa­ilmanlaajuisen vallankumouksen syntyä – olisi toivonut käsiteltä­vän enemmän.

Eagletonin kirja on epäilemät­tä mukavampaa luettavaa kuin ne kirjat, joiden avulla Marxin ajatte­luun yritettiin tutustua 1960-lu­vun lopulla ja 1970-luvun alussa. Eagletonin lennokkaat vertauk­set ja poleeminen tyyli herättävät varmasti innostusta niissäkin, jot­ka eivät ole aiemmin tutustuneet Marxiin. Kirja sopinee silti parem­min niille, jotka jo tuntevat Marxin näkemyksiä ja haluavat oppia, mi­ten vastustajien kritiikkiin vasta­taan. Puhuhan Eagleton itsekin tarpeesta poistaa sitä poliittisen kyvyttömyyden tunnetta, joka valtasi marxilaiset Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen.

Kun Eagleton ei kerro omasta marxilaisuudestaan ja osallistu­misestaan, kustantaja olisi voinut esitellä Eagletonin takakannen lyhyttä tekstiä laajemmin. Suo­mentajalle lienee sattunut pieni lapsus, kun sivulla kahdeksan mainostetaan Kommunistista manifestia 1900-luvulla kirjoite­tuksi tekstiksi.

Tauno Saarela
dosentti, Helsingin yliopisto

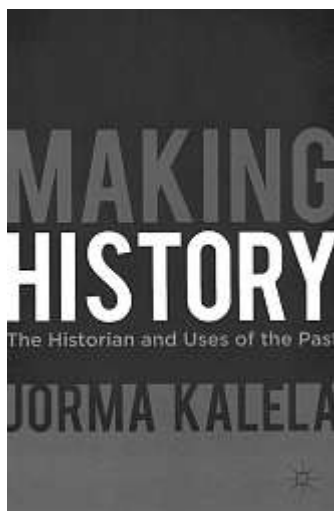

Työväen Näyttämöiden Liitto r.y.

www.tnl.fi

Meritullinkatu 33 A 33 00170 Hki

Historian tekijät ja näkijät?

Jorma Kalela: Making History: The Historian and the Uses of the Past. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2012. 196 s.

Emeritusprofessori Jorma Kalela on viimeiset neljä vuosikymmentä ahkeroinut historian tutkimuksen metodologisten kysymysten parissa. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella opiskelleet joutuivat jo 1970-luvun alkupuoliskolla allekirjoittaneen tavoin tenttaamaan Kalelan ensimmäistä metodikirjaa. Siitä lähtien hänen metodeksensa ovat tulleet tutuiksi niin historian opiskelijoiden, alan tutkijoiden kuin harrastajienkin keskuudessa. Uskon, että näin käy myös hänen tuoreimmalle kirjalleen *Making History*, joskin englannin kieli saattaa rajoittaa suomalaisten lukijoiden määrää ja kiinnostusta.

Kirjan alussa Kalela määrittelee historian tekemisen dynamiikan yhteiskunnallisena prosessina, jonka lähtökohdaksi tulee ottaa historian moninaiset tuottajat. Historian julkisina esityksinä (public histories) ovat muun muassa patsaat, museoesineet

ja rakennukset. Kansanomaista historiaa (popular histories) edustavat ihmisten omaelämäkerrat ja kokemukset omasta menneisyydestään. Akateeminen historiantutkimus (scholarly histories) kirjoittaa ja tulkitsee historian lähteitä tieteellisen argumentaation pelisääntöjä noudattaen.

Kalelan mukaan akateemisesti koulutetuilla tutkijoilla ei ole yksinoikeutta historian tulkintaan. Toki he ovat mukana keskustelussa ja omalla tärkeällä panoksellaan määrittävät historian tulkintoja. Kalela nostaa jokapäiväisen historian (everyday history) tutkijoiden puheen rinnalle, jolloin historiaa voi esittää ja miksei myös kirjoittaa kuka tahansa.

Kirjan erityinen ansio on siinä, että siinä nostetaan ihmisten kertomukset ja kokemukset yhtenä historian tasavertaisena tulkintana akateemisten tulkintojen rinnalle. Ennen muuta lähihistorian tutkijoille ihmisten kertomukset menneisyydestään ovat arvokkaita lähteitä. Aikaisemmin niiden arvo kiistettiin, koska niitä pidettiin liian subjektiivisina. Samalla kuviteltiin ja Kalelan mukaan kuvitellaan osin vieläkin, että vain tieteellisen koulutuksen saanut tutkija kykenee riittävän objektiiviseen ja oikeaan tulkintaan.

Lopullista totuutta ei historiassa eikä missään muussakaan tieteessä kuitenkaan ole. Riittää, kun tutkija pyrkii olemaan mahdollisimman oikeudenmukainen menneisyyden ihmisten tekemisistä kirjoittaessaan ja niitä tulkitessaan. Kirjan yhtenä pääpointtina onkin tarkastella historiantutkimusta enemmän sen yhteiskunnallisen hyödynnettävyyden kuin akateemisen pätevyyden näkökulmasta.

Jorma Kalela vastaa teokses-

saan hyvin siihen kysymykseen, mitä historia on. Historiantutkimuksen tavoitteeksi Kalela asettaa menneisyyden kuvaamisen mahdollisimman pitkälti sellaisena kuin ihmiset sen ovat itse kokeneet tai nähneet (s.130). Tavoite on haasteellinen ja käytännössä vaikea toteuttaa.

Kalelan yksi pääväite on, että historiantutkijat ovat irrottaneet historian sen jokapäiväisestä luonteestaan perustelemalla tulkintojaan akateemisilla termeillä ja keskustelemalla etupäässä keskenään. Kalela jättää kuitenkin pohtimatta, miksi näin on. Eihän kyse ole pelkästään historiatieteestä. Ylipäätään koko akateeminen tiedemaailma on ainakin Suomessa tilanteessa, jossa se käy entistä enemmän keskustelua keskenään ja kansalle vieraalla kielellä. Tätä suuntausta vahvistavat esimerkiksi yliopistojen hallintomuutoksen jälkeiset tutkimuksen arviointi- ja palkitsemisjärjestelmät.

Kalelan kirjalla on kiistatimmat ansionsa. Silti lukija olisi toivonut, että tekijä olisi sijoittanut myös historiantutkijan niihin rakenteisiin, joissa hän joutuu tutkimustaan tekemään. Tähän Kalelalla itsellään on mitä parhaat edellytykset pitkän tiedeuran sa kokemusten kautta. Toki hän nytkin antaa tutkijoille ja opiskelijoille runsaasti käytännön ohjeita siitä, miten historiantutkimus saisi enemmän yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Mutta, onko kyse pelkästään tutkijan taidoista ja valinnoista, vaan eikö kriittiseen tarkasteluun pitäisi ottaa mukaan myös ne yhteiskunnalliset rakenteet, joissa tutkimusta tehdään.

Kalervo Ilmanen

dosentti, Jyväskylän yliopisto

Polttopisteessä Palme

Henrik Berggren: Edessä ihana tulevaisuus. Olof Palme ja kansankoti. Otava, Helsinki 2011. 655 s.

Göran Greider: Ingen kommer undan Olof Palme. Ordfront, 2011. 239 s.

Kjell Östberg: Olof Palme 1927–1986. Valtiomies ja humanisti. Minerva, Helsinki 2009. 634 s.

Ingen kommer undan Olof Palme, vasemman laidan kirjailija ja lehdimiesdebatoori Göran Greider otsikoi pamflettinsa vuonna 2011 sen jälkeen, kun porvarit voittivat toiset parlamenttivaalit peräkkäin ennen niin sosialidemokraattisessa Ruotsin kansankodissa. Ja totta, tuon tuskan käsittelyssä päättyy väistämättä Palmeen. Hänen persoonassaan ja perinnössään henkilöityy se suuruuden aika, joka tuntuu jääneen kauaksi taakse. Kaikki kunnia seuraajille Ingvar Carlssonille ja Göran Perssonille, mutta he eivät saa sossusyitä samalla lailla sykkimään, vaikka toimivatkin pääministereinä lähes yhtä pitkään.

Olof Palmesta oli tullut poliittinen legenda jo kauan ennen väkivaltaista kuolemaansa vuonna 1986. Ratkaisemattomaksi arvoitukseksi jäänyt murha toisaalta

esti sen, ettei hidas hiipuminen haalistanut romanttista kuvaa väsymättömästä oikeudenmukaisuuden ja kansanvallan esitaiteilijasta. Vuodet ja kilometrit alkoivat nimittäin näkyä ikinuorena Palmessa 1980-luvulla, kun hän parin oppositiokauden jälkeen palasi valtaan. Poliittinen ilmastokin oli muuttumassa. Vasemmistolla oli ollut pitkään yhteiskunnallinen aloite hallussaan, mutta nyt tuuli oli kääntymässä oikealle.

Palme tosin oli mestari kulkemaan yhtä jalkaa ajan kanssa, kuten Kjell Östbergin kirjoittaman elämäkerran ensimmäinen osa kertoo, nimeä myöten (*I takt med tiden*). Suomenkieliseen laitokseen tarina on tiivistetty yksiin kansiin. Sillä pärjää, vaikka jotakin alkuteoksen sommitelmasta on karissut matkan varrelle. Tuoreinta on kuvaus nuoren Palmen taustoista ja noususta politiikan huipulle, yhdeksi 1960-luvun ikoneista. Östberg punnitsee tunnetut kiistakysymykset mieluummin akateemisen etäännyttävästi kuin eläytymällä kohteensa nahkoihin. Tulkinnat kallistuvat Palmen kannalta myönteisen puolelle, mutta tasapainoisin perustein. Aristokraattisen perheen vesa valitsi poliittiseksi leirikseen työväenliikkeen, ei opportunistisuuttaan vaan vakaumuksesta. Kansain-

välisyydestä kiinnostunut opiskelijapoliitikko oli länteen kiinnittynyt kylmän sodan soturi, mutta 1960-luvun radikalismi ja Vietnamin sota vei miehen USA-kritiikin etulinjaan.

Jos Östberg on Palme-tutkimuksen perusteos, niin ajankuvan ja hengen vangitsemisessa Henrik Berggren onnistuu astetta elävämmiin. *Edessä ihana tulevaisuus* yhdistää tekijänsä historioitsijan ja journalistin taidot lukunautinnoksi. Tässäkin kirjan onnistuneesti muotoiltu nimi tarjoaa avaimen sen näkökulmaan. Kyse on modernin Ruotsin historiasta, jonka odotushorisonttia piirtää alati täydellistyvä kansankoti. Palme asettuu siihen enemmän liberaalina reformaattorina, Pohjolan Kennedynä kuin sosialistisena palopuhujana.

Pääministerikausissa, demokraattisen sosialismin täytäntöönpanossa on sitten menestyksen rinnalla jotain syvästi ahdistavaa. Hallitsemisen teknokratia kantaa huonosti ihanteiden hehkua, varsinkin kun salaisen tiedustelun IB-skandaali paljasti hyveellisenä esiintyneen vallan kyynistä kääntöpuolta. Tähän ulottuvuuteen olisi lisävalaistusta saatu suhteesta Suomeen, jota ei näissä teoksissa käsitellä juuri lainkaan. Neuvostoliittoon kohdistunut vakoilu

puolueettoman ”pikkuveljen” alueelta ei istunut siihen kuvaan, jonka Olof Palme tahtoi maailmalle antaa itsestään ja maastaan.

Radikaalia intelligentisijaa hiersi myös se, että Palme ei ollut elinkeinoelämän suuntaan mikään puhdasoppinen sosialisti. Ammattiyhdistysliikkeen puolella keksityistä palkansaajarahastoista kehkeytyi hänelle melkein päpainajainen, josta tuli pyristellä politikoinnin klassisin keinoin irti.

Kaiken tämän päältä täytyy palata Göran Greideriin, joka muistuttaa vasemman laidan suhtautuneen ”porvarilliseen Palmeen” varauksellisesti, siinä missä oikeistossa eli oma omituinen ”Palme-viha”.

Tämän päivän näkövinkkelistä Olof Palme edustaa kuitenkin aatteellista aikaa, jolloin poliittisella toiminnalla saattoi olla edistysellinen suunta ja periaatteellisuudella suuri merkitys. Tuon nostalgisen kaihon Berggren, Greider

ja Östberg jakavat teoksissaan, kukin tavallaan. Sattumaa vai ei, että heillä kaikilla on omaa taustaa jonkun sortin kommunisteina, trotskilaisista maolaisiin. Siinä siis vielä yksi kamppailu, jonka tahtopoliitikko Palme on voittanut, vieläpä haudan takaa.

Mikko Majander

dosentti, Helsingin yliopisto

Kokemuksen politiikka

Markku Koivusalo: Kokemuksen politiikka. Michel Foucault'n ajattelujärjestelmä, Tutkijaliitto, Helsinki 2012. 528 s.

Markku Koivusalon väitöskirja on ilman muuta paras suomenkielinen ilmestynyt tutkimus Michel Foucault'n ajattelusta. Se eroaa edukseen pohjimmiltaan moralistisesta hallintavalta-kirjoittelusta, jossa Foucault'n avulla vain verhoetaan hänen itsensä inhoamaa edustamista, toisten puolesta puhumista.

Kokemuksen politiikka on opinnut, jopa hieman koketeeraava ensyklopedinen esitys Foucault'n

ajattelusta. Lyhyen kokonaisuutuksen antaminen kirjasta on mahdotonta, osin myös siksi, että sen perustana ovat erilliset ja eri aikoina kirjoitetut artikkelit. Kyse ei siis ole synteesisistä tai monografiasta. Miksi ylipäätään kasata Foucault'n ajattelusta monografia, yhtenäinen esitys? Monografia on kolonialismin ja imperialismin tuottama esitystapa: rajataan alue, kootaan leirille siellä asuvat, keksitään heille yhtenäinen uskonto, ”kulttuuri”, tavat ja sanotaan, keitä he oikein ovat. Tämän jälkeen esitetään tämä väkivalta arvoilla verhottuna tieteenä ja totuutena. Seksuaalisuutta käsittelevissä tutkimuksissaan Foucault'n lähtökohta oli tämän kritiikki. Hän toistaa usein eri yhteyksissä saman ajatuksen: ”En ole filosofi enkä kirjailija. En rakenna teosta: teen tutkimuksia, jotka ovat samanaikaisesti sekä historiallisia että poliittisia.”

Toisaalta Foucault itse tekee luennoillaan varsin usein retrospektiivisiä katsauksia ”metodiinsa”. Koivusalon kirja rakentuukin paljolti juuri vuoden 1983 luentojen alussa tehdyn katsauksen ympärille. Väite on, että Foucault'n ajattelu tiivistyy kriittisen poliittisen antropologian ajatteluksi ja että Immanuel Kantilla on hänen ajat-

telussaan keskeinen asema. Tämä uhkaa kuitenkin viedä Foucault'n ajattelulta juuri ne seikat, joita hän itse korosti työnsä pohjana olevina ”negativismeina”. Teoria tiedosta, subjektista ja vallasta on korvattava määrättyjen historiallisten käytäntöjen tarkastelulla; universaalit, kuten hulluus on korvattava ainutkertaisia historiallisia muotoja muodostavan kokemuksen analyysillä; käytäntöjä ei sijoiteta arvojärjestelmiin ja mitata niitä arvojen kautta, vaan sijoitetaan arvojärjestelmät mielivaltaisiin vaikkakin ymmärrettäviin käytäntöihin.

En löydä tätä historiallistavaa, nominalistista ja nihilististä analyysikehikkoa, siis Foucault'n ”metodin” soveltamista Foucault'n ajatteluun Koivusalon tekstistä. Toisin sanoen, Koivusalo ei kysy mikä on se kokemuksen polttopiste tai pesäke, josta Foucault'n oma ajattelu nousee ja mitkä ovat sille luonteenomaiset tiedon mahdolliset muodot, mikä on yksilön käyttäytymisen normatiivinen matriisi ja käytännölliset olemassaolon tavat subjektille. Nähdäkseni yleinen viittaus Kantiin ja moderniin kokemukseen ei siihen riitä, vaan tarvitaan juuri Foucault'n kokemuksen erityisyyden avaamista. Toinen ongelma

on politiikka, tai se, mikä lopulta oli Foucault'n näkemys politiikasta? Kokemuksen politiikkaa lukiessa tuntuu siltä, että liikutaan jatkuvasti lähellä politiikan jonkinlaista essentialisointia.

Mitä Foucault sitten sanoo metodistaan ja mitä pohjimmiltaan on (uusi) kokemus maailmasta?

Subjektin hermeneutiikkaa käsittelevien luentojaan lopussa Foucault sanoo, että elämä on nykyään tapa, jolla maailma näyttää meille välittömästi. Suhteemme elämään on globaali ja ilman instituutioiden välitystä. Siksi elämä on meille uudella tavalla koettelemus, johon ei ole olemassa valmista ratkaisua tai totuutta. Tämä koettelemus on ymmärrettävä kahdessa merkityksessä: Koettelemuksena ja kokemuksena, jossa meillä on kokemus itsestämme maailmassa (elämässä sellaisenaan). Löydämme ja tunnustamme itseme maailmassa ja elämän kulussa, olemassaolon

virrassa. Toiseksi koettelemus merkitsee, että maailma tai elämä on toimintaa, josta lähtien ja jonka kautta muovaamme itseämme. Koivusalo näyttäisi jollain tavoin torjuvan tämän sanoessaan, että "vaikka tuo kokemus ei ole meille koskaan läsnä elettyinä välittömyytenä ja historia koetaan ja käsitteellistetään itsessään historiallisten representaatioidensa kautta" (s.465).

Foucault'lle olennaisesti uutta suhteessa klassiseen maailmaan on elämän välittömän näyttäytymisen lisäksi se, että maailmasta on elämän kautta tullut kokemus, jonka kautta tunnustamme itseme välittömästi elämässä emmekä tämän tai tuon yhteisön jäsenenä. Näin elämästä tulee nyt tekniikan kohde. Haaste on kuinka se, mikä on meille tekniikan kohde voi samanaikaisesti olla paikka, jossa näyttäytyy totuus subjektista, joka me itse olemme.

Toinen seikka, jota Koivusalon

tekstissä kaipasin, on tarkempi analyysi Foucault'n suhteesta politiikkaan tai se, miten hän etäännytti 1970-luvulta lähtien – osin tutkimustensa ja osin toimintansa kautta – ylimalkaisesta poliittisesta puheesta: ensin kritiikki niitä kohtaan, jotka vaativat häneltä teoriaa valtiosta (ja politiikasta), sitten uusien yhteiskunnallisten liikkeiden ja uusien toimintamuotojen merkityksen korostaminen ja lopulta skeptisyys ja nihilismi myös suhteessa niihin.

Niin kokemuksen kuin politiikan tarkasteluissa jäin kaipaamaan lähinnä "aktuaalisen ontologiaa", siis sen tarkastelemista, mitä tapahtuu nyt. Mutta siihen akateemisen väitöskirjan muoto ei taida antaa mahdollisuutta.

Juhani Vähämäki

valt. tri, yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto

Feministilaulukirja

www.demarinaiset.fi

Raikas ja riehakas setti vanhoja ja uusia naisasialauluja mm.

Liiton tyttö, Kotkan Ruusu, Kaunis rietas onnellinen ja Vanha nainen hunningolla – kaikkiaan 50 upean laulun sanat!

Kirjan on toimittanut **Merja Minkkinen** ja kuvittanut **Emmi Jormalainen**.

Kirjaa voi tilata Demarinaisten verkkokaupasta 25 euron hintaan (+postimaksu).

DEMARINAISSET

Euroopan demokratian juuria: Parlamentarisesta puhekunnasta barbaarien voittoon?

Kari Palonen: Parlamentarismi retorisena politiikkana. Osuus-kunta Vastapaino, Jyväskylä 2012. 315 s.

Pekka Korpinen: Berlusconi Italia – Oikeistopopulismin nousu ja rappio. Työväen Sivistysliitto TSL ry, Helsinki 2011. 232 s.

Sosiologi Matti Virtanen nostaa väitöksessään perustellusti esiin Kari Palosen yhtenä 1970-luvun sukupolven mestarina. Minäkin olen monissa vaiheissa ollut mukana hänen alustamissaan kisällikeskusteluissa tuon vuosikymmenen jälkeenkin. Kaima on eri vaiheissa heittäytynyt toisissaan peliin – kriittisen rationalismin taistolaisvaltaa purkavista iskunoista, Paul Feyerabendin ja kumppaneiden inspiroimista reaalijärjestysten purkamispolitiikoista aina politikointikulttuurien pelastamistalkoisiin, kontingenssin ja riskiyhteiskunnan ulrichbeckiläiseen establishmentin uudelleenpolitisointiin 1990-luvulla. Nytemmin akatemiaprofessori kuuntelee mieluummin parlamentaarikkovirtuoseja, jopa ammattilaisia itseään ja tästä oppien jäsentää heidän eduskuntapro-

seduuria hyödyntäviä taitojaan ohi kaiken maailman kriittisten intellektuellien ja kansalaisautonomistien. Freiminä ja tieto-oppina on nyt parlamentti virtuosien puhekuntana, retorisena politiikkana ja taktiikkana.

Parlamentarismi on saanut ohentua rauhassa keisareiden, isänmaan, Kekkosen, puolueiden, joukkoliikkeiden ja hyvinvointikorporaatioiden maailmassa ja nyttemmin eurokilpailukykytehtävien puristuksessa. Koivistolainenkaan Suomi (1981–) ei tuonut muuta kuin pienen vasemmistolaisen myöhäisen koston – määräeli enemmistöparlamentarismien. Sen sijaan paloslaisessa parlamentin puhekulttuurissa – parhaimmillaan brittialisissa ilman paperia – nostetaan julkisuuteen erilaiset näkökannat ja kohdetaan tässä puhetilojen rauhallisen järkevässä kokonaisuudessa myös vastustaja – näin kehkeytyy näkökulmia koskevien kiistojen, dissensuksen ja debatin politiikka. Voi yhdessä harkita ja oppia uutta – deliberoida. Samalla on mahdollisuus problematisoida vasemmistollekin helppohenkisen rakkaita joukkojen kansanvaltaa, tasavaltaisnostalgiaa tai edustamisen luonnontiedettä

– painojoukkovoimia, pienois- ja peilikuvia eduskuntakansasta.

Deliberatiivisen demokratian – arviointiin perustuvan harkintojen, punninnan ja sovittelun – teoria on viime vuosina Suomesakin osoittautunut oivaksi tavaksi ymmärtää myös parlamentaarista yhteistyötä ja ”rajoitettujen” konfliktien ratkomista. Lähtökohtana eivät siis ole etukäteiset konsensussvälttämättömyydet, suoraviivainen tahtopolitiikka tai tiukka kansalaisyhteiskunnan taustasta edustava tai liikkeistävä ryhmä- ja luokkapolitiikka. Vaikemme uskoisikaan harmittomaan parhaaseen argumenttiin perustuvaan yksimielisyyteen, voimme yhdistää deliberaation – asioiden poliittisen punninnan, väittelyn ja valmiuden mielipiteiden sekä preferenssien muuttamiseen – demokratiaan, politiikkaan, osallistumiseen ja puheeseen.

Palonen idealisoi Weberin hengessä eräänlaisen parlamentaarisen tietoteorian, missä retoriikan ja sofistikan parhaat perinteet jouhevasti yhdistyvät: *”...vaihtoehtoisten esitysten, tilanteen tulkintojen ja näkökulmien esittäminen ei ole vain asianmukaista, vaan toiminta saa parlamentaarisen luonteensa juurista vastakkaisten näkemysten esittämisestä ja kamppailusta niiden välillä.”* Virtuosoit parlamentaarikot politikoivat eduskunnan menettelytapoja ja puhekulttuureja hyödyntäen mielessään voimasuhteet ja vastustajat. He arvioivat kokeneen senioriketun tai herkän oivaltajan tavoin poliittisen tilanteen avaamat ja sulkemat pelivarat, mahdollisuudet, yhtä lailla ajan-, tilan- ja monimielisten merkitysten suhteen. Poliitiikan kameleonttimaisuus, aikapeluun mahdollisuudet ja epävarmuus ovat se, mistä usein

pelataan ja taktisesti ryhmitetään, sumeilematta.

Tässä saa kyytiä myös markkinaimperatiivit ja median tosi-asiakollaasit. Parlamentaarinin matsi poikkeaa porvarillisen normaalielämän kelvoista ja reiluisista kriteereistä kuten aktiivisesta työnteosta. Akatemiaprofessori korostaakin retoristen toposten – tyyppillisen paikan – merkitystä, kun haetaan anti-parlamentaarisia perusteita marginalisoida parlamentaarista politiikkaa: kansalaistahto asetetaan edustuksen yksimielisyys kiistelyn, työ puheen ja asia taktiikan edelle.

Parlamentaarisenpunnintapuheen ja taktiikan puolustaminen turvaakin lopulta parlamentin ideaalityyppiin, ja Paloselle tulee ongelmia epäpuhtaiden parlamentarismia puolustajien reaalifiguurien kanssa. Tarkoitin realistista eduskuntakokemusta tai poliittista silmämäärää ohueen parlamentaariseen kulttuuriimme, jonka puolustamisessa on eri aikoina jouduttu pelailemaan sille vierailta monesti ”turhauttavilla” tehtävillä ja välttämättömyyksillä tai TV-demokratian yksinkertaisissa lavastuksissa. Puhujalavan muotoilijat ovat jääneet historiaan myös dissidentteinä. Miten 1970-luvun Kalevi Kivistö jaksoi perustuslakikomiteassa pohtia tasavaltalaisuutta presidentinvaltaa vastaan ja torua meitä opiskelijapoliitikkoja, kun me tehtailimme SKDL:n ryhmän raha-asia-aloitteita? Miten hallitusveteraanitaktikko Johannes Virolainen välillä torjui korporaatiolobbarit näyttämällä heille ovea kabineteista, mutta Osmo Soininvaara ei tässä onnistu Satakomitean universaalien kansalaisperiaatteiden osalta? Yritän siis sanoa, että reaalihistorian parlamentaarismmat virtuoosit ovat joutuneet käymään vähintään kahdenlaista sanasotaa parlamentarism puolesta ja parlamentaarikkoina.

Punnintavallan puolustusta tai vaihtoehtoisia puhevallan anastuksia Palonen ei näe retorikan lajeina (ehkä poikkeuksina), kun hän nautittavalla tyylillään idealisoi brittiparlamentarism parhaiden reetoreiden tavoin. Sen sijaan professori esittää tutkimussuunnitelmia dissensuksen historiallisista tyypeistä tai toimijatyypeistä, poliittisten parlamentarisoivien puhe- ja väittelytapojen soveltamisesta esimerkiksi yliopistoissa tai politiikan henkilölistymisen parlamentarisoivista efekteistä.

Palosen kultivoituneen puhe-kulttuurin jälkeen on hankalaa – mutta pakko avata silmänsä eurotodellisuudelle – ja heittäytyä *Pekka Korpisen* päiväkirjalliseen ”*Berlusconin Italia*”-raporttiin. Pääsiäisen 2009 ja kesän 2011 välissä kirjoittaja havainnoi ja todistelee italialaisen arkaaisen yhteisödemokratian tolan ja barbaarien valtaanpääsyn – mutta... ”*Tämähän on Italia!*”. Berlusconi hahmottuu pian konnana, ja kansallissankarinkin viitta osoittautuu repaleiseksi hyvin pian. Fasismi on totta, mutta sen muotoihin ja epäjatkuvuuksiin ei mennä sisään. Korpinen ei salaile moralisminsa (sosiali)demokraattista muoto-linjaa ja ylihistoriallista maalailua, vaan hyppii historiallisesta kontekstista, aikalais- ja kaksinaismoralismista toiseen. Pejoratiivisen pilaantumisen kielikuvasto hallitsee, kun fyysisesti läsnäolevat taideteokset, niiden innoittamat ”anakronismit” ja aikalaisinhottavuudet yhdistetään. Italialainen varjoisa ja mutuaalinen palkitseva yhteisöllisyys, Mafia ja anarkismin rajoja koettelevan kansalaisyhteiskunnan jatkuvasti ristiriitainen kokoaminen poliittiseksi valtioksi kohdataan fragmentaarisen päiväkirjan vilpittömin ihmettelyin ja kosketuksin. Berlusconi ja hänen demokraattisten vastustajiensa onnettomat poliittiset toimet ei-

vät kuitenkin jäseny, sävyty tai tule tulkituksi. Yksi linja olisi ollut paloslainen roomalaisen ja renessanssin ajan retorikka – areenoiden puolesta–vastaan -puheet, ”ruhtinaiden” neuvontatavat... italialainen deliberaatio.

Suomalaisittain sangen suosituttua päiväkirjaa – kustantaja on myynyt kaikki kirjat – voikin lukea aikalaismuistojen kuvastona, jaetun pettymyksen tautologiana. Päiväkirjaan tunkee välimerellisiä sanojen käännöskerakkeita. Ne alkavat viekotella lukijaa samalla tavalla kuin ne ilman jälkiviisauksia kirjatut merkinnät kaoottisesta, uhkaavan postmodernista Euroopasta, kun kirjoittaja palaa koettelemusten reissultaan Libyasta muutaman sadan kilometrin päähän Italiaan ja lukee uutiset sveitsiläisten päätöksistä minareettien kieltämisiksi. Omatkin matkani Italiaan, saapasmaan kontaktien ja luottamus- ja tietolähteiden petokset keskellä eurooppalaisia yhteinenkoti-höpinöitä ja riskejä tuottavat tällaisia pirullisia voimattomuustunnelmia, ja samalla on kokemus joutumisesta jonkinlaiseen totalitarismin eteiseen.

Oman rationsa ja freiminsä päiväkirjakokonaisuuteen tuovat Nokian innovatiivisuuden epäilyt, keinoelukapitalismin ryöpytykset, Schumpeterin inspiroimat ajatukset vasemmiston heikkoudesta taantumana oloissa ja huomiot Euroopan unionin käsivarrettomuudesta luottoliikkeiden edessä päiväkirjojen ajan Euroopassa. Lukija jää kuitenkin suhdanteiden vietäväksi ja varaan, kun enemmän tai kestävämmät toimintapolut jätetään roikkumaan Barack Obaman vauhdittamaan maailmantalouteen tai vasta tulevan nousun aktualisoiman eurooppatason Keynesin paluuseen. Odotin innolla – mutta turhaan – merkintöjen odottelu-

mielialoissa nimettyä selvoväestölaista katetta – talousasiantuntijatapaamista, tekstiä tai Sosialistisen internationaalisen hengessä ladattua eurolausumaa. Sen sijaan Korpisella pettävätkatkeasti sosialidemokraattisen talouspolitiikan reunaehdot, kun muistiinpanojen ääriäsemistönä, katkerat kansalaiset tai nykyfasismi sen es-

kaloivina toimijoina ovat niissä vahvoja. Lähihistoriallinen italialaisen eurokommunismimin perintö ja sen hämmennykset, anarkistinen liike tai fasistinen kulttuurinen sidos jotenkin enemmän torjutaan kuin avataan korpislaisessa päiväkirja-assosiaatioissa – edes kehittämä italofasismista äärikeskustalaise-na luomuksena ei oikein jäänyt

elämään, avittamaan meitä muuhunkin kuin värikkäisiin, mutta pelonsekäisiin, italialaisfragmentteihin.

Kari Paakkunainen

valtiotieteen lisensiaatti,
Helsingin yliopisto

Björn Wahlroos ja ”enemmistön tyrannia”

Björn Wahlroos: Markkinat ja demokratia. Loppu enemmistön tyrannialle. Otava, Helsinki 2012. 373 s.

Ei liene yllätys, että kirjassaan *Markkinat ja demokratia* Suomen johtava banksteri Björn Wahlroos on markkinamiehiä ja vannoo kilpailun ja valinnanvapauden nimeen. Demokratia on hänelle ”enemmistön tyranniaa”, josta hän haluaa päästä eroon markkinavallan vähemmistödictatuurilla. Kun politiikassa on yleinen äänioikeus ja vapaat vaalit, markkinoilla äänestetään demokratian ”luovan tuhon” puolesta näkyvämmillä jaloilla.

Media markkinoi Wahlroosin kirjan näyttävästi, sillä kirjoittaja on kiinnostava persoona. Hänen

henkilöhistoriansa alkaa kommunistinuorista ja päättyy tässä kirjassa huutoon: ottakaa varas kiinni! Varas on veroja keräävä valtiovalta, vaikka kansainvälisen talousmedian perusteella voi aivan hyvin sanoa, että siihen verrattuna kansainvälinen pankkimafia on maailman mahtavin rikollisjärjestö. Ei tunnu olevan päivää ilman uusia paljastuksia veronkierrosta, asiakkaiden pettämisestä, keinottelusta johdannaisilla, sisäpiirikaupoista, korkojen, pörssikurssien ja raaka-aineiden hintojen manipuloinnista tai kirjanpitorikoksista.

Wahlroosin kirjaa ei pitäisi arvostella siitä, mitä siinä ei ole, mutta näitä vapauden varjopuolia siinä ei ole. Se on markkinoiden – myös niiden hirmutekojen – ylistyslaulu. Se on poliittisen taantumuskirjallisuuden lähde-luettelo, johon on ympätty – tahattomasti? – väärin ymmärrettyä Marxin historiallista materialismia. Tätä anglosaksista hömppää lukessa jää kaipaamaan sitä näkökulmaa, minkä Wahlroos tuntee parhaiten: mitä tapahtuu todella. Harva meistä on Björn Wahlroosin tapaan kyennyt tuhoamaan niin monia suomalaisen kapitalismin vahvoja linnakkeita kuin ovat olleet hänen jälkeensä savuaviksi raunioiksi jääneet SYP/Unitas, Postipankki/Leonia ja Sampo/Pohjola. Wahlroosin kirjasta puut-

tuu ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden tarkastelu vallan ja sen kaappaamisen välineenä.

”Luotto on kapitalistiselle taloudelle kaikki kaikessa” sanoo tohtorimme ja on oikeassa, jos hän tarkoittaa luotolla reaalitalouden rahoittamista. Mutta jos velat käytetään finanssikapitalismissa rahan tekemiseen rahasta tai sen tuottamiseen tyhjästä, voittojen vivuttamiseen lainarahalla tai keinotteluun virtuaalisilla finanssituotteilla, -haitakkeilla ja -turhakkeilla, velka on talouden syöpäsairaus. Wahlroos ei elä tätä aikaa, kun hän ei tunne finanssikapitalismin tuottamaa epävakautta, turvattomuutta ja huonoa sosiaalista vointia yhteiskunnassa ja sen tuottamaa pankkien totaalista riippuvuutta julkisen vallan toimeenpanemista riskien ja velkojen sosialisointitoimista markkinoilla. Markkinatalous ei tule toimeen omillaan.

Wahlroosin ihannoiman ja hänen tapauksessaan uskontoon verrattavan anglosaksisen kapitalismin kriisin syvyyttä kuvaa se, että virtuaalirahaan laskettavien johdannaisten liikevaihto on 25 kertaa suurempi kuin koko maailmantalouden tavaroiden ja palvelusten tuotanto (BKT) ja 30 kertaa enemmän kuin ovat yhteensä maapallon kaikkien 3,1 miljardin työläisen palkat. Nämä mittasuhteet ovat Wahlroosilla hakusessa.

Hänen perspektiivinsä on se, että kapitalismia ei ole – mutta sen puutetta on – sammen ryöstökälastus Kaspian merellä. Tonnikalan ryöstökälastukseen Välimerellä tohtorimme ei ota kantaa, mutta siitä ei saadakaan hänelle mieluisia Beluga- tai Oscietrea-kaviaaria.

Wahlroos ei ilmeisestikään ole luetuttanut tekstiään kenellä-

kään, joka tuntisi EU:n toiminnan häntä paremmin. Sillä tavalla hän olisi voinut välttää ne lukuisat asiavirheet ja puolittouudet, jotka sisältyvät kirjan EU-osuuteen. Jos Elinkeinoelämän valtuuskunnan viimeisimmän asennetutkimuksen mukaan 2/3 suomalaisista ei halua liittovaltioon (ja vain alle 10 % haluaa), liekö se

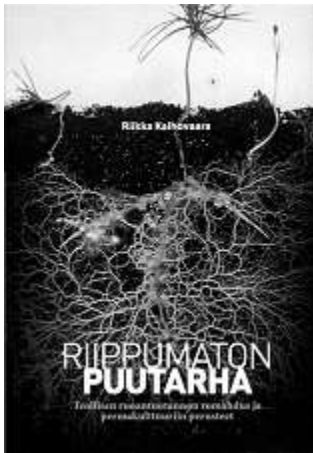
wahlroosilaista ”enemmistön tyranniaa”?

Lopuksi jotakin positiivista. Björn Wahlroos on rehellisesti sitä mitä hän on.

Esko Seppänen

kauppatieteiden maisteri,
Helsinki

Permakulttuuri – ruoantuotannon mullistaja?

Riikka Kaihovaara: Riippumaton puutarha. Teollisen ruoantuotannon romahdus ja permakulttuurin perusteet. Vihreä sivistysliitto ry, Tampere 2012. 166 s.

Permakulttuurin juuret kulkeutuvat aina 1970-luvulle, jolloin australialaiset luonnontieteilijät Bill Mollison ja David Holmgren esittelivät näkemyksensä uudenlaisesta kokonaisvaltaisesta suunnittelumenetelmästä kestävien elinympäristöjen luomiseksi. Permakulttuurin eettisiksi kulmakiviksi esiteltiin maapallosta ja ihmisestä huolehtiminen ja resurssien oikeudenmukainen jako. Permakulttuurin peruseriaatteet loivat samalla pohjan permakulttuurisuunnitelmien tekemiselle: elementtien (esim. talo, lampi, tie, kasvihuone...) sijoittaminen siten,

että ne hyödyntävät toinen toisiaan ja että niiden välille syntyy mahdollisimman paljon yhteyksiä; toiminnan/järjestelmän osien valitseminen siten, että ne osallistuvat useaan eri toimintoon; energian ja biologisten resurssien tehokas käyttö (permakulttuurin mukaisissa vyöhykkeissä ja sektoreissa); monimuotoisuuden edistäminen; läpikulkevan energian hyödyntäminen; reunan (edge) ja kaavan (pattern, esim. aalto, virtaus, verkko, spiraali) hyödyntäminen parhaan mahdollisen tuoton tai vaikutuksen aikaansaamiseksi. Nämä eettiset arvot ja suunnittelun peruseriaatteet esitettiin ensimmäisen kerran kirjoissa *Permaculture One* (Tagari 1978) ja *Permaculture Two* (Tagari 1979). Näitä teoksia ovat myöhemmin täydentäneet Bill Mollisonin permakulttuurisuunnittelun raamatuksi kutsuttu *A Designers Manual* (Tagari 1988) ja *Introduction to Permaculture* (Tagari 1991).

Ensimmäinen suomenkielinen permakulttuurikirja julkaistiin vuonna 1997 (*Aikidoo luonnon kanssa. Johdatus permakulttuuriin, Visio 1997*), jossa Chiara Lombardini-Riipinen ja Olli Riipinen esittelevät kiteytetyn ansiokkaasti permakulttuurin perusteet sekä permakulttuurin suunnittelumenetelmänä.

Riikka Kaihovaaran kirja täydentää hienosti suomalaisille suunnattua permakulttuurikir-

jallisuutta. Kaihovaara on tehnyt kirjaa kirjoittaessaan selkeän valinnan keskittymällä ekologisesti kestävään puutarhaviljelyyn. Valinnan seurauksena pääpaino keskittyy luonnollisesti puutarhaviljelyyn ja sen edellytyksiin ja toimintaan. Suotavaa kuitenkin olisi, että kirjan lukijoille ei muodostuisi liian suppea kuva permakulttuurin kokonaisuudesta, sillä se tarjoaa mallin kestävien yhteisöjen rakentamiseen ja elinympäristöjen luomiseen laajemminkin mittakaavassa.

Kirjan johdannossa paneudutaan teollisen ruoantuotannon haasteisiin ja mahdottomuuteen. Energiaintensiiviselle ja öljyyn pohjautuvalle maataloudelle on löydettävä vaihtoehtoja ja kuten Kaihovaara selkeästi osoittaa, permakulttuuri voi toimia tässä suhteessa jopa suunnannäyttäjänä. Johdanto-osassa käsitellään myös permakulttuurin periaatteita. Niiden esittelemiseen olisin keskittynyt vielä tarkemmin, sillä juuri ne luovat pohjan kestävien yhteisöjen ja elinympäristöjen rakentamiseen. Lombardini-Riipisen teoksen esitys periaatteista on Bill Mollisonin esitysten kaltainen ja kokonaisuudessaan kattavampi ja täydellisempi esitys kuin Kaihovaaran uudessa teoksessa. Itse olisin myös kiinnittänyt huomiota etsiköiden valintaan. Lukijalle periaatteet avautuvat kunnolla vasta tekstin sisältä eivätkä itse

otsikosta (esim. permakulttuuris-
sa tärkeän ”toimintojen sijoittelu”
otsikon fraktaalinen kauneus alla
s. 24).

Kirjan puutarhaviljelyyn lii-
tyvät luvut luovat lukijalle hyvän
pohjan vaikka oman ekologisesti
kestävän puutarhaviljelyn aloit-
tamiseen (luvut 2 ja 3). Aloittami-
nen vaatii kuitenkin perinteisiin
viljelymenetelmiin vihkiytyneelle
miettimistä – miten viljelen kas-
veja katteen kanssa enkä paljaal-
la maalla; mistä saan tarvittavat
resurssit mullan tuottamiseen;
miten vaalin maaperän elämää
ilman kemikaaleja ja lannoittei-
ta; mikä on Keyline Plan; kuinka
rakennan kohopenkin, yrittispi-
raalin; minne sijoitan aurinkoläm-
pökasvihuoneen; mikä on metsä-
puutarha jne. Kasvun edellytykset
-luvussa kuvataan hienosti maan,
veden ja lämmön huomioimista
puutarhaviljelyssä ilman ulko-
puolista energiaa, hyödyntäen
omia resursseja ja panos-tuotos-
ajattelun mukaisia tuotantotapo-
ja. Mielenkiintoista on huomata,
että Kasvun edellytykset -luvussa
ei sanallakaan mainita itse kai-
ken elämän ja kasvun ylläpitäjää
eli auringon valon energiaa, joka
toimii kuitenkin kaiken elämän
polttoaineena maapallolla. Asian
tarkempi tarkastelu puuttuu kai-
kista lukemistani permakulttuuri-
kirjoista.

Kirjan kolmannessa luvussa
– ”Kypsan hedelmän puutarhat”
– palataan permakulttuurisuun-
nittelun alkulähteille. Korostetaan
tarkkailun ja havainnoinnin, tal-
lentamisen ja evaluoinnin merki-
tystä ennen varsinaista suunnitte-
lua ja toteuttamista sekä luodaan
mielenkiintoisella tavalla puitteet
hallitulle kaaokselle, jolloin itse
puutarha näyttäytyy samanlai-
sena kuin luonto itse. Permakult-
tuurin mukainen metsäpuutarha
kuvataan kirjassa kuin luonnon
omana ekosysteeminä. Ja tätähän
permakulttuuri juuri on – tuo-
daan luonnon lait ja toimintape-
riaatteet ihmisten luomiin ympä-
ristöihin. Nämä kirjan kuvaukset
ja motivoivat esimerkit muodos-
tavat teoksen ”punaisen langan”
esitellen oivallisesti ekologisesti
kestävän puutarhan hyvin mah-
dollisena vaihtoehtona öljyyn
pohjautuvalle puutarhanhoidolle
ja viljelylle yleensä.

Kaihovaara tuo kirjassaan
puutarhan myös kaupunkeihin.
Permakulttuurin periaatteet, niin
kuin kaikki elämää ylläpitävät
järjestelmät, toimivat myös ur-
baanissa ympäristössä. Siirtymä-
kaupunkien roolia olisi kirjassa
voitu tarkastella tässä kohtaa
jopa enemmän. Tulevaisuuden
haasteet koskevat juuri kaupun-
kien kehitystä – öljyn tuotannon
romahdettua myös kaupunkien

pitää luoda uutta kulttuuria toi-
mintojensa turvaamiseksi.

Kirjan viimeisessä luvussa
kysytään, voiko permakulttuuri
ruokkia maailman. Se ei varmasti
tule ruokkimaan maailman ihmi-
siä, mutta tarjoaa työkalut ja me-
netelmät ja eettiset arvot maail-
man ruokkimiseksi. Tosiasiahan
on, että jo nyt pystyisimme ruok-
kimaan kaikki maapallon ihmiset,
jos kaikki ruoka jaettaisiin ihmisil-
le tasapuolisesti.

Riikka Kaihovaaran kirja yhdes-
sä aikaisemmin julkaistun *Aikidoa
luonnon kanssa* -kirjan kanssa
muodostaa hyvän johdannon
kokonaisvaltaiseen permakult-
tuuriin. Kaihovaaran teos esitte-
lee hyvin selkeästi ekologisesti
kestävän puutarhaviljelyn edelly-
tykset ja mahdollisuudet. Tekijän
toimittajataustan huomaa – kir-
joitettu teksti on helppolukuista,
sujuvaa ja ymmärrettävää, mikä
onkin kirjan ehdoton vahvuus.
Jokaisen luvun kinalotekstit täy-
dentävät myös loistavasti tekstin
sisältöä. Kirjoittajien konkreetti-
set omakohtaiset kokemukset ja
havainnot elävöittävät kokonai-
suutta ja antavat kirjalle todelli-
suuden tunnun.

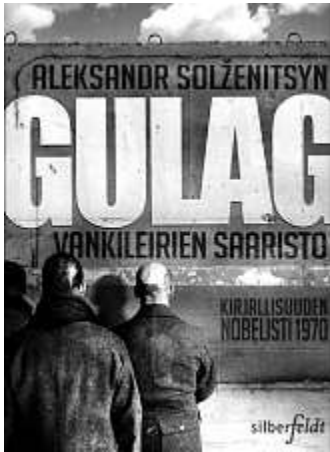
Ilkka Aula

maat. ja metsät. maist., yrittäjä,
Elontila (ET) Ay

TEAM
Teollisuusalojen ammattiliitto ry

Leiriepoksen toinen tuleminen

Aleksandr Solzhenitsyn: Gulag – vankileirien saaristo 1918–1956. Taiteellisen tutkimuksen kokeilu. Suom. Esa Adrian. Silberfeldt, Helsinki 2012. 1303 s.

Kun Aleksandr Solzhenitsynin (1918–2008) terroriteos julkaistiin Suomessa uutena laitoksena keväällä 2012, alkuperäisen edition ilmestymisestä oli kulunut yli 30 vuotta ja Neuvostoliitonkin kaatoamisesta reilut 20 vuotta. *Vankileirien saaristohan* tunnetaan taistelukirjana, joka halveeraa reaaliosialismia yleensä ja neuvostojärjestelmää erityisesti. Tämän vuoksi voisi olla kiinnostavaa katsastaa, miten se otettiin vastaan 2010-luvulla, ja millaisia vaihtoehtoisia lukutapoja löytyisi.

Yleisradion ns. asiantuntija, kaunokirjailija Jari Tervo ehdotti Vankileirien saaristoa 1900-luvun tärkeimmäksi kirjaksi. Lisäksi hän uskoi, että ilman Solzhenitsyniä kukaan ei olisi koskaan tiennyt mitään neuvostovallan pakko-työpolitiikasta. Arvio vuosisadan vaikutusvaltaisimmasta kirjasta toistui muillakin foorumeilla, joskin sen syntyperä on ulkomailla; siten ajateltiin jo Neuvostoliiton tehdessä kuolemaa 1980-luvun lopulla. Käsitys siitä, että Solzhe-

nitsyn olisi tuonut julki uutta ja mullistavaa informaatiota, palautuu puolestaan vuoteen 1974 eli Pariisissa ilmestyneen venäjänkielisen laitoksen nostattamaan kuohuntaan. Eihän Kreml noin rajusti pillastuisi, jos kirjassa ei viimein kerrottaisi koko totuutta neuvostojen maan olemuksesta?

Siinä missä 1900-luvun keskeisimmän teoksen yksilöinti on vääjäämättä subjektiivinen hanke, jälkimmäinen uskomus (”uutta tietoa”) on kumottavissa Solzhenitsynin omien sanojen nojalla. Vankileirien saaristossa on lukuisia viittauksia 1920-luvulta asti ilmestyneeseen alan kirjallisuuteen. Solzhenitsyn ihmetteleeekin, miten on mahdollista, että niin runsas leiriteosten kokoelma ei ollut lietsonut maailmanlaajuisia närkästystä. Hänen kerrontansa ulottuu 1960-luvun puolelle, mutta asiallisesti ottaen se ei sisällä mitään sellaista näkemystä, joka ei olisi jo aikaisemmin ollut levityksessä.

Vielä yksi kevään 2012 erityispiirre oli sinnikäs paluu suomettumiseen. Käytännössä kaikissa arvioissa muistettiin kerrata 1970-luvun siirtoja – miten Tammi kieltäytyi julkaisemasta kyseistä kirjaa, kuka tai ketkä siihen päätökseen vaikuttivat, millaisia reittejä teos eteni muille kustantajille. Edelleen annettiin ymmärtää, että leirikirja ei olisi tässä maassa saanut tuolloin käytännössä lainkaan asiallista julkisuutta. Tämän oletuksen sentään korjasi media-tutkija Antti Alanen, jonka isännöimässä elokuvateatteri Orionissa toinen laitos lanseerattiin.

Nähtävästi monia tahoja Suomessa yhä kaiheartaa riittämättömäksi koettu tilinteko virallisen neuvostoystävyyden vuosikymmeniin. Se on sinänsä legitiimi tunnetila, mutta erikoista on tässä yhteydessä todeta, millaisella yksi-

mielisyydellä ”1900-luvun tärkein kirja” julistettiin suomettumisen uhriksi. Ajatuksena näköjään oli, että koska Vankileirien saaristo aikoinaan kertoi hätkähdyttäviä totuuksia naapurimaasta, sen neuvostovastainen sanoma ansaitsisi tulla tunnetuksi 2000-luvun Suomessa (jolloin se on nimeltään *Gulag – vankileirien saaristo*).

Kuitenkin Solzhenitsyn kehottaa sellaista lukijaa, joka hakee sensaatioita neuvostostysteemistä ja sen palvelijoiden pahuudesta, jättämään urakan kesken. ”Vähitellen minulle paljastui”, hän muistelee vankeusvuosiensa opetuksia, ”että hyvän ja pahan erottava linja ei kulje valtakuntien eikä luokkien eikä puolueiden välistä, vaan se kulkee jokaisen ihmisen sydämen ja kaikkien ihmisydänten lävitse.” Hänen tekstiään voidaankin lukea kommunistisen nuoruuden kokeneen tekijän ripinä: myös hän oli potentiaalinen pyöveli, myös hänen menneisyydessään on tuomittavia tekoja, ja vain tiettyjen yhteensattumien myötä (joista pienin ei ollut vangitseminen) hän päätyi ymmärtämään kaikkien ideologioiden valheellisuuden.

Maallistuneessa lännessä Vankileirien saariston kristillinen eetos sivuutettiin 1970-luvulla, ja yhtä vähän se pääsi esille seuraavan vuosisadan Suomessa. Mutta ainahan sopii toivoa, että yksittäiset lukijat – teoksesta kehkeytyi aito myyntimenestys – oivaltaisivat leiriepoksen edelleen käyttökelpoiseksi tutkielmaksi ihmisyydestä. Tätä kautta sen luulisi olevan ehdolla vielä 2000-luvun tärkeimpiä kirjallisia saavutuksia listattaessa.

Erkki Vettenniemi

yhteiskuntatieteiden tohtori, Jyväskylä

Työväenyhdistysten, ammattiyhdistysten ja työväen urheiluseurojen historiikit

Listasta löytyy vuosina 2011 ja 2012 ilmestyneitä työväenyhdistysten, ammattiyhdistysten ja työväen urheiluseurojen historiikkeja. Ks. myös arviot s. 54, 62, 71 ja 73. Työväentutkimus Vuosikirjassa 2011 on listattu lisää vuonna 2011 ilmestyneitä historiikkeja.

Työväenyhdistyshistoriikit

Kauko Viitala: Koskenmäen työväenyhdistyksen Tuusulan demareiden kulttuuritoiminta 1900–1929. Omakustanne, Espoo 2011.

Kati Suutari: Mukana on oltu. Anjalan sos.dem. työväenyhdistyksen vaiheita vuosilta 1946–2007. Anjalan sos.dem. työväenyhdistys, Anjala 2011.

Tero Tuomisto: Se alkoi Harakassa. Sata vuotta sosialidemokratiaa Leppävaarassa. Leppävaaran sosialidemokraattinen työväenyhdistys, Espoo 2011.

Seppo Tuovinen: Työ käsiemme ja hengenkin on ylevätä työtä – Hakametsän Sosialidemokraatit ry 1912–2012. Tampere, Hakametsän Sosialidemokraatit 2012.

Ammattiyhdistyshistoriikit

Oona Ilmolahti: Työätekevältä toiselle. Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus 1986–2011. Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK, Helsinki 2011.

Eino Nykänen: Hurjaa porukkaa. Aikalaiskertomus Lohjan autoalan ammattiosaston vaiheista ja ihmisistä. Lohjan Autoalantyöntekijät os. 055, Lohja 2012.

Eino Nykänen: Liike ja sen tekijät. Aikalaiskertomus Helsingin seudun linja-autohenkilökunnan ammattiosastosta. Helsingin seudun linja-autohenkilökunta r.y. AKT:n osasto 009, Helsinki 2011.

Eino Nykänen: Aikamiehen iässä. Aikalaiskertomus lisälmen autoalantyöntekijäin ammattiosastosta. lisälmen autoalantyöntekijät, AKT:n osasto 076, lisälmi 2011.

Eino Nykänen: Tiukasti linjalla. Aikalaiskertomus Jyväskylän ja ympäristön linja-autohenkilökunnan ammattiosastosta ja sen ihmisistä. Jyväskylän ja ympäristön linja-autohenkilökunta, AKT:n osasto 045, Jyväskylä 2012.

Marja-Liisa Kerola (toim.): Oulun kunnallisvirkailejoista Jyty Oulu ry:ksi 1921–2011. Jyty Oulu, Oulu 2011.

Risto Korhonen: Hakaniemen voimavuodet. Valtapeliä ayliikkeessä 1985–1995. Otava, Helsinki 2011.

Seppo K. Markkanen: Arvokkuutta, viihtymistä, vaikuttamista. Turun yliopiston henkilökuntayhdistys 60 vuotta. Turun yliopiston henkilökuntayhdistys, Turku 2011.

Pentti Pääkkönen (toim.): Arkea ja juhlaa 105 vuotta. Rautatiealan rakennusmestarit ja insinöörit AMK ry. Rautatiealan Rakennusmestarit ja insinöörit AMK, Helsinki 2011.

Pertti Vuori, Birgit Kvarnström: Koverharin raudan- ja teräksentekijöiden historia 1961–2011. Koverharin Metallityöntekijäin ammattiosasto, Hanko 2011.

Rauno Luttinen: 001 – lupa soittaa. Turun Muusikot 191. Turun Muusikot, Turku 2011.

Asko Alho: Elämäntyönä tulevaisuus. Sata vuotta opettajien yhdistystoimintaa Heinolan seudulla 1910–2011. OAJ:n Heinolan paikallisyhdistys, Heinola 2011.

Pirjo Huvila, Irja Koskela, Erkki Ryyänen (toim.): Rautateiden insinöörit VRI ry. Rautateiden insinöörit VRI, Helsinki 2011.

Kristiina Nieminen, Pertti Sihvonen (toim.): Satakunnan insinöörit ry 70 v, 1941–2011. Satakunnan insinöörit, Pori 2011.

Jorma Manninen, Martti Vainio: VTT ry 1924–2011. Toiminnallinen historian kaari. Vankilain teknilliset toimihenkilöt, Vantaa 2011.

Historiikit 30.3.1947–30.3.2007. Keuruun toimihenkilöt TU ry 18.12.2002–30.3.2007, Keuruun tekniset ry 30.3.1947–17.12.2002. Keuruun toimihenkilöt TU, Keuruu 2011.

Anitta Valtonen: SMFL MAL. 50 vuotta ammattikunnan hyväksi. Matemaattis-luonnontieteellisten alojen Akateemiset MAL, Helsinki 2011.

Mikko Laakso: Tahdon asia. Tehy 1982–2012. Tehy, Helsinki 2012.

Tuomas Hyttinen, Katri Tanni (toim.): OAJ. Vahva vaikuttaja. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, Helsinki 2012.

Timo Sandberg: Telakka. Helsingin Hietalahden telakan ja Hietalahden Telakkatyöväen ammattiosaston historia. Hietalahden Telakkatyöväen ammattiosasto nro 41, Helsinki 2011.

Kyösti Kiuru: Evakkopojasta edunvalvojaksi. Metallityöväen liiton neuvottelu- ja hallintopäällikkö Kyösti Kiurun muistelmia lapsuudestaan, nuoruudestaan ja työelämästään. Työväen sivistysliitto, Helsinki 2011.

Pirjo von Hertzen, Elina Melgin, Elina, Leif Åberg (toim.): Vuosisata suhdetoimintaa. Yhteisöviestinnän historia Suomessa. Otava, Helsinki 2012.

Esko Nurmi: HTM-tilintarkastajat ry 60 vuotta. Päämääränä pätevyys. HTM-tilintarkastajat, Helsinki 2011.

Olli Blomberg: Mäntän Seudun Kuorma-autoilijat ry. Tavaraliikennettä kuudella vuosikymmenellä. Mäntän Seudun Kuorma-autoilijat, Vilppula 2011.

Marja Heikkilä-Kauppinen: Luvallamme. Rakennustarkastusyhdistys RTY ry 50 vuotta. Rakennustarkastusyhdistys, Helsinki 2012.

Kauko Saarinen: Porin autoteknillinen yhdistys r.y. 1937–2012. Porin autoteknillinen yhdistys, Pori 2012.

Työväen urheiluseurojen historiikit

Pentti Sjöblom: Pihlavan Työväen Urheilijat ry. Pihlavan parhaat niskanvääntäjät 1931–1941. Omakustanne, Pori 2011.

Risto Sutinen: Ympyrät ja yhteiskunta. Haminan Ponteva – 100 vuotta urheilua ja yhteiskunnallista vaikuttamista. Haminan Ponteva, Hamina 2012.

TSL
Työväen Sivistysliitto

Sivistys on arviointikykyä

Sivistys on suvaitsevaisuutta

Sivistys on elinikäistä oppimista

WWW.TSL.FI • 0207 457 600

*Osuuskunta
Tradeka-yhtymä*

TIEDONKIERTO

Ärhäkkä aktivisti tutkimuskohteena

Vuoden Työväentutkimus -raadin tehtävä oli miellyttävällä tavalla vaikea, kun tehtävänä oli arvioida vuosien 2010–2011 tutkimussatoa. Raadin työskentelyyn osallistuivat valt.tri Arja Alho, dosentti Marjaliisa Hentilä, tutkija Joni Krekola ja professori Hanna Snellman. Raadin puheenjohtajana toimi dosentti Tapio Bergholm ja sihteereinä filosofian maisteri Teija Norvanto. Monipuolisesta tuotannosta siilautui keskustelujen ja yhteisten lukuharjoitusten kautta yksimielinen ratkaisu.

Sami Suodenjoen väitöskirja *Kuriton suutari ja kiistämisen rajat. Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909* on valittu vuoden 2012 parhaaksi työväentutkimukseksi. Suodenjoki tarkastelee ärhäkän suutari Lindholmin näkökulmasta työväenliikkeen nousua Urjalassa. Kyläorigi-

nellin elämän rekonstruointi niukoin lähtein on työn vahvaa antia. Tutkimuksen tarkka paikalliskuvaus viehättää, kun sitä voi lukea Väinö Linnan Pentinkulman kuvaus mielessään.

Kansanliiketutkimuksessa menneisyys usein luodaan kauniiksi vastakohtaksi nykyiselle byrokratialle, aatteettomuudelle ja järjestöjohdon rautaiselle yksinvallalle. Tällainen mustavalkoinen sosiologinen kuva järjestöjen noususta, kukoistuksesta ja jähmettymisestä ei oikein kestä kriittistä tarkastelua. Suodenjoki tarjoaa uusia harmaan sävyjä työväenliikkeen alkuvaiheiden järjestötoiminnasta maalaispaikkakunnalla.

Ärhäkän suutarin oman elämän kriisit ja käänteet limittyvät rahvaan vahvistuvaan kiistämisen kulttuuriin sekä dynaamisesti että

Palkitut työväentutkijat Johanna Annola ja Sami Suodenjoki.

lopulta traagisesti. Tutkimus tarkastelee ansiokkaasti työväenliikkeessäkin lopulta sivuraiteelle joutuvan järjestöihmisen toiminnan kautta 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun murrosta paikallisyhteisössä. Palkintoraati arvosti Suomenjoen luontevaa ja oppinutta tapaa keskustella ja kommentoida aiemman ulkomaisen ja kotimaisen tutkimuksen kanssa. Työn ansiona on mikrohistoriallisen otteen soveltaminen Suomen ja kansanliikkeiden tutkimuksen suuriin teemoihin. Historian ja perinteen tutkimuksen ote on tutkimuksessa vahva.

Vuoden Työväentutkimus -raati on myöntänyt Johanna Annolalle kunniamaininnan väitöskirjasta *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija, Köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*, joka tarkastelee naisvaltaisen ammatin syntyä ja köyhäinhoidon käytäntöjen muotoutumista. Keskiluokkaisten naisten elämänvaiheiden kuvaus tavoittaa hyvin sen, kuinka nämä johtajattaret olivat usein toiminnallisissa, moraalisisissa ja taloudellisissa välikädessä.

Toimiva perinne

Työväenperinne ry. on jo useamman vuoden ajan valinnut parhaan työväentutkimuksen. Vuorovuosina palkinnon saavat harrastelijatutkijat ja ammattitutkijat. Nyt oli vuorossa paras tieteellinen työväentutkimus vuosilta 2010–2011. Tunnustus-palkinnot jaettiin Työväenliikkeen kirjastossa 5.3.2012 Työväenperinnepäivän juhlatilaisuudessa.

Sami Suomenjoki ja Johanna Annola esittivät tilaisuudessa mielenkiintoiset kiteytykset omien tutkimuksiensa keskeisistä kysymyksistä. Hyvien alustusten ansiosta tilaisuuden yleisö intoutui monipuolisesti pohdiskelemaan keskusteluun. Keskustelu painottui köyhäinhoidon jännitteisiin, ristiriitoihin ja ongelmiin sekä Suomen työväenliikkeen synnyn moninaisiin toimijoihin, käännteisiin ja vaiheisiin.

Tapio Bergholm

dosentti, Helsingin yliopisto

Aloita yliopistosi meillä

Työväen Akatemia

akatemia.org

Huominen kasvaa tänään

Ohjaamalla merkkipäivän onnittelet Kansan Sivistysrahastoon voi tukea mm. työväenliikkeen historiankirjoitusta ja yhteiskunnallista tutkimustyötä.

Omaa nimeä kantavan rahaston kautta on mahdollisuus vahvistaa ja jatkaa elämäntyötä omiin arvoihin pohjaavilla apurahoilla.

KANSAN
SIVISTYSRAHASTO

puh. (09) 5868 530 ? muista@sivistysrahasto.fi
? www.sivistysrahasto.fi

TYÖVÄEN ARKISTO

Kaapista arkistoon

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten näkyvyys on lisääntynyt Suomesakin. Parisuhdelain, tv-sarjanäkyvyyden ja muun julkisen keskustelun myötä on herännyt kiinnostus myös siihen, millaista on ollut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluneiden ihmisten elämä ennen. Millaista oli olla homo, lesbo tai biseksuaali Suomessa 1960-luvulla, kun homoseksuaalisuus oli rikos? Entä millainen oli transihmisen elämä 1980-luvulla, kun sukupuolenkorjaushoitoja oli huomattavasti nykyistäkin vaikeampaa saada?

Kiinnostus historiaan on lisännyt myös tarvetta säilyttää homojen, lesbojen, biseksuaalien, transihmisten, intersukupuolisten ja muiden queer-ihmisten, eli LHBTIQ-ihmisten elämää koskevaa aineistoa arkistoihin ja museoihin. Työväen museo Werstas on myös kerännyt aihepiiriä käsittelevää esinekokoelmaa ja uusi keruu on juuri käynnissä. Työväen Arkistossa taas on Suomen ainoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaan erikoistunut arkistokokoelma.

Työväen Arkiston LHBT-kokoelman suurimman osan muodostaa Seta ry:n arkisto. Seta onkin ollut viimeisten lähes neljänkymmenen vuoden ajan suurin ja näkyvin suomalaisista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen järjestöistä. Arkisto sisältää tavanomaisen järjestöaineiston kuten pöytäkirjojen lisäksi paljon materiaalia myös Setan sosiaalipalvelutoiminnasta sekä erilaisesta ryhmä-, juhla- ja muusta sosiaalisesta toiminnasta. Tämän vuoksi Setan arkisto ei ole ”vain” järjestöarkisto – se on merkittävä dokumentti suomalaisen seksuaali- ja sukupuolikulttuurin muutoksesta 1970-luvulta alkaen.

Setan arkiston lisäksi kokoelmaan kuuluvat kahden Setan jäsenjärjestön Pirkanmaan Setan ja Helsingin seudun Setan arkistot sekä toimintansa vuonna 2002 lopettaneen Opiskelijahomot ja -lesbot – OHO ry:n arkisto. Oman kokonaisuutensa muodostaa homo-, lesbo ja queer-tutkimuksen kokoelma. Se kattaa 1980-luvun lopulta alkaen dokumentteja alan tutkimuksesta ja tutkijoiden verkostoitumisesta. Lisäksi kokoelmassa on kaksi pientä henkilöarkistoa. Työväen Muistitietotoimikunnan hallussa on noin kahdenkymmenen muistelun kokoelma, joka on tulosta Näkymättömästä näkyväksi -muistitietokeruusta vuodelta 2005.

Työväen Arkistossa oleva kokoelma on järjestetty osin kesän 2012 aikana. Pienempien järjestöjen arkistot on järjestetty kokonaan – niitä on yhteensä noin viisi hyllymetriä – ja Setan arkisto vuoteen 1990 saakka lukuun ottamatta muutamaa pienehköä osa-alueetta. Setan järjestettyä arkistoa on noin seitsemän hyllymetriä. Järjestetty osa arkistosta on tutkijoiden käytettävissä, mutta sen käyttö on luvanvaraista.

Kesällä Setalta saatiin myös uusi luovutus, minkä seurauksena järjestämätöntä aineistoa on vielä noin kolmekymmentä hyllymetriä. Arkistossa on paljon puutteita etenkin toiminnan varhaisvaiheiden osalta: 1970-luvulta on esimerkiksi vain hajanaisia pöytäkirjoja. Jotta arkisto voisi kunnolla palvella tutkimusta, se pitäisi järjestää loppuun ja arkiston puutteita pitäisi paikata aktiivisella asiakirjojen keruulla.

Riikka Taavetti

projektitutkija, Työväen Arkisto

Näppärä ja sorea, mainio ja korea

Työväenmuseo Werstaan tiloissa on museon oman laajan osuustoimintanäyttelyn ”Valokuvia tehtaista, työstä ja tekijöistä” ohella esillä myös pienimuotoinen Työväen Arkiston julistenäyttely ”Näppärä ja sorea, mainio ja korea” Kulutusosuuskuntien Keskusliiton myymäläjulisteista vuosilta 1949–1957. Näyttelyiden kutsuvierasavajaiset vietettiin 13. syyskuuta ja suurelle yleisölle ne avautuivat seuraavana päivänä. Kutsuvierastilaisuudessa näyttelyiden avajaissanat lausui hallintojohtaja Perttu Puro Osuuskunta Tradeka-yhtymästä. Näyttelyt ovat esillä Tampereella Työväenmuseo Werstaan tiloissa aina 6.1.2013 asti.

Näytteillä olevat KK:n julisteet syntyivät alun perin edistysmielisen osuustoimintaliikkeen myymälöiden ikkuna- ja seinäsomisteiksi. Toisen maailmansodan jälkeen myy-

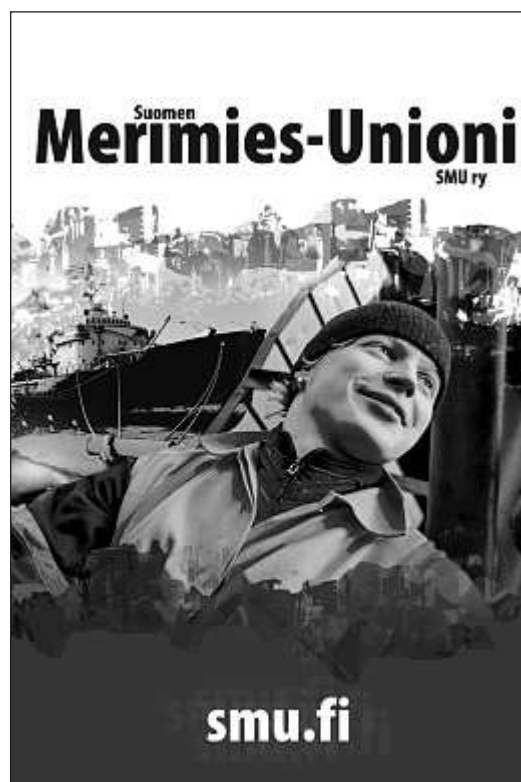
mäläarkkitehtuuri muuttui, ja liikkeiden ikkunapinta-ala sekä valaistus lisääntyivät. Myös itsepalvelumyymälät alkoivat yleistyä, ja näin liikkeiden somistuksesta tuli yhä tärkeämpää.

Julisteita ei varsinaisesti pidetty KK:ssa mainontana vaan lähinnä valistuksena osuusliikkeen jäsenille. Aatteellisen työn perusta oli perusarvoissa, etenkin kodissa. Eri vuodenaikojen puhteet, pukineet, juhlapyhät ja ruoat ovat julisteissa pääosassa. Osa julisteista on toki ideologisia, esimerkiksi jäsenhankintaa, säästäväisyyttä ja ostoukkolisuutta korostavia. Näyttelyn punaisena lankana toimii elämän kulku vuoden kierron mukana.

Julisteiden pelkistetyn moderni ja tyylielty muotokieli sekä värikontrastit saivat inspiraationsa mannereurooppalaisesta julistetaiteesta, erityisesti Sveitsistä, Saksasta

Työväenmuseo Werstaan ja Työväen Arkiston osuustoimintanäyttelyiden avajaistilaisuus pidettiin Galleria Bertelissä, missä KK:n julisteet olivat näyttävästi esillä. Oikealla keskustelevat tervetuliaissanat lausunut museonjohtaja Kalle Kallion ja avajaispuheen pitänyt Osuuskunta Tradeka-yhtymän hallintojohtaja Perttu Puro. Kuva: Petri Tanskasen kokoelmat.

ja Itävallasta. KK:n mainososasto rekrytoi 1940- ja 1950-luvuilla Taideteollisesta keskuskoulusta lahjakkaita, kansainvälisyydelle avoimia taiteilijoita. Vaikutteita saatiin myös ulkomaisten taiteilijavaihtojen kautta.

Työväen Arkistossa säilytettävä KK:n julistekokoelma on maamme laajin yhden kaupallisen toiminnan palvelukseen syntynyt kokoelma. KK:n julisteita on säilynyt aina 1920-luvulta lähtien, mutta ensimmäiset tarkasti ajoitetut julisteet alkavat vuodesta 1949 päättyen vuoteen 1957. Kuusi- ja seitsemän-

kymmenluvulta kokoelmassa on vain joitakin hajakappaleita.

KK:n julistenäyttelyn ovat suunnitelleet graafiset suunnittelijat Jarkko Hyppönen, Tuija Kuusela ja Eevaliina Rusanen. Näyttelytyöryhmään ovat lisäksi kuuluneet Työväen Arkistosta Jani Kaunismäki ja Petri Tanskanen. Näyttelyn toteuttamista ovat tukeneet Grafia ry ja Osuuskunta Tradeka-yhtymä.

Petri Tanskanen

arkistonjohtaja, Työväen Arkisto

Ministerit Laine ja Sundqvist luovuttivat asiakirjansa Työväen Arkistoon

SDP:n entisten kansanedustajien ja ministereiden Jermu Laineen ja Ulf Sundqvistin arkistot ovat päätyneet Työväen Arkiston kokoelmiin. Ne järjestettiin ja luetteloiitiin talven 2011 ja kesän 2012 välisenä aikana. Laineen arkisto vie Työväen Arkiston makasiineista hyllytilaa noin kahdeksan ja Sundqvistin kaksitoista metriä.

Jermu Laine toimi poliittisen uransa aikana ministerinä kaupp- ja teollisuusministeriössä ja ulkoasiainministeriössä vuosina 1973–1975, valtiovarainministeriössä vuosina 1982 ja 1983 sekä jälleen kaupp- ja teollisuusministeriössä ja ulkoasiainministeriössä vuodesta 1983 vuoteen 1987. Poliitiikan Laine jätti vuonna 1988, josta lähtien hän työskenteli Tullihallituksen pääjohtajana vuoteen 1994. Laineen arkisto kattaa edellä mainittujen virkojen hoidosta syntyneiden asiakirjojen lisäksi esimerkiksi hänen omia kirjoituksiaan, jotka käsittelevät niin politiikkaa kuin kulttuuria.

Kulttuurin saralla Laine on tullut tutuksi esimerkiksi Suomen Kansallisteatterin hallituksen puheenjohtajana ja näytelmäkirjailijana. Jermu Laineen arkistoon sisältyy myös hänen vaimonsa Terttu Laineen arkisto. Terttu Laine on toiminut muun muassa Helsingin kaupunginvaltuutettuna.

Myös Ulf Sundqvistin vaiheikas ura heijastuu hänen arkistostaan. Sundqvist toimi opetusministerinä vuosina 1972–1975 ja kantoi kaupp- ja teollisuusministerin salkkua vuosina 1979–1981. Lisäksi hän toimi SDP:n puoluesihteerinä vuodesta 1975 vuoteen 1981. Ministerikausien jälkeen Sundqvist vaikutti STS-pankin pääjohtajana vuodesta 1982 vuoteen 1991 ja SDP:n puheenjohtajana vuosina 1991–1993. Huomionarvoista on myös ollut hänen toimintansa pohjoismaisen yhteistyön parissa. Sundqvistin uraan sisältyy lisäksi useita eri luottamustehtäviä kuten esimerkiksi työskentely Eka-konsernin hallituksessa ja

Nesteen hallintoneuvoston puheenjohtajana. Kuriositeettina mainittakoon arkistoon sisältyvä Irak-kokonaisuus: kauppaja- ja teollisuusministeri Sundqvist piti yllä suhteita Irakiin ja edesauttoi suomalaisia rakennusprojekteja muun muassa Bagdadissa.

Laineen ja Sundqvistin arkistot ovat merkittävä lisä Työväen Arkiston henkilöarkistokokonaisuudessa ja Suomen poliittisen historian tallentamisessa ylipäänsä. Ne sisältävät

tärkeitä suomalaisen poliittisen historian palasia 1970- ja 1980-luvuilta. Esimerkiksi suhteet Neuvostoliittoon ilmentyvät ministerien asiakirjojen kautta. Laineen ja Sundqvistin arkistot palvelevat historiantutkijoita Työväen Arkistossa tänään ja tästä eteenpäin.

Timo Nordlund
filosofian maisteri

Työväenlehtien aineistoja Työväen Arkistoon

Viime vuoden vaihteessa neljä sosialidemokraattista lehteä lopetti toimintansa Sosialidemokraattisen puolueen keskittäessä viestintätukensa Uutispäivä Demarille eli nykyiselle Demokraatille ja sen nettiversiolle. Lehtikuolemien johdosta Työväen Arkisto on vastaanottanut viimeisen vuoden aikana kolmen eri työväenlehden arkistot. Nämä ovat Hämeenlinnassa ja Lahdessa ilmestynyt Viikko-Häme, Mikkelin ja Savonlinnan seudun Viikko Vapaus ja Oulun Pohjolan Työ. Kotkassa ilmestyneen Viikko Eteenpäin -lehden arkistot noudetaan vielä tämän syksyn aikana Työväen Arkistoon.

Kolme viikkolehteä ilmestyivät nimien mukaisesti viikottain, ja Pohjois-Suomen alueen Pohjolan Työ ilmestyi viimeiset kaksi vuotta kahdesti viikossa. Pohjolan Työ ilmestyi 74 vuotta, kun sen sijaan kolme muuta lehteä perustettiin suurlakon myötä voimaan astuneen painovapauden alkaessa vuosina 1905 ja 1906. Näillä neljällä lehdellä on yhteensä lähes neljäsataa vuotta historiaa.

Nyt luovutetut lehtien arkistot täydentävät jo aikaisemmin luovutettuja arkistokokonaisuuksia. Täydennyksestä huolimatta kyseisten

lehtien arkistoihin jää myös aukkoja vuosien varrelle. Lehtien arkistot keskittyvät kirjapito- ja pöytäkirja-aineistoon. Näiden lisäksi arkistoista löytyy toimintakertomuksia ja kirjeenvaihtoa. Useimpien lehtien yhteyteen on perustettu myös kirjapaino, jolloin myös painon aineistot löytyvät arkistosta. Toimituksellinen aineisto on harvinaista lukuun ottamatta valokuva-arkistoja.

Jokainen lehti luovutti merkittävät valokuva-arkistot Työväen Arkistolle. Kuva-arkistot täydentävät Demokraatti-lehden aikaisemmin Työväen Arkistolle luovuttamaa henkilökuva-arkistoa paikallisesti merkittävien henkilöiden kuvilla. Kuva-arkistot sisältävät myös aiheen ja teeman mukaan lajiteltuja kuvia. Kyseiset kuvaluovutukset käsittävät yli 40 hyllymetriä, joiden jatkeeksi tulee vielä Viikko Eteenpäin -lehden luovutus. Valokuva-arkistot on jo osittain järjestetty ja luetteloitu, mutta asiakirja-aineisto on uusien luovutusten osalta järjestämättä. Arkistot pyritään järjestämään tutkijoiden käyttöön lähitulevaisuudessa.

Pete Pesonen
Työväen Arkisto

Lomamuistot tallennettu

Talven 2011 aikana suoritettuun Työväen muistitietoimikunnan loma-aiheiseen keruuseen Unohtumaton loma saapui 306 vastausta, yhteensä vajaat 3000 sivua. Raati seuloi niistä viisi rahapalkinnon saajaa. Voittotyöksi valittiin merimiehen nuoruuden lomamatka moottoripyörällä halki Norjan. Loma kokosi laajan skaalan muistelijoita eri sukupolvista ja väestöpiireistä tuottaen runsaasti kokemuseräistä tietoa muidenkin kuin palkansaajien lomavietosta. Vastauksia pyydettiin kirjoittamaan joko verkko- tai paperiesitteen pohjalta kesälomaviettoa koskevista muistoistaan sulkematta aihepiiristä pois ns. pakkolomia, yritysmaailmassa yleistyneitä lomautusmuistojakaan.

Millainen lomakuva

Loma osoittautui yksityistä yksityisemmäksi kokemukseksi; se sisälsi iloa, riemua ja vapauden tunnetta: teen sen sitten kun loma alkaa! Vapauden kääntöpuoleksi paljastui tuskaa ja murhenäytelmiä, joita loma-aika aiheutti. Kanssaihminen paljastuu lomalla; hän on ihana, rasittava, sietämätönkin. Jotkut haluavat olla lomallaan kokonaan muista rauhassa korvessa. Vastauskato kattoi siten laajan kirjon levittäytyen 15 minuutin ”rantalomasta” peltotöiden lomassa 2000-luvun elämyslomiin. Yleisimpiä olivat Lapin lomien kuvaukset, lomamatkat ensimmäisellä ajoneuvolla, loma- ja perhejärjestelyt työelämän keskellä

Kuvassa lomakeräyksen palkituista Lasse Dahlroos, Salme Koskelo, Salme Javanainen. Kuva: Isto Puhakka.

Oikeudenkäyntejä jäsenten puolesta:	Työttömiä jäseniä, jotka saavat ansiosidonnaista työttömyyskorvausta:	Puhelinneuvonta työsuhdeasioissa:
SATOJA VUODESSA.	TUHANSA.	KYMMENIÄ TUHANSA KERTOJA VUODESSA.

Turvattu tulevaisuus ja parempi arki:

YLI 225 000 JÄSENELLÄ.

pam
PALVELUALOJEN AMMATTILIITTO
SERVICEPACKET
WWW.PAM.FI

Unohtumaton loma -keruun arvosteluraati kokoontuu rouva Eeva Ahtisaaren luona. Vasemmalta raadin puheenjohtajat tietokirjailija Sakari Kiuru ja rouva Eeva Ahtisaari, dosentti Anu-Hanna Anttila, päätoimittaja Tuomo Lilja, professori Lotte Tarkka sekä toimikunnan sihteeri Risto Reuna. Kuva: Timo Tigerstedt.

sekä etelän lomakohteissa käyntien kuvailut. Vastaajien ikähaitari vaihteli 90 ja 14 ikävuo-
den väliltä, suurimpana vastaajaryhmänä v.
1934–1954 välillä syntyneet, joita vastaaja-
kunnassa oli 173 kirjoittajaa.

Palkintojenjakotilaisuus pidettiin 26. päi-
vänä lokakuuta 2011. Ensimmäinen palkin-
to 800 euroa meni Poriin Lasse Dahlroosille
moottoripyörämatkasta läpi Norjan. Toinen
palkinto 400 euroa ojennettiin Salme Koske-
lolle Taivalkoskelta. Aiheena oli kirvesmies-
perheen lomamatka punaisella Skodalla Lap-
piin. Sadan euron tunnustuspalkinnot jaettiin
Salme Javanaiselle Kemistä kouluaikaisesta
kesäleirimuistelmasta ”Lihotusleiri”. Sirpa
Kalliokoski Nokialta palkittiin muistelmasta
”Enot ja Volvot” ja Veli Lodvonen Hämeen-
linnasta ns. keihäsmatkakuvauksesta ”Se oli
Antero”.

Työväen muistitietotoimikunta
risto.reuna@tyark.fi

Laadukkaiden painotöiden
tekijä palveluksessasi.

Vammalan Kirjapaino Oy
(01) 512 1456
Harjukuusi 8, 08100 Sastamala
www.vkp.fi

Kansainvälinen työväenhistorian konferenssi Linzissä 13.–15.9.2012

Jo 48. kerran järjestettiin Itävallan Linzissä kansainvälinen työväen- ja sosiaalishistorian konferenssi. Suomesta kaksi tahoja on tämän vuosittaisen tapahtuman jäseniä, Työväen Arkisto ja Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Pääosin Itävallan ammattiyhdistysliikkeen rahoittaman konferenssin teema oli ”Interventiot. Työväenliikkeen vaikutus sosiaaliseen ja kulttuuriseen kehitykseen”. Osallistujia oli yli 60 henkeä kaikista maanosista.

Konferenssin pääalustaja oli viime vuonna edesmenneen professori Klaus Tenfelden seuraaja, professori Stefan Berger. Hän johtaa Bochumin yliopiston sosiaalisten liikkeiden instituuttia ja Ruhrin alueen historiataloa, jossa instituutti sijaitsee. Berger on tehnyt tutkijanuransa Englannissa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat työväen- ja sosiaalishistorian ohella natio-

nalismi ja kansallinen identiteetti. Tutkimusaiheidensa puitteissa Berger on ollut mukana Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vetämässä tutkimushankkeessa ja vierailut myös Suomessa.

Esitelmissä työväenliikettä käsiteltiin vahvana sosiaalisia uudistuksia ja tasa-arvoa ajavana poliittisena liikkeenä ja kulttuuriliikkeenä. Kunnallisen äänioikeuden saatuaan sosialistit asettivat eri mantereiden kaupungeissa samanlaisia tavoitteita työilleen 1890–1920-luvuilla: työväenasuntojen, koulujen ja kirjastojen rakentamista sekä julkisen liikenteen edistämistä. Kunnallissosialismi on tutkimuksessa vähän tutkittu aihe. Kunnallinen äänioikeus saatiin yleensä myöhemmin kuin valtiollinen. Työväenliikkeen varhaiset sosiaaliset ja kulttuuriset ihanteet ja hyvinvointivaltion perusteet toteutuivat kansallisella tasolla kuitenkin vain Euroopassa. Alustuksissa pidettiin työväenliikkeen suurina tavoitteina ja saavutuksina Euroopan sosiokulttuurisen kehityksen kahta piirrettä, hyvinvointivaltion saavuttamista ja tasa-arvoista koulutusta. Ne ovat saavutuksia, jotka selvästi tänä päivänä erottavat Euroopan muista mantereista. Työväenliikkeen ristiriitainen päämäärä on aina ollut kouluttaa jäseniään pois työväenluokasta. Kansainvälinen huomio oli, että työväenjohtoisissa maissa työväenliikkeen oman koulutustoiminnan tarve on vähentynyt. Kuten Suomessa myös muualla Euroopassa työväenliikkeen omien koulujen, elokuvien tai kirjastojen merkitys työläisten kouluttamisessa on vähentynyt, kun muu julkinen koulutus on lisääntynyt.

Ensi vuoden konferenssin teema on *Towards a Global History of Domestic Workers and Caregivers*. Uutta konferenssissa on, että sen osana tulee olemaan tästä aiheesta väitöskirjaa tekevien sessio. Konferenssista enemmän: www.ith.or.at Newsletter

Marjaliisa Hentilä
erikoistutkija, Työväen Arkisto

Työväen perinnelaitokset kohtasivat Lissabonissa

Petri Tanskanen keskustelelee Unkarin ja Italian kokousedustajien kanssa Lissabonin kaupungin vastaanotolla. Kuva: Petri Tanskasen kokoelmat.

IALHI:n (International Association of Labour History Institutions) 43. vuosikokous järjestettiin syyskuun 19.–22. päivinä Mario Soares-instituutissa Lissabonissa. Kokouksen pääaiheita olivat varsinaisen vuosikokouksen lisäksi yhteinen, EU-rahoitteinen digitointiprojekti HOPE, jonka rahoitus päättyy vuonna 2013, sekä jäsenjärjestöjen omat digitointiprojektit. Viimeisenä kokouspäivänä esiteltiin portugalilaisen työväenhistorian tutkimuksen tilaa sekä menossa olevia paikallisia tutkimusprojekteja. Varsinaisen kokouksen lisäksi osallistujat pääsivät tutustumaan Lissabonin kaupungintaloon sekä Sähkömuseoon.

Edellisenä vuonna järjestön koordinaatiokomiteaan valittu Petri Tanskanen osallistui myös koordinaatiokomitean kokoukseen sekä HOPE-projektin tapaamiseen, jotka pidettiin ennen varsinaisen kokouksen alkua. HOPE-kokouksessa käsiteltiin digitoitujen aineistojen toimitusaikatauluja Europeanaan.

Suomesta kokoukseen osallistuivat Työväen Arkistosta Petri Tanskanen, Pekka Kallio-koski ja Mikko Kosunen sekä Lenin-museosta Aimo Minkkinen.

Mikko Kosunen

erikoistutkija, Työväen Arkisto

Puuliitto on mekaanisen metsäteollisuuden, puusepänteollisuuden, metsä- ja metsäkonealan, venealan ja maatalousalojen työntekijöiden edunvalvoja.

Sopimusalojensa asiantuntijana liitto solmii 14 työehtosopimusta.

Puuliittoon kuuluu yli 41 000 jäsentä.

YHTEYSTIEDOT

Puheenjohtaja
SAKARI LEPOLA
gsm 0400 425 198

Sihtööri
JYRKI ALAPARTANEN
puh. (09) 6151 6315
gsm 040 587 7563

Vt. päätoimittaja
JARI ISOKORPI
puh. (09) 6151 6329
gsm 050 364 2910

Haapaniemenkatu 7-9
00530 HELSINKI
Puh. (09) 615161
etunimi.sukunimi@puuliitto.fi
www.puuliitto.fi

KANSAN ARKISTO

Rintamerkit – työväenjärjestöjen rihkamaa vai rikkautta?

Kansan Arkiston merkkikokoelman esittelyä

Merkit ovat kuuluneet Suomen työväenjärjestöjen toimintaan alusta asti eli 1800-luvun lopulta. Niitä on käytetty yhteenkuuluvuuden tunnuksina: osoittamaan jäsenyyttä, yhdistämään mielenosoitusten, juhlien ja tapahtumien osanottajia ja edistämään erilaisia kampanjoita. Merkkejä on valmistettu pahvista tai kankaasta, mutta myös pellistä, metallista, selluloidista ja emalista. Merkkejä ei Suomessa ole paljon tutkittu. Ne ovat kuuluneet järjestötoiminnan rutiinimaailmaan, rahanhankinnan ja mainonnan arkeen.

Kansan Arkistossa on yli 2000 työväenjärjestöjen rintamerkkiä, hihamerkkiä ja tarraa. Merkkejä alkoi tulla arkiston kokoelmiin muun aineiston myötä jo vuonna 1945. Niitä saatiin järjestöiltä ja yksityisiltä ihmisiltä. Monet olivat tallentaneet jo 1920-luvulla tai aiemminkin valmistettuja merkkejä ja toivat nämä aarteensa arkistoon. Myöhemmin työväenjärjestöjen merkkejä tuli arkistoluovutusten yhteydessä. Usein aineiston joukosta saattoi löytyä kokonaisia myymättömien merkkien listoja.

Kansan Arkiston merkit on luokiteltu Deweyn kirjastoluokitukselta johdetun järjestelmän mukaan. Niinpä esimerkiksi raittiusjärjestöjen merkit löytyvät luokasta 178.2. Merkeistä on monesti puutteelliset tiedot. Varsinkin niiden suunnittelijat ovat jääneet tuntemattomiksi. Merkeistä osa on kuvattu diolle ja mustavalkoiselle filmille jo 1990-luvulla. Viime vuodesta lähtien kuvia on digitoitu. Merkkejä on myös skannattu suoraan skannerilla. Kansan Arkiston merkkikokoelmasta on tähän mennessä digitoitu yli 800 merkkiä, jotka löytyvät Akseli-tietokannasta arkiston intranetistä.

Vanhimmat kokoelmaan kuuluvat merkit ovat 1900-luvun alusta. Silloin niitä käytettiin osoittamaan järjestön jäsenyyttä. Merkin kantaja saattoi esimerkiksi päästä käyttämään puheenvuoroja kokouksessa. Jäsenmerkkiin suhtauduttiin kunnioituksella: ”En koskaan ole kuullut kenenkään todellisen raittiusseuran jäsenen tekewän pilaa jäsenmerkistänsä enkä itse milloinkaan ole kiinnittänyt sitä rintaani ilman syvää tunnetta sen toiminnan totisuudesta”, kirjoitti eräs turkulainen jo vuonna 1885.

Ensimmäisiä suomalaisia poliittisia kampanjamerkkejä olivat varmaankin äänioikeuteen liittyvät merkit. Samoihin aikoihin viime vuosisadan alkuvuosina vaadittiin myös kahdeksan tunnin työpäivää sitkeästi monen vuoden ajan. Varsinkin vappuna kampanjoitiin sen puolesta – olihan tuo vuotuinen mielenosoituspäivä syntynyt alun perin Chicagon työläisten 8 tunnin työpäivän vaatimuksesta vuonna 1886.

Vappumerkit olivat tärkeitä mielenosoitusmerkkejä vuosina 1907–1917. Sosialidemokraattinen puolue valmistutti joka vuosi uuden merkin, jota myytiin ympäri maata. Vappumerkeistä käytiin kiistoja, sillä merkkituloja halusivat muutkin järjestöt. Omien merkkien myynnillä hankittuja agitatsioonivaroja olisivat vuonna 1909 halunneet saada ainakin Tampereen kunnallisjärjestö ja Uudenmaan ja Vaasan naisosastot. Naisten omien merkkien myynti olisi sallittu Vapaan Sanan mukaan vain niille, joilla oli jo puolueen vappumerkki.

Asiasta kehkeytyi puoluekokousasia. Kotkan kokouksen päätöksellä vappumielenosoitusmerkin myynti katsottiin yksinomaan

Taimi-nimisen yhdistyksen rintamerkki? Taimi-nimisiä raittiusyhdistyksiä ja urheiluseuroja on toiminut monilla paikkakunnilla. Vuonna 1902 luovuttajan kotikaupunkiin perustettu Lahden työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Taimi varmistui Urheilumuseon avustuksella merkin valmistuttajaksi. Kaikki tämän sivun kuvat: Kansan Arkisto.

Äänioikeustaisteluun liittyy pahvinen soikea merkki, joka on luultavasti vuodelta 1905. Merkin suunnittelija KK on signeerannut sen. Tutut tunnukset käsi, lippu ja nouseva aurinko tehostavat sanomaa.

Vuoden 1918 sisällissotaan liittyvistä merkeistä olkoon näytteenä punavankien ns. kahlemerkki. Merkki on eräiden tietojen mukaan vuodelta 1919. Merkin hopeinen versio on leiman mukaan vuodelta 1926. Merkki perustuu kahteen symboliin: kahlehditut kädet ja Suomen leijona.

Toveriseuran merkissä vuodelta 1934–1936 on tyylitellyt yhteen puristetut kädet ja kilpi. Erikoisuutena on kolme nuolta tutun hammasrattaan yläpuolella. Ne ovat ajankohdan ilmapiiriä kuvaava fasismin vastainen tunnus. Merkin suunnittelivat Jorma Lunden ja Tauno Rossi. Saman mallin mukaan valmistettiin pahvisia merkkejä juhlien tunnusmerkeiksi.

puoluetoimikunnan oikeudeksi. Seuraavana vuonna vappumerkin kerrottiin olevan komeampi kuin milloinkaan ennen. Jokaisen piti hankkia sellainen, sillä kertyneistä tuloista sai osansa puoluetoimikunta, ammattijärjestö ja piiritaso.

Vappumerkkien kuva-aiheet vaihtelivat: oli vaakunakilpiä, auringonsäteitä, punaisia ruusukkeita, maapalloja, ketjuja, sepeleitä, lehviä, tähtiä, lippua piteleviä käsiä, hammasrattaita, yhteenliitettyjä käsiä, tehtaanpiippuja. Myöhemmin vappumerkki saattoi olla myös vappukukka. Kukka liittyy kevääseen, ja vappu on ikivanha kevään ja hedelmällisyyden juhla.

Kaksikymmenluvun uutuuksia olivat pahviset vaalimerkit. Vappumerkkien ostajalla puolestaan oli valinnan varaa. Myynnissä oli Sosialidemokraattisen puolueen, Suomen sosialistisen työväenpuolueen ja Suomen Ammattijärjestön merkkejä sekä punainvalidien hyväksi myytyjä samoin kuin Suomen kommunistisen puolueen salaisia merkkejä. Merkeillä erottauduttiin työväenliikkeen jakautumisen vuoksi.

Kun vasemmistolaiset työväenjärjestöt olivat kolmikymmenluvulla kiellettyjä, vappumerkit tehtiin salaa, ja niitä käytettiin takin kauluksen kääntöpuolella. Mikko Lindberg kertoo salaisesta merkkitehtailusta:

Vähän ennen vappua 1930 valmistin työpaikallani prässin, jolla rupesimme veljieni kanssa valmistamaan vappumerkkejä. Os-

timme jostain kaupasta punaisia ja vihreitä puolen millin paksuisia selluloidilevyjä. Leikkasimme niistä sentin levyisiä nauhoja. Nauha mahtui prässin matriisiin edessä olevaan ohjausaukkoon ja käsin syöttämällä nauhaa sai prässillä puristettua viisikulmaisia tähtiä jotka sitten nuppineulalla yhdistettiin: punainen tähti alimmaiseksi ja vihreä ylimmäiseksi että tähtien kulmat eivät olleet vastakkain vaan limittäin.

Järjestöjen jäsenmerkit kilpailivat komeudesta, kun taas kampanjamerkit, juhlien ja tapahtumien merkit valmistettiin usein pahvista. Ammatillisilla järjestöillä oli varoja teettää metallisia ja emaljoituja merkkejä, ja niissä tuotiin esiin ammattikunnan perinteisiä symboleja. Monien urheiluseurojen merkit olivat näyttäviä. Joskus järjestöjen jäsenmerkeissä näkyi ajankohtaisen poliittisen tilanteen vaikutus.

Poliittisten ja ammatillisten järjestöjen, raittius- ja urheiluseurojen, nais- ja nuorisjärjestöjen merkkien lisäksi Kansan Arkiston merkkikokoelmassa on rauhanjärjestöjen ja ystävyysseurojen sekä monien muiden yhdistysten merkkejä. Osa merkeistä on luokiteltu järjestöittäin ja osa aihepiiriin mukaan. Joukossa on myös ulkomaisia merkkejä.

Varsinkin rauhanjärjestöjen teettämät merkit ovat olleet usein kampanjamerkkejä, joissa mainostetaan kulloinkin ajankohtaista teemaa. Kampanjamerkit ovat myös monesti kansainvälisiä.

Rintamerkit ovat luonnollisesti olleet suosittuja nuoremman väen keskuudessa. Merkkien vaihtaminen oli aiemmin monesti ainoa ystävyysosoittamistapa, sillä kielitaitoa ei työläisnuorilla välttämättä ollut. Merkkien keräily on kuulunut monen järjestöihmisen harrastuksiin. Niitä on kertynyt luonnostaan, kun on pitänyt tukea erilaisia keräyksiä ja kampanjoita. Kansan Arkistossa on muutamia yksityisten ihmisten ”merkkimattoja”, joista näkyy järjestötoiminnan ja merkkienkeräilyn koko kirjo.

Pirjo Kaihovaara
erikoistutkija, Kansan Arkisto

Kansan Arkiston makasiinit muuttivat

Kansan Arkiston etämakasiinit muuttivat toukokuussa 2012 Kotkankadulta Kalasatamaan. Kolmessa uudessa etämakasiinissa on nyt tilaa yhteensä 586 neliötä. Näissä tiloissa säilytetään vähemmän käytettyä aineistoa, jota noudetaan tutkijoille kerran viikossa maanantaisin. Arkiston toimisto, tutkijapalvelu ja yksi arkistomakasiini sijaitsevat edelleen Helsingin Hakaniemessä osoitteessa Vetehtenkuja 1.

Muuttoa suunniteltiin useita vuosia. Entiset kellarissa sijainneet tilat eivät täyttäneet arkistotiloille asetettuja laatuvaatimuksia, ja ongelmia oli muun muassa ilmankosteuden kanssa. Lisäksi tila alkoi olla kirjaimellisesti lopussa.

Ensisijaisena tavoitteena oli löytää yksi tila, jossa olisi toimisto- ja tutkijapalvelutilat sekä makasiinit samassa. Arkistotiloja yh-

dessä osoitteessa etsittiin vuosia ja vakavasti selvitettiin muuttamista muun muassa Sörnäisten rantatie 25:een Työväen Arkiston ja Työväenliikkeen kirjaston naapuriin. Ongelmaksi muodostui makasiinien puutteellinen kasvunvara ja kulku makasiineihin Työväen Arkiston tilojen läpi. Muiden vaihtoehtojen osalta aiheuttivat erityisesti tilojen riittämättömät kantavuudet päänvaivaa.

Kansallisarkisto esitteli yhtenä vaihtoehtona Työpajankadun Sota-arkistolta vapautuvia tiloja. (Kansallisarkistoon liitetyn Sota-arkiston tutkijapalvelu muutti vuoden 2011 lopussa vanhoista tiloistaan pois.) Koko laajuudessa muutto ei kuitenkaan toteutunut, sillä opetus- ja kulttuuriministeriö vaati kymmenen vuoden vuokrasopimusta ja vuokranantaja ei taas tähän suostunut. Lopulta ministeriö hyväksyi etämakasiinien muuton.

Muuton yhteydessä käytiin läpi myös vähemmän tutkittuja aineistoja. Pia Pursiainen ja Kari Määttänen esittelevät Rakentaja-seinälehteä nro 1, joka on harvinaisuus vuodelta 1946. Kuva: Marita Jalkanen. Kansan Arkisto.

Varsinainen muuton valmistelu aloitettiin loppuvuodesta 2011. Kevään 2012 aikana tehtiin valmistelevia töitä; muun muassa kirjoitettiin kansioihin puuttuvia tietoja ja inventoitiin muutettavia aineistoja.

Muuton yhteydessä päätettiin luopua Työväenaatteen Museon viimeisistä esineistä. Jo vuonna 1994 lakkautetun Työväenaatteen Museon jäljiltä arkiston kokoelmiin oli jäänyt vielä joitain esinekokonaisuuksia. Työväen-museo Werstas Tampereella vastaanotti muun muassa arvokkaat kokonaisuudet vuoteen 1918 ja poliittisiin vangitsemisiin liittyvää esineistöä.

Aineisto on nyt arkistokelpoisissa tiloissa, joissa kasvunvaraa on riittävästi. Uutuutena etämakasiinissa on nyt myös internetyhteys ja etäyhteyden myötä mahdollisuus päivittää arkistotietokantaa.

Kansan Arkisto oli muuttanut vuonna 1968 Helsingin Kulttuuritalolta Kotkankadun Lehdistötalolle, jonka ensimmäisessä kerroksessa oli aluksi arkiston kirjasto-, toimisto- ja tutkijatila ja kellarikerroksessa arkistomakasiini. Keväällä 1990 toimisto-, tutkijasali ja yksi makasiinillinen aineistoa muutti nykyisiin tiloihinsa Vetehisenkujalle. Makasiinitilat jäivät Kotkankadulle aina kevääseen 2012 asti.

Muuton myötä aineistot saatiin inventoitua ja tutkijoita voidaan palvella entistä paremmin. Tutkijapalveluosoitteemme säilyy edelleen Hakaniemessä vanhassa tutussa osoitteessa Vetehisenkuja 1. Tervetuloa tutki-maan!

Marita Jalkanen

arkistonjohtaja, Kansan Arkisto

KSL
Kansan Sivistystyön Liitto

*sivisty ja
avaru!*

www.ksl.fi

**Kunnon
työehdot
maistuvat
paremmalta**

OSTA KOTIMAISTA!

Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL

TYÖVÄENLIIKKEEN KIRJASTO

Kulttuuriministeri Paavo Arhinmäki:

”Työväenliikkeen kirjasto on näkemisen arvoinen ja sen työ merkityksellistä”

Kulttuuriministeri Paavo Arhinmäki vieraili yhdessä avustajansa Anna Tuluston kanssa juhannusviikolla Työväenliikkeen kirjastossa, jossa he saivat kuulla Työväenperinne ry:n edustajilta siellä suoritettavan arkityön iloista ja ongelmista. Yhdistyksen ylläpitämän kirjaston kävijämäärä ja kirjojen lainamäärä kasvavat vuosittain, mutta kirjastotyöntekijöiden palkkarahat pienenevät.

Erityisesti tästä syystä ministeri Arhinmäelle kerrottiin Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamien, mutta Museoviraston jakamien työväenkulttuurimäärärahojen käytöstä ja merkityksestä yhdistykselle. Ihmeteltiin, miksi Työväenperinne ry:n saamien työväenkulttuurirahojen määrä pieneni vuonna 2012 peräti 25 prosenttia edellisestä vuodesta. Hämmästeltiin, miksi suurin osa rahoista oli

Kirjaston lukusalissa pöydän vasemmalla puolella kulttuuriministeri Paavo Arhinmäki ja hänen avustajansa Anna Tulusto sekä Työväenperinne ry:n hallituksen jäsen Mikko Kosunen. Oikealla puolella Työväenperinne ry:n puheenjohtaja Tero Tuomisto, hallituksen jäsen Riku Ahola sekä kirjastonhoitaja Raija Kangas. Keskellä kirjastonjohtaja Kirsti Lumiala. Kuvassa eivät näy hallituksen jäsenet Päivi Uljas ja Erkki Vasara. Kuva: Jimi Reittu. Työväenliikkeen kirjasto.

korvamerkitty ajassamme tärkeään, mutta kirjaston arkityön kannalta toissijaiseen pienpainatteiden digitoointiprojektiin.

Perustamisvuodestaan 1987 alkaen Työväenliikkeen kirjasto on täyttänyt näillä työväenkulttuurirahoilla tietyn kansallisen tehtävänsä: Työväen bibliografian. Vuosina 1987–1994 se toteutti työväenkulttuuriprojektina Työväen bibliografiat 1–4. Nykyisin kirjaston työntekijät keräävät ja päivittävät vuosittain Kansalliskirjaston Arto-tietokantaan työväenliikettä, ammattiyhdistysliikettä ja työväenperinnettä käsittelevät opinnäytteet ja väitöskirjat (Työväen bibliografia 1). Lisäksi kerätään ja päivitetään Arto-tietokantaan vuosittain tiettyjen ammattiyhdistysliikkeen ja työväenjärjestöjen aikakauslehtien artikkelit (Työväen bibliografia 2) ja työväenyhdistysten ja ammattiyhdistysten sekä työväen kulttuurijärjestöjen historiikit (Työväen bibliografia 3). Arto-tietokantaan päivitetään vuosittain myös aineistoa, joka käsittelee aatehistoriaa, kansainvälistä työväenliikettä, Suomen va-

semmistopuolueiden poliittista toimintaa ja historiaa, ammattiyhdistystoimintaa, työväenkulttuuria, koulutusta, sivistystä, työväenurheilua, työväenlehdistöä, työväestön elämäntapaa, henkilöhistoriaa ja osuustoimintaa (Työväen bibliografia 4).

Uutena projektinaan Työväenliikkeen kirjasto on aloittanut sosialismia, marxismia, syndikalismia ja anarkismia käsittelevien pienpainatteiden digitoinnin yhteistyössä Kansalliskirjaston kanssa.

Työväenperinne ry:n edustajat kertoivat ministerille toiveestaan, että työväenperinlaitosten yhdessä Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kanssa julkaisema Työväentutkimus Vuosikirja saisi tukea työväenkulttuurirahoista kuten saa myös Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston yhteinen kuvaprojekti.

Kirsti Lumiala

kirjastonjohtaja, Työväenliikkeen kirjasto

JHL JULKISTEN JA HYVINVOINTIALOJEN LIITTO

Ammattiliitto JHL:n 240 000 jäsentä huolehtivat suomalaisten hyvinvoinnista, peruspalveluista ja turvallisuudesta lukuisissa eri tehtävissä.

Kunnissa, valtiolla, yrityksissä ja seurakunnissa.

www.jhl.fi/liity

Työväenliikkeen kirjasto siirtyy digiaikaan

Työväenliikkeen kirjasto on aloittanut neuvottelut digitoitujen pienpainatteidensa pitkäaikaissäilytyksestä Kansalliskirjaston ylläpitämään Doria-julkaisuarkistoon, jossa on usean organisaation tuottamaa sisältöä. Sopimus solmitaan vuoden 2012 aikana.

Doria (<http://www.doria.fi>) on digitaalisen aineiston hallintajärjestelmä, joka tarjoaa teknisen alustan digitaalisten kokoelmien säilyttämiselle, kuvailulle ja käyttöön asettamiselle. Doria on ollut tuotantokäytössä vuodesta 2007 lähtien, ja vuoden 2012 alussa se sisälsi noin 54 000 tietuetta. Vuoden 2011 aikana sen sisältämiä kokotekstidokumentteja ladattiin lähes 2,6 miljoonaa kertaa.

Työväenliikkeen kirjasto ottaa aluksi käyttöönsä nk. peruspalvelun, jossa asiakkaat saavat käyttöönsä linkin Työväenliikkeen kirjaston kokoelmaan Dorian etusivulta. Siitä on mahdollisuus edetä hierarkkisesti erilaisille alatasoille, jotka voidaan rakentaa esimerkiksi erilaisten aineistotyyppejen mukaan.

Kirjastossa on noin 30 000 pienpainatetta. Niiden joukossa on paljon harvinaisuuksia, joita ei muualta löydy. Osa aineistosta on tietokantoihin luetteloimatonta ja osa on

luetteloitu Helka-tietokantaan. Luetteloimattomasta aineistosta mainittakoon vanhaa työväenliikettä koskeva pienpainatekokoelma. Helka-tietokantaan on luetteloitu muun muassa Amerikka-, Espanja- ja Internationaaliterilliskokoelmat. Myös nämä on mahdollista saattaa digitoituina tutkijoiden ulottuville.

Työväenliikkeen kirjasto neuvottelee aineiston digitoinnista myös Kansalliskirjaston Mikkelin digitointi- ja konservointikeskuksen kanssa. Sinne on lähetetty koe-erä digitoitavaksi ja myöhemmin Doriassa säilytettäväksi. Osa aineistosta digitoidaan Työväenliikkeen kirjastossa.

Näiden kaikkien tahojen yhteistyötä työsetään parhaillaan. Erilaisten palvelujen teknisten rajapintojen kuten Open Searchin ym. räätälöiminen ja rakentaminen vievät aikaa. Työväenliikkeen kirjaston pienpainatteiden digitointi on tulevaisuuden hanke. Vanhaa digitoitavaa aineistoa on vuosiksi eteenpäin. Digitointi tulee kattamaan tulevina vuosina myös uutta aineistoa.

Raija Kangas

kirjastonhoitaja, Työväenliikkeen kirjasto

Neuvottelut Doria-yhteistyöstä alkoivat 28.9.2012 Kansalliskirjaston ja Työväenliikkeen kirjaston kesken. Kuvassa Jyrki Ilva ja Päivi Rosenström Kansalliskirjastosta ja Kirsti Lumiala ja Raija Kangas Työväenliikkeen kirjastosta. Kuva: Jimi Reittu. Työväenliikkeen kirjasto.

Exlibris – pienoistaidetta kirjankansissa

Työväenliikkeen kirjastossa järjestettiin keväällä 2012 Exlibris-näyttely, jossa esiteltiin 63 poliittisen vaikuttajan kirjanomistajamerkit eli exlibrikset, jotka olivat keräilijä Heikki Kiljanderin kokoelmista. Näyttelyssä nähtiin exlibrikset muun muassa Claes Anderssonilta, Paavo Arhinmäeltä, K.A. Fagerholmilta, Tarja Haloselta, Viljo Kajavalta, Urho Kekkoselta, Kalevi Kivistöltä, Outi Ojalalta, Aulikki Oksaselta, Brita Polttilalta, Martta Salmela-Järviseltä, Kalevi Sorsalta ja Erkki Tuomiojalta.

Kirjastossa oli esillä poliittisten vaikuttajien exlibriksiä Heikki Kiljanderin kokoelmasta 8.12.2011–9.3.2012. Kuva: Teija Norvanto. Työväenliikkeen kirjasto.

Näyttely sai suuren suosion, sillä nämä hurmaavat pienoistaideteokset niihin sisältyvine yksityiskohtineen ja tarinoineen kiehtovat niin taiteen kuin kirjojenkin ystäviä. Exlibriksen aihe symbolisoi merkinomistajalle tärkeitä asioita ja arvoja, ammattia, harrastuksia tai kotiseutua, ja tämän takia exlibrikset ovat taideteoksina hyvin henkilökohtaisia. Niiden tekotapa vaihtelee; se voi olla puupiirros, grafiikkaa, tussipiirros tai vaikkapa valokuva.

Kuhmoisissa vuonna 1922 syntynyt ja jouluattona 2012 90 vuotta täyttävä Heikki Kiljander on kerännyt exlibriksiä vuodesta 1937. Elämäntyönsä kirjapainoalalla tehnyt Kiljander hankki ensimmäisen exlibriksensä ollessaan juoksupoikana niitä painavassa kirjapainossa. Taiteesta ja kirjallisuudesta kiinnostunut Kiljander on voinut exlibristen keräilijänä yhdistää molemmat harrastuksensa. Tähän päivään mennessä Kiljanderin kokoelmaan on kertynyt vähän yli 20 000 erilaista suomalaista exlibristä. Ulkomaisia exlibriksiä hänellä on muutamia tuhansia. Säilytystä varten exlibrikset on liimattu pahviarkeille, joiden taustalle on kirjoitettu exlibriksen liittyviä tietoja. Kiljander ei koskaan osta tai myy exlibriksiä, vaan hän hankkii uusia merkkejä vaihtamalla tai pyytämällä.

Heikki Kiljanderin perheessä on omia exlibriksiä noin 30 kappaletta. Kiljanderin oma ensimmäinen exlibris on Vilho Askolan tekemä puupiirros, ja se esittää käsinlatojan hakaa. Kiljanderin laajan kirjakokoelman jokaiseen kirjaan on liimattu

exlibris. Taidetta ja teatteria käsittelevät kirjat ovat saaneet omat erityiset exlibriksensä. Taidegraafikko Pentti Kaskipuron suunnitteleman ”Paketoitu monumentti” -exlibriksen paikka on taidekirjojen kannessa, kun sen sijaan taidegraafikko Juho Karjalaisen metalligrafiikalla tekemä teatteriaiheinen exlibris on sijoitettu teatteria käsitteleviin kirjoihin. Heikki Kiljanderin puolison Maija-Liisan exlibriksistä paljastuu hänen rakkain harrastuksensa: tanssi.

Exlibriksiä esitteleviä näyttelyitä Kiljander on järjestänyt kymmenittäin eri puolilla Suomea, myös Ruotsissa ja Petroskoissa. Vanhan kirjallisuuden päivät -kirjatapahtumaan hän on järjestänyt näyttelyn peräti 27 kertaa. Näyttelyt on rakennettu yleensä jonkun teeman ympärille, kuten tehtiin Työväenliikkeen kirjastossakin.

Merkittävä keräilijä on saanut tunnustusta sekä Suomessa että ulkomailla. Heikki Kiljanderille on myönnetty Suomen exlibrisyhdistyksen kunniajäsenyys sekä Suomen Kulttuurirahaston apuraha exlibristen valokuvaamiseen. Vuonna 2010 Fisae (kansainvälinen exlibrisyhdistysten kattojärjestö) myönsi hänelle arvostetun Sir Augustus Wollaston Franks -kunniakirjan. Tätä kunniakirjaa ei ollut aikaisemmin myönnetty suomalaiselle keräilijälle.

Työväenliikkeen kirjastossa avattiin torstaina 15.11.2012 ”Kirjoihin liittyvät Exlibrikset” -näyttely, joka on koottu Heikki Kiljanderin kokoelmista. Näyttely on esillä tammikuun 2013 loppuun asti.

Teija Norvanto

kirjastotyöntekijä, Työväenliikkeen kirjasto

Väylä vaikuttaa.

Maailmaa voi parantaa. SDP on kansanliike, jossa jokaisella puolueen jäsenellä on mahdollisuus vaikuttaa. Jäsen voi toimia paikallisosastossa ja kunnallispolitiikassa, tehdä kenttätöitä tai pohtia politiikkaa työryhmissä.

Tervetuloa Sosialidemokraattiseen puolueeseen – tervetuloa vaikuttajaksi!

www.sdp.fi

Lumoavat batiikit

Työväenliikkeen kirjastossa on voitu kuluneen vuoden aikana ihailla värikkäitä ja lumoavia batiikkitoita, joita on sijoiteltu eri puolille kirjaston tiloja. Batiikkityöt on tehnyt kuvataideterapeutti, psykoterapeutti ja batiikkitaiteilija Aija Johansson (synt. 1946 Helsinki), joka on pitänyt kymmenittäin batiikkinäyttelyitä sekä Suomessa että ulkomailla. Työväenliikkeen kirjastossa näyttely jatkuu kevääseen 2013 saakka. Esillä olevat työt ovat myynnissä.

Batiikki on vahan tai oikeammin sulan vahan taidetta. Batiikkikankaalle ominainen luonne vaihtelevine nyanseineen saadaan aikaan muuttamalla vahan kuumuutta ja paksumutta sekä väriliuoksien vahvuuden avulla. Batiikin työstäminen alkaa vahan levittämisellä kankaalle. Vaha ohjailaan kankaalla haluttuihin kohtiin siten, että valkoisiin kohtiin laitetaan vahaa runsaammin. Batiikin värjäys saattaa kestää useita päiviä, sillä jokaista väriä imeytetään kankaaseen vuorokauden ajan. Väriin kiinniteaineena käytetään suolaa, soodaa ja joskus myös ureaa. Toisin kuin yleisesti luullaan, batiikki ei perustu sattumanvaraisuuteen. Taiteilija luo batiikin. Vahan ja värien käsittely sekä batiikkityön viimeistely vaatii taiteilijan näkemyksen ja kyvyn.

Aija Johansson kiinnostui batiikin tekemisestä ensimmäisen kerran joulun alla 1960-luvulla, jolloin hän luettuaan *Me naiset* -lehden artikkelin aiheesta päätti kokeilla tekniikkaa joululahjojen tekemiseen. Batiikit ja ylipääntään taide alkoivat kiinnostaa Aijaa suuresti, ja hän alkoi opiskella taidetta ensin vapaassa taidekoulussa ja sitten Taideteollisessa korkeakoulussa. Batiikkitaiteilijana Johansson on itseoppinut, sillä alaa ei voinut aikoinaan Suomessa opiskella. Ensimmäisen batiikkinäyttelynsä hän piti vuonna 1970 Yrjönkadun legendaarisella Kirjavintillä, joka oli sekä kirjakauppa että taidegalleria. Näyttely oli menestys, sillä Aija Johansson myi puolet teoksistaan. Näyttelyn saama suosio sinetöi taiteilijan tulevaisuuden, ja hän päätti keskittyä pelkästään batiikin tekemiseen ja esitellä näyttelyissään ainoastaan batiikkitoita.

Taiteilija Aija Johanssonin oma-kuva nuoruusvuosilta. Kuva: Jimi Reittu. Työväenliikkeen kirjasto.

Kuva-aiheiltaan batiikkityöt ovat vaihtelevia. Johansson muistelee lämmöllä merkittävää taidemesenaattia Kaarina Ahoa, Juhani Ahon pojan tytärtä, joka tuki häntä samoin kuin monia muita nuoria taitelijoita järjestämällä näyttelyitä omassa kodissaan 1970-luvulla.

Jo opintojensa varhaisessa vaiheessa Aija Johansson suuntautui taideterapiaan, ja hän toimi kuvataideterapiaharjoittelijana Hesperian mielisairaalassa suljetuilla osastoilla. Sittemmin Johansson on työskennellyt kuvataideterapeutina perheneuvoloissa ja mielenterveystoimistoissa pääkaupunkiseudulla. Hänelle läheisin kuvataideterapiamuoto on hahmotaideterapia, jossa kuvantekijä eläytyy tekemäänsä teokseen vapaata assosiaatiota ja mielikuvia käyttäen. Hahmotaideterapiassa oleellista on keskittyä tässä ja nyt -hetkeen sekä tuntea hetken pysähtyneisyys. Nykyään eläkkeellä oleva Aija Johansson ottaa vastaan kuvataideterapiasta kiinnostuneita asiakkaita työhuoneellaan Vallilassa.

Teija Norvanto

kirjastotyöntekijä, Työväenliikkeen kirjasto

Kirjakahvila

Työväenliikkeen kirjastossa – Uudenmaan Kirjoittajat ja kirjasto yhteistyössä

Työväenliikkeen kirjaston ja Uudenmaan Kirjoittajat ry:n sekä INTO-kustannuksen yhteistyönä järjestämässä kirjakahviloissa esitellään ajankohtaista kauno- ja tietokirjallisuutta. Tilaisuuksissa tuodaan esille myös vähemmän tunnettuja kirjailijoita, ja tehdään siten tärkeää työtä suomalaisen kirjallisuuden marginaalissa olevien kirjailijoiden esille nostamisessa.

Kauden ensimmäinen kirjailijavieras oli dosentti Markku Kuisma, jonka teos *Saha* kertoo tarinan Suomen modernisaatiosta ja ihmisistä sen takana. Helmikuun kirjakahvilan teemana oli köyhyys. Dosentti Antti Häkkinen haastatteli juuri väitelleitä köyhystohtoreita Eija Starkia ja Gia Virkkusta. Maaliskuussa professori Seppo Hentilä haastatteli Jaakko Blombergia kirjasta *Vakauden kaipuu, Kylmän sodan loppu ja Suomi*. Seuraavissa kirjakahviloissa Seija Ahava toi esiin ajatuksiaan mielen eksymisestä *teoksessa Eksyneen muistikirja*, dosentti Heikki Patomäki

muistutti Eurokriisin anatomiasta, ja tohtori Päivi Uljas esitteli väitöskirjatutkimuksensa *Hyvinvointivaltion läpimurto, Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansanliikehännän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina*. Professori Jorma Kalelan ja kirjailija Timo Sandbergin illan aiheena oli ”Minä, historioitsija ja kirjailija”. Tietokirjailija Lasse Erola kertoi Tapio Rautavaarasta, ja tutkija Joni Krekola kirjastaan *Maailma kylässä 1962, Helsingin nuorisofestivaalit*. Teatterinjohtaja Raija-Sinikka Rantala kertoi työstään eri teattereissa ja kirjailijana muun muassa uudesta teoksestaan *Miekkatanssi*. Bengt Fagerholmin matkassa käytiin kulttuurikävelyllä Pietarissa, kirjailijat Ville Kaarnakari ja Tero Somppi kertoivat kirjoistaan, ja runoilija Tarmo Manelius kääntämisestä. Dosentti Kalervo Ilmanen kertoi vesipalloseura Kuhista ja liikunnanopettaja Eevi Kaasinen TUL:n naisvoimistelusta. Kirjailija Raili

Tutkija Joni Krekola oli keskustelemassa kirjastaan *Maailma kylässä 1962 – Helsingin nuorisofestivaali taiteiden yön kirjakahvilassa* 23.8. Haastattelijana toimi toimittaja Veli-Pekka Leppänen. Kuva: Teija Norvanto. Työväenliikkeen kirjasto.

Kirjoittaja ja teatterintekijä Raija-Sinikka Rantala kirjakahvilassa 6.9.2012. Rantalaa haastatteli runoilija Riku Rähä. Kuva: Jorma Hyvönen.

Mikkanen käsitteli historiallisen romaanin kirjoittamista, ja toimittaja Merja Minkkinen esitteli toimittamansa *Feministilaulukirjan*, minkä yhteydessä esiintyi myös 1980-luvun nostalginen Lilith-yhtye.

Joulukuun 4. päivänä toimittaja Saska Saarikoski esittelee isäänsä, runoilija Pentti Saarikoskea käsittelevän uuden teoksensa *Sanojen alamainen*. Tapahtuman, joka alkaa kello 18.00, vetäjänä toimii toimittaja Veli-Pekka Leppänen. Joulukuun 13. päivänä kirjakahvilassa esitellään kello 18.00 alkaen Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran uusi vuosikirja *Työväki maahanmuuttajana*. Tilaisuudessa Professori Markku Kangaspuro esittelee artikkeliaan ”Amerikansuomalaisten tie Neuvosto-Karjalaan: Leipää, poliittista aktivismia ja murskattuja unelmia”. Samassa tilaisuudessa esiintyy tohtori Ulla Aatsinki,

joka on tutkinut amerikansuomalaisten työläislasten kasvatusta ja koulutusta.

Keväällä 2013 kirjakahvilat jatkuvat torstaisin kello 18.00–19.30. Presidentti Tarja Halonen ja toimittaja Hannu Lehtilä ovat kirjailijavieraina 21.2. Lastensuojeluiltaan 14.3. vieraaksi saapuu tohtori Marko Paavilainen ja uusi kunnanvaltuutettu, tohtori Pentti Arajärvi. Huhtikuussa 11.4. järjestettävässä eläkepolitiikkaillan vieraina ovat VTT Matti Hannikainen ja VTM Jussi Vauhkonen. Muina kevään kirjailijavieraina ovat muun muassa kirjailijat Heidi Köngäs ja Roosa Meriläinen. Kirjakahvilaohjelma löytyy kirjaston kotisivuilta www.tyovaenperinne.fi sekä kirjaston facebook-sivuilta.

Kirsti Lumiala

kirjastonjohtaja, Työväenliikkeen kirjasto

Arvo Turtiaisen kirjoituskone kirjastolle

Kun Arvo Turtiainen keväällä 1976 viimeisen kerran antoi koneen huollettavaksi, hän liitti mukaan kirjeen: ”Toveri koneeni korjaaja. Tämä kone joka pelastettiin Noakin arkista ja joka sittemmin, herran vuonna 1932, joutui sattumalta minun haltuuni. raskaalla kädelläni, ruhjovalla kaksisormijärjestelmälläni olen sääliä tuntematta nuijinnut sitä yli neljäkymmentä vuotta, sen kertaakaan asettumatta vastarintaan. Huomaan kyllä, että se silloin tällöin, kuten juuri nytkin, ikään kuin kaipaa jotain, ehkäpä vain hierontaa jonkin ruuvinsa päähän tai nikamansa taiveeseen, ehkä vain pisanan pyhää voiteluöljyä johonkin koloonsa... Uskon Sinun, joka paremmin tunnet tällaisten koneiden sielunelämän ja ulkoiset rakenteet, saavan tämän jälleen toimimaan kitkattomasti ja hilpeätä nakuttavaa nauruaan päästellen. Minulle on monesti sanottu, että miksen osta uutta konetta ja vie tätä museoon. Miksi sen tekisin? Tällaisia koneita, näin hyviä, ei enää rakenneta.”

Toimittaja Eva Polttila lahjoitti Työväenliikkeen kirjastolle kirjailija Arvo Turtiaisen uskollisen työtoverin Remington-matkakirjoituskoneen 7.3.2012. Kuva: Jimi Reittu. Työväenliikkeen kirjasto.

“No paljonkos muutit maailmaa”

Kirjastossa järjestettiin 6.5. juhlatilaisuus “No paljonkos muutit maailmaa? – Elvi Sinervon syntymästä 100 vuotta”. Tilaisuuden järjesti Elvi Sinervo Seura yhteistyössä Työväenliikkeen kirjaston ja Kansan Arkiston kanssa. Kuva: Jimi Reittu, Työväenliikkeen kirjasto.

Koiton Laulu 60 vuotta

Koiton Laulu Savoy-teatterissa 28.9.2012, johtamassa Jussi Tuurna. Koiton Laulu harjoittelee keskiviikkoisin Työväenliikkeen kirjastossa. Kuoron 60-vuotisjuhlakonsertti järjestetään lauantaina 15.12.2012 klo 16.00 ja 19.00 Kulttuuriareena Gloriassa. Kuva: Jussi Joentausta. Kansan Uutiset.

Feministit villitsivät Työväenliikkeen kirjastossa

Lauluryhmä **Lilith** esiintyi Työväenliikkeen kirjastossa 27.9.2012. Vanhan tarun mukaan Lilith oli Aatamin ensimmäinen vaimo. Feministien sanotaan ajattelevan, että parille tuli ero, koska Lilith ei suostunut Aatamin alistamaksi.

Niin tai näin, ensimmäiseltä naiselta nimensä lainannut lauluryhmä esiintyi yhdessä jo vuonna 1984. Sen jälkeen tauko on ollut pitkä, mutta 25 vuoden tauon jälkeen Lilith esiintyi jälleen Työväen Musiikkitapahtumassa Valkeakoskella. Silloin julkistettiin Merja Minkkisen toimittama ja Demarinaisten julkaisema *Feministilaulukirja*. Ryhmä esiintyi

Feministilaulukirjan merkeissä myös Työväenliikkeen kirjastossa.

Ryhmän laulujen iskeytyys ja esiintymisen riemu tarttuivat myös yleisöön, mikä oli tarkoituskin, sillä itse asiassa kyse ei ollut vain ryhmän esiintymisestä, vaan myös yhteislaulutilaisuudesta. Kaikki olivat hengessä mukana yleisön miesväkeä myöten.

Lisätietoja Lilithistä ja naislauluista saa Merja Minkkiseltä: merja.minkkinen@elisanet.fi.

Jorma Hyvönen
toimittaja, Helsinki

Lilith vuonna 2012. Vasemmalta Leena Hurri., Helvi Salminen, keskellä Merja Minkkinen, Outi Hietala ja Leena Tanskanen. Kuva: Jorma Hyvönen.

Europarlamentaarikko Liisa Jaakonsaari asettuu innostuneena ehdolle eurovaaleissa 2014

Sosiaalidemokraattiset mediatyöläiset vierailivat syyskuussa 2012 europarlamentaarikko Liisa Jaakonsaaren luona Brysselissä. Koin, että Jaakonsaari on oikealla paikalla ja oikeaan aikaan sekä oikean ikäisenä. Hän on yhtä teräväkielinen ja helposti lähestyttävä kuten Suomessakin ja puhuu hauskein kielikuvin, ymmärrettävästi loistavaa suomen kieltä tärkeistä asioista.

Jaakonsaari totesi ajan olevan todella vaikea: ”Me suomalaiset emme voi pakoilla yhteistä vastuuta Euroopassa. Kreikassa tavalliset kansalaiset joutuvat kärsimään päättäjien ja poliitikkojen vastuuttomuudesta. Minusta ei myöskään perussuomalaisten hankat tiskiinkin -meininki ole vastuunkantoa yhteisestä Euroopasta”.

Liisa Jaakonsaari on yksi 751 europarlamentaarikosta ja lukeutuu yhdessä Mitro Revon kanssa Europarlamentin toiseksi suu-

rimpaan ryhmään, sosialistiryhmään, johon kuuluu 190 edustajaa. Suurimpaan eli oikeiston-keskustan porvariryhmään kuuluu 270 edustajaa, joiden joukossa ovat suomalaisista kokoomuksen mepit.

En unohda sinisimpukoita, suklaapuoteja, mansikka- ja kvak-olutta, pitsejä, Bruggen kanavaristeilyä, Belgian maaseudun lehmätiloja, puistojen kukkaloistoa ja lepotuoleja, tuhansia kuppiloita enkä Kaarina Leskistä, vuoden 1962 Suomen kauneinta, ryhmämme asiantuntevaa opasta.

Ajatelkaa, että Brysselissä, Euroopan keskuksessa työskentelee yli 32 000 virkamiestä. Kiitos europarlamentaarikko Liisa Jaakonsaari seikkailustamme ihmemaassasi.

Kirsti Lumiala

kirjastonjohtaja, Työväenliikkeen kirjasto

Sosiaalidemokraattiset mediatyöläiset europarlamentaarikko Liisa Jaakonsaaren vieraana Brysselissä 21.9.2012. Kuva: Raimo Lähteemäki.

Hetki Kalevi Sorsalle

Työväenperinne ry järjesti yhteistyössä Kalevi Sorsa -säätiön kanssa perinteisen Hetki Kalevi Sorsalle -kutsuvierastilaisuuden 21.12.2011. Tilaisuuden avasi Työväenperinne ry:n puheenjohtaja Tero Tuomisto. Poliitikko Paavo Lipponen ja SDP:n entinen puoluesihteerit Markku Hyvärinen puhuivat tilaisuudessa yhteistyöstään Kalevi Sorsan kanssa. Muusikko Jani Uhleniukselta kuultiin pianoesitys ja näyttelijä Sara Paavolainen lausui runoja. Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja Mikko Majander lausui tilaisuuden loppusanat.

Tilaisuutta kunnioittivat läsnäolollaan tasavallan presidentti Tarja Halonen puolisonsa Pentti Arajärven kanssa.

Vuoden 2012 Hetki Kalevi Sorsalle -kutsuvierastilaisuus järjestetään 21.12. Tilaisuuden teemana on ”Kalevi Sorsa – sivistys ja kulttuuri”. Puheenvuoron tilaisuudessa käyttävät opetusministeri Jukka Gustafsson, ministeri Jermu Laine, Kalevi Sorsa -säätiön toiminnanjohtaja Mikko Majander ja Työväenperinne ry:n puheenjohtaja Tero Tuomisto. Tilaisuudessa esiintyy myös Koiton laulu.

Tasavallan presidentti Tarja Halonen, professori Pentti Arajärvi ja puhemies Paavo Lipponen ystäviensä kanssa Hetki Kalevi Sorsalle -tilaisuudessa. Kuva: Minna Rossi. Työväenliikkeen kirjasto

Hetki Kalevi Sorsalle tilaisuuden yleisöä muun muassa edessä vasemmalla rouva Irene Sorsa. Kuva: Alpo Väkevä. Työväenliikkeen kirjasto.

Työväenliikkeen kirjaston varattavat tilat

Kirjaston pikkutila eli lukusali

Kirjaston lukusalia voi vuokrata päivä-, iltaja viikonloppukäyttöön. Tilaan on mahdollisuus järjestää valkokangas ja videotykki, ja siellä toimii langaton verkko. Tilaan mahtuu noin 15 henkilöä.

Pikkutilan vuokra on klo 9.00–17.00 20 euroa/tunti ja klo 17.00–23.00 30 euroa/tunti.

Kirjaston iso tila

Kirjastossa on pyörillä liikuteltavia hyllyjä, jotka on mahdollista siirtää syrjään tilaisuu- den ajaksi. Tilassa on valkokangas, videoty- kin käyttömahdollisuus sekä verkkokytken- nät. Tilaan mahtuu enintään 60 henkilöä.

Isoa tilaa vuokrataan sekä iltakäyttöön (klo 17–22) että viikonlopuksi.

Lisätietoja:

Raija Kangas

Puh. 050 323 5772

Sähköposti: raija.kangas@tyovaenperinne.fi

Kirjaston lukusali

Kirjaston iso tila

Työväenliikkeen kirjaston ystävät – vihdoin!

Työväenliikkeen kirjaston ystävien perustava kokous pidetään vihdoin Työväenliikkeen kirjaston tiloissa torstaina tammikuun viimeisenä päivänä (31.1.2013) kello 17.30 alkaen.

Tervetuloa !

Kirsti Lumiala
kirjastonjohtaja

TYÖVÄEN HISTORIAN JA PERINTEEN TUTKIMUKSEN SEURA

Nuorta voimaa

Graduseminaari huhtikuussa 2012

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran perinteinen seminaari työväestöön ja työelämään liittyvien pro gradujen tekijöille toteutettiin vuoden tauon jälkeen 27. huhtikuuta 2012 Tieteiden talolla Helsingissä. Välivuosi teki ilmeisesti hyvää, sillä opiskelijoiden kiinnostus seminaariin oli jälleen innostavaa: peräti viisitoista graduntekijää toi paperinsa kommentaattoreiden käsiteltäväksi.

Osallistujien maantieteellinen jakauma oli tänä vuonna varsin laaja. Eniten opiskelijoita oli tuttuun tapaan Helsingistä, mutta myös Turun, Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen historian- ja kulttuurintutkimuksen laitokset olivat lähettäneet omat osallistujansa. Oppiainejakauma oli vahvasti historiapainottunut. Joukossa oli vain yksi kansatieteilijä, yksi kirjallisuudentutkija ja yksi sosiologi muiden edustaessa historian tutkimuksen eri suuntauksia.

Sykähdyttävintä graduseminaarissa oli jälleen nähdä, miten monipuolisista aiheista ja tuoreilla otteilla opiskelijat lähestyvät työn, työelämän ja työmarkkinoiden historiaa ja nykypäivää. Eri ajanjaksot 1800-luvun jälkipuolelta 2000-luvulle olivat papereissa varsin tasaisesti edustettuina – pitkiä ajallisia pitkitäisleikkauksia ei sen sijaan aiheissa varsinaisesti ollut. Papereissa käsiteltiin muun muassa käsityöläisten koulutusta, prekarisaatiota, rapmusiikin lyriikoita työväenlauluina, poliittista keskustelua yritysdemokratiasta ja sosiaalivaikutuksesta, naisten osuustoimintavalistusta sekä työväenliikkeen, kirkon ja kristillisyyden suhdetta. Myös työväestön varhaista järjestäytymistä ja politisoitumista paikallisesta näkökulmasta luotaavat aiheet kiinnostavat opiskelijoita edelleen, mistä seminaarissa oli ilahduttavia näytteitä. Huomionarvoista on

sekin, että opiskelijoiden aihevalinnat heijastavat heidän laitostensa ja niillä vaikuttavien professoreiden tutkimuksellisia profiileja, ei kuitenkaan liiallisessa määrin.

Graduseminaarin toistuva haaste on luoda onnistunut dialogi kommentaattoreiden ja paperin esittäjien välillä niin, että kommentteista on aitoa hyötyä opiskelijalle. Tämä edellyttää paperin tekijöiltä hyvää kontekstointia eli työn vaiheen, lähteiden ja kysymysten riittävän tarkkaa kuvailua ennen varsinaista aiheen käsittelyä, jotta kommentaattori voi suhteuttaa kommenttinsa oikein. Järjestäjien vastuulla on ohjeistaa opiskelijoita riittävästi ja varmistaa, että tieto kulkee tekijöiden ja kommentaattoreiden välillä sujuvasti. Tänä vuonna tässä ei kaikilta osin onnistuttu, joskin palaute oli pääosin myönteistä. Ainakin yksi seminaarissa paperinsa esittänyt maisteriopiskelija ehti jo ennen kesälomia valmistuakin palautettuaan graduseminaarin evästyksillä täydennetyyn opinnäytteensä.

Seminaarin haasteena on myös se, että yliopistojen kasvava paine saada opiskelijansa valmistumaan nopeasti vaikuttaa gradujen tekemisen tapaan. Kun gradu pusketaan kokoon nopeasti, on työprosessiin entistäkin vaikeampi sovittaa kerran vuodessa järjestettävää graduseminaarista, ja sopivan ajankohdan löytäminen seminaarille on iso haaste. Kuten aiemminkin, graduseminaarissa hakeutuu etupäässä opiskelijoita, jotka haluavat nähdä opinnäytteensä hiomiseen keskimääräistä enemmän vaivaa. Kyselykierroksen perusteella monen osallistujan silmissä siintävät myös jatko-opinnot, ja joissakin tapauksissa graduseminaarissa saadut kommentit ja siellä solmitut yhteydet epäilemättä hyödyttävät jatko-opiskelijaksi ryhtyvää hänen laatiessaan tutkimussuunnitelmaansa.

Seminaari järjestettiin jälleen Helsingissä, koska kommentaattoreista suurin osa on pääkaupungista. Keskustelua graduseminaarin järjestämisestä esimerkiksi Tampereella tai Turussa on kuitenkin myös käyty. Tätä koetilua edistäisi näiden yliopistojen historian laitosten aktiivinen apu seminaarin järjestelyissä, erityisesti kommentaattoreiden hankinnassa. Löytyisikö Helsingin ulkopuolelta

rohkeutta tarttua haasteeseen? Seuran hallitus ottaa mielellään vastaan ehdotuksia myös muissa seminaarin järjestelyihin liittyvissä asioissa.

Kirsi-Maria Hytönen

filosofian maisteri, Jyväskylän yliopisto

Sami Suodenjoki

tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

Työläisurheilusta työpaikkaliikuntaan Kesäseminaari Tampereella elokuussa

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran perinteinen elokuun tapahtuma, kesäseminaari, pidettiin toista kertaa Tampereella Työväen museo Werstaan toimivissa tiloissa 27.–28.8.2012. Seminaarin otsikkona oli suuren urheilukesän – EM-jalkapallo, EM-yleisurheilu, XXX olympiadin kesäakisat – merkeissä ”Työläisurheilusta työpaikkaliikuntaan”. Seminaarissa valotettiin otsikonmukaista kehitystä laajasti niin perinteisen työläisurheiluseuran näkökulmasta kuin myös laajemmin liikunnan kentässä tapahtuneiden muutosten ja siitä käytävän keskustelun ja tutkimuksen kannalta. Tilaisuuden keynote-esityksen piti liikuntahistorian alalla laajasti niin tutkijana kuin muutoinkin vaikuttanut ja muun muassa TUL:n historiatriologian kirjoittanut Helsingin yliopiston poliittisen historian professori Seppo Hentilä. Hän loi esityksessään katsauksen työläisurheilun historialliseen kehitykseen sadan vuoden takaa aina tähän päivään ja toi esiin siihen vaikuttaneet poliittiset tekijät sekä liikuntakulttuurissa tapahtuneet muutokset.

Professori Hannu Itkonen ja dosentti Kallervo Ilmanen Jyväskylän yliopistosta toivat omilla esityksissään esiin kaksi työläisurheiluseuraa; Itkonen pohjoiskarjalaisen yleisseura Matovaaran Mahdin Lieksasta ja Ilmanen helsinkiläisen uinti- ja vesipalloseuran Kuhat. Itkosen tarkastelukulmana oli seuran käytössä olleiden tilojen ja muun toimintaympäristön ja niissä tapahtuneiden muutosten vaikutus seu-

ran toimintaan. Alkujaan perinteisenä yleisseurana 1950-luvun alussa aloittanut Mahti joutui ajan saatossa siirtymään maalauskylän olosuhteista Lieksan keskusta, mikä näkyi myös toiminnan muutoksina. Perinteinen kilpaurheilu on vaihtunut kuntoliikunnan ja lasten liikuntakerhotoiminnan painottamiseen. Ilmasen huomion kohteena oleva Helsingin Kuhat on sekin joutunut kokemaan olosuhteiden muutoksia. Suoraan urheilun poliittiseen historiaan kytkeytyvä, SDP:n kypsymässä olleeseen hajaannukseen ja kitkeriin TUL–SVUL-suhteisiin liittynyt syntyprosessi vuonna 1956 teki Kuhista selkeästi työläisseuran, joka sai oman väkensä kotikaupunginosansa Kumpulan ja lähiseudun uintia harrastavista kansalaisista. Kuhat nousi nopeasti TUL:n kärkiuintiseuraksi. Seuran ohjelmassa oli uinnin ohessa myös runsaasti muuta yhdesäoloa, jolla oli oma merkityksensä jäsenille kuten urheiluseurakulttuurissa ylipäättään. Kuhien alkuperäinen aatteellisuus on vuosikymmenten saatossa kuitenkin vaihtunut osana urheilu- ja liikuntakulttuurin yleistä kehitystä ennen muuta lajiuskollisuudeksi ja tänä päivänä ennen muuta vesipallossa, jossa Kuhat edelleen on Suomen parhaita seuroja.

Filosofian tohtori, lehtori Marianne Rivas kuljetti seminaariväen maailman suosituimman urheilumuodon jalkapallon pariin ja Britanniaan. Esityksessään hän tarkasteli jalkapallon murrosta brittiläisen ”työväenluokan

THPTS:n kesäseminaarin paneelikeskustelussa vasemmalta dosentti Kalervo Ilmanen, tohtori Marianne Roivas, puhetta johtanut professori Seppo Hentilä, tohtori Jouko Kokkonen ja professori Hannu Ikonen. Kuva: Kimmo Kestinen. Työväenmuseo Werstas.

uskonnosta” tämän päivän kaupallistuneeksi, viihteellistyneeksi, jopa keskiluokkaiseksi ammattiuurheiluksi näkökulmanaan lajia käsittelevät erilaiset kirjalliset teokset lähinnä 1990-luvulta. Roivas totesi, että jalkapallokirjoitukset tarjoavat aineksia erilaisille lukutavoille sekä tulkinnoille ja huomautti, että niissä näyttäytyi kaipuu vanhaan jalkapalloon työväenluokan uskontona, kaipuu pysyviin luokkaidentiteetteihin ja luokkakulttuuriin. Tutkija Riikka Turtiainen avasi puolestaan mielenkiintoisen näkökulman liikuntakulttuuriin tarkastelemalla digitalisoitumista mediaurheilun seurannassa. Esiin nousivat muun muassa penkkiurheilun erikoiset nykymuodot virtuaalisine palloilujoukkueineen ja muine, lähinnä viihdemaailmaan liittyvine kytköksineen todelliseen urheiluun. Vaikka nykyajan tekniikat ja etenkin netti ovat tuoneet uusia tapoja urheilun seuraamiseen, on teksti-tv kuitenkin säilyttänyt asemansa tulosten seuraamisessa.

Filosofian tohtori, Suomen Urheilumuseosäätiön erikoistutkija Jouko Kokkosen esitys

käsitteli liikuntakulttuurissa ja liikunnan harrastajakunnassa tapahtunutta kehitystä 1970-luvulta tähän päivään. Liikunnasta, jota vielä puoli vuosisataa sitten harrastivat urheiluna lähinnä lapset, nuoret ja nuoret miehet, on tullut käytännössä lähes koko kansaa koskettava yleinen harrastus ja nimenomaan liikuntana. Samalla kun huippu-urheilu on irtautunut omaksi maailmakseen muusta liikunnasta ja harrastajapohjaisesta kilpaurheilusta, on lajikirjo kasvanut moninkertaiseksi. Oleellisinta liikunnan harrastuksessa on kuitenkin urheiluseurojen ulkopuolella tapahtuva omaehtoinen kortteli-, työ- ym. vapaamuotoisissa porukoissa ja yksinkin vapaamuotoisesti harrastettu liikunta olipa se hölkkää, hiihtoa, pyöräilyä, uintia tai vaikkapa liikuntaa jonkin pallopelein parissa. Muutoskehitykseen on vaikuttanut monia yhteiskunnallisia tekijöitä, muun muassa liikunnan terveydellisten vaikutusten nouseminen esiin liikunnasta käytävässä keskustelussa. Seminaarin viimeisen esityksen pitänyt lääketieteen tohtori, UKK-instituutin tutkija Riitta Luoto tarkastelikin hyväksi hui-

pennukseksi juuri liikunnan ja terveyden tiivistä yhteyttä monin eri esimerkein ja toi esiin säännöllisen liikunnan, terveellisen ruokavali-
on ja sopivan painoindeksin merkityksen muun muassa sydän- ja verisuonitautien sekä diabetes 2:n ehkäisyssä.

Jokaista esitystä seurasi vilkas ja pohtiva yleisökeskustelu samoin kuin seminaarin ensimmäisen päivän lopuksi pidettyä paneelikeskustelua. Seminaarin päätteeksi professori

Hentilä kokosi kahden päivän aikana käydyt keskustelut yhteen. Menneiden aikojen urheilu on vaihtunut laajan kansanosan liikunnaksi, ja perinteinen, työväenaatteinen työläisurheilu urheiluksi sen itsensä vuoksi. Yleisöä seminaarissa oli nelisenkymmentä henkeä.

Erkki Vasara
dosentti, Helsingin yliopisto

Työväki maahanmuuttajana

Työväki maahanmuuttajana. Kirsi Hänninen ja Sakari Saaritsa (toim.): Väki Voimakas 25. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2012. 252 s.

Maahanmuutto on nyky-Suomessa kiivasta keskustelua aiheuttava poliittinen kysymys. Vielä vähän aikaa sitten Suomi oli maahanmuuton lähtömaa, josta työväki lähti liikkeelle työn ja toimeentulon takia tai kotimaassa kohdattujen ongelmien ajamana. Vastaanottajamaissa siirtolaisuus on paitsi tukenut vaurastumista, myös lisännyt tuloeroja ja heikentänyt joidenkin alojen ansioita. Työväestö onkin historiallisesti esiintynyt sekä maahanmuuttajana että maahanmuuton vastustajana. Nopeassa tahdissa Suomi on muuttunut maahanmuuton lähtömaasta sen kohdemaaksi. Työväki maahanmuuttajana -kirja haastaa lukijansa kysymään, ymmärrämmekö nyky-
päivän keskustelua paremmin, jos katsomme ensin historian peiliin. Millaista oli suomalaisen työväen siirtolaisuus? Miten muuttoliike vaikutti työväenliikkeeseen ja yhteiskuntaan kotona ja kaukana?

Kirjan artikkelit lähestyvät työväkeä maahanmuuttajana eri tieteenalojen ja erilaisten aineistojen voimin. Amerikan mantereella tutustutaan ”Karjalan kuumeeseen”, teosofiseen keskusteluun, amerikansuomalaisiin pilakuvissa ja työläislasten kasvatukseen. Tämän jälkeen painopiste siirtyy Pohjolaan. Artikkeleissa käsitellään suurta muuttoa Ruotsiin ja erityisesti romanien vähän tunnettua osuutta

siinä, suomalaisten maaltamuuttajien roolia hyvinvointivaltion synnyssä sekä erästä eteläaasialaista tapaa integroitua Suomen työmarkkinoille. Lopuksi tarkastellaan kriittisesti Suomen ay-liikkeen kykyä vastata maahanmuuton haasteisiin 2000-luvulla.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran jäsenet saavat kirjan maksamalla 20 euron vuotuisen jäsenmaksun. Kirjaa voi ostaa ja tilata tiedekirjasta 20 euron hintaan. p. (09)635117, tiedekirja@tsv.fi, <http://tiedekirja.fi/>

Kirjan lehdistökappaleet: Raimo Parikka, [raimo.parikka\(at\)helsinki.fi](mailto:raimo.parikka(at)helsinki.fi)

Teosta esitellään Työväenliikkeen kirjaston kirjakahvilassa 13.12.2012 klo 18.00–20.00. Tervetuloa!

Kirsi Hänninen ja Sakari Saaritsa

TYÖVÄENMUSEO WERSTAS

Yhdessä olemme vahvempia

Museokentällä haetaan toimintakykyisempiä yksiköitä. Vuonna 2012 Kuurojen museo yhdistyi Työväenmuseo Werstaaseen ja Lenin-museonkin kanssa neuvotellaan fuusiosta.

Suomalaiset museot ovat pieniä. Monissa museoissa on vain muutama työntekijä, joiden toivotaan hallitsevan yhä monimuotoistuvan museotoiminnan kirjon. Pienessä museossa työntekijän pitäisi yhtä aikaa olla niin historian asiantuntija, museopedagogi, myyjä, näyttelyrakentaja kuin kokoelmajärjestelmien spesialisti – monien muiden roolien lisäksi. Tehokkaita lääkkeitä museotyön monipuolistumiseen ovat tiivis yhteistyö ja isommat organisaatiot.

Kuurojen museo on hyvä esimerkki pienestä museosta. Museon kokoelmat ovat karttuneet vuodesta 1907 alkaen, ja Carl Oscar Malmin museohuone avattiin ensimmäisen kerran yleisölle 12. helmikuuta 1915. Museo toimi viime vuosina Valkeassa talossa Helsingin Pohjois-Haagassa, Kuurojen liiton toimiloissa. Ainutlaatuiset kokoelmat koostuvat noin 2300 esineestä ja 8300 valokuvasta, jotka kertovat viittomakielisen yhteisön men-

neisyydestä. Yleisölle museo oli maksuton, ja vuonna 2010 siellä kävi 3500 vierailijaa. Museolla oli kaksi työntekijää; minimimäärä valtionosuuden saamiseksi.

Kuurojen liiton taloustilanne vaikeutui merkittävästi pari vuotta sitten, ja säästötoimien seurauksena museotoiminta täytyi järjestää uudelleen. Toiminnan jatkamiseksi pohdittiin erilaisia vaihtoehtoja ja parhaaksi todettiin museofuusio valtakunnallisen erikoismuseon kanssa. Loppuvuoden 2011 aikana solmittiin yhteistyösopimukset, joiden nojalla museotyö ostetaan jatkossa Werstaalta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tukeman ratkaisun myötä Työväenmuseo Werstaan palvelukseen siirtyi viittomakielisten historiasta vastaava erikoistutkija Tiina Naukkarinen. Kokoelmat muutettiin Tampereelle, ja näyttelytoimintaa jatketaan sekä verkossa että aiempaa pienimuotoisemmin myös Valkeassa talossa. Kuurojen historiaan liittyviä asiantun-

Kuurojen museon esinemuuttoa Helsingin Pohjois-Haagasta Werstaalle Tampereelle tehtiin monessa erässä keväällä 2012. Tiina Naukkarinen ja Antti Hannunen tarkistavat kuljetuslaatikon sopivuutta Carl Oscar Malmin isolle rintakuvulle. Kuva: Juha Mäkelä. Työväenmuseo Werstas.

tijjapalveluita saa siis jatkossa työväenmuseolta, jonka sosiaalishistoriallinen osaaminen on vahvistunut fuusiossa merkittävästi. Werstas on viime vuosina painottanut erilaisia vähemmistökysemyksiä ja toteuttanut esimerkiksi maan ensimmäisen näyttelyn vammaishistoriasta syksyllä 2011.

Fuusio on luonnollinen jatko kehityksessä, jossa eri taustayhteisöt ovat ulkoistaneet museaaliset tehtävänsä Werstaalle. Työväenmuseo perustettiin yhdistämällä erilaisia pieniä kokoelmia yhteen laajapohjaiseen ja ammattitaitoisesti hoidettuun museoon. Werstaalle ovat siirtyneet muun muassa Helsingin Roihuvuoressa toiminut Osuuskauppa museo, Kansan Arkiston ylläpitämä Työväenaatteen

museo, STS-pankkimuseo, Kivistön torpparimuseo sekä lukuisia muita esinekokoelmia. Edellinen isompi fuusio toteutettiin vuonna 2007, kun Puu- ja erityisalojen liitto lakkautti Mäntyharjulla toimineen Puutyöväen museon.

Lisää isoja muutoksia voi olla vielä edessä. Nyt myös Lenin-museon kanssa suunnitellaan yhdistymistä. Mikäli neuvottelut johtavat tulokseen, tamperelaismuseot jatkavat nykyisissä tiloissaan mutta organisaatiot yhdistyvät vuoden 2014 alussa.

Kalle Kallio
museonjohtaja, Työväenmuseo Werstas

Kansan Arkisto siirsi esinekokoelmansa Werstaalle

Työväenperinnelaitokset tekevät aktiivista ja laadukasta kokoelmayhteistyötä. Työväenliikkeen kirjasto vastaa kirjoista, Työväen Arkisto ja Kansan Arkisto arkistomateriaalista ja Työväenmuseo Werstas esinekokoelmista. Lisäksi sekä Werstaalla että arkistoilla on laajat valokuvakokoelmat. Organisaatioiden välinen yhteistyö on varsin toimivaa ja materiaali siirtyy tarvittaessa helposti oikeaan loppusijoituspaikkaansa.

Tämän järjestelmän mukaisesti Työväenmuseo Werstas sai toukokuussa 2012 merkittävän lisän esinekokoelmiinsa. Kansan Arkisto siirsi tuolloin hallussaan olleen, noin 500 objektia käsittävän esinekokonaisuuden Werstaan kokoelmiin. Kyseessä on Kansan Arkiston vanha esinekokoelma, joka on tunnettu myös Työväenaatteen museokokoelmana. Kansan Arkistoa hallinnoiva Yhteiskunnallinen Arkistosäätiö piti yllä Työväenaatteen museota vuosina 1982–1994. Museo lakkautettiin vuonna 1994, ja museon kokoelmia on sittemmin siirretty osaksi Werstaan kokoelmia.

Nyt siirretyt esineet muodostavat eheän kokonaisuuden kertoen maamme historian

Vankisellin ovi Fabianinkadulta. Kuva: Kati Lehtinen. Työväenmuseo Werstas.

vaikeista vaiheista. Kokoelmassa on esineitä liittyen vuoden 1918 tapahtumiin ja maailmansotien aikaisiin poliittisiin vangitsemisiin. Joukossa on muun muassa Lahden Hennalan vankileirillä taidokkaasti rakennettu, kaunis seinäkello. Etsivän Keskuspoliisin Fabianinkadun vankisellin ovi kertoo varsin konkreettisesti sisällissodan jälkeistä historiaa. Tämän nimenomaisen oven takana vietti viimeiset päivänsä Yrjö Mäkelin, joka kuoli oman käden kautta vankisellissään vuonna 1923. Kokoelmassa on runsaasti poliittisista vangeista ja heidän elämästään kertovaa materiaalia. Esinekokonaisuus täydentää erinomaisesti Werstaan kokoelmia sotien väliseltä ajalta.

Esinekokoelma siirretään kaikkien aiheesta kiinnostuneiden saataville. Työväenmuseo Werstas digitoi kokoelman syksyn 2012 aikana ja siirtää sen Arjenhistoria.fi -verkkoportaaliin. Siellä esineet tulevat olemaan digitaalisin kuvin ja tiedoin varustettuina kaikkien tutustuttavissa. Verkkoportaali löytyy osoitteesta <http://www.arjenhistoria.fi>. Arjenhistorian kautta työväenperinteestä kiinnostuneet saavuttavat paitsi Werstaan kokoelmat, myös Työväen Arkiston ja Kansan Arkiston digitoitua valokuvakokoelmia.

Teemu Ahola
kokoelmapäällikkö, Työväenmuseo Werstas

Museo-opetusta työttömille

Kesällä 2012 päättyi Työväenmuseo Werstaalla Avara museo -hanke. Se mahdollisti Werstaalle monipuolisen työpajaohjelmiston toteuttamisen aikuisille. Koko hankkeen tarkoituksena oli kehittää aikuisille suunnattua museopedagogiikkaa. Werstas valitsi teemakseen työttömät, koska museoissa käyminen ei jakaudu tasaisesti eri sosiaaliryhmien välillä. Museo-opetuksen suuntaaminen työttömille linkittyi myös tutkimuksiin kulttuuripalveluiden käytön hyvää tekevästä vaikutuksesta. Werstaan Avara museo -hankkeessa keskeistä oli myös taloudellisen ja sosiaalisen saavutettavuuden vahvistaminen.

Hankkeen toiminta koostui sekä kaikille avoimesta toiminnasta sekä työttömien ryhmille tilauksesta järjestetyistä opastuksista ja työpajoista. Järjestimme yleisölle toimintaa syksystä 2010 vuoden 2011 loppuun, yhteensä 192 kaikille avointa tai ryhmälle varattua työpajaa ja opastusta sekä neljä koko perheen tapahtumaa. Toiminnot vaihtelivat tapahtumista usean tunnin nonstop-tuunaustyöpajaan ja lyhyeen näyttelyopastukseen. Hankkeen puitteissa museolla vieraili yhteensä noin 3500 henkilöä.

Tunsin niin, että me tutustutaan Finlaysonin tarinaan ja toisaalta ihan siihen tekniikkaan, että miten se koko historia on lähtenyt ja koko tekstiiliteollisuuden tarinaan. Kävijän kommentti Tekstiiliteollisuusmuuseumissa.

Työväenmuseo Werstaan Avara museo-hankkeessa työttömät vierailivat Werstaalla lähinnä erilaisissa koulutusryhmissä. Ne olivat yleensä työvoimakoulutuksen ryhmiä, joissa osallistujat olivat joko varttuneempia pitkäaikaistyöttömiä tai nuoria. Ryhmien tarkoitus oli lähinnä aktivoida toimintaan osallistuvia miettimään elämänmuutosta, mahdollisesti opintoja tai työharjoitteluun hakeutumista.

Hankkeen työpajatoiminta liittyi sekä pysyviin että vaihtuviin näyttelyihin. Useimmiten puolen tunnin opastuskierrokseen yhdistettiin työpajaosuus, jossa kokeiltiin teemaan liittyviä kädentaitoja. Käsillä tekeminen yhdessä tarjosi mahdollisuuden vahvistaa näyttelykokemusta. Yhdessä toimiminen myös loi vapaamman tilanteen keskustella näyttelyn sisällöstä. Kokonaisuuden kesto oli puolestoista tunnista kahteen tuntiin.

Metallin hohto-työpajassa tehdään pieni tinavalu. Kuva: Ulla Rohunen. Työväenmuseo Werstas.

Tämmönen voittajan filis, että jotain sai tehdä vaikka arvelutti, että osaa mitään. Metallin hohto-työpajaan osallistunut kävijä.

Monille aikuisille käynti näyttelyissä tarjosi tunnistamisen ja tuttuuden kokemuksia, nostalgisia hetkiä ja pieniä oivalluksia. Tyypillisesti aikuiset linkittivät näkemiään ja kokemiaan asioita olemassa olevaan tietovarantoon ja omaan elämäkokemukseensa.

Hankkeen kautta Werstaalla tultiin tietoisemmiksi aikuisista erityisenä kävijäryhmänä. Työpajatoiminnassa kokeiltiin monenlaisia sisältöjä, joista osaa edelleen jatketaan.

Avara museo myös vahvisti ja kehitti museon tapahtumatoimintaa.

Avara museo – kehittyvä oppimisympäristö aikuisille -hankkeen osatoteuttajina toimivat Werstaan lisäksi Tampereen museoiden TAITE-yksikkö, Tekniikan museo, Porin taidemuseo, Satakunnan museo sekä CICE-RO-learning verkosto Helsingin yliopistosta. Hanketta koordinoi Museoliitto. Hanke sai Euroopan sosiaalirahaston rahoitusta. Hanke jatkui vuoden 2012 loppuun saakka.

Ulla Rohunen
museolehtori, Työväenmuseo Werstas

Läpivalaisevaa työväentutkimusta

Työterveyslaitoksen liikkuvat klinikat olivat vielä muutama vuosi sitten tuttu näky maanteillä. Nykyään toiminta on loppunut, ja klinikkabussien tukikohdassa Tampereella viimeinen bussi odottelee kohtaloaan. Työväenmuseo Werstas halusi tallentaa bussien matkassa tehtävää työtä ja aloitti haastatteluhankkeen, jonka aikana haastatellaan klinikoilla työskennelleitä ja muita asianosaisia. Klinikat olivat hyvin varusteltuja ”terveysasemia”, joissa voitiin ottaa esimerkiksi röntgenkuvia.

Klinikoilla tehtiin sekä normaalia terveystarkastustyötä että työterveyden kehittämiseen tähtäävää tieteellistä kenttätyötä. Erityisenä kohteena olivat suuret rakennustyömaat, valimot ja kaivosalueet, joissa erilaisten keuhkoihin tunkeutuvien pienhiukkasten määrä oli terveysuhka. Busseja käytettiin myös muun muassa Rajavartiolaitoksen henkilökunnan tarkastuksiin – ja on niiden avulla tarkastettu myös jopa kansanedustajien ja eduskunnan henkilökunnan terveys.

Tallennushanke on osa Suomen museoiden tallennus- ja kokoelmayhteistyötä (ns. TAKO-hanke). Kerätty materiaali tullaan avaamaan siltä osin kuin siitä on haastateltavien kanssa sovittu kaikkien yhteistyössä mukana olevien museoiden käytettäväksi. Terveystarkastuk-

Työterveyslaitoksen kenttäklinikka YIT:n rakennustyömaalla Pirkanmaalla 2000-luvulla. Kuvaaja ei ole tiedossa. Kuva: Werstaan kuva-arkisto.

siin osallistuneiden asiakkaiden näkökulmaa kaivattaisiin myös. Museo ottaisi mielellään vastaan esimerkiksi kirjallisia muistelmia liikkuvan klinikan herättämistä muistoista. Museossa hanketta hoitaa erikoissuunnittelija Kimmo Kestinen, p. 050-440 1166.

Kimmo Kestinen
erikoissuunnittelija, Työväenmuseo Werstas

Sukupolvet kohtasivat Työväenkirjallisuuden päivässä

Tampereella 1. syyskuuta 2012 järjestetty Työväenkirjallisuuden päivä keräsi Finlaysonin alueelle runsaan yleisön: päivän eri ohjelmanumeroita seurasi kaikkiaan lähes 1300 kuulijaa. Tapahtuman teema oli tänä vuonna Sukupolvien kynänjälki. Ohjelmaa järjestettiin Työväenmuseo Werstaalla ja ohjelmateltassa Väinö Linnan aukiolla, kaikkiaan neljällä eri esiintymislavalla.

Kirjallisuusväen joukossa päivän ohjelmaa seurasi myös tapahtuman avajaispuheen

pitänyt presidentti Tarja Halonen. Puheensa Halonen viittasi viime aikoina käytyyn keskusteluun kulttuurin eri osa-alueiden arvosta ja muistutti, että rahvaanomaisena pidetyllä kansan omalla taiteella voi kuitenkin olla uudistava ja yhteiskunnallisesti avartava merkitys. Halonen toivoi myös, että nykyajan työväestö – pätkätyöläiset, maahanmuuttajat, erilaiset vähemmistöt ja akateemiset työttömät – innoittaisivat kirjailijoita luomaan tämän päivän työväenkirjallisuutta.

Tapahtuman tähtivieras Rosa Liksom houkutteli Väinö Linnan aukion ohjelmateltan täyteen yleisöä. Myös päivän teemapaneeli herätti paljon kiinnostusta. Teemapaneelissa Marja-Leena Mikkola, Sirkku Peltola, Marja Björk ja Juha Rautio keskustelivat työväenkirjallisuuden merkityksestä eri sukupolville. Paneelissa puhuttiin paitsi kantaaottavasta kirjallisuudesta myös kirjailijoiden yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta asemasta eri aikoina. Välillä sanailu ylti varsin lennokkaaksikin. ”Työ on minun sukupolvelleni pelkkä fiktio”, latasi esiintyjien nuorinta polvea edustanut runoilija Juha Rautio.

Lasten- ja nuortenkirjojen yhteiskunnallisuutta pohtineessa keskustelupaneelissa Raili Mikkonen, Kari Levola ja Siri Kolu muistuttivat, että moni yhteiskunnallinen aihe, kuten maahanmuutto tai ympäristönsuojelu, on ollut lastenkirjoissa esillä jopa aiemmin kuin aikuisten kaunokirjallisuudessa.

Tietokirjailija ja tutkija Raoul Palmgrenin 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi tapahtumassa järjestettiin koko päivän kestävä seminaari, jossa Palmgrenin elämään ja tuotantoon perehdyttiin muun muassa Pertti Karkaman ja Kalle Holmbergin johdolla. Seminaarin puheenvuoroissa kävi ilmi, että Palmgrenin elämäntyö tutkijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana on ainutlaatuinen 1900-luvun suomalaisessa kulttuurihistoriassa. Puhujien mukaan hänen tutkimuksensa työväenkirjallisuudesta, työväenliikkeen historiasta ja kansakunnan linjasta voivatkin avata hedelmällisiä näkökulmia nykypäivänkin yhteiskunnan arvioimiseen.

Tapahtumassa kuultiin myös Kati Launiksen juhlaesitelmä 130 vuotta sitten syntyneen työväenrunoilija Kössi Kaatran kunniaksi ja nähtiin Pispalan teatterin tekemä kuvaelma Kaatran vuonna 1905 lukeman *Punaisen julistuksen* taustalla sattuneista tapahtumista. Elvi Sinervon 100-vuotisjuhlavuotta muistettiin niin ikään esitelmällä ja elämyksellisellä ohjelmalla: Sinervon urasta runoilijana ja poliittisena toimijana luennoi Jaana Torninoja-Latola, ja hänen vankilassa kirjoittamiensa runojen tunnelmiin eläydyttiin näyttelijä Katriina Lehtosen ja muusikko Kata Lindbergin koskettavana tulkintana.

Työväenkirjallisuuden päivän tähtihaastateltava oli tänä vuonna Finlandia-palkittu Rosa Liksom. Häntä haastatteli tutkija Milla Peltonen. Kuva: Ulla Rohunen. Työväenmuseumo Werstas.

Työväenmuseumo Werstaan Tekstiiliteollisuusmuseumossa tehtiin eläväksi palanen tamperelaisten työläisnaisten historiaa, kun Tampereen Ylioppilasteatteri esitti pienen mutta joukkovoimaisen draaman Raskas puuvilla. Esitys pohjautui Marja-Leena Mikkolan samannimiseen dokumenttiteokseen, jonka hän kirjoitti 1960- ja -70-lukujen vaihteessa Finlaysonin puuvillatehtaalla tehtyjen haastattelujen pohjalta.

Työväenkirjallisuuden päivän monipuolista antia täydensivät vielä kustantajien ja muiden näytteilleasettajien järjestämät ohjelmanumerot, joista mainittakoon keskustelupaneelit perustulosta ja ay-liikkeen asemasta sekä kiistanalaisen Verinen Tampere -teoksen kirjoittaneen Lauri Lepolan puheenvuoro kansalaissodan jälkeisistä tapahtumista.

Nyt jo kolmatta kertaa järjestetyn, onnistuneen tapahtuman jälkeen voidaan todeta, että Työväenkirjallisuuden päivä on vakiinnuttanut paikkansa tamperelaisten kirjallisuustapahtumien joukossa. Presidentti Halosen vierailu osoittaa, että yhteiskunnallinen kirjallisuustapahtuma koetaan valtakunnallisestikin merkittäväksi. Tapahtuma järjestetään seuraavan kerran elo-syyskuun vaihteessa 2013.

Anna Elina Isoaro

Työväenkirjallisuuden päivän 2012 koordinaattori

LENIN-MUSEO

Suomen vastustetuin erikoismuseo

Tampereen työväentalossa sijaitsevaa Lenin-museota pidetään yleisesti yhtenä Suomen kansainvälisesti tunnetuimpana museona. Vuonna 1946 avattu museo on alusta lähtien herättänyt tunteita. Sen olemassaolo on kyseenalaistettu säännöllisin väliajoin, ja jopa vandalismilla on ollut osansa yrityksissä vahingoittaa sitä. Lenin-museota voidaan tunnettuutensa ohella kutsua Suomen vastustetuimmaksi museoksi.

Kommunistien museo?

Lenin-museon perustaminen Tampereelle herätti heti kuohuntaa, sillä sen toiminnasta vastasivat ennen sotia maan alla toimineet ja Neuvostoliitossa vaikuttaneet Suomen kommunistisen puolueen jäsenet. Varsinaisesti Lenin-museon omisti Suomi-Neuvostoliitto-seura (nykyisin Suomi-Venäjä-seura).

Lenin-museo sai vastaansa Tampereen ei-kommunistiset poliittiset voimat. Eniten museon olemassaolo häiritsi sosialidemokraatteja, sillä museo sijoitettiin heidän omistamaansa työväentaloon. Paikallinen työväenyhdistys yritti savustaa museon ulos korkeilla vuokrilla. Lenin-museo ei saanut pitkään aikaan tukea edes Tampereen kaupungilta – siitä pitivät huolen valtuustossa liittoutuneet sosialidemokraatit ja kokoomus, jotka näkivät museon ”poliittisena laitoksena”.

Tampereen kunnalliselämässä Lenin-museo koettiin nimenomaan kommunistien ja kansandemokraattien työkaluna. Sosialidemokraattien johtohahmo ja myöhempi kaupunginjohtaja Erkki Napoleon Lindfors näki museon alasajon yhdeksi keinoksi ”heikentää kommunistien vaikutusvaltaa kaupungissa”. Tamperelainen Kansan Lehti kyseenalaisti säännöllisesti Lenin-museon toiminta-ajatusten: osittain tälle oli syynsä, sillä Josif Sta-

linin henkilöpalvonnalla oli merkittävä sija museon alkuvuosien toiminnassa.

On perusteltua esittää, että Lenin-museon toimintaa vastustettiin alussa ensisijaisesti ideologisista ja sisäpoliittisista syistä. Sosialidemokraateille ja heitä lähellä olleelle lehdistölle aihe oli tärkeä etenkin sen jälkeen, kun Nikita Hruštšev oli tuominnut Stalinin rikokset ja henkilöpalvonnan NKP:n 20. edustajakokouksessa vuonna 1956. Museon vastustamisessa ei suoranaisesti näytä olleen venäläisvihamielisiä piirteitä, mutta sodista saadut kokemukset ja ennakoasenteet kummittelivat taatusti monien mielissä.

Kriittinen julkisuus pelasti

Lenin-museota kohtaan esitetty arvostelu hiljeni merkittävästi 1960-luvulta eteenpäin. Tampereella museo alettiin ymmärtää matkailijoita houkuttelevaksi kohteeksi, ja vuodesta 1963 lähtien kaupungin sosialidemokraatit ja porvarit eivät enää vastustaneet sen rahoavustusanomuksia. Sosialidemokraattien asenteeseen vaikutti oletettavasti myös puolueen uusi, neuvostosuhteita korostava idänpolitiikka. Kävijämäärien kasvu ja lukuisat valtiolliset vieraat toivat museolle maineen yhtenä suomalais-neuvostoliittolaisten suhteiden kulmakivenä.

Neuvostoliiton romahtamisprosessi 1980-luvulla näkyi Lenin-museossa. Venäläisten kävijävirtojen ehtyminen ajoi museon taloudellisiin vaikeuksiin. Sen olemassaolo ja toiminta-ajatus kyseenalaistettiin jälleen.

Keskustelun museon taloudellisen avun lakkauttamisesta ja koko laitoksen sulkemisesta käynnisti Neuvostoliiton johtajan Mihail Gorbatšovin Suomen-vierailu lokakuussa 1989. Hänen oli määrä vieraillla Lenin-museossa, mutta Tampereen sijasta neuvostoval-

tuuskunta suunnistikin Ouluun. Tampereen-
osuuden peruuntuminen kirvoitti Aamulehden
pohtimaan, johtuiko tämä Gorbatšovin halut-
tomuudesta vierailta nimenomaan Lenin-mu-
seossa. Lehti katsoi museon olevan rasite kau-
pungille. Vierailun peruuntuminen kirvoitti
kiivaan keskustelun, ja useissa kirjoituksissa
sen väitettiin edustavan totalitarismia ja suo-
mettumista.

Neuvostoliiton kaatumisen yhteydessä
museo asetettiin yhä useammin vastakkain
Suomen historiallisesti kokemien vääryyksi-
en kanssa. Julkinen keskustelu teki museosta
kuitenkin entistä tunnetumman ja kävijämää-
rät lähtivät jälleen kasvuun. Lenin-museo
vietti 50-vuotisjuhliansa 1996 ja yksittäisistä
soraäänistä huolimatta sen arvo osana kaupun-
kikuvaa ja museokenttää tunnustettiin laajalti.

Lenin-museon toimintaa kohtaan esitet-
ty kritiikki on 2000-luvulle tultaessa jäänyt
marginaaliin. Museon sulkemista on vaadittu
ajoittain yleisönosasto-kirjoituksissa, mutta
julkisessa keskustelussa sitä ei enää mystifioi-
da osaksi jotain suurempaa tahoja, kuten Venä-
jän valtiota tai jotain poliittista puoluetta.

Viimeksi Lenin-museon toiminta-ajatus
kyseenalaistettiin näkyvämmän vuonna 2009,
kun suomalaisten ääriainesten järjestö Pro
Karelia vaati museon muuttamista ”totalita-
rismin uhrien museoksi”. Vaatimus tapahtui
samaan aikaan, kun Suomen ja Venäjän vä-
lissä suhteissa oli nähtävissä kiristymistä:
keskustelu muun muassa viime sotien luon-
teesta sekä Suomen turvallisuuspoliittises-
ta asemasta kävi kuumana suuren naapurin
kanssa. Pro Karelian vaatimus kaatui lopulta
omaan mahdottomuuteensa.

Uhkauksia, pommeja ja bensiiniä

Lenin-museon vastustaminen on ajoittain saa-
nut rikollisia piirteitä. Ensimmäisen kerran
museo joutui poliittisen vandalismin kohteeksi
lokakuussa 1977, jolloin tunnetun uusnatsin
Pekka Siitoimen alaisuudessa toimineet hen-
kilöt suunnittelivat sen räjäyttämistä. Siitoi-
men kannattajat eivät olleet valmistautuneet
tehtäväänsä huolella, sillä vasta Tampereelle

saavuttuaan he tajusivat museon sijaitsevan
ison työväentalon kolmannessa kerroksessa.
Sen sijaan he sotkivat rakennuksen seinässä
olevan Leninin rintakuvan ja kävivät piirte-
lemässä hakaristejä kansandemokraattien toi-
mitilojen ikkunoihin. Myöhemmin oikeudessa
tekijät kertoivat aikoneensa räjäyttää museon
omatekoisen pommin ja bensiinin avulla. Te-
kijöiden motiivi oli selvästi ideologinen.

Seuraavan ja toistaiseksi viimeisen kerran
Lenin-museo joutui vandalismin kohteeksi
50-vuotisjuhliensa alla 1996. Museota ”Suom-
en mädännäisyyden symboliksi” kutsunut ja
itseään ”Suojeluskuntain nahkuriksi” titulee-
rannut henkilö varasti Työväentalon seinässä
olleen Lenin-laatan. Taiteilija Tapio Tapiovaa-
ran suunnittelemaan seinälaattaan porattiin
reikiä ja myöhemmin se löydettiin hylättynä
tamperelaisessa metsikössä sijaitsevan mar-
salkka Mannerheimin patsaan juurelta. Toisin
kuin Siitoimen tapauksessa, laatan varastami-
sessa oli kyse nimenomaan venäläisvihasta.

Vandalismin ohella Lenin-museon henki-
lökunnan turvallisuutta ja henkeä on ajoittain
uhattu, mutta onneksi näiden selvästi häiriin-
tyneiden yksityistapausten kovat puheet eivät
ole koskaan realisoituneet.

Suhteiden ilmapuntari

Lenin-museosta on käyty keskustelua koko
sen historian ajan. Perusteltu kritiikki on usein
johtanut perusteltuihin muutoksiin (esimer-
kiksi Neuvostoliiton kaatumisen yhteydessä),
kun taas perustelematon arvostelu on usein
johtanut museon suosion vankistumiseen ja
tukeen yhteiskunnan taholta.

Museota on vastustettu ensisijaisesti ide-
ologisista syistä, mikä korostui etenkin 1940–
1950-luvuilla. Ajoittain vastustus vaikuttaa
kytkeytyneen venäläisiä kohtaan tunnettuun
rasistiseen ja vihamieliseen mielialaan. Lenin-
museota kohtaan esitetyllä kritiikillä näyttää
olleen välillinen yhteys suomalais-venäläisten
suhteiden tilaan sekä Neuvostoliiton/Venäjän
poliittisiin olosuhteisiin. Museota voikin kut-
sua eräänlaiseksi suomalais-venäläisten suh-
teiden ilmapuntariksi.

Lenin-museo on pieni erikoislaitos, mutta sen poliittinen painoarvo kahden valtion välisissä suhteissa taitaa olla suurempi kuin yhdelläkään toisella museolla.

Antti Siika-aho

assistentti

Lenin-museo

Artikkeli perustuu kirjoittajan suomalais-venäläisessä konferenssissa 28.06.2012 esiteltyyn tutkielmaan Ulkopoliitiikan ilmapuntari: Lenin-museon vastustamisen historiasta.

Yksipuolinen Totuus: Pravda 100 vuotta

Neuvostoliiton kommunistisen puolueen äänenkannattajan Pravdan (suom. *totuus*) perustamisesta tuli keväällä 2012 kuluneeksi 100 vuotta. Lehteä ja koko neuvostomaata luotsannut puolue on lakannut olemasta jo aikaa sitten, mutta Pravda jatkaa ilmestymistään. Totuudelle on edelleen kysyntää Venäjällä.

Kipinästä tuli syttyä

Pravda ja muu neuvostolehdistö perustuivat Vladimir Iljitsh Leninin ajatuksille lehdestä puolueen ja joukkojen kollektiivisena organisaattorina. Puolueen ajatuksia heijastavan julkaisun ilmestyminen oli Leninille ensiarvoisen tärkeää.

Venäläisten emigranttisosialistien ensimmäinen merkittävä julkaisu oli vuonna 1900 perustettu Iskra (suom. *kipinä*). Lehteä toimitettiin eri puolilla Eurooppaa ja sitä salakuljettiin Venäjälle muun muassa Suomen kautta. Iskra joutui vaikeuksiin sosialidemokraattien sisäisten erimielisyyksien seurauksena, ja sen ilmestyminen päättyi vuonna 1905.

Pravda aikansa sosiaalisena median

Teollisuuden kehitys ja olojen kiristyminen johtivat 1910-luvun alussa yhä useampiin

työläislevottomuuksiin Venäjällä. Tiedot niistä olivat sekavia, sillä tsaarin sensuuri tukahdutti kaiken informaation. Bolsevistisen Pravdan ensimmäinen numero ilmestyi eri puolilla maata sattuneiden kahakoiden tuoksinassa 5. huhtikuuta 1912.

Lehdestä tuli välittömästi suosittu, vaikka ohraa pyrki estämään sen ilmestymisen. Tämän takasi aviisin luonne: kirjoittajakunta muodostui johtavien bolsevikkien ohella tavallisista venäläisistä työläisistä. Lehden painaminen turvattiin lukijoiden mittavilla rahalahjoituksilla.

Pravdan lukijakeskeisyys oli poikkeuksellista. Tsaarin sensuurin oloissa lehti oli tavallisille venäläisille kanava saada äänensä kuuluviin. Leninin Pravdaa voi verrata tämän päivän sosiaaliseen mediaan, joka on rikkonut perinteisen tiedonvälityksen norsunluutorneja.

Vallan väline

Heti lokakuun vallankumouksen jälkeen Pravdasta tuli Neuvosto-Venäjän johtava media. Lukijakeskeisenä se oli osaltaan vaikuttanut bolsevikkien voimistumiseen. Neuvostohallitus sai oman äänenkannattajan Izvestijan (suom. *uutiset*), jonka sisältö ei juuri poikennut Pravdasta.

Alkuvuosien Pravdassa käytiin ajoittain

kiivaitakin ideologisia väittelyitä. Stalinin valtaannousu muutti kaiken, ja lehdestä alkoi kehittyä puolueen yksiääninen kanava. Lopulta siitä tuli vallan ja henkilöpalvonnan työkalu. Stalin ymmärsi Pravdan merkityksen, sillä olihan hän itse ollut yksi sen tärkeimmistä toimittajista.

Neuvostojohto käytti aktiivisesti Pravdaa omien tarkoitusperiensä edistämiseen. Hruštšovin ja Brežnevin kaudella lehden keskeiset virat täytettiin johdon sukulaisilla ja luottomiehillä. Näillä suhteilla oli tärkeä rooli etenkin silloin, kun puolueen sisäiset ryhmittyvät kävivät kulissien takaista valtakamppailua.

Totta toinen puoli

Pravda oli totuutta säästävä lehti, jota opittiin kaikkialla lukemaan rivien välistä. Olennaista ei aina ollut totuuden kertominen, vaan tärkeiksi miellettyjen päämäärien edistäminen. Pravda uutisoi jatkuvasti eri alojen saavutuksista, mutta tämä tapahtui usein tilastoja ja yksityiskohtia pimittämällä. Tällainen uutisointi saattoi olla jopa hengenvaarallista, mistä oli hyvänä esimerkkinä Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986. Tietojen peitteilyn ja hitaan uutisoinnin vuoksi monet menettivät henkensä tappavasta säteilystä.

Vielä 1960-luvulla Pravda saattoi kertoa innostavasti neuvostotalouden ja -tieteen saavutuksista, mutta maan sisäisten ongelmien seurauksena sen sisältö muuttui apaattiseksi puolueen tiedotteiden toistamiseksi. Neuvostokansalaisten keskuudessa yleistyi sanonta: ”Totuudessa (Pravdassa) ei ole uutisia, eikä uutisissa (Izvestijassa) ole totuutta.”

Totuus Suomesta

Pravdaa seurattiin tarkasti maailmalla, sillä tarjosihan se toisenlaisen totuuden suurvaltojen jakamassa maailmassa. Suomessa lehteä seurattiin erityisellä huolella, sillä sen uutisoinnista saattoi päätellä suuren naapurimaan ajatuksia. Pravda ei koskaan antanut Suomelle

Bolsevikivallankumouksen johtaja Vladimir I. Lenin lukemassa Pravdaa työhuoneessaan vuonna 1918.

erityisasemaa, mutta harvan muun maan asioita käsiteltiin sen sivuilla yhtä seikkaperäisesti. Lehti pyrki ajoittain vaikuttamaan esimerkiksi Suomen Kommunistisen Puolueen sisäisiin kiistoihin, mutta myös suomalaiset poliitikot osasivat hyödyntää sen sisältöä. Pravdan artikkelit saattoivat olla hyvinkin tehokas sisäpoliittinen lyömäase.

Tampereella toimiva Lenin-museo tunnetaan Pravdan ansiosta edelleen hyvin ympäri Venäjää ja entistä Neuvostoliittoa. Lehti kertoi säännöllisesti Länsi-Euroopan ainoan Lenin-museon toiminnasta ja kuulumisista. Samalla myös Tampereesta tuli tunnettu kaupunki laajassa neuvostomaassa.

Viimeinen totuus?

Pravdan sisältö muuttui 1980-luvulla Neuvostoliitossa käynnistyneiden uudistusten myötä. Yleinen luottamus lehteen oli kuitenkin kadonnut, ja lukijamäärät romahtivat. Neuvostoliiton kommunistiselle puolueelle uskollisen Pravdan tarina päättyi elokuun valkankaappausyrityksen jälkeen vuonna 1991, kun Venäjän uusi voimamies Boris Jeltsin lakkautti sen.

Neuvostoliiton kaatuminen ei merkinnyt Pravdan katoamista. Lehden vanhat toimitta-

jat ryhtyivät julkaisemaan sitä omatoimisesti, ja yhdessä vaiheessa lehteä kustansivat kreikkalaiset miljonäärisijoittajat. Tänäpäin Pravdaa julkaisee Venäjän federaation kommunistinen puolue, mutta myös monet muut poliittiset voimat ammentavat tunnetusta lehdestä. Viime talvena Venäjällä esiintyneissä vaalimella-koissa monet ryhmät jakoivat Pravdaa muistuttavia tiedotteita ja pamfletteja. Vanhalla Totuudella on edelleen arvovaltaa.

NKP:n julkaisemalla Pravdalla oli yksinoikeus totuuteen, ja lehti muuttui lopulta alkuperäisen ideansa irvikuvaksi. Tänäpäin Ve-

näjällä käydään paljon keskustelua median toimintavapaudesta ja riippumattomuudesta: vallanpitäjien toimenpiteet rinnastetaan usein neuvostoaikoihin. Tiedotusvälineiden tilan vuoksi sosiaalisen median merkitys korostuu tavallisten kansalaisten keskuudessa. Yllättävää kyllä, tämä muistuttaa hyvin paljon niitä olosuhteita, jotka loivat leniniläisen Pravdan vuonna 1912.

Antti Siika-aho
museoassistentti
Lenin-museo

Pravdan toimitus 1920-luvun alussa.

TAPAHTUMIA

Työväentutkimus Vuosikirja kirjamesseilla

Työväentutkimus Vuosikirja oli neljättä kertaa esillä Helsingin kirjamesseilla 25.–28.10.2012. Kulttuuri- ja tiedelehtien järjestön Kultin osastolla jälleen esittäytyneen julkaisun päätoimittajaa Erkki Vasaraa haastatteli Kirsti Lumiala. Messuyleisöllä oli tilaisuus seurata keskustelua ja esittää keskustelijoille kysymyksiä. Kuva: Timo Vasara.

Työväentutkimus Vuosikirjaa 2012 ovat tukeneet 603 tilaajaa sekä seuraavat tuki-ilmoittajat. Vuosikirja kiittää sydämellisesti tilaajia ja tuki-ilmoittajia tuestanne!

Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT ry, Demarinaiset, Demokraatti, Eläketurvakeskus, Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL, Kansan sivistysrahasto KSR, Kansan sivistystyön liitto KSL ry, Kansan Uutiset, Keskinäinen Vakuutusyhtiö Turva, Kongressikeskus Paasitorni, Malmin Työväentalo, Metalliliitto, Osuuskunta Tradeka-yhtymä, Palvelualojen ammattiliitto PAM ry, Paperiliitto, Posti- ja logistiikka-alan unioni PAU, Puuliitto, Rakennusliitto, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry, Suomen Elintarviketyöläisten Liitto SEL ry, Suomen Merimies-Unioni SMU ry, Suomen Sosialidemokraattinen Puolue SDP, Sähköliitto, Teollisuusalojen kirjapaino Oy, Vasemmistoliitto ja Yrjö Sirolan Säätiö.

Arvoisa Työväentutkimus Vuosikirjan tilaaja!

Työväentutkimus Vuosikirjan ilme on vakiintunut, ja asiasisältö vaihtelee vuosittain työväentutkimuksen teemojen tai ajankohtaisuuden mukaan. Tilaajarekisterissämme on tällä hetkellä 600 nimeä.

Vuosikirjan tilaushinta on 10 euroa. ”Punakantista” tukevat vuosittain Työväenperinne ry:n jäsenyhteisöt ja muut tuki-ilmoittajat, mutta siitä huolimatta olemme joutuneet käyttämään Työväenliikkeen kirjaston määrärahoja julkaisun kuluihin. Vapaaehtoiset tukimaksut sekä julkaisijatahojen taloudellinen tuki ovat olleet tärkeitä yhteisessä työssämme.

Jos haluat tilata Työväentutkimus Vuosikirjan 2013, niin maksa oheinen lasku 1.10.2013 mennessä. Jos olet saanut Työväentutkimus Vuosikirjan 2012, niin sinulle lähetetään automaattisesti lasku vuoden 2013 vuosikirjasta.

Työväentutkimus Vuosikirjaa 2012 voi ostaa työväenperinnelaitoksista hintaan 10 euroa.

Työväenperinne–Arbetartradition ry:n hallitus

Lisätietoja:

Kirsti Lumiala

kirsti.lumiala@tyovaenperinne.fi

050 436 0178

Osoitteenmuutokset:

Raija Kangas

raija.kangas@tyovaenperinne.fi

050 323 5772

Saajan tilinumero	Sampo 800015-490348	IBAN	FI82 8000 1500 4903 48		
Saaja	Työväenperinne – Arbetartradition ry Sörnäisten rantatie 25 A 1 00500 Helsinki	Työväentutkimus Vuosikirja 2013			
Maksajan nimi ja osoite					
		Viestiksi	Tilaaajan nimi ja osoite		
		Eräpäivä	01.10.13	Määrä	10,00 €

Työväenliikkeen kirjastossa on joulunaikaan esillä työväen joululehtien kansista koottu näyttely. Esillä olevista kansista on tehty joulukortteja, joita on myynnissä kirjastossa.

Työväenliikkeen kirjaston ja Työväentutkimus Vuosikirjan väki kiittää tukijoita ja lukijoita yhteistyöstä. Muistoisaa joulunaikaa ja Rauhan vuotta 2013!

Julkaisijatahojen yhteystiedot

Kansan Arkisto

Vetehisenkuja 1, 00530 Helsinki
Puh. (09) 753 6972 tutkijapalvelu
Puh. (09) 731 86010 kuva-arkisto
E-mail: info@kansanarkisto.fi
<http://www.kansanarkisto.fi>
Avoinna ti-pe 9.00-16.00

Lenin-museo

Hämeenpuisto 28, 33200 Tampere
Puh. (03) 2768 100
E-mail: lenin@lenin.fi
<http://www.lenin.fi/>
Avoinna ma-pe 9.00-18.00
la-su 11.00-16.00

Työvään Arkisto

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puh. (09) 7743 110
E-mail: info@tyark.fi
<http://www.tyark.fi>
Avoinna ma, ke, pe 10.00-16.00
ti, to 10.00-19.00

Työvään historian ja perinteen tutkimuksen seura ry

c/o Raimo Parikka
PL 54 (Unioninkatu 37)
00014 Helsingin yliopisto
Puh. (09) 191 24590
E-mail: raimo.parikka@helsinki.fi
<http://www.thpts.fi/>
[http://www.thpts.fi/tyovaenhistorian-
uutisvirtaa/](http://www.thpts.fi/tyovaenhistorian-
uutisvirtaa/)

Työvään muistitietotoimikunta

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puh. (09) 7743 1170
E-mail: risto.reuna@tyark.fi
Avoinna ma-pe 10.00-16.00

Työväänliikkeen kirjasto

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puh. (09) 766 429
E-mail: perinne@tyovaenperinne.fi
<http://www.tyovaenperinne.fi/>
Avoinna ti-pe 11.00-17.00
kesällä 10.00-15.00

Työväänmuseum Werstas

Väinö Linnan aukio 8, 33210 Tampere
Puh. (010) 420 9220
E-mail: info@tyovaenmuseum.fi
<http://www.tyovaenmuseum.fi>
Avoinna toimisto ma-pe 8.30-15.45
näyttelytilat ti-su 11.00-18.00
museokauppa ma 8.30-15.30,
ti-pe 8.30-17.45, la-su 11.00-17.45

Työväänperinne ry

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Puh. 050 4360 178
E-mail: kirsti.lumiala@tyovaenperinne.fi
<http://www.tyovaenperinne.fi/>

Työvääntutkimus Vuosikirja

Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
E-mail: erkki.vasara@helsinki.fi
alpo.vakeva@tyovaenperinne.fi

Lähtetäjä:

Työväänliikkeen kirjasto, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki